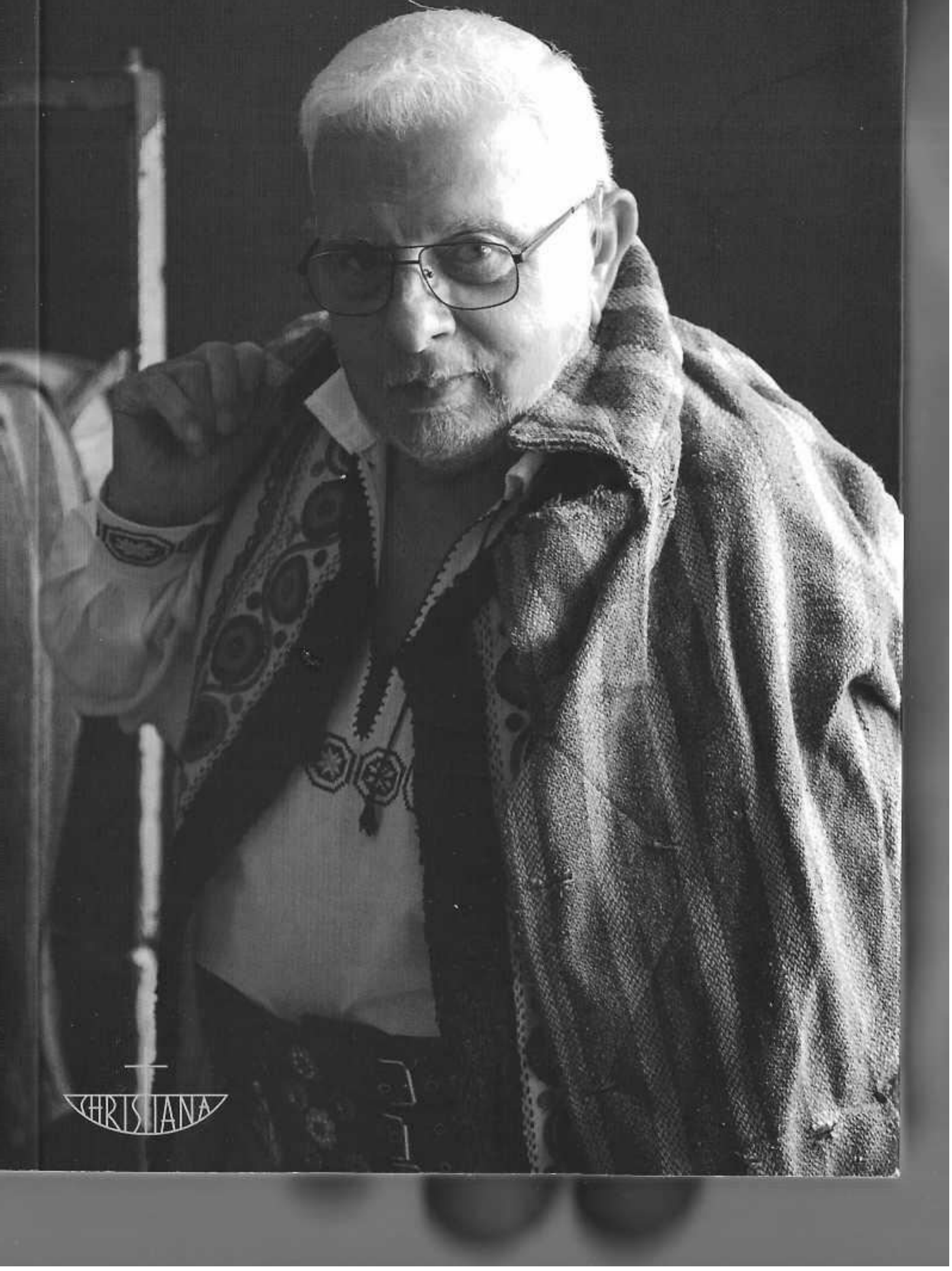

CHRISTIANA

Născut la 14 februarie 1928 din vechea protipendadă ieşeană, fostul deţinut politic Vasile-Jacques Iamandi, „nemuritorul Jacques*[1] (cum l-a numit Claudiu Târziu) sau „Jack Spintecătorul[11] (cum se amuză să-i spună Marcel Petrişor), amestec de aventurier cu sânge albastru şi de mărturisitor încăpăţânat al unui crez legendar, a străbătut necuminţit istoria unui „secol nebun[11], de la Legiunea Arhanghelul Mihail la Legiunea Străină şi de la România regală la România buimacă a acestui târziu de lume, căruia îi lasă moştenirea patetică a unei generaţii muceni- cite şi nădejdea sublimă a renaşterii din propria cenuşă. Cartea de faţă, alcătuită din 22 de dialoguri, este. într-adevăr, „testamentul care-i prefaţează nemurirea[11].

Moise Monahul

Coperta:
Valentin Dan
Foto coperta 1:
Arhiva „Memorialul Piteşti"

Cartea de faţă a apărut
cu generosul sprijin al domnului
GHEORGHE AXINTE,
căruia realizatorii ediţiei îi mulţumesc
şi pe această cale.

Editura Christiana - Str. Theodor Sperantia 104,
bl. S26, sc. 3, ap. 66, sector 3, Bucureşti, cod 030939;
tel.: 021/3225798; e-mail: editurachristiana@yahoo.com;
www.editurachristiana.ro

Director literar: **Răzvan Codrescu**

ISBN: 978-606-013-015-4
«CRUCIAŢII SECOLULUI XX»

«NEMURITORUL JACQUES» (VASILE-JACQUES IAMA1NDI) ISCODIT DE MOISE MONAHUL

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ
ŞI PREFAŢATĂ DE
RĂZVAN CODRESCU

CU O POSTFAŢĂ DE
CLAUDIU TÂRZIU

W

EDITURA CHRISTIANA
BUCUREŞTI - 2020

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
IAMANDI, VASILE-JACQUES
«Nemuritorul Jacques» (Vasile-Jacques Iamandi) iscodit de Moise Monahul / ed. îngrij. şi pref. de Răzvan Codrescu; cu o postf. de Claudiu Târziu. - Bucureşti: Editura Christiana, 2020 ISBN 978-606-013-015-4

I. Moise, monah
II. Codrescu, Răzvan (ed.) (pref.)
III. Târziu, Claudiu (postf.) 2

în loc de prefaţă

UN SENIOR PENTRU NELINIŞTEA NOASTRĂ

Dacă ar avea, pe lângă atâtea numeroase calităţi, şi darul sau răbdarea scrisului, d-1 V.-J. Iamandi ar fi putut face el însuşi un *best-seller* din romanul vieţii sale. Acest fascinant traseu biografic este reconstituit în cartea de faţă, într-o lungă serie de dialoguri înregistrate pe bandă, realizate cu răbdare şi bun duh iscoditor de monahul Moise Iorgovan (asistat de neobositul Bogdan Pîrlea). O viaţă de peregrinări şi aventuri trăite nu o dată la limita riscului suprem, dar care n-a eşuat nici o clipă în simplu experimentalism, ci a fost constant străluminată de principii şi idealuri: de la prima tinereţe legionară, marcată de entuziasmul jertfelnic al unei întregi generaţii, trecând prin clandestinitatea vieţii de fugar din anii stalinismului, prin experienţa

RĂZVAN CODRESCU

exotică a Legiunii Străine franceze (de unde s-a întors străbătând China şi Rusia cu piciorul[1]), prin teroarea lagărelor şi temniţelor comuniste[2], prin lunga odisee a exilului, până la deziluziile unei repatrieri târzii din Canada francofonă (unde a stat mai mult de trei decenii) într-o Românie postcomunistă care este încă departe de a-şi fi regăsit reperele.

Traseul său existenţial seamănă într-o oarecare măsură cu cel al unui alt personaj aristocratic cu structură de Don Quijote: mai vârstnicul şi regretatul prinţ Ilie-Vlad Sturdza (trecut la rândul său prin Legiunea de acasă, prin Legiunea franceză, prin dramele exilului), care a apucat să pună pe hârtie câte ceva, dar mult prea puţin în raport cu cele trăite de-a lungul şi de-a latul

[1] „După o instrucţie sumară, am fost trimişi în Indochina franceză, să luptăm contra gherilelor locale comuniste. M-am oferit mereu voluntar în cele mai dificile misiuni, dar Dumnezeu m-a păzit [...] în 1952, am căzut prizonier, alături de alţi 120 de camarazi, într-o ambuscadă pregătită cu complicităţi din Statul Major al armatei regulate franceze. [...] Aveam identităţi false. Eu spuneam că sunt suedez, pentru că eram blond, şi că mă numesc Lup Larsen. însă un coleg, maghiar din Ardeal, m-a trădat. Am fost dus într-o anchetă sângeroasă, din care n-am crezut că mai scap viu. Apoi am fost băgat într-un convoi de 800 de oameni, care a pornit pe jos spre Moscova. Mi-am zis că voi muri pe drum, dar am scăpat şi din asta...“ (dintr-un interviu luat de Claudiu Târziu). în cartea de faţă, episodul este relatat pe larg.

[2] A fost deţinut politic timp de aproape un deceniu (până în 1964).

lumii, sub fatalitatea istorică a unui „secol nebun“[3]. O

nebunie destructivă căreia anumite firi alese au înţeles că nu i se poate răspunde onorant decât printr-o altă nebunie - una nobilă şi mărturisitoare, în sens paulinic şi donquijotesc.

Practicant redutabil în tinereţe - la Iaşi şi Bucureşti - al mai multor sporturi (box, rugby etc.), luptător şi conspirator necuminţit de vremuri, visător generos al unei ordini mai bune, amestec rar şi indefinit de vitalism şi idealism seniorial, „nemuritorul Jacques' (cum inspirat l-a numit mai demult prietenul Clau- diu Târziu[4]), deşi cu inima obosită de truda anilor, păstrează şi astăzi, nonagenar, o seducătoare tinereţe interioară, care dă pe din afară prin ochii albaştri şi pe chipul deopotrivă distins şi destins, gata parcă mereu de o nouă aventură primenitoare, de reacţia vie şi trează la toate strâmbătăţile sau micimile veacului.

într-o mărturie recentă, rămasă inedită, s-a lăsat ispitit să-şi schiţeze singur portretul interior:

„De multe ori am călcat cu stângul în viaţă, dar important este să vrei, să poţi, să ai tăria şi curajul să-ţi recunoşti greşelile şi slăbiciunile, astfel ca dintr-un ciu-

[3] *Cf* Ilie-Vlad Sturdza, *Pribeag printr-un secol nebun. De la Legiunea Arhanghelul Mihail la Legiunea Străină,* Editura Vremea, Bucureşti, 2002. Autorul s-a stins în toamna lui 2009.

[4] Camaradul de generaţie şi prigoane Marcel Petrişor (n. 1930) preferă să-i spună „Jack Spintecătorul", ca unuia ce a despicat, visător sau belicos, toate orizonturile lumii.

fut însingurat să poţi deveni înţelegător, iubitor, corect şi

deschis. L-am avut prieten, frate, mentor şi idol pe tatăl meu, deşi pentru o perioadă extrem de scurtă a vieţii mele, iar tocmai atunci când aş fi avut mai multă nevoie de el, mi l-au răpit[5]. De acolo de unde se află, mi-a rămas o călăuză, un ghid, un exemplu... Aşa am evoluat şi voi continua să evoluez permanent, datorită unor oameni pe care Dumnezeu mi i-a scos în cale. Oameni care parcă au fost trimişi de cer să-mi vorbească la vreme cu demnitate îngerească, devenindu-mi exemplu, idoli, mentori, pe care i-am aşezat pe soclul dorinţei de mai bine, de ţel final spre care tind pentru a deveni ceea ce nu sunt încă şi nu sunt sigur că voi deveni pe parcursul sinuos al trecerii mele prin această lume efemeră. Un legionar cu suflet senin, slujitor al unui cod sfânt de etică şi onoare, aşa cum au fost toţi cei care au trecut prin şcoala Frăţiilor de Cruce, din care încerc să îmi trag seva. Acesta este drumul pe care am pornit să-mi clădesc viaţa şi, cu toate greutăţile şi riscurile pe care mi le asum, i-am rămas şi îi voi rămâne fidel până la sfârşit.

Dacă uneori m-am lăsat doborât de frustrările unui context sărac, al celor pe care îi consideram apropiaţi, este numai vina mea. Dar afirm cu tărie că nu mă

[5] Copilăria i-a fost marcată de conflictul ireductibil dintre un bunic liberal şi un tată legionar, care după 23 august 1944 a preferat să se sinucidă decât să facă jocul comuniştilor. Totul este relatat cu detalii în paginile care urmează.

voi lăsa doborât de duşmani. Totdeauna voi mai avea o

săgeată în tolbă. Am fost şi voi rămâne soldat, chiar pe baricada unor lupte aparent pierdute, fiind convins că finalul poveştii nu se va suprapune cu al meu, pentru că temelia ei a fost zidită de un om din cimentul iubirii, dragostei şi unităţii creştine, cu care a creat o legiune pe care a pus-o în slujba ţării şi a credinţei. Este o pasăre Phoenix care a renăscut şi va renaşte pururi din propria-i cenuşă...".

„Reacţionarul" acesta incorigibil nu vorbeşte peste măsură de mult, dar ştie să se aprindă vorbind, iar în clipele de graţie se lasă înduplecat să povestească, plin de un haz poznaş, din preaplinul unei vieţi care se refuză şi nostalgiei posomorâte, şi îngrădirilor senectuţii. E în verbul lui un fel de vervă miezoasă, de o înţelepciune vioaie şi neostentativă, greu de reprodus sau de imitat. Face de regulă figura unui conviv generos, capabil să însufleţească şi să se însufleţească, să dăruiască şi să se dăruiască, boiereşte, mai cu seamă cui simte că înţelege şi că merită.

Tăiat din stofa de cel mai bun preţ a boierimii de altădată, cavaler nedezminţit în toate înţelesurile cuvântului, „nemuritorul Jacques" este poate o ipostază pe cale de dispariţie a umanităţii, dar şi o dovadă vie a potenţialităţilor ei fascinante, pe care Dumnezeu ne-a lăsat-o la îndemână în aceste vremuri crepusculare, ca să nu ne uităm până la capăt şansa de a fi mai mult decât suntem.

RĂZVAN CODRESCU

Numărul din revista *Rost* dedicat d-lui V.-J.

Iamandi în 2009, pe deasupra conjuncturilor calendaristice sau mondene (căci e un inepuizabil „om de lume"), a reprezentat nu doar o reverenţă faţă de trecut, ci şi o nădejde în încă posibila în-dreptare a viitorului după o altă măsură umană: cea a nobleţii care onorează şi obligă deopotrivă. Iată reverenţa şi nădejdea cu care este încredinţată publicului larg şi cartea de faţă, cu sprijinul entuziast şi generos al d-lui Gheorghe Axinte.

Dacă „nemuritorul Jacques" n-ar fi existat, m-aş fi străduit să-l inventez. Pentru că însă există, m-am străduit doar să-i schiţez portretul, nemângâiat de a nu fi un zugrav mai priceput, dar încrezător că puterea *modelului* va lucra dincolo de neputerile mele, spre folosul unui secol care va fi unul al regăsirii rectitudinii pierdute... sau nu va mai fi - în sens tare - deloc.

RĂZVAN CODRESCU

P. S. în 2014 primeam - ca şi alţi câţiva prieteni - această scrisoare de la d-1 V.-J. Iamandi, pe care o reproduc fără comentarii:

Dragi camarazi şi prieteni,

Mă simt obligat să vă mărturisesc un adevăr fără a insista prea mult, ca să nu devin patetic: sunt bătrân,

obosit, epuizat. Sfidările inerente anilor care mi-au cutremurat tinereţea îşi spun cuvântul. Hibele unei vieţi

zbuciumate - urmărit, fugar, soldat, prizonier, evadat şi apoi deţinut şi exilat 32 de ani - îşi arată colţii.

O inimă ciuruită-pentru a întrebuinţa un cuvânt la modă -, care voia să rămână tânără împotriva evidenţei, luptă azi cu un fizic în descompunere. Spre regretul meu, nu mai pot fi „pompierul atomic[1] care în câteva minute făcea faţă pe baricada evenimentelor. Am fost întrebat de tinerii din anturaj dacă nu cumva ei suferă de o bătrâneţe precoce, iar eu mă bucur de o tinereţe întârziată!

Acum a sosit timpul să mă retrag. Este decizia unui bătrân care a încercat să fie veşnic pe baricada celor care luptau pentru credinţă, libertate, dreptate şi adevăr. Sigur că nu am reuşit întotdeauna cu brio, dar acum, la căderea cortinei, accept orice critică, mă înclin şi vă cer iertare.

Din păcate, ceea ce ar fi putut să ne facă de neînvins, DRAGOSTEA şi UNITATEA, au murit demult, rămânând acolo, în spatele gratiilor care ne-au înfrăţit în suferinţă, şi ne-au făcut să devenim antagonişti în libertate, arătându-ne cu degetul acuzator. Era planificat de cei care ne-au eliberat, iar noi le-am făcut pe plac.

Am fost bine intenţionat. Fără să fiu un şef, am fost solicitat datorită faptului că pe zi ce trece rămânem mai puţini.

Nu mi-am precupeţit niciodată eforturile. Am fost dur cu mine însumi, încercând să fiu înţelegător cu cei

care mi-au greşit mie. Dar cinstit şi drept cu cei care consideram că au călcat strâmb pe aria naţională. Sunt un simplu soldat al unui crez nemuritor, căruia îi voi rămâne

fidel şi dincolo de mormânt. Cred sincer că nu sunt nici mai bun, nici mai rău ca toţi cei cu care am fost împreună. Nu cred că retragerea mea ar însemna pierdere pentru cineva. Plec fără polemică, fără comentarii, fără a încerca să abat sau să smintesc pe nimeni. Plec fără să mă consider învins - sau, în orice caz, nu de duşmani. Este adevărat: sunt dezamăgit şi mă simt din ce în ce mai singur atunci când alţii înţeleg, tac şi acceptă, considerând normal anormalul...

Sunt robul unei educaţii sfinte pe care am primit-o din copilărie. Nu pot să trec peste ea. Acum, la anii mei, recunosc adevărul zicalei bătrâneşti: „Este greu să înveţi calul bătrân să meargă în buiestruEste imposibil, adaug eu punctul de vedere al gloabei care sunt, îmbătrânită la ham.

Nu voi putea niciodată să sărut azi ceea ce am scuipat ieri.

Viaţa m-a învăţat, dându-mi o lecţie perpetuă. Sunt totuşi cazuri evidente când ceea ce ai îmbrăţişat ieri cu căldură viaţa te obligă azi să îţi recunoşti ca greşeală, înainte ca visul să se transforme în coşmar.

Vă îmbrăţişez frăţeşte,

V.-J. I.
Azi, joi, 17 iulie 2014

închin această carte
celor trei oameni cărora le datorez
coloana vertebrală a vieţii mele:
tatăl meu, Dimitrie lamandi,
mama mea, Jacqueline lamandi (n. Paleologu),
şi nepreţuitul meu prieten Nicu Ispas Naum.
Dumnezeu să-i odihnească
şi veşnică să le fie pomenirea!

V.-J. lamandi

Introducere

După decesul tatălui meu, deces pe care l-am considerat o mare nedreptate, am avut o perioadă de zbucium. Nu înţelegeam şi nu voiam să înţeleg nimic.

Mă rugam. Rugăciunile mele de multe ori izbucneau într-un behăit de oaie speriată în faţa cuţitului. Sau alteori cu tonul de revoltă a celui căruia nu i s-au respectat nişte drepturi pe care oricum niciodată nu le-a avut.

Dumnezeu, în nemărginită-I înţelepciune, nu m-a respins, m-a iertat, m-a înţeles şi nu m-a abandonat. Deşi nu ştiam să mă rog, m-am rugat totdeauna cu stăruinţă, ardoare şi pasiune în toate momentele dificile din viaţă, care nu au fost puţine. Mărturisesc cu ruşine că nici acum, la anii mei, nu ştiu să o fac aşa cum cred eu că o cer canoanele biericeşti. în cele mai disperate momente, când singura salvare ţinea de domeniul minunilor, pronia cerească nu m-a abandonat, ascultându-mi întotdeauna ruga, întinzându-mi de fiecare dată o mână sau dându-mi de fiecare dată miraculos o soluţie salvatoare în ceasul al 12-lea. De

fiecare dată, mai ales acum la bătrâneţe, când mă invadează amintirile, nu îmi vine nici mie să cred că am făcut faţă atâtor situaţii disperate şi mai sunt în viaţă astăzi, la 92 de ani!

Rugăciunile mele probabil vă vor stârni râsul, începeam şi terminam repetând toate rugăciunile pe care le ştiam din copilărie, aproape plângând de ciudă şi învinuindu-mă că nu ştiu mai multe. începeam cu rugile copilăriei: „înger îngeraşul meu“, „Doamne, Doamne Ceresc Tată“, apoi continuam cu „Tatăl nostru', „împărate Ceresc", „Cuvine-se cu adevărat" şi Crezul, atât cât îl ştiam.

Cu toate acestea, Dumnezeu m-a ţinut în braţe şi nu m-a abandonat niciodată, chiar împotriva voinţei mele, atunci când am considerat evadarea din viaţă ca ultimă soluţie. El m-a scos mereu la suprafaţă. Astăzi, la vârsta mea, oricât I-aş cere iertare pentru cârtirile mele cu sau fără voie, cad în genunchi spunând: „Mulţumescu-Ţi Ţie, Doamne!" Oricât aş mulţumi consider că este prea puţin.

Probabil că abaterile şi parantezele vor abunda în acest text. Dar cu speranţa că voi reuşi să vă spun totuşi ceva esenţial, vă rog să treceţi cu îngăduinţă peste ele.

Acest talmeş-balmeş de scene, imagini sau idei fac dovada profunzimii unor anumite convingeri moştenite din marea dragoste cu care aproape clandestin m-a însoţit, apărat şi ocrotit tatăl meu în scurta perioadă a vieţii sale pământeşti în care a fost lângă mine,

şi de la mama mea, căreia i-am pus inima şi existenţa

fizică la multe încercări pe parcursul periplului meu.

Sunt fapte personale, unele cunoscute, sau versiuni care au circulat în epocă, şi nu prelucrate de cei care ne-au siluit istoria în ultimii ani.

Este la modă istoria pe care ne-o scriu veneticii aşa cum vor ei. Departe de mine ideea de a vă face să credeţi că scriu istorie. Istoria a scris-o acest popor cu sânge. Eu sper să pot ajuta cititorul actual să discearnă singur adevărul pe care vor să îl îngroape oficialităţile, şi mai ales o anumită ocultă.

Ţin să spun încă de la început, pentru a fi corect cu mine însumi şi mai ales pentru a nu vă dezamăgi pe dumneavoastră, eventualii cititori, să nu vă aşteptaţi la perle şi nestemate. Nu vă aşteptaţi la mare lucru din partea unui semidoct care şi-a terminat liceul la seral, după eliberarea din 1964. Nu invoc scuze, încercând să obţin circumstanţe atenuante. Acelea erau timpurile în care trăiam. Tineretul trebuia să plătească şi era făcut răspunzător pentru vina de a fi avut părinţi sau rude care în fostul regim au avut funcţii intelectuale, ca avocat, preot, inginer sau militar, şi care, pentru a-şi păstra demnitatea, şi-au pierdut libertatea şi, nu de puţine ori, capul în „lupta de clasă", care tăia tot ce ar fi fost posibil să bareze calea spre lumina roşie care venea de la Răsărit, impusă „liber consimţit", cu ajutorul cnutului şi al Kalaşnicovului, unui popor creştin care lupta pentru libertate.

VASILE-JACQUES IAMANDI

Puţini mai sunt în viaţă astăzi dintre cei care au trăit pe pielea lor acele clipe ale scoaterii din istorie a unui

popor a cărui libertate a fost trăită în temniţe, gratii şi hrube, obloane, lanţuri şi dube. Astăzi sunt fapte uitate, care pentru unii par de domeniul fanteziei, în mare parte este şi vina noastră, a supravieţuitorilor coşmarului instaurării „celei mai drepte orânduiri" - orânduirea bolşevică, care a lăsat moştenire lumii civilizate un holocaust de aproape o sută de milioane de victime, pentru care nu a fost nimeni tras la răspundere şi nu a fost clintit măcar un singur fir de păr din capul vinovaţilor.

Halal ONU! Halal drepturile omului! Halal Carta Libertăţilor, care asigură pedepsirea unei crime împotriva umanităţii în care au pierit 6 milioane de evrei, dar trec cu vederea 100 de milioane de oameni ucişi, de cadavre din cele patru zări ale lumii care au venit în contact cu ciuma roşie numită bolşevism.

Oricât s-ar vorbi şi oricât s-ar scrie despre această traumă naţională, despre acel 23 august 1944, această zi a marcat o dată fatidică, care ar trebui să rămână pentru întotdeauna zi de doliu naţional pentru ţara noastră, care în acele zile şi-a pierdut originea, istoria şi numele, şi o dată cu ele credinţa şi demnitatea, renegându-şi tot trecutul, tot fundamentul unei ţări libere, demne de invidiat, care a răzbătut în istorie făcându-şi loc cu coatele şi nu de puţine ori cu armele. Un străjer al Europei, care, la gurile Dunării, a întâmpinat cu vitejie hoardele

asiatice, apărând bărbăteşte creştinătatea, creştinătate care de multe ori ne-a ajutat şi ne-a susţinut, dar tot de-atâtea ori ne-a abandonat, închizând ochii fără cea mai mică

ezitare şi întorcându-ne spatele, şi care ne-a vândut cu mâinile legate plutonului de execuţie sovietic, fiind complici şi martori tăcuţi la acel cataclism, la acea calamitate naţională care ne-a şters din răbojul lumii civilizate, ne-a întors în Evul Mediu şi ne-a asasinat elitele clericale, militare şi intelectuale. De la faşă la barbă-albă, de la analfabet la savant, toţi am avut un tribut de plătit, fără altă vină decât aceea de a ne fi născut pe acest pământ mănos de la răscrucea marilor imperii.

Cu toate ezitările şi sacrificiile, Biserica a fost cea care a existat şi a persistat, în ciuda tuturor uscăturilor şi cozilor de topor care au capitulat fără condiţii în faţa unei premiere mondiale, a unui rege care-şi arestează comandantul armatei şi îşi predă poporul inamicului secular, confirmând zicala românească „Peştele de la cap se impute".

Nu sunt un intelectual, nu am veleităţi literare, adevărul-adevărat este că sunt un semidoct. Datorită evenimentelor nefericite, mi-am terminat liceul la seral, după efectuarea celor peste 8 ani de temniţă la care am fost condamnat, după ce la 16 ani am fost eliminat din şcoală.

Aceasta era moda pe atunci. Ea se numea „lupta de clasă", în numele căreia generaţiei mele i-a fost sacrificat viitorul. Viitorul unui tineret a cărui singură vină

era credinţa în Dumnezeu şi dragostea de patrie. Din copilărie, mi-1 amintesc pe tatăl meu, care, referindu-se la această categorie de semidocţi de stânga, spunea că ei sunt

cel mai mare pericol pentru politica unei ţări, fiind convinşi că le ştiu pe toate şi că pot să-şi impună cuvântul întotdeauna.

Legat de acest volum, ţin să-mi afirm cu tărie poziţia modestă, fără veleităţi sau pretenţii literare, mulţumindu-mă doar cu aceea de a relata, pe cât posibil mai aproape de realitate, nişte întâmplări şi evenimente cărora viaţa m-a obligat să le fac faţă, într-o perioadă în care ţara mea a fost ştearsă fără drept de replică din istoria lumii civilizate. Culmea ironiei, tocmai această lume civilizată, la trocul păcii încheiat cu câteva mâz- găleli pe un şerveţel de hârtie, a vândut popoarele est-europene pentru interese de moment. Ei au regretat, dar noi am plătit cu sânge, în vieţi omeneşti. Sunt fapte de care sunt mândru, precum şi altele de care sunt mai puţin mândru şi pentru care mă condamn.

în acelaşi timp, mulţumesc Domnului, tatălui meu şi familiei materne, datorită grijii şi educaţiei cărora nu m-am abătut niciodată de la calea onoarei şi demnităţii, chiar atunci când am fost „pe marginea prăpastiei“.

în ceasul al doisprezecelea, Dumnezeu mereu m-a salvat. Slavă Lui!

V.-J. I.

«NEMURITORUL JACQUES» (VAS1LE-JACQUES 1AMAND1) ISCODIT DE MOISE MONAHUL

1
Familia

MOISE MONAHUL: Domnule Iamandi, pentru început, vă rog să ne spuneţi câteva lucruri despre dumneavoastră, unde şi când aţi fost născut, despre familie, despre numele Iamandi...

VASILE-JACQUES IAMANDI: M-am născut la Iaşi, în 1928. Tatăl meu era avocat. Am plecat de la Iaşi, ne-am mutat la Bucureşti, prin ’39, iar în ’40, când a venit Guvernul Horia Sima, tata a fost numit Avocat al Siguranţei şi-al Poliţiei. Şi-a rămas acolo până după război. Când Antonescu a înscenat aşa-zisa rebeliune, toată lumea se aştepta să fie dat afară, însă poliţiştii au cerut să rămâie. S-a spus: „Domnule, dacă vreţi să aveţi linişte în Poliţie, lăsaţi-l!“...

M: Deci, până la 23 august 1944 a fost avocat...

I: Aşa, în Poliţie. La 23 august, eu eram în refugiu la Bran, aveam vreo 15 ani. Tatăl meu a venit la mine, fără să-mi spuie nimic altceva; am discutat despre viitor, despre ce se va face şi ce vom face pentru ca biserica şi ţara să aibă un drum luminos... Avea la mână un ceas de aur care mie mi-a plăcut foarte mult. Şi l-a scos de

mână şi mi l-a dat mie, luând în loc ceasul meu, care era unul oarecare. Apoi a plecat la Bucureşti şi peste două zile... am aflat că s-a sinucis.

M: Din pricina şocului?

I: Nu, o să vă spun imediat. După 23 august, prin septembrie, un evreu de la Iaşi, domnul Cristian, care în naivitatea mea am considerat că era un om de bună-credinţă şi pe care tatăl meu îl folosise când avea probleme - erau foarte multe probleme în timpul lui Antonescu cu evreii care reclamau fel de fel de lucruri: că li s-a făcut percheziţie, că au fost jefuiţi, că au trebuit să dea şperţ, încât era făcută Poliţia cu ouă şi cu oţet în aceste procese...

M: Deci evreii erau cei care reclamau?

I: Da. Dar în majoritatea cazurilor reclamaţiile erau fictive.

M: Care era interesul?

I: Să recupereze nişte bani, să pozeze-n victime, să discrediteze mişcarea, guvernul şi autorităţile, nu ştiu exact care şi cum..., dar asta vă spun că se petrecea... Şi de multe ori tatăl meu îl chema pe acest domn Cristian - care fusese la Iaşi reprezentant al Comunităţii Evreieşti, iar acuma era la Bucureşti - şi-i spunea: „Uite, evreul cutare mi-a reclamat...", şi ăsta spunea: „Domnule, minte, nu-i adevărat, în viaţa lui n-a avut ce reclama...", că el îi ştia bine pe toţi... Plus că era şi o altă problemă: era Poliţia Legionară, care funcţiona în paralel cu Poliţia de Stat... Horia Sima a făcut o

greşeală că a deschis larg porţile Legiunii şi-au intrat fel de fel de vagabonzi care voiau să profite de politica românizării. Poliţia Legionară era împânzită de aceşti oameni şi trebuia totdeauna să demonstrezi că nu era

adevărata Poliţie cea care-a abuzat, că erau ăialalţi, care aveau o jurisdicţie proprie... Tata îi apăra foarte mult pe poliţişti, adică dacă ştia pe unul bănuit că ia şperţ, şi erau destui, sau mai ştiu eu ce, îl chema la el: „Uite ce e, te mut de la Operativ, te mut la birou, ca să nu mai ai reclamaţii. E în interesul dumitale, ca să nu sufere familia. Că dacă te dă afară din Poliţie, o să rămâi pe drumuri". Şi pentru această atitudine era foarte iubit de poliţişti... Ei bine, el l-a chemat pe acest evreu, care i-a spus: „Uite ce se întâmplă, domnule Iamandi: sunt şantajat. Piui meu este director la Cinematografie, fiica mea... este pianistă şi dă concerte şi sunt şantajat în legătură cu dumneata, sunt trei domni care vor să stea de vorbă cu dumneata. Eu te avertizez că s-ar putea să nu fie în favoarea dumitale... Dacă vrei şi eşti de acord; dacă nu, nu. Dumnezeu cu mila, voi suporta consecinţele". Şi taică-meu a fost de acord.

M: Asta după 23 august?

I: Da. Şi s-au întâlnit la restaurantul Cina cu trei domni. Asta am aflat-o după aia. Unuia singur îi ştiu numele: era Bârlădeanu.

M: Cumva Alexandru Bârlădeanu?

I: Da, chiar Alexandru Bârlădeanu. Toţi vorbeau prost româneşte, cu accent rusesc, unul bănuiesc că era

Pantiuşa. Şi i s-a spus lui taică-meu: „Domnule, uite, noi îţi dăm nişte caiete, că dumneata, care ai fost în Poliţie, ştii tot ce s-a întâmplat, cine erau informatori împotriva comuniştilor, cine erau informatori legionari, cine erau cutare, cutare, cutare...“. Şi taică-meu a spus: „Domnule, eu nu pot să fac aşa ceva. Eu am fost şeful lor şi nu pot să depun împotriva lor“. Şi ei au făcut aluzii că s-ar putea să

ajungă la Moscova, în Rusia, ca să fie anchetat. „Aşa că mai bine ne spui nouă acuma, decât să ajungi acolo, bănuim că înţelegi...“. Mă rog, s-au despărţit, au plecat, şi după trei zile taică-meu s-a sinucis.

M: Dar pe linia mamei? Mama era tot din Iaşi?

I: Da, era tot din Iaşi, născută Paleologu. Maică-mea a făcut vreo doi ani de Medicină, după care a renunţat din cauza disecţiei... Dinspre tata, în familia Iamandi era o tradiţie impusă autoritar de străbunicul meu, Grigore Iamandi, avocat, ca toţi băieţii să facă Dreptul. Asta era summum-ul pentru el, era necesar pentru cariera politică, restul intelectualilor nu contau pentru el şi nu valorau nimic. Au fost cinci băieţi, toţi au făcut Dreptul, şi după ce au făcut Dreptul, a făcut fiecare ce e vrut: Medicină sau altceva. Dar Dreptul era obligatoriu să-l facă: obligaţie de familie... Au avut şi o fată, au avut cinci băieţi şi o singură fată, care n-a vrut să facă Dreptul, a vrut să facă Artele Plastice, şi străbunicul meu i-a spus: „Dacă nu vrei să faci Dreptul, nu te mai cunosc, nu mai eşti copilul meu!“. Şi fata s-a sinucis.

M: Dar de ce ţinea la tradiţia asta, să facă toţi Dreptul?

I: Nu ştiu... Mă rog, eu nu l-am mai cunoscut, nu l-am apucat, dar toţi cei cinci băieţi au făcut Dreptul, după care doi au făcut Medicină, unul a făcut Agronomie, mă rog, nu mai ştiu ce-a făcut exact fiecare... De aceea l-am înţeles pe tatăl meu când în puţinul timp petrecut după 23 august spunea: „în trecut, ţara asta a fost condusă de

avocaţi şi îmi dau seama că a fost condusă prost. Astăzi este condusă de contabili şi este condusă spre dezastru".

Am aflat toate acestea după ce a murit taică-meu, că înainte nu prea ştiam mare lucru. De exemplu, n-am ştiut niciodată că taică-meu postea... Şi maică-mea; posteau amândoi. Dar nu se discuta în casă, niciodată n-a spus: „Eu nu mănânc, că postesc". Se servea masa, lor li se aducea mâncarea respectivă... Fiind copil, tot aşa, când am vrut să intru în biroul tatălui meu, m-a oprit una dintre femeile de serviciu, cică: „Domnu Titi se roagă". Şi după aia mi-a arătat că în bibliotecă avea un dulap cu raft, unde avea un altar cu o icoană, cu o candelă... Le închidea, nu se ştia nimic...

M: Cum aţi trăit momentul ăsta, că deja eraţi mare: anii ’44-’45, anii schimbării de orânduire, când au venit comuniştii?

I: Schimbarea de orânduire e legată pentru mine de moartea tatălui meu, care pe mine m-a zguduit foarte mult. Adică n-am putut să-mi reviu, cred că

4-5 ani de zile am trăit sub influenţa asta, mai ales că erau diverşi prieteni de-ai lui taică-meu, cu care mă întâlneam săptămânal... Şi bunicul meu fiind căsătorit a doua oară cu o văduvă care avea doi copii din prima căsătorie, care erau de vârsta tatălui meu, dar niciodată nu s-au înţeles... Unul dintre aceşti copii ai ei, însă, l-a iubit foarte mult pe taică-meu. Şi erau discuţii... Natural că această bunică a mea (care de fapt nu-mi era bunică), totdeauna când era ceva, îmi scotea ochii cu ce-a făcut taică-meu... Mi-aduc aminte că în clasa întâi de liceu, eram la internat la Iaşi, a fost un caz de scarlatină şi-atuncea ne-au izolat. Ne-au făcut o izolare şi am stat două săptămâni în ea. Pentru prima oară, când am intrat în clasa întâi de liceu, am avut uniformă: pantaloni lungi, tunică cu nasturi aurii şi şapca aia, nu ştiu ce... Şi stând în izolare, mi-am tăiat pantalonii lungi şi i-am făcut scurţi, i-am tivit cu aţă din prosop, vopsită cu cerneală, şi după două săptămâni, când am ajuns acasă şi mă vede, aşa-zisa mea bunică izbucneşte: „Ce-ai făcut?

Unde îţi sunt panta- lonii?“. „I-am tăiat!“. „Extraordinar! Uite aşa a făcut şi taică-tău când i-am adus de la Paris un pulover: i-a tăiat mânecile şi le-a făcut şosete!"... Aşa că erau permanent aceste... Şi acest fiu al ei, Ionel Ţăranu, care-l iubea foarte mult pe taică-meu, şi-a făcut studiile în Anglia şi plecau împreună când se termina vacanţa şi începeau cursurile. Taică-meu rămânea la Paris şi ălalalt se ducea în Anglia... Şi ei îmi povesteau diverse

lucruri. Câte nu mi-au povestit despre tatăl meu!... Unul din prietenii lui a spus: „Domnule, Titi nu se poate să fie mort, eu cred că a fost un aranjament". Aşa de mult m-a influenţat chestia asta, că m-am dus la restaurantul Cina, unde taică-meu mânca în fiecare seară şi avea un chelner al lui, şi m-am dus la chelnerul ăla, puşti fiind, şi l-am somat: „Domnule, spune-mi! “. Ăla a început să spuie că nu. Dar când m-a văzut plângând, mi-a confirmat că taică-meu trăieşte şi... Aşa că asta era atmosfera sub care am trăit multă vreme...

Ce se întâmplă? Nucleul familiei era liberal, din bunic, din străbunic... Tatăl bunicului meu era tot liberal şi avocat... Doi din familie au fost legionari: unul din fraţii bunicului meu şi tatăl meu. Tatăl meu care, de fapt, n-a fost legionar, dar a fost mare simpatizant şi prieten cu mai toţi.

M: Eu vă întrebasem şi în legătură cu numele de Iamandi...

I: Da, imediat vă spun, de asta vă spun, ca să vedeţi de unde vine. Erau tatăl meu şi cu doctorul Grigri Iamandi... Şi doctorul Grigri Iamandi spusese: „Treaba voastră! Voi sunteţi liberali, faceţi ce vreţi, eu sunt legionar. Dacă vreţi să mă acceptaţi, bine; dacă nu, nu". Şi era acceptat de sărbători, adică de Paşti, de Crăciun, când

venea la masă. Doctorul Iamandi a venit la un moment dat cu o teorie. De fapt, numele nostru nu este Iamandi, noi suntem Brânză. Această discuţie a avut loc cu toată familia Iamandi, la care bunicul meu

s-a supărat, a plecat şi nu l-a mai primit pe doctorul Iamandi niciodată... Acest doctor Iamandi avea şi două fete cu care eu eram prieten, nu ştiu ce, au trecut anii... Când am venit eu în ţară, când am evadat, la ele m-am dus, ştiam unde era casa doctorului Iamandi, că în altă parte nu ştiam unde să mă duc. Zic: să-ncerc să vedem... Şi m-am dus, am găsit casa şi-acum îi dădeam ocol, ca să văd cine stă în ea. Nu ştiam ce s-a întâmplat, nu ştiam nimica... La un moment dat am aruncat cu o piatră-n geam, să văd ce se-ntâmplă, şi-a apărut una din fete, Irina, care m-a recunoscut imediat cum m-a văzut: „Intră înăuntru! Ce-i cu tine?!“. I-am povestit ce s-a întâmplat, ce este, că sunt fugar. „Bine, rămâi la noi! Şi unchiul Vasilică (adică bunicul meu), când a fost evacuat de la ţară, când au venit ăştia să-i ia pământul, a fugit noaptea numai în izmene şi-n cămaşă. A venit la noi şi-am vrut să-l ţinem, dar a stat trei zile şi după aia a spus că se predă. Şi-a plecat". Şi-am stat şi eu la ele. După o săptămână am spus că plec, că nu... Şi mi-au dat din echipamentul... Tatăl ei, doctorul Iamandi, a murit după 23 august, când nemţii au bombardat... El era medic şi se-ntorcea cu un tren de răniţi din Cehoslovacia, era în triajul de la Sibiu. Când a fost un bombardament, nemţii treceau cu avioanele, mitraliau şi bombardau acolo, în triaj. Şi acolo au murit doctorul Iamandi şi cu nevastă-sa. Vrând să scoată răniţii din tren, în timp ce-i scotea, au fost mitraliaţit de nemţi - şi el, şi nevastă-sa... Când am venit din Canada, am vorbit

cu fetele lor la telefon, că trebuie să ne vedem. Am venit la Iaşi, le-am găsit, amândouă erau bolnave de cancer. Una a murit după trei zile după ce-am fost eu acolo... Şi mi-au dat albumul lui Grigri Iamandi şi documentele pe care le aveau. Şi am şi acum documente în care Grigri Iamandi face arborele genealogic al familiei şi scrie: „Familia

Iamandi (Brânză)". Brânză... Şi care este povestea lui Grigri? Au fost trei fraţi, au fost nişte mocani macedoneni, care aprovizionau armata lui Ştefan cel Mare şi erau luaţi în toate campaniile. Şi aprovizionau cu brânză, aduceau..., mă rog, se ocupau cu manutanţa aceşti trei fraţi. Şi Ştefan cel Mare i-a împroprietărit la Huşi. Le-a dat pământ în regiunea aia, şi aveau vreo opt sute de oi, aprovizionau Iaşiul cu brânză. Şi unul din fraţi, cel mai mic, era însărcinat să aprovizioneze câteva plăcintării greceşti, cum era moda pe-atunci, dintre care una a unei văduve Iamandi. Şi această văduvă a pus ochii pe el şi până la urmă s-au căsătorit. Şi numele a venit de la această văduvă: a luat el numele şi l-au poreclit toţi „a Iu Iamandi". Fraţii, cei doi fraţi, s-au despărţit de el... Şi-a rămas Iamandi. Şi descendenţii lui suntem noi. Dar la origine numele nostru este Brânză.

M: Ipoteza asta, a unchiului dumneavoastră, cu fraţii macedoneni de pe vremea lui Ştefan cel Mare, o consideraţi serioasă?

I: Categoric. Grigri era un om foarte serios şi a studiat toate ipotezele. Am aicea sute de fotografii pe

care le-a făcut el şi pe care mi-am zis că trebuie să le sortez, să fac acest arbore, dar n-am mai apucat. Sunt încă acolo, nu ştiu când voi mai apuca, dar sunt toate documentele acolo.

M: Păi ar merita, că e până la urmă istoria familiei. Şi atunci dumneavoastră sunteţi de pe latura asta Iamandi, a fratelui care s-a căsătorit cu văduva, cu grecoaica. Şi de aici s-a moştenit numele, dar nu este practic o familie grecească, ci o veche familie de mace- doni. Când dumneavoastră spuneaţi că aveţi şi sânge de macedon, la asta vă refereaţi, la strămoşul ăsta?

I: Nu, mai am... Mama mamei mele se numea Tăcu. Dintr-o familie de macedoneni.

M: A fost şi-un legionar, Aurel Tăcu, care a fost închis...

I: Da.

M: Dar bunicul de ce s-a supărat? El considera mai prestigioasă originea grecească?

I: Tatăl meu şi cu Grigri erau oile negre ale familiei. Erau izolaţi complet, cu Grigri abia de se vedeau, deşi era doctor renumit în Iaşi, foarte iubit. Acuma câtva timp, a făcut familia un parastas şi-am văzut un articol în ziar dedicat memoriei doctorului Iamandi, care era şi-un mare crai...

M: Aicea semănaţi cu el?

I: Nu ştiu... *(Râde)* Aşa, şi tatăl meu la fel: între tatăl meu şi tatăl lui, adică bunicul meu, a fost tot timpul un război... Ei amândoi avocaţi la Iaşi, unde erau...

De exemplu, în timpul săptămânii, nu prea se întâlneau la masă, că aveau procese, unul venea la douăşpe, scăpa pentru o oră, pleca la Tribunal, ălalalt venea la trei, şi tot aşa... Dar duminica era ziua când se întâlneau la masa comună. Şi totdeauna masa se sfârşea cu o scenă de război: unul din ei părăsea locul chiar în toiul mesei şi nu-şi mai vorbeau multă vreme.

M: Tată şi fiu...

I: Tatăl şi fiul.

M: Pe teme politice?

I: Pe teme politice, pe lucruri care... Bunicul meu a fost şi un om manevrat de jidani, totdeauna.

M: Liberal?

I: Da. Jidanii l-au manevrat, l-au făcut până când a murit, pot să spun.

M: Dumneavoastră aţi prins de mic conflictul ăsta tată-bunic, în familie...

I: Da.

M: Dar de ce spuneţi că era oaia neagră? Adică cum, legionarii erau priviţi ca neserioşi în familie?

I: Da. Vă daţi seama, o familie de liberali: pentru ei legionarii erau nişte criminali!

M: Eraţi rudă cu Victor Iamandi, care-a fost ministru de Interne?

I: Nu eram rudă cu Victor Iamandi, erau două familii diferite. Şi Victor Iamandi era liberal, dar de exemplu, noi aveam vilă, vie la Doi Peri, la doi kilometri de Iaşi, spre Bucium. Victor Iamandi avea lângă noi

vie; veneau apoi surorile Terente, care aveau Cotnariul, şi apoi venea via lui Victor Iamandi. Şi Victor Iamandi fiind ministru, această şosea de doi kilometri - doi kilometri până la noi, până la el erau vreo şase sau opt kilometri - a asfaltat-o. Şi au început lucrările de asfaltare şi-a vrut să fie corect cu colegul liberal: din şosea până-n via noastră mai era o jumătate de kilometru şi-a vrut să asfalteze, dar bunicul meu i-a văzut oamenii lucrând şi: „Imediat vă faceţi bagajele şi plecaţi de-aicea! Eu n-am nevoie să-mi asfalteze! Treaba lui Victor Iamandi!" Deci şi ei, chiar fiind liberali, nu prea se înţelegeau...

M: Bunicul de ce-a fost deranjat de chestia asta cu genealogia?

I: în primul rând, pentru că pornea de la Grigri Iamandi.

M: Dar îi spuneaţi Grigri în familie lui Grigore?

I: De la Grigore-Grigore. Tatăl lui era Grigore şi el tot Grigore. Şi era Grigore Grigore Iamandi. Şi i se spunea Grigri.

M: Grigri. Deci, din ce ştiţi dumneavoastră, a fost o familie de boieri, o veche familie boierească, Iamandi.

I: Da.

M: Concentrată mai mult în zona Iaşilor. Aţi spus că fraţii machedoni au fost pe vremea lui Ştefan cel Mare pe la Huşi, dar pe urmă au migrat cu afacerile către Iaşi şi în zona Iaşiului au avut pământ.

FAMILIA

I: Vreau să vă spun că străbunicul meu a fost căsătorit prima oară cu o femeie, mă rog, nu ştiu cine era, dar care-a murit după doi ani de la căsătorie, iar el s-a recăsătorit cu o tătăroaică. Una de la Huşi, care se numea Handoca.

M: E o familie cunoscută, Handoca.

I: Da. Familie de origine tătărască: Han-doca. Hanul din Oca. Tatăl soţiei lui a avut 24 de copii...

2
Copilăria

M: Aţi fost singur la părinţi?

I: Singur.

M: Şi şcoala unde aţi făcut-o? Aţi început-o la Iaşi?

I: Am început-o la Iaşi şi n-am terminat-o, că după un an, din cauza sportului, înainte de a fi dat afară din şcoală, am fost dat afară din sport.

M: Asta deja în timpul regimului comunist?

I: După 6 martie.

M: Deci tata era divorţat de mama şi dumneavoastră rămăseseţi la mama...

I: Eu rămăsesem la mama. Mama mea era în Iaşi. Când aveam doi ani, fiind cu guvernanta pe stradă, în cărucior, bunică-meu a trecut cu trăsura... A oprit trăsura, a luat căruciorul, l-a pus pe trăsură şi-a plecat. Şi m-a adus la nevastă-sa, la el acasă. Nevastă-sa, când a văzut: „Vasilică, ce să fac eu cu-n copil?!“. Şi după două săptămâni m-a dat înapoi. începuse cu ameninţări, cu proces, cu nu ştiu ce... M-a dat înapoi la mama mea. M: Mama dumneavoastră nu era fiica lui?

I: Tatăl meu era fiul lui.

M: Aşa. Şi el se certa cu fiul. Părinţii au divorţat şi-atunci...

I: Voia pe mine să mă crească el, o să vă explic. Sunt atâtea de spus, atâtea paranteze! Deci la 6 ani a venit la bunică-mea şi a spus: „Din momentul de faţă, copilul îl iau eu. Eu am făcut proces, eu câştig, copilul trebuie să rămâie tatălui şi eu îl iau la mine“. Fără să ştie taică-meu, fără nimic. Şi m-a luat de atunci la el. Printre altele, îmi tot vorbea despre tatăl meu numai de rău. De exemplu, plecam cu trăsura la ţară. Asta era singura mea bucurie, că stăteam alăturea de vizitiu pe capră şi mânam caii. Şi treceam prin lanuri de grâu, după o praşilă se mai vedeau buruieni şi oprea trăsura şi cobora în lan şi smulgea buruienile. Şi-mi arăta mie: „Uite, ăsta-i grâu! Taică-tu, dacă l-ai întreba, n-ar şti ce-i ăsta. Să ştii că ăsta-i grâu, că ăla e porumb, că ăsta e...“ nu mai ştiu ce. De chestia cu prăşitul spunea: „Taică-tău ar spune că asta e o floare. Că ridichioara aia făcea o floare galbenă!"... Eu călăream. Avea acolo herghelie. Bunicu-meu a avut două damblale pentru care- a investit o groază de bani: una a fost să reînfiinţeze rasa de cai moldoveneşti. Avea vreo şase sute de cai, cu armăsari, cu împerecheri, cu nu ştiu ce, cu armăsari aduşi din străinătate. Şi când mergeam la ţară, asta era bucuria mea: de la şase dimineaţa încălecam şi nu mai veneam decât seara la apus, să mă culc în pat. Nici nu luam legătura cu bunicu-meu.

M: Asta la ce vârstă? 10 ani?

I: Chiar 9 ani. Şi mâneam la câmp... Erau oamenii

pe câmp şi li se aducea masa: venea cu căruţele, pe la douăşpe. Mămăligă caldă, pâine, ciorbă, ce se... mă rog, tot felul... Şi mâneam şi eu pe unde venea căruţa cu alimente pentru ăia. Luam şi eu o porţie de ciorbă şi-o bucată de mămăligă şi mâneam cu ei împreună. Şi nu mă întorceam acasă decât seara, când abia de schimbam două-trei cuvinte cu bunicul.

M: Şi care era a doua dambla? Una era cu caii moldoveneşti. Şi a doua?

I: A doua era cu câinii. Copoiul moldovenesc şi tot aşa, avea vreo două sute de câini. Două sute de câini cu case... Când ajungeam la Iaşi, plecam de la Iaşi la ţară, bunicul oprea trăsura în capul dealului şi veneau vreo 30-40 de pâini. Pâinea era trecută printr-un colac de sârmă, înţepată; şi luau nişte colaci, pe fiecare colac de sârmă erau câte zece pâini. Şi când ajungeam la ţară, primul lucru era să se ducă acolo unde erau câinii. Şi el intra înăuntru şi începea. Punea pâinea-n piept, cu briceagul: „Na, fetiţa! Na, băiatu'!“. Şi toţi câinii tăbă- rau pe pâine... Nu multă lume avea curajul să intre acolo... Cu ocazia asta vă mai spun o chestie. într-o zi eram în curte şi mă jucam, şi tocmai vine taică-meu; discutam ceva cu el şi iese şi bunicul. Cică: „Mergeţi cu mine! Am dat ordin să puie caii la trăsură". „Unde mergem?" „Mergem la Sadoveanu!" Ce se întâmpla? La deal la Copou era o vilă, Cardaş, unul care era un mare

bogătaş. Avea o vilă foarte mare, cu piscină, o vilă cu trei etaje, cu vie, cu nu mai ştiu ce, şi la un moment dat i-a închiriat această vilă lui Sadoveanu. Şi Sadoveanu a plătit vreo trei luni chiria, după care n-a mai plătit-o. Dar Cardaş l-a lăsat. Domnul Sadoveanu... Maestrul Sadoveanu... Şi aşa au trecut vreo 3-4 ani, după care a murit Cardaş. Şi moştenitorul a vrut să-şi ia chiria... L-a somat pe Sadoveanu să părăsească vila. Cu documente că n-a plătit de nu ştiu câţi ani chiria, că vila a fost închiriată şi că acuma pe ei nu-i mai interesează chiria, dar vor vila

înapoi... Sadoveanu, nimic! Şi bunicu-meu mergea acuma la Sadoveanu să discute chestia asta. Şi plecăm, ajungem la Vila Cardaş. Opreşte trăsura şi, în momentul în care noi tocmai coboram din trăsură, iese un domn, condus de o femeie care l-a petrecut până la poartă. Cine era? Tocmai domnul Cubeş, directorul Cărţii Româneşti, pe care bunicu-meu şi taică-meu îl cunoşteau. Au stat de vorbă: ce mai faci, nu ştiu ce... Cubeş spune: „Dom'le, am avut iar de-a face cu conu' Mihail. Să vă ferească Dumnezeu să aveţi de-a face cu el! Domnule, pentru fiecare ban, pentru fiecare discuţie... Mulţumesc lui Dumnezeu c-am terminat şi-am plecat!“. Şi ajungem la uşă, sonerie... între timp, era un câine care era în lanţ, iar cineva a dat drumul. Şi începe câinele ăla să rânjească la noi... Ce să facem? De sunat sunam, dar nu răspundea nimenea. Şi bunicu-meu deschide poarta, intră şi câinele ăla, care era foarte fioros, vine la el şi nu-i face nimic: „Hai,

intraţi şi voi![11]. El ne apăra şi-am ajuns până aproape de intrarea-n casă. La intrarea-n casă, în dreapta, era un nuc mare, imens. Şi sub nuc, la o masă, stătea Sadoveanu. Cu cafea, cu nu ştiu ce, şi-o măsuţă în faţă... încep discuţiile. îi spune lui bunicu-meu ce se-ntâm- plă: „Nu, că nu ştiu ce, că vila mi-a dat-o ăsta! N-am bani, n-am... Uite, Cartea Românească...'[1]. Bunicu-meu spune: „Ne-am întâlnit cu domnul...[11]. „Da, ştiu! N-am bani! Nu m-au plătit, nu vor să-mi plătească! N-am nimic, nu pot să...[11]. Şi în timp ce vorbea, nu ştiu cum face un gest şi se răstoarnă scaunul, şi se răstoarnă şi masa în faţă, se deschide sertarul şi din sertar încep să sară în aer hârtii de câte-o mie de lei! Asta-i imaginea... De atuncea n-am mai avut nici o simpatie pen-tru Sadoveanu. Vezi, imaginea asta cu Sadoveanu cu cracii-n sus şi cu hârtii de câte-o mie prin preajmă...

M: Plutind prin aer peste el.

I: Şi el se plângea că n-are bani! I-au pus ultimatum să părăsească vila... Şi după aia a părăsit-o, n-a mai avut încotro.

M: Sadoveanu trăia la Iaşi atunci, nu-i aşa?

I: Da.

M: Şi deja era arhicunoscut ca scriitor...

I: Da, da. Erau el şi soră-sa, Profira, care se ocupa de gospodăria lui.

M: Si bunicul dumneavoastră avea case si-n Iaşi, dar stătea mult şi la ţară.

I: Avea case la Iaşi, la ţară, la Bucureşti.

M: Şi la Iaşi însemna în împrejurimile Iaşiului?

I: Moşia era la 30 de kilometri. Via era la 2 kilometri de Iaşi, moşia era la 30 de kilometri.

M: Şi era o moşie mare?

I: Păi, în total... Şi acuma mai am proces cu ăştia care... Săptămâna asta trebuia să mă prezint, dar am trimis-o pe Nicoleta, să spună că nu mă mai prezint... Vreo o mie şase sute de hectare, plus vreo opt sute de hectare de pădure.

M: Care au fost naţionalizate, confiscate de comunişti?

I: Da, naţionalizate. Casele...

M: Păi o mie şase sute de hectare înseamnă proprietatea mai multor sate. Adică...

I: Da, da. Băşeni, Cârniceni, Perieni, Probota.

M: Şi ce amintiri aveţi de acolo, din copilărie, în afară de asta cu caii?

I: Păi, de pildă, să vă spun chestia cu evreul de la bancă... La un moment dat jidanii l-au convins pe bunicu-meu că trebuie înfiinţată o Bancă Agricolă în Iaşi. Şi: „Domnule Iamandi, dumneavoastră aveţi toate posibilităţile, dumneavoastră veţi fi directorul Băncii Agricole, deschideţi../'. Şi avea casa bătrânească în locul

unde erau casele Iamandi, erau vreo şase corpuri de case. Şi în partea dreaptă era casa bătrânească, unde se stătea numai vara. Casa cu-n vitraliu de sticlă, mare, în care încăpeau vreo douăzeci de persoane. Şi un salon imens, însă fără sobă... S-au făcut sobe, nu ştiu

ce, şi s-a amenajat această casă de vară ca bancă: Banca Agricolă. Şi a apărut acolo un domn, Rusu, care era secretarul bunicului meu. Bunicul meu era directorul băncii şi acest domn Rusu era ăla care aranja, trăgea sforile. Un domn cu părul roşu. Şi care s-a băgat imediat pe sub pielea bunicului...

Bunicu-meu mă obliga, de când m-a luat, de la 6 ani, să scriu zilnic şase pagini de caiet, dintr-o carte. Orice scriam, trebuia seara să se uite şi să corecteze. Câteodată apuca, câteodată n-avea timp şi se adunau de la două-trei zile deodată. Dar ce corecta? Corecta asemănarea scrisului meu cu scrisul lui taică-meu. Taică-meu scria foarte urât şi, când vedea bunicul litere care semănau, îmi făcea observaţie şi mă punea la colţ. Şi stăteam la colţ o jumătate de oră sau, dacă mă uita acolo, stăteam până seara, când veneau servitorii şi mă duceau la culcare.

M: A fost aspru bunicul...

I: Da.

M: Şi cu omul ăsta, Rusu, de care începuseţi să spineţi... Era evreu?

I: Aşa, şi Rusu s-a băgat pe sub pielea... şi-a observat şi chestia asta cu caietul... „Domnule Iamandi, dumneavoastră n-aveţi timp, mă ocup eu de dânsul" şi nu mai ştiu ce. Bunicu-meu i-a explicat şi am intrat sub

oblăduirea domnului Rusu, căruia îi prezentam caietul. Şi domnul Rusu mă trăgea de perciuni şi de urechi, de mi-a înroşit urechile. Şi servitorii... Odată

am plecat plângând de acolo, de la... Servitorii îi raportau lui taică-meu tot ce se petrecea... Taică-meu era foarte iubit de tot personalul. Toţi erau gata să facă orice. Imediat îi dădeau telefon... Şi i-au dat telefon lui taică-meu. Şi-a venit taică-meu şi i-a pus domnului Rusu în vedere: „Domnule, din momentul de faţă, dacă mai pui mâna pe băiatul meu, pleci de aici din casă!“. „Nu, că domnul Iamandi...“. „Nici un domnul Iamandi! El e fiul meu şi nu ai voie să te atingi de el!“. Bun, dar domnul Rusu îi spuse bunicului meu. Când începeam şcoala, trebuia să trec în prima clasă de liceu la liceu-internat. Şi-i spune: „Domnule Iamandi, să ştiţi că eu o să-i fiu profesor de română, că eu sunt profesor de română. Şi la internat va fi în clasa mea, aşa că mă voi ocupa special de el“. Şi, într-adevăr, domnul Rusu îmi era profesor... Striga catalogul şi mă striga... Dar mie nu-mi plăcea numele Jacques...

M: Dar până la urmă care e numele?

I: Iamandi Vasile Jacques. De la cei doi bunici. Jacques Paleologu şi Vasile Iamandi. Deci eu eram Iamandi Vasile Jacques.

M: Unul fusese Vasile şi altul Jacques...

I: Da. Tatăl mamei mele era Jacques Paleologu şi tatăl tatălui meu era Vasile Iamandi. Şi deci mă striga domnul Rusu: Iamandi Vasile Jacques. Citea Jacques pe litere, cum se scrie! Şi toată clasa începea să râdă. Iar eu eram un pachet de nervi. Şi iar nu ştiu ce discuţii şi mă scoate la tablă şi mă întreabă nu ştiu ce. Eu n-am

vrut să răspund. Mă trimete la bancă şi spune: „Astăzi ai la Limba Română un zero tăiat în patru. Şi dacă continui aşa, o să ajungi şi tu un derbedeu ca taică-tău!“. în momentul când a spus chestia asta, eu aveam în bancă o călimară şi un toc. Am scos peniţa de la toc, am muiat tocu-n călimară

şi-am făcut aşa spre domnul Rusu...

M: Era aproape?

I: Aproape. Eram în banca întâi. Şi l-am împroşcat de cerneală, am pătat şi catalogul. Domnul Rusu n-a zis nimic, a lăsat catalogul acolo şi-a plecat afară din clasă. După aia a venit directorul, cu toţi ăştia, m-au trimis acasă şi m-au eliminat... Pentru că bunicu-meu era... Probabil dacă nu era vorba de bunicu-meu, m-ar fi dat afară din toate şcolile. Dar m-au eliminat numai pe-o săptămână. Şi era Straja Ţării, din care am fost dat afară. Ţiu minte şi acuma, s-a adunat la opt dimineaţa tot liceul-internat, şi cu externii, şi cu internii, în careu. Şi preşedintele Străjii Ţării, Teofil Sidorovici (comandantul Străjii Ţării era însuşi Regele Carol), a venit la Iaşi şi mi-a luat cravata de străjer şi insigna, şi-am fost degradat din...

M: Asta se întâmpla când?

I: Cred că ’38-’39, cam aşa.

M: Deci aveaţi 10 ani.

I: Şi m-a degradat din...

M: Păi şi ăsta, Sidorovici, a venit special la Iaşi să vă degradeze?

I: Special a venit. Iar toţi profesorii aveau râcă pe mine pentru acest gest. Toată lumea mă persecuta. Şi atunci eu am făcut şi eu greva mea: nu mai învăţam. Şi eram ameninţat să rămân... Singura materie la care luam nota 10 era religia. Acolo eu eram suveran, nu ştiu, la toate pildele de religie, la toate ăstea, fără să învăţ, fără să ştiu, discutam cu preotul din clasă şi era cel mai fericit şi mulţumit de mine. Şi toată lumea spunea, râdea de mine, că o să mă fac popă...

M: Dar bunicul cum a reacţionat la pedeapsa asta?

I: Eee, bineînţeles c-a fost un scandal în familie...

M: Adică bunicul nu vă ţinea partea. Ţinea partea profesorilor?

I: Bineînţeles, bineînţeles! Şi bunicu-meu aprovoziona toate liceele din Iaşi. Adică: lemne pentru iarnă, legume, fasole, tot, tot ce era cu internatele şi toate chestiile ăstea, făină, totul primeau gratuit de la bunicu-meu.

M: Dar voiam să vă întreb legat de bunicul, sar de la una la alta, am avut în cap treaba asta, la momentul respectiv, o avere ca a lui, de o mie şase sute de hectare...

I: Erau alţii care aveau mai mult.

M: Asta voiam să vă întreb: era printre cei mai bogaţi sau era de mijloc?

I: Cam printre cei mai, dar erau alţii care aveau mai mult ca el.

M: Dacă aveaţi case-n Iaşi şi eraţi din Iaşi, de ce v-a mai dat la internat?

I: Pentru că soţia lui nu era bunica mea, era o femeie străină, care avea şi ea doi copii, care la rândul lor aveau şi ei copii, şi se ocupa şi ea de nepoţi, şi-i prefera nepoţii copiilor ei... Pentru ea, eu eram un intrus, picat aşa dintr-odată...

M: Bun, dar era o casă cu servitori, nu trebuia să se ocupe direct. Au avut posibilităţi.

I: Da, da, da, putea. Dar a găsit că e mai simplu, tot la sfatul evreilor, ca educaţia să mi-o facă în internat, că acolo...

M: Aţi avut colegi de clasă evrei?

I: Am avut. La internat am avut unul sau doi. Un Nichita sau... Dar la Bucureşti când m-au dat, am avut unul... Era un liceu confesional din ăsta, evanghelic. Unde a fost o prostie că m-au dat în mijlocul anului... Ca să nu pierd anul la Iaşi, m-am mutat de la liceul- internat, m-am mutat la Naţional. Am stat trei luni la Naţional şi, tot aşa, profesorii au făcut grup solidar cu domnul Rusu şi toţi, categoric, mă persecutau. Şi văzând că pierd anii, evreii l-au sfătuit pe bunicu-meu: „Dom'le, daţi-1 la un liceu confesional, la Bucureşti!". Şi atuncea bunicul meu n-a avut încotro şi-a venit la Bucureşti şi m-a dat mamei mele. A spus: „L-am înscris la Sfântul Andrei şi ocupaţi-vă de trusou!" Acolo, la Sfântul Andrei, tot internat; avea o listă cu trusou, trebuia să ai trei pijamale, patru schimburi, patru izmene,

nu mai ştiu ce, o listă întreagă... Şi când m-a dus la liceu maică-mea cu asta, când am ajuns la informaţii, i se spune: „Primul lucru, mergeţi să predaţi inventarul la frâu Lima“. Şi plecăm spre frâu Lima. Şi ajungem acolo şi începem să

predăm, şi eu îi spun: „Madame frâu Lima"! Eu, politicos... La care, natural, a fost un haz nemaipomenit... Eu, care nu ştiam o boabă de nemţeşte, să termin un an în limba germană... a fost cea mai mare prostie...

Şi aicea, vreau să vă spun, la Liceul Sfântul Andrei, aveam un copil care era evreu. Taică-su a murit în clasă... în clasă erau afişate rezultate, caracterizări, şi când a citit caracterizarea luă fiu-său, probabil că suferea de inimă, a căzut şi-a murit în clasă.

M: A avut o caracterizare negativă, sau ce?

I: Probabil. Dar să vă spun! Eram în America, în Canada, la Montreal, şi la un moment dat ne aduce un şef nou... Eu mă ocupam de detectoare electronice. Detectoare de fum, detectoare de explozibil, detectoare de umiditate, toate chestiile astea. Eu mă ocupam de secţia asta. Şi vine şeful - bun probabil, foarte bun afacerist, dar chestiile tehnice nu le cunoştea. Şi de fiecare dată făcea câte o greşeală. Când trebuia să termini câte o lucrare, în momentul în care trebuia livrată, spunea: „Aaa, domnule, vino încoace! Uite că ăştia au greşit, că vor cutare, dar nu mai vor, schimbă totul". Şi aşa mi se-ntâmplă şi vine odată şi mă anunţă, o comandă era gata, era o muncă extraordinară să transformi ce-ai

făcut. Şi m-am enervat şi-i spun: „Ascultă, domnule, de ce nu vă puneţi la punct odată?! Asta-i o bătaie de joc!“. Fani, când m-a auzit, a înlemnit. Că eu ţipam la ăsta şi credea c-o să ne dea afară imediat, că şi pe Fani o angajasem tot acolo cu mine. Dar jidanul a fost ok, iar după câteva luni mă cheamă la el. Cică: „Vreau să-ţi spun ceva!" Nu pot să spun acuma exact, venise vorba de nu ştiu ce, şi eu voiam să... îi

spun unde-am făcut liceul: la Sfântul Andrei. „Da? în ce an?“ „în anul cutare". „Vrei să ştii ceva? Eu am fost coleg cu tine!". Pe jidan îl chema Avidan. Şi-mi spune domnul Avi- dan: „Uite ce e, eu... taică-meu era un mare crai şi mă creşteau diverse guvernante. Nu s-a ocupat niciodată de mine. Şi taică-meu a murit şi-am fost înfiat de-o doamnă româncă. Această doamnă m-a crescut. Dar venind perioada cu persecuţia evreilor, asta, doamna, a vorbit cu avocatul ei şi el a sfătuit-o să mă dea la Sfântul Andrei, fără să se ştie că sunt evreu. Şi eu am fost evreu şi am fost coleg cu tine. Ţi-aduci aminte de Bruder Iosif?" Deci am fost coleg cu el!

M: Voiam să vă întreb despre ăsta, domnul Rusu, care era şi el evreu, nu? Profesor de română. Şi cum s-a terminat afacerea cu Banca Agricolă, cu bunicul?

I: După 6 luni s-a închis cu faliment, ceea ce pe bunicul meu l-a costat vreo şapte milioane de lei.

M: Foarte mult în epocă.

I: Mult, mult... Dar hai că o să vă spun acuma câte ceva! în clasa întâi de liceu aveam un coleg care

era băiatul comandantului pieţei, un maior, Sabarezi. Era un grăsan de vreo 80 de kilograme...

M: Maiorul ăsta?.

I: Nu, băiatul! Băiatul era aşa imens şi cam domina toată clasa. Ne bătea pe toţi... Şi stând pe... cum erau băncile cu spătar, aşa... stăteam cu şezutul pe spătarul băncii şi cu ăla din faţă discutam. Şi vine Sabarezi şi se bagă şi împinge cu picioarele banca şi cad pe spate şi mă lovesc în cap. Aproape am leşinat. Şi mă iau la bătaie cu Sabarezi. Sabarezi care, natural, îmi bagă la pumni cu nemiluita. Dar dacă îl prindeam în braţe, nu mai apuca să dea... Şi ne îmbrâncim acolo şi plecăm spre casă. Pe Sabarezi venea şi-l lua trăsura cu ordonanţa. Mă-sa murise când el avea 3 ani şi fusese crescut numai de ordonanţe.

Era o brută. Punea ordonanţa şi-o bătea cu biciul, scuipa, ţurlă-i zicea, îşi bătea joc de... După aia se urca în trăsură şi lua el biciul şi stătea în spate, şi în loc să mâne caii, îl mâna pe vizitiu, pe ordonanţă, şi-l bătea cu biciul!

M: Asta la ce vârstă?

1:12 ani sau 11 ani... Plecăm. Nu venise trăsura şi plecăm împreună. Şi pe stradă mă iau de el şi începem să ne batem. Iar îmi dă câţiva pumni, tot aşa, până ajungem aproape de Grădina Copou. Eu stăteam chiar la intrarea Grădinii Copou, acolo era casa Iamandi. Pe partea stângă se făcea un gang. Şi intru pe gangul ăla şi reuşesc să-l apuc pe Sabarezi, să-l prind în braţe. L-am apucat în braţe, ne tăvăleam pe jos, dar nu i-am dat

drumul. Şi probabil că el şi-a băgat mâna-n buzunar şi-am simţit o împunsătură aici...

M: în zona inghinală.

I: Da. M-a usturat, dar nu mi-am dat seama ce-i... I-am dat drumul, el a fugit şi eu mă duceam spre casă. Ducându-mă spre casă, am văzut că îmi curge sânge. Probabil că el a avut un briceag şi-a băgat mâna şi-a scos briceagul şi mi-a băgat briceagul aici. Ajung acasă şi imediat servitorii, alarmaţi, mă dezbracă. într-adevăr, aicea aveam o tăietură... M-au pansat, acuma îmi era frică că-i spun bunicului meu. Şi-am început să mă rog de ei: „Nu-i spuneţi nimica! “. Am început să plâng, scandal... Şi mi-au promis că nu-i spun.

M: Care era problema dacă ar fi aflat bunicul?

I: Ar fi făcut scandal în liceu, ar fi fost mare tără-boi... Şi i-au dat telefon tatălui meu. Şi vine tatăl meu, vede

ce este, iar eu îi povestesc toată chestia: „Nu spune nimica!" „Nu spun nimica, dar primul lucru care-1 fac, te dau la Sport şi Muzică, să înveţi să boxezi şi să te baţi!"

M: Asta voiam să vă întreb, cum v-aţi apucat de sport? Şi ce sporturi aţi făcut?

I: Sport şi Muzică era o sală de sport evreiască. Nu exista o altă sală sportivă în Iaşi, decât Sport şi Muzică, această sală a evreilor. în care antrenori la box erau fraţii Spacov. Moţi şi Moţulică, mari campioni de box.

M: Ăştia ce erau, români?

I: Evrei. Dacă sala era evreiască, totul era evreiesc. Eu eram singurul român de acolo. Şi taică-meu, care îşi făcea antrenamentul de box, că acolo aveau aparate şi toate astea, tot la Sport şi Muzică îşi plătea abonamentul.

M: Păi şi ăştia nu erau deranjaţi că un legionar se antrenează la ei acolo?!

I: Nu erau. El plătea şi n-avea nici o legătură cu ei... Cu Moţi se cunoştea. Şi mă duce la Moţi: „Uite băiatul, ai grijă, îl înveţi tot ce trebuie, vreau să-l... Nu-1 fac profesionist, dar vreau să ştie să boxeze ca un profesionist". Şi-am rămas să fac box la ăsta. Taică-meu mi-a spus: „Eu nu-i voi spune nimic lui Sabarezi, dar pentru ordonanţă eu voi veni într-o zi în faţa liceului, nu ştiu când, acuma, peste-o zi, peste-o săptămână, voi fi în faţa liceului să văd dacă vine trăsura. Şi dacă vine trăsura şi ordonanţa şi-l văd pe Sabarezi făcând ceva ordonanţei, atunci intervin". Şi într-adevăr, după nu ştiu câte zile, când Sabarezi îşi făcea demonstraţia cu ordonanţa, a apărut taică-meu, i-a luat biciul din mână, a şters ordonanţa pe obraz, l-a pupat şi Ta întrebat: „Cum poţi să suporţi aşa ceva?!". Ăla a început şi el să plângă, să spuie nu ştiu ce, şi-a apărut un articol în ziar despre comandantul pieţii, domnul colonel Sabarazi, ce

face băiatul cu ordonanţa... Deci şi ăsta era un alt duşman al tatălui meu...

Acuma vreau să vă spun altceva. Plecând ai mei la Oslo, la expoziţie, rămân la taică-meu şi, în noaptea de înviere, trebuia să facem învierea la profesorul

Scriban. Un mare profesor de matematică, legionar. Şi în timp ce taică-meu, soţia lui şi eu traversam prin faţa farmaciei Conea de la Iaşi, vedem că vine o maşină, un Ford din ăla decapotabil, cu capota pusă, nu se vedea nimic... Şi vine direct spre noi! Asta după ce scrisese taică-meu articolul cu nevasta...

M: Prefectului de poliţie.

I: Aşa, care a intrat în cort. Se opreşte maşina şi încep să coboare vreo şase jandarmi, şi mai coborau încă... Taică-meu şi-a dat seama imediat despre ce e vorba şi i-a spus nevestei: „Ia-1 pe băiat şi plecaţi la Scriban, că vin eu pe urmă!". Şi-a traversat spre Hotel Binder. A făcut o greşeală, că acolo era, în faţă la intrare, un maidan şi era complet întuneric. Şi-au venit vreo opt jandarmi pe el şi l-au bătut. A ajuns peste vreo două ore la profesorul Scriban, cu ochii ieşiţi din cap. Profesorul Scriban i-a spus: „Trebuie să-l dai în judecată!". Taică-meu a spus: „Nu-1 dau în judecată, mă socotesc eu cu el". Şi probabil că „s-a socotit", că după aia domnul, după vreo patru luni de la chestia asta, şi-a dat demisia şi-a plecat din Iaşi.

Vă mai spun încă ceva. La un moment dat un ziarist i-a luat un interviu lui tata: „Domnule Iamandi, jucaţi tenis. Se spune că jucaţi cu toată protipendada evreiască". „Da, n-am nimic cu evreii. Ei îşi văd de treaba lor, eu îmi văd de treaba mea, jucăm tenis, suntem prieteni, de fapt sunt

prieten cu toate evreicele frumoase din Iaşi, care au trecut prin patul meu".

M: Aşa a zis tata?!

I: Şi ziaristul a scris chestia asta în ziar. Natural că... şi asta era adevărul. Erau bancherii, nu ştiu ce, toţi bancherii care aveau fete, intr-adevăr erau nişte evreicuţe tare frumoase... Şi fiind la antrenament la Sport şi Muzică, tocmai îşi terminase antrenamentul şi era sub duş, erau mai mulţi. La un moment dat au plecat toţi şi-a rămas el singur sub duş. S-au stins luminile şi-au venit câţiva, i-au pus o pătură-n cap şi l-au mardit. *(Râde)*

M: C-a scris de evreicuţe?

I: Da. Şi natural că taică-meu s-a răfuit cu Moţi Spacov şi cu asta m-a scos şi pe mine... Aaa, încă una! La Sport şi Muzică aveau o sărbătoare evreiască şi se defila. Eram în coloane. Erau atât de mulţi, erau coloane de vreo două sute de copii evrei. Cu pancarte, cu steaguri, cu astea, printre care şi io cu un steag evreiesc în mână...

M: Erau copii care erau la clubul ăsta sportiv?

I: La club, da. Şi nu ştiu cum, prin centru, mă vede taică-meu. Şi-odată îl văd venind printre coloane, ajunge la mine, îmi ia steagul, îl rupe şi se duce la Moţi şi-i dă doi pumni. Şi-l apucă pe Moţi de-aici şi-i spune: „Ascultă, în viaţa ta să nu-i mai dai steaguri fiului meu şi să-l aduci să manifesteze pentru voi!“.

M: S-a enervat! Bun, şi v-a scos de acolo, de la club?

I: Da.

M: Dar acolo la club n-aţi fost discriminat că eraţi român, că tata făcea ce făcea? S-au purtat frumos evreii?

I: Da. Cel puţin Moţi Spacov... A mai venit la Bucureşti, m-a ajutat mult.

M: Auziţi, aş vrea să vă întreb altă chestie, cu sporturile. Ce sporturi aţi făcut? Principalul a fost boxul, cu ăsta aţi început...

I: Da. Am mai făcut hipism...

M: Că le aveaţi de acasă cu caii, ştiaţi...

I: Am mai făcut scrimă, box şi haltere.

M: Şi cu boxul aţi continuat şi după ce aţi plecat de la sala asta evreiască?

I: Am continuat, bineînţeles, aşa am ajuns campion. Trebuia să plec în Germania, cu Buză, şi n-am mai apucat.

M: Aaa, aţi fost campion naţional?

I: Da, da.

M: La ce categorie aţi fost?

I: La semi-pană.

M: Asta cât însemna? Câte kilograme?

I: Cincizeci...

M: Aţi fost uşor. Şi la haltere aţi avut rezultate sau nu?

I: Şi la haltere, peste tot. M-am băgat în toate chestiile astea, am făcut... La haltere am concurat cu Noica, Andrei Noica.

M: Ăsta ce-a fost?

I: Fratele lui Constantin Noica. Era mai bun ca mine. El a plecat şi la Olimpiadă, eu nu.

3

Iaşiul legionar

M: Vreau să vă întreb, tot din perioada copilăriei, fiind acolo la Iaşi şi tatăl având funcţia pe care o avea, aveţi ceva amintiri?

I: Iaşiul, după mine, este... Imposibil să nu fii marcat de legionari, dacă ai trăit această perioadă. Eram un copil, nu ştiam mare lucru, dar am văzut şi eu pe stradă cum nişte tineri au fost bătuţi cu pietre, şi de evrei, şi de alţi cetăţeni de pe stradă. Cum la Râpa Galbenă, unde era un sediu al lor, nişte legionari care făcuseră grevă au fost baricadaţi şi erau înăuntru în a şaptea sau a opta zi de nemâncare, şi veneau soţiile lor să le aducă câte ceva, dar erau jandarmii, care le barau drumul. Taică-meu, asistând la o scenă din asta, când nişte femei au fost brutalizate, a luat sacul de pâine şi l-a dus el, a trecut peste jandarmi şi le-a dat celor dinăuntru.

M: Asta în ce perioadă era?

I: '37-'38, cam aşa ceva.

M: Sub Armând Călinescu?

I: Da... Taică-meu fiind simpatizant şi făcând doctoratul la Paris, la un moment dat a fost anunţat

de Ligă - avea o situaţie mai bună, avea un apartament cu două camere acolo şi, de câte ori era o problemă cu băieţii care nu mai puteau să-şi plătească chiria, taică-meu îi găzduia la el - că vine un student care se numeşte Moţa şi dacă vrea el să-l găzduiască. Taică-meu cam trăgea de

timp, nu prea voia, a fost contra să facă Dreptul...

M: Deci tatăl dumneavoastră avea legături cu legionarii de pe vremea când Moţa era la doctorat în Franţa?

I: Da. După aia am aflat. Fiind fugar, la fosta mea soţie a venit un prieten de la Paris. Şi mă prezintă Iamandi, iar şi el se uită la mine şi zice: „Tu nu eşti băiatul lui Titi Iamandi?“. Şi aşa a început să-mi povestească chestiile astea, cum s-a întâmplat cu Moţa, cum tatăl meu, care trăgea de timp (lua lecţii de actorie în Franţa, a vrut să se facă actor), a stat trei zile în cameră cu Moţa şi n-au ieşit afară din casă. După trei zile, spunea acel domn (era nepotul scriitorului Alecu Russo): „Măi, Titi a ieşit alt om“. Cică ar fi spus: „îmi dau examenele şi plec în ţară, pentru că locul meu e acolo".

M: Deci l-a schimbat, l-a responsabilizat discuţia cu Moţa?

I: Da, da. Şi, într-adevăr, s-a întors în ţară, şi-a terminat doctoratul şi s-a întors în ţară... Dar fiind tot timpul la Iaşi câteva ziare evreieşti, *Opinia* şi altele, tot timpul a fost acuzat de presa evreiască că-i ajută pe legionari... La un moment dat, bunicul meu fiind

plecat în Finlanda, la o expoziţie agricolă, l-au lăsat pe el să se ocupe de recoltă. Şi cum nu s-a prea înţeles cu ţăranii, cineva din bucovinenii legionari de la Iaşi a spus: „Dom’le, îţi aduc eu oameni“. Şi i-a adus huţuli. Şi în presa evreiască imediat a apărut că Iamandi şi-a cules recolta cu legionarii din Bucovina, tot felul de exagerări şi chestii de genul ăsta...

M: Bunicul privea cu ochi buni opţiunea sau simpatia legionară a tatălui dumneavoastră?

I: Nu era de acord, erau ameninţări cu dezmoştenirea... Şi fiecare avea programul lui, dar în special duminica ne întâlneam la masă cu toţii şi atunci săreau scântei. Niciodată nu se termina masa în linişte...

M: Am uitat să vă întreb, când aţi pomenit de evrei şi că bunicul era manevrat de evrei: din câte ştiţi dumneavoastră (eraţi totuşi mic în perioada interbelică), care aţi trăit la Iaşi şi pe urmă la Bucureşti, care era atmosfera? Care era ponderea evreilor? Cum erau priviţi de către români?

I: Ei, asta este o... Dom'le, eu m-am născut în 1928 şi am copilărit la Iaşi până a murit Căpitanul, în '38. Eram un copil.

M: Nu l-aţi cunoscut pe Căpitan? Nu l-aţi văzut?

I: L-am văzut, cum să nu! L-am văzut, ba am şi dat mâna cu el, dar eram un copil, acolo, doar am schimbat câteva cuvinte...

M: Era prieten cu tata?

I: Da.

M: Şi cum vi-1 amintiţi pe Căpitan? Avea vreo semnificaţie pentru dumneavoastră?

I: A avut o mare semnificaţie! Tocmai aia vreau să vă spun! Eu spun că cei care s-au născut în Iaşi în perioada asta e imposibil să nu fi avut măcar un minimum de simpatie pentru Mişcarea Legionară. Aveam în casă vreo şase servitori, între care era şi vizitiul, un basarabean de doi metri, care citea în fiecare zi ziarul. Citea, silabisea acolo, şi ţin minte când citea despre procesul Căpitanului şi despre mama Căpitanului... Ce-am aflat de la servitori, că nu ştiam... De exemplu, se ţeseau covoare: soţia bunicului meu aducea în casa din fund fete de la Liceul de

Gospodărie din Iaşi, care ţeseau covoare. Şi în fiecare zi erau aceste fete, dintre care unele stăteau chiar acolo, la noi. Şi tot auzeam discuţiile astea, iar una dintre ele cânta un cântec despre banditul Radu, „Radu mamii, Radule": „Prin pădurea bradului/ trece mama Radului"... Şi eu făceam legătură între Căpitan şi Radu. Era în mintea mea un ghiveci, dar plângeam când auzeam acest cântec: „Radu bea şi chefuieşte,/ la jandarmi nu se gândeşte". Şi după aia cum a fost prins şi... Mă rog, o serie întreagă de lucruri care mi-au influenţat copilăria.

Bunica mea, mama mamei mele, avea un bloc pe strada Lăpuşneanu, în mijlocul Iaşiului, un bloc foarte mare, în care, într-unul din apartamente, stătea o familie de evrei. Şi vizavi era Smirnov, o bodegă, cum era Dragomir Niculescu la Bucureşti, Samoilă, unde se

întâlnea toată protipendada Iaşiului. Şi într-o duminică am văzut foarte multă evreime în centru, acolo pe stradă. Alături era Hotelul Binder. în curtea Hotelului Binder erau vreo şase rabini şi au început să joace hora. Şi făceau o horă şi le atârna levedeiele ălea, franjurii, aşa... Şi cântau, aşa am înţeles eu: *Idă, idă babălă...* Nu ştiu ce cântau. Şi jucau hora. Şi la un moment dat s-a făcut linişte. A apărut un pâlc cu poliţişti şi jandarmi, iar în mijlocul lor erau vreo douăzeci de tineri, legaţi cu mâinile întinse, aşa...

M: Legaţi unul de altul.

I: Da, unul lângă altul, cu mâinile legate aşa, câte patru pe rând. Şi evreimea care era acolo îi scuipa şi dădea cu pietre în ei. Şi unul dintre ei, nu ştiu cum s-a eliberat de acolo, era cu capul spart... A fugit şi l-a ascuns bunică-mea

câteva zile. După aia a venit taică-meu şi l-a luat... Şi aveam un prieten, un jidănuş cu care ne jucam, Sandu. Şi acest Sandu, ceva extraordinar, acest evreiaş Sandu, probabil din discuţiile auzite, că jidanii... Mă rog, a început o busculadă acolo peste jandarmi, oameni care au intervenit pentru aceşti tineri care...

M: Dintre evrei au intervenit sau dintre spectatori?

I: Evreii scuipau şi au fost oameni care s-au luat la bătaie cu evreii...

M: Adică unii care au intervenit pentru tinerii ăştia, care mă gândesc că erau legionari...

I: Da. Unii au intervenit...

M: Au intervenit din populaţia Iaşiului, dintre români, nu dintre evreii de acolo.

I: Da... Şi nu ştiu ce-a auzit acest Sandu, că la un moment dat a început să plângă: „Eu nu sunt jidan! Eu nu sunt jidan! Eu nu sunt jidan!“. N-a mai vrut să se întoarcă acasă! Seara a dormit la fraţii Puţu, care erau nişte măcelari din Ucraina, iar unul din ei avea o mezelărie acolo şi era coleg cu acest Sandu, de şcoală. A dormit la ăla. Sandu a refuzat să se întoarcă la familia lui. Nu ştiu ce s-a întâmplat după aia, c-a dispărut din Iaşi, l-a luat familia şi nu l-am mai văzut niciodată. Dar vă spun, nu-l pot uita pe acest copil disperat, care plângea şi spunea: „Eu nu sunt jidan!“...

M: Şi ce credeţi, cum interpretaţi? De ce plângea?

I: Probabil din ce a auzit acolo, din discuţiile lor, din ce se întâmpla acolo, atât de mult l-a impresionat, că...

M:... s-a dezis! Şi alte amintiri din epocă legate de evrei? Cum se înţelegeau românii cu evreii în Iaşi? Care era situaţia?

I: Mai erau în Iaşi, afară de legionari, şi cuzişti. în

Iaşi era şi Cuza, era şi Iorga, era un balamuc acolo. Vreau să spun, de exemplu, că odată m-am întâlnit cu Cuza. Eram cu bunicu-meu, cu taică-meu la... când era Jockey Club-ul din Iaşi... şi Cuza era preşedintele lui. Noi veneam şi Cuza tocmai ieşea de la Jokey Club. S-au oprit şi au discutat împreună, la care Cuza i-a spus lui taică-meu: „Titi, vezi că dau baiu' de deschidere

al Jokey Club-ului! Te rog să-mi aduci tineret acolo! Vreau să fie tineret şi să dansaţi, să fie tineret şi să fie muzică, să dansaţi. Promite-mi că vei veni!" Până la urmă taică-meu i-a promis. Şi noaptea a început balul de la Jokey Club, ca la un moment dat să apară taică- meu cu vreo douăzeci de inşi, îmbrăcat în rabin. Cuza avea un băiat şi-o fată, Magda Cuza, de-o frumuseţe extraordinară, care era îndrăgostită de vărul primar al tatălui meu, de Dichi Socor. Şi Cuza era contra acestei căsătorii. Ei ar fi vrut să se căsătorească şi Cuza a pus o condiţie. A fost în Iaşi un ziarist evreu, Socor, şi Cuza a spus: „Fata mea nu va fi niciodată căsătorită cu un Socor! Dacă schimbi numele, poţi să te căsătoreşti!"... Dar Dichi a refuzat să schimbe numele... Era deci această idilă pe care Cuza căuta s-o întrerupă, s-o strice. Ei hotărâseră până la urmă să se căsătorească şi de asta a şi venit taică-meu şi cu ăia îmbrăcaţi în rabini, cu un baldachin d-ăla de-1 au evreii când se căsătoresc. Şi-a luat-o pe Magda şi-a căsătorit-o evreieşte cu Dichi... Natural, Cuza s-a revoltat, a început scandalul, i-a dat afară. Atitudinea tatălui meu a scandalizat tot Iaşiul...

Presa evreiască urla tot timpul. Taică-meu era tot timpul pe coloanele ziarelor evreieşti...

M: Auziţi, mă întorc iară la perioada asta de la Iaşi. Eraţi copil şi aveaţi faţă de legionari o simpatie din familie.

Când a murit Căpitanul, aţi realizat?

I: Am plâns. Nu ştiu pentru ce am plâns, dar am plâns. Tot aşa, citind. Nu eu citeam, era Feghia, basa-

rabeanul care citea. De la bunicu-meu din casă n-aş fi putut să... Dar erau servitorii care comentau chestia asta, cu moartea lui Codreanu, dar şi versiunea că n-a fost omorât, că trăieşte...

M: A circulat în epocă...

I: Da. Şi eu eram din ăia care credeam că trăieşte. Fără să cunosc, fără să ştiu nimic, fără să fiu politician. De aia zic: copiii care s-au născut în acea perioadă este imposibil să nu aibă în sufletul lor o simpatie...

M: Dar de ce era legată? Ce anume trezea simpatia asta?

I: Lucrurile, poveştile ăstea de legendă, toate care se întâmplau.

M: Erau chiar de pe atunci legende?

I: Erau legende: căsătoria Căpitanului, de pildă... Tatăl meu i-a dat cai lui Codreanu pentru căsătorie.

M: Din herghelia bunicului liberal?

I: Din herghelia bunicului, tocmai aia, că au urlat jidanii, s-a scris în presa evreiască. Herghelia lui Iamandi...

M:... folosită la nuntă! Legenda de ce era legată? De ce li se întâmpla? Cumva lumea-i compătimea, erau consideraţi nedreptăţiţi, se regăseau în lupta lor? Ce însemna pentru lumea din Moldova, din Iaşi, unde era o prezenţă legionară puternică?

I: Eu aveam cumva lumea mea, între lumea oficială a bunicului meu şi lumea clandestină a servitorilor... Şi mai era şi altceva: taică-meu ascundea diverşi

legionari la noi, în casa aia imensă, nu se ştia. în fund era încă o casă, care era închiriată. A unui profesor cu familie, cu copii... Treceau fel de fel de oameni prin curte, pe care nu-i ştiai, şi aveau totdeauna, de comun acord cu servitorii, doi sau trei oameni care stăteau ascunşi. Erau legionari pe care-i aducea taică-meu, îi ascundea în casă, le făcea rost de acte, mă rog... Până când trecea pericolul, persecuţia şi ciocnirile cu autorităţile...

M: Şi bineînţeles că fără ştirea bunicului...

I: Fără ştirea bunicului, bineînţeles. Habar n-avea bunicu-meu.

M: Bunicul era cu lumea oficială...

I: Şi eu eram în această lume clandestină care mă captiva. Tot ce pot să vă spun este din ceea ce se discuta în această lume a servitorilor, care toţi erau simpatizanţi legionari fără să realizeze... Atitudinea retrogradă a presei, poliţiei şi jandarmeriei, arestările, bătăile, uciderile, toate stârneau indignarea poporului si în acelaşi timp simpatia opiniei publice.

M: Deci asta era atmosfera între oamenii de rând, să zic aşa: simpatia faţă de legionari.

I: Păi servitorii ăştia se întâlneau cu servitorii bunică-mii, unde tot aşa, se discuta... Antipatia pentru autorităţi a supravieţuit regimurilor de orice culoare.

M: Şi erau prolegionari.

I: Da, prolegionari.

4

Instalarea comunismului

I: Cea mai dificilă perioadă este ceva despre care se vorbeşte foarte puţin. îmi pare rău că sunt oameni de vârsta mea care tac sau vorbesc prea puţin. Este o perioadă care poate fi numită şi socotită ca o crimă împotriva umanităţii. Dacă am coşmare noaptea, am coşmare din această perioadă. Este perioada de după 6 martie ’45, când a venit Groza la putere. Este o perioadă infernală, cu naţionalizările, cu dările afară din facultăţi şi din licee, cu epurările de tot felul. Astăzi erai patron de întreprindere şi mâine erai muritor de foame. Astăzi erai ca bunicul meu, profesor universitar la Iaşi, iar mâine dat afară, fără drept de pensie, fără nimic. Şi alţi oameni, mii de oameni care erau în situaţia asta. Militari deblocaţi, de pildă: erai căpitan, locotenent, maior, general, şi-a doua zi erai soldat prost, fără drept de pensie, fără nimic. Apoi luarea caselor. Veneau ruşii în Bucureşti şi toţi ăştia de la partid umblau din casă-n casă, şi unde-i părea o casă mai frumoasă, deschidea uşa: „Spune, e proprietatea ta?“.

„Da“. „Bun, aveţi 24 de ore ca să eliberaţi casa!“. Două-

zeci şi patru de ore! O casă mobilată, cu haine, cu tot... Ce puteai să iei de acolo?! Luai ce era mai de valoare, lăsai restul baltă şi plecai. Asta este perioada, şi-acum mă urmăreşte! Era o perioadă în care s-a trecut de la haină, cravată şi pălărie la pufoaică şi salopetă, devenise o uniformă. Şi oricine în pufoaică sau salopetă putea să te-njure, putea să te facă oricum, şi nu puteai să protestezi... Eram în tramvaiul 5, cum erau tramvaiele cu remorcă, cu o platformă la spate, şi-am văzut un bătrânel - avea vreo 70 de ani - urcându-se în tramvai. Avea o pălărie amărâtă şi la gât avea o frânghiuţă cu care se lega. Am văzut doi vagabonzi care s-au luat de el: „Aaa, cu pălărie! Chiaburii, boieri!“. Şi i-au luat pălăria şi i-au aruncat-o din tramvai. S-a luptat moşul cu ei să-şi salveze pălăria, dar i-au aruncat-o. Şi după aia i-au apucat cravata de la gât şi au început să-l tragă de ea. Şi-a coborât la prima staţie omul ăsta, plângând. Un om de şaptezeci de ani... N-am putut să mă abţin. Până la urmă m-am luat de ei...

M: Ce-aţi făcut?

I: M-am bătut. Dar asta este o scenă pe care nu pot s-o uit toată viaţa mea. îl văd şi acum pe omul ăsta plângând...

Perioada autobiografiilor, nimeni nu-şi dă seama ce-nseamnă asta. Oamenii ăştia daţi afară, dacă nu lucrau, erau după aia socotiţi ca vagabonzi. Trebuia să fii „în câmpul muncii". Dar oriunde te duceai să te

angajezi, trebuia să completezi o autobiografie, să scrii cine-a fost maică-ta, cine-a fost taică-tău, cine bunicul, cine străbunicul, ce rude ai şi ce funcţii au fiecare... Şi dacă scriai aşa ceva, natural că nu te angaja, nu puteau să te angajeze decât ca salahor. Bunicu-meu, din profesor universitar la Bucureşti, şi-a luat un rastel d-ăla, şi-l punea în spate şi striga „Geamgiu!" pe străzi, punea geamuri! A durat asta până prin ’60, când în sfârşit i-au dat o pensie. Şi erau mii de oameni care erau în situaţia asta.

Autobiografiile astea... erai obligat să minţi. Asta-i reeducare de... ce vreţi mai mare... asupra ţării întregi. Dacă tu spuneai că ai un unchi preot, nu te mai angaja nimenea. Astea sunt lucruri pe care le-am uitat, pe care le-au uitat prea mulţi, şi care ar trebui scoase în evidenţă. Puşcăria e puşcărie, ce-am suferit noi, am suferit, dar ce-au suferit cei care-au rămas, familiile noastre! Nu vorbesc de cozile de topor şi de lingăi, vorbesc de oameni care reprezentau ceva în elita societăţii şi care au ajuns nişte...

M: Şi asta vi se pare cel mai dur...

I: A fost cea mai infernală perioadă. Oamenii ăştia, bărbaţii, au decăzut complet în situaţia asta. Bărbaţi care aveau o funcţie, judecător, doctor, profesor sau mai ştiu eu ce, deodată era nimica, femeile luau frâna gospodăriei... Eu numesc această perioadă o perioadă de matriarhat, când femeia, ca să-şi salveze familia, lua ce avea în casă şi se ducea la talcioc, şi vindea acolo, ca să poată trăi.

M: Dar, din ce vă amintiţi, pentru bunicul cum a fost cu naţionalizarea, a fost afectat?

I: Vă spun, a fost omul evreilor. A venit naţionalizarea, era la moşie, deja se luase prima..., mai avea cincizeci de hectare...

M: Fusese în ’46 aia cu împroprietărirea.

I: Da. Si aceste cincizeci de hectare... Era la moşie

> >

când noaptea, la un moment dat, l-au anunţat ţăranii că au venit maşinile cu activişti de la Apărarea Patriotică, să fugă. Şi l-au dus cu o căruţă până nu ştiu unde.

M: Deci era iubit de ţărani.

I: Da. în izmene şi cămaşă a făcut 30 de kilometri, a venit pe jos la Iaşi şi-a tras la verişoarele mele, fetele

doctorului Iamandi. Noaptea a venit. Şi ele au spus: „Stai, bunicule, aicea, că avem noi grijă!“, nu ştiu ce... Şi a stat o zi. A doua zi, când s-au întors de la treburi, au găsit un bilet: „N-are rost să vă pun situaţia în pericol, mă duc şi mă predau“. Şi s-a dus şi s-a predat. Şi-a stat aproape un an de zile închis, după care i-au dat drumul, semnând un angajament că familia Iamandi nu mai are nici o legătură cu Iaşiul şi nu mai are ce căuta în Iaşi.

M: Dar care era motivul de l-au arestat? Ce făcuse?

I: Nu făcuse nimica, atâta că a fost liberal... Ajuns la Bucureşti, a fost dat afară - era profesor de Drept - din învăţământ, fără nici o pensie, fără nimic, la 60 şi ceva de ani. Şi era un om foarte muncitor, extraordinar

de muncitor. Mi-aduc aminte că în copilărie, când a murit mama bunicului meu, la înmormântare a venit şi fostul ministru Victor Iamandi, cu care n-aveam nici o legătură, care era tot din Iaşi, dar erau două familii diferite. Şi m-au prezentat şi pe mine, iar el mi-a spus: „Măi, să fii deştept ca taică-tău şi iute ca bunică-tău!“. Mai ţin minte asta, că s-a comentat după aia în familie... Pe bunicul l-au convins la Bucureşti evreii, care ştiau că mai are bani şi aur: „Domnule Iamandi, ca să rezistăm până când vin americanii, trebuie să facem ceva“. Şi au făcut o cooperativă de turnătorie. Nu ştiu ce turnau şi i-au promis că va fi preşedintele acestei cooperative. Astea au fost numai minciuni, că tot domnul Cristian vine la nevasta bunicului meu şi-i spune: „Aveţi grijă că ăştia-l distrug pe... Ştiţi ce face? E fochist acolo, pune foc, pune lemn,

cărbuni pe foc“. Şi s-a dus bunică-mea, l-a găsit şi nu i-a mai dat voie...

M: Vreau să vă mai întreb o chestie, dacă dumneavoastră o confirmaţi sau cum aţi trăit-o dumneavoastră. Lidia Stăniloae, fiica părintelui Stăniloae, spunea într-o carte că cine nu a trăit anii ’50, cu teroarea din vremea respectivă, nu poate înţelege ce-a fost comunismul. Vorbesc acuma nu de oamenii care s-au opus comunismului, vorbesc de cum resimţea omul de rând venirea comunismului. în momentul în care aflai că vecinul ţi-a fost luat, arestat, aflai că şi cutare a fost împuşcat... adică vreau să vorbim despre starea asta. Pentru că pe fondul ăsta de spirit s-a produs de

fapt instalarea comunismului. Fără să mai vorbim de abuzurile Armatei Roşii în cel de-Al Doilea Război Mondial, când a invadat practic România.

I: A fost un dezastru această venire a ruşilor, intrarea în ţară. Nu vorbesc de ororile pe care le-au săvârşit ruşii, care erau spaima satelor pe unde treceau. Vorba aia, au devenit un subiect de satiră, Constantin Tănase de asta a fost arestat, pentru ironiile la adresa lor... Şi asta era realitatea. Pe unde treceau, prin sate, se anunţa că vin ruşii şi femeile plecau în pădure... Dar nu vorbesc numai de ruşi, vorbesc de ce s-a întâmplat... Gândiţi-vă că oamenii ăştia, la 23 august, chiar după statisticile lor, aveau, mari şi laţi, opt sute de membri de partid!

M: în toată tara.

»

I: în toată ţara. Şi primul lucru pe care l-au făcut, au dat o amnistie la dreptul comun. Şi acest drept comun l-au înrolat în Partidu’ Comunist. După aia toate lichelele şi toate pramatiile oraşelor şi satelor, toţi analfabeţii, toţi golanii au intrat în Apărarea Patriotică, care era detaşamentul de atac al Partidului Comunist. Se foloseau

de Apărarea Patriotică ca de o unitate militară, care primea ordine, şi se duceau şi băteau, făceau toate abuzurile. Primele reforme: naţionalizarea, reforma agrară, epurările. Asta a fost o lovitură nemaipomenită. Sunt oameni afară care poate au suferit mai mult decât ăia din puşcărie. Eu ştiu o serie întreagă de lucruri... Vedeţi dumneavoas-

tră, toate străzile ăstea care erau de elită în Bucureşti, ca Londra, Paris şi care mai erau, au fost evacuate de foştii proprietari.

M: Deci au fost câteva categorii epurate. în primul rând au fost politicienii. Până la ce grad s-a mers, până la nivelul de primar de oraş de provincie, de...

I: Până la... de la treapta cea mai de sus până la primarul de provincie sau un simplu membru de partid.

M: Au fost politicienii, pe urmă a fost Armata... Şi Biserica. Şi învăţământul.

I: Da. Şi Justiţia - tot, tot, tot.

M: Şi astea s-au făcut până în ’48, epurările?

I: Categoric. în ’48 au început să nu mai fie, că şi-a epuizat Securitatea toate aceste capete care trebuiau tăiate... Şi au început să inventeze ei organizaţii, chestii d-astea, ca să-şi justifice activitatea faţă de partid.

M: Dar acum vreau să vorbiţi, dincolo de epurările astea, de teroarea omului de rând. Ce însemna pentru omul de rând comunismul? Cum l-a perceput? Că a fost o stare de teroare.

I: A fost perioada arestărilor, când veneai în bloc şi venea ăla la uşă şi spunea: „îl caut pe domnul Popescu". Şi într-un bloc erau doi sau trei Popescu. Nu-l găsea pe Popescu, lăsa o invitaţie la Ministerul de Interne. La ora nouă să se prezinte... Cunosc cazul unui domn care era

proprietar şi avea o garsonieră închiriată unui Popescu. Şi când s-au adunat invitaţiile astea

pentru Popescu, a zis: „Mă duc să-i lămuresc că n-a mai venit acasă, nu mai stă la mine“. S-a dus la Ministerul de Interne cu cartea de vizită pentru Popescu, a încercat să explice şi i s-a spus: „Poftiţi în camera 4!“. în camera 4 mai erau vreo douăzeci de persoane. A aşteptat, a aşteptat, a venit ora 4 şi salariaţii au plecat, adică securiştii; şi pentru tot ce a fost în camera 4, ultima dispoziţie: „Bagă-i jos în arest!” Şi cetăţeanul s-a trezit jos în arest. în arest, pentru că nu-1 ştia nimenea, a rămas 2-3 luni, până când s-a golit arestul şi l-au trimis la Jilava... Da, omul ăla a fost trimis la Jilava! De la Jilava a ajuns, după câteva luni, la Canal! Fără să fie pedepsit, fără nimic! Şi-a făcut puşcărie până în ’55, când s-au verificat chestiile astea; a făcut 3 ani de puşcărie la Canal, noroc că n-a murit, dar au fost alţii care-au murit. Gratis! Nu a făcut absolut nimic! Era proprietar şi s-a dus cu o carte poştală, că chiriaşul lui era invitat la Securitate... Şi sunt multe, o serie întreagă de oameni... Vedeţi, în ’56, după primul decret care s-a dat şi după schimbarea lui Teoharie, când s-a căutat să se paseze vina, că nu Teoharie a fost cel care a bătut, că ei sunt democraţi, au fost judecaţi o serie întreagă din Securitate. Au fost comandanţi de lagăr, ca Borcea, care era un comandant de lagăr care venea dimineaţa, când plecau oamenii la muncă, şi-l întreba pe doctor: „Care sunt scutiţi?” Şi erau patru sau cinci scutiţi. „Ia să-i văd! A, ăsta nu! Scutiţi sunt cei care mor astăzi. Restul nu poţi să scuteşti pe nimenea!” Şi-i trimitea la muncă

aşa... Acest Borcea a fost condamnat 5 ani. Am stat în cameră cu el. Oameni voiau să-l bată, unii din ei... Eu i-am oprit să-l bată. Am spus: „Dom’le, o dată ce-i intrat în puşcărie, e la fel cu noi”. Dar lui Borcea îi cereau ăştia declaraţii, securiştii, să recunoască ce a făcut şi ce s-a întâmplat, pentru că va fi scos. Şi Borcea, după un an, a făcut o puşcărie pentru foştii securişti, ca să nu fie bătuţi de oameni, undeva în Ardeal. Şi după un an de zile i-a

scos pe toţi, li s-a redat gradul, au primit salariile din urmă, ba unii au fost şi avansaţi... De exemplu, Borcea a ajuns comandant la o puşcărie de minori... şi aşa mai departe. Toţi şi-au primit drepturile înapoi.

M: Pe gazda lui Popescu, unde era Popescu chiriaş şi care a făcut câţiva ani de puşcărie gratis, l-a despăgubit cineva în vreun fel?

I: Nimic! A fost eliberat din puşcărie şi i s-a dat o scrisoare şi-a iscălit-o, că nu are nici o pretenţie şi că nu ştie nimic.

M: Şi atuncea el nici nu apare în statisticile astea cu deţinuţi, cu condamnaţi.

I: Nu, nu.

M: Pentru că el practic era inexistent în scriptele lor, n-a fost un proces.

I: Da. Li s-a cerut la toţi... toţi au fost prelucraţi să nu spună nimic. Şi au dat câte o scrisoare în care nu aveau nici o pretenţie.

M: Toate abuzurile astea, revin cu întrebarea, îl înspăimântau pe omul de rând?

I: Categoric!

M: Deci populaţia ţării era înspăimântată, era înfricoşată de ce se întâmpla...

I: Dom'le, erau oameni care... Erai denunţat... Erau oameni scoşi afară din casă, era un apartament, cum era spaţiul locativ atuncea. Un apartament cu patru camere, în care în fiecare cameră stătea altă familie. Patru familii cu uz comun al bucătăriei şi al toaletei. închipuiţi-vă ce era când patru familii, dimineaţa, plecau la muncă! Fiecare căuta să se scoale cât mai de dimineaţă, să apuce să se spele. Era o problemă cu spălatul, gătitul... Şi toate

lucrurile astea le trăiai zi de zi. Şi erau sute de mii de oameni care... De exemplu, familiile celor condamnaţi, care erau scoşi afară din casă, erau evacuaţi. Mamei mele i s-a dat o cameră în Dudeşti, la nişte evrei. Dar era fericită că are camera ei. Dar erau oameni care stăteau câte patru într-un apartament... Şi culoarul era şi el... Tu stăteai pe culoar... Culoarul era cameră de trecere, toată ziua treceau oamenii prin camera ta. Nu aveai momente de intimitate, nu puteai să te odihneşti, că deschideau permanent uşa. Treceau prin camera ta. Şi astea erau situaţii... Ascultatul Radio Londra sau... trebuia să te închizi, să te baricadezi în casă. Oamenii ascultau totul şi de fiecare dată se găsea câte un vecin care pâra. Sau nici nu ştia că asculţi, dar, din invidie, se ducea şi făcea un denunţ că asculţi... şi te arestau pe baza acelui denunţ, nu trebuia nimic altceva! Era ăla care venea

şi... Tu trebuia să faci... Ăsta-i un lucru care a întors justiţia pe dos: tu, dacă erai acuzat, tu trebuia să faci dovadă că eşti nevinovat! Nu cel care te acuza. Ăla te acuza pur şi simplu: „Dom'le, dânsul ascultă Europa Liberă". Tu trebuia să faci dovadă că n-asculţi! Şi cum puteai să faci dovadă?!

M: Deci nu mai era prezumţia de nevinovăţie, nu mai exista... Vreau să vă întreb ceva, că se vorbeşte, iar dumneavoastră aţi prins epoca. Partidul Comunist a avut vreo opt sute de membri în perioada interbelică, nu mai mult. Se vorbeşte că erau foarte mulţi evrei...

I: Evreii au fost oamenii de care s-au folosit... De la Ana Pauker, au fost o serie întreagă de evrei care au venit pe tancurile sovietice. Pantiuşa era evreu, Nicolschi era

evreu, toate capetele astea...

M: Tatăl lui Petre Roman...

I: Nu mai vorbesc de...

5

Plecarea din ţară

M: Deci liceul... l-aţi început la Iaşi şi l-aţi continuat la Bucureşti.

I: Am continuat până la 23 august 1944. La 23 august, trebuia să trec în clasa a cincea, dădusem capacitatea, m-am întors din refugiu şi primul lucru... am fost dat afară din sport.

M: Ce sport aţi făcut?

I: Lupte, box, scrimă, înot, haltere, am fost vice-campion de box, mă rog... Tocmai la înmormântarea domnului Gabriel Constantinescu, acuma, un domn îmi spune: „Dumneata eşti Iamandi, domnule! Eu ţin minte, dumneata ai fost eroul nostru când jucai rugby şi...“.

M: Aţi făcut şi rugby?

I: Da.

M: Acuma eraţi în Bucureşti, nu?

I: Da.

M: Şi pe ce motiv v-au dat afară?

I: Şi asta a fost tot o organizare, şeful comisiei pentru sport era Bodnăraş şi erau profesioniştii, şi

trebuiau să termine cu profesioniştii: numai amatorii

rămâneau în sport. Eu am fost amator toată viaţa, dar la un moment dat a venit un domn căruia noi îi spuneam nea Marin, dar care era evreu, îl chema Albu, şi nu mai ştiu cum. Şi nea' Marin, îl ştia toată lumea, umbla pe la toate cluburile de box, de lupte, şi îşi alegea el câte un băiat şi îl capta de acolo, îl lua, îl momea cu bani şi-l punea în fel de fel de lupte şi de meciuri din care el scotea bani, iar ăla, săracu...

M: Un fel de impresar, nu?

I: Da. Şi-a venit acest nea Marin la mine şi îmi spune: „Bă, antrenorul tău, Chirtop, moare de foame la Brăila, că a fost profesionist. Eu zic să facem ceva să-l ajutăm, un turneu de box; voi boxaţi şi toţi banii pe care-i strângem, câţi or fi, mulţi-puţini, îi dăm lui Chirtop“. Şi natural că am marşat la chestia asta. O serie întreagă de băieţi am făcut un turneu de box prin toată ţara. Când am ajuns la Brăila, a venit nea Marin: uite, s-a adunat nu mai ţiu minte ce sumă, semnează aici c-ai primit banii - şi am semnat c-am primit banii - şi du-i lui Jan Chirtop. Şi mă duc la Jan Chirtop şi-i spun: uite, domnule, ce-am făcut noi, nu ştiu ce... „Ce-aţi făcut, mă?! Cine a făcut chestia asta?" Şi-i spun. „Mă, tu nu-ţi dai seama că te-ai nenorocit?" Am rămas stupefiat: la reacţia asta nu mă aşteptasem. „Mă, ăsta o să vă dea în gât. Ai semnat pentru banii ăştia?". „Da, am semnat". „O să declare că eşti profesionist". Şi aşa a fost. Ăsta a făcut declaraţie, m-au chemat la corni-

sia unde era Bodnăraş şi un oarecare Walter Agaton, care era ajutorul lui şi se ocupa de această problemă... Nici nu-mi citise dosarul... Eu eram poreclit în lupte şi la box „Neamţul", toată lumea mă încuraja cu „Hai, neamţule!",

pentru că eram blond. Şi ei intră, se uită: „Mă, neamţule, mă, tu de ce n-ai plecat cu ai tăi, mă?! De ce ai rămas aicea?" Atuncea, puşti încrezut, zic: „Dom'le, eu sunt mai român ca dumneata, că neam de neamul meu n-a fost neamţ şi sunt născut aicea". „Bun, mulţumesc, ieşi afară!"

M: Bodnăraş?

I: Bodnăraş în sală şi acest Walter Agaton, care ancheta. M-au dat afară şi a doua zi în ziar, exclus din sport, ca profesionist, Iamandi. Şi la câteva luni de zile după asta, am fost dat afară şi din liceu.

M: Ce vârstă aveaţi? în *'45* era asta?

I: Da.

M: 17 ani aveaţi.

I: Da.

M: Şi ce-aţi făcut în continuare, cum s-a...

I: După asta, soţul mamei mele era co-proprietar la Ford, fabrica de automobile...

M: Părinţii se despărţiseră?

I: Se despărţiseră, da. Era co-proprietar la Ford, şi după 23 august, când au vrut să deschidă Ford-ul, americanii au refuzat. Şi aşa că Ford-ul s-a lichidat. Dar au primit o scrisoare de la... nu mai ţiu minte numele, un fost director de la Ford, tatăl meu vitreg, soţul

mamei mele, a făcut specializare în America şi era foarte cunoscut. Şi-au primit o scrisoare, că dacă vor, până când se vor aranja lucrurile, să se prezinte la Nunţiatura Apostolică, unde vor avea de lucru... Şi s-au prezentat la Nunţiatura Apostolică, era nunţiu pe atunci Gerald Patrick O'Hara. Şi ăsta le-a spus: „Dom'le, noi vrem să organizăm un ajutor catolic american şi avem nevoie de vreo optzeci de persoane. Aşa că veţi fi angajaţii noştri, dacă sunteţi de acord, nu ne interesează religia, pentru că sunteţi în situaţia în care sunteţi... Şi-au trecut peste tot şi-au înfiinţat acest

Ajutor Catolic.

Era în timpul foametei. La primul vapor american care-a venit, am fost şi eu delegat, era un vapor de nu ştiu câte mii de tone... Şi tocmai m-am dus la Crucea Roşie, cu toţi împreună, ca să ne semneze Generalul Mardare delegaţiile pentru asta. Au intrat ei înăuntru (eu am rămas afară, că eram un puşti) şi Generalul Mardare, când mi-a văzut numele, că era oarecum rudă prin alianţă cu noi, m-a chemat şi pe mine înăuntru. Şi-am stat, am discutat două cuvinte, mi-a semnat şi-n port la Constanţa am fost, mă rog, cu mare pompă, găzduiţi, ni s-a tras un vagon-lit şi dormeam, fiecare aveam cabina lui, două săptămâni, până s-a descărcat vasul şi s-a trimis în toată ţara. Şi după aia s-au făcut diverse puncte, cantine, posturi de ajutor, distribuţii de îmbrăcăminte, până în '49...

M: Şi în perioada asta nu aţi mai încercat să vă reluaţi studiile, nu mai era nici o şansă cu liceul?

PLECAREA DIN ȚARĂ

I: Nu, n-am mai avut şanse. De fapt... o să vă spun eu după aceea, când va veni cazul. Aşa, şi deja începuse, era lupta cu Ministerul Sănătăţii, voiau să puie mâna, noi încercam să-i driblăm... Ministerul Sănătăţii voia să puie mâna pe tot ce aduceau ăştia, era o luptă clandestină. Până la urmă s-a pus stop, s-a denunţat Concordatul cu Vaticanul şi au fost arestaţi. Deja Greceanu, care era preşedintele ajutorului şi care bănuise (că eram toţi filaţi), fugise. Primul care-a fugit, fiind trecut de ruşi... Vreau să vă spun că ruşii se ocupau în perioada aia, contra bani, să-i treacă pe oameni în Germania.

M: Şi pe unde-i treceau?

I: Nu ştiu pe unde; ştiu că soţii Greceanu, cu doi copii, au trecut; şi-am aflat c-au ajuns bine, iar după aia, mai târziu, i-am şi întâlnit. Al doilea transport n-a mai fost posibil, pentru că probabil că l-au arestat pe ăsta sau l-au schimbat. Era un maior care se numea Pavlovski şi care se ocupa de aceste chestii clandestine. ^ Şi-atuncea ni s-a spus (soţului mamei mele i s-a spus) să luăm legătura cu colonelul Parizo, ataşatul militar al Ambasadei Franţei. Şi s-a luat legătura cu el... S-a făcut un lot în care eram vreo opt de la Ajutorul Catolic american, era profesorul Mărgineanu cu soţia şi încă o doamnă, franţuzoaică, care fusese funcţionară la telefoane, directoare, nu ştiu ce, şi de care i-a spus Parizo soţului mamei mele: „Aveţi grijă de această doamnă!"[1]... Am plecat, am ajuns la Timişoara...

M: în ce an eraţi?

I: Asta era în noiembrie ’48, c-am ajuns pe-un frig destul de serios la Timişoara, la călăuze, care, când ne-au văzut cum eram, încărcaţi fiecare ca omul care pleca pentru totdeauna, îmbrăcaţi bine, înfofoliţi, au spus: „Dom’le, păi aveţi vreo cinci kilometri de târât pe burtă prin ţărână, nu puteţi să mergeţi aşa!“. Şi s-au lăsat acolo haine de blană, echipament, fiecare şi-a luat doar ce-avea mai preţios cu el. Şi trebuia, după convenţia cu Parizo, să ne aştepte la Pancevo, pe unde treceam, în stânga şoselei, o maşină de la Ambasada Franţei. La ora trei noaptea, ni se spusese, maşina va fi acolo. Am ajuns, s-a făcut trei, patru, cinci...

M: Cum aţi trecut, târâş chiar?

I: Târâş am trecut toate astea, am ajuns, s-a făcut şase dimineaţa şi maşina n-a venit. Nu exista nici o maşină. Au început să circule oameni, care, imediat ce ne-au văzut, şi-au dat seama despre ce-i vorba, au anunţat şi a venit patrula şi ne-a ridicat. Şi ne-a băgat în închisoare, la Pancevo. O închisoare de drept comun. Nu numai atât, dar nici măcar nu era separaţie între femei şi bărbaţi. Era un balamuc acolo şi o promiscuitate. Şi ne-au băgat acolo, ne-au ţinut vreo trei zile, după care ne-au scos la anchetă. Şi ne anchetau în curte, unde erau doi sau trei ofiţeri. Treceai când îţi venea rândul şi îţi puneau câteva întrebări, Şi, mă rog, după două zile ne-au spus că mâine se face un lot cu noi şi vom fi duşi să fim predaţi grănicerilor români. Şi-am plecat cu un subofiţer şi cu trei-patru soldaţi spre

graniţă. Un domn care ştia sârbeşte a vorbit cu acest om şi i-a spus: „Dom'le, uite ce e, lasă-ne!". „Nu pot să fac nimic". „Uite, domnule, noi avem nişte aur aicea, bijuterii!" Şi-atuncea ăla a spus: „Dom'le, tot ce pot să fac este să vă dau drumul. Treceţi, vă dau timp două ore. Convenţia între noi şi grănicerul român este că trebuie să trag două focuri în aer; dacă trag două focuri în aer, ei vor şti că voi aţi trecut, că v-am trecut dincolo. Vă dau un răgaz de două ore".

M: Ca să nu fiţi prinşi de grănicerii români, ca să aveţi timp să vă...

I: Da. Şi aşa s-a şi făcut, am trecut dincolo... Aaa, am uitat să vă spun că în momentul când, la Pancevo, ne-au prins, când ne duceau spre grănicerii români, franţuzoaica

avea cianură de potasiu la ea şi s-a sinucis.

M: Nu ştiaţi ce-i cu ea?

I: Nu, nu ştiam nimic ce-i cu ea. Şi după ce-am trecut asta, ne-am împărţit în două grupe. Părinţii mei au luat-o cu un grup şi eu cu altul.

M: Cam cât era grupul de mare?

I: Eram cam vreo paişpe.

M: Şi deci era şi profesorul Mărgineanu de la Cluj?

I: Da, da.

M: Nicolae Mărgineanu, profesor de psihologie.

I: Da. Aşa, şi Mărgineanu, cu soţul mamei mele şi cu maică-mea şi cu încă doi... Şi noi cu Remus Ionescu, care era fost ofiţer de artilerie şi care a pretins: „Dom'le,

cât ştiu eu, mă orientez, mergem bine!"... Şi am mers cu el... Atât de bine am mers, că, după o zi şi ceva de mers, am ajuns în acelaşi loc de unde-am plecat! Dar n-am păţit nimic. Am reuşit să ajungem în Bucureşti.

Dom'le, vreau să vă spun despre călăuze că au fost nişte oameni extraordinari. în momentul în care a ajuns maică-mea şi cu grupul la ei, le-au dat înapoi hainele, le-au dat înapoi valizele, ce au avut, totul le-a dat înapoi şi i-au ajutat şi cu bani, că nu mai aveau bani să ia trenul şi să plece la Bucureşti. Şi după aia, natural c-au returnat banii. Dar i-au împrumutat, s-au purtat extraordinar. Pentru că ştiu că se spuneau diverse lucruri despre aceste călăuze...

M: Deci toată chestia asta s-a făcut pe ascuns. Adică autorităţile n-au sesizat c-aţi fost plecaţi, nu era o treabă să vă urmărească pentru...

I: Da, dar eu sunt sigur, şi după alte informaţii, că autorităţile au ştiut perfect. E un mister... Şi urmărind

acuma literatura, am citit toate cărţile profesorului Mărgineanu şi nici o carte nu pomeneşte despre această trecere, ceea ce înseamnă că nici el n-a suferit.

M: Deci nici un fel de repercusiuni n-au fost de pe urma acestei expediţii?

I: Nu, nu.

M: Şi până la urmă cum aţi ajuns să intraţi în vizorul...

I: Aşa, deja eram în vizor, eram urmărit. Ce se întâmplă: între timp, când am fost în refugiu, noi am

fost la Domniţa Ileana, la Bran. Şi, mă rog, acolo s-a întâmplat, eram doi puşti, am avut o relaţie cu una din fete, care a rămas însărcinată. Şi s-a întors Domniţa în Bucureşti şi, cum comuniştii decretaseră, dintr-odată a fost obligată să plece. Şi noi am ajutat cu camioanele de la Ajutorul american, fără să ştie Greceanu, care era preşedinte. Sunt mulţi oamenii care au avut de suferit în perioada asta, care au fost scoşi din casele lor, că veneau cu consilierul sovietic, se uita şi spunea: „Mâine îmi liberaţi casa!“... îţi luai tot ce puteai şi restul rămânea acolo, mobilă şi tot... Zeci, sute de case... Şi pe oamenii ăştia i-am ajutat. Pe Monseniorul Ghika, când a fost scos din Dacia, de unde stătea, şi mutat la Saint-Vincent de Paul, noi l-am scos. Domniţa Ileana... era Bodnăraş care se ocupa de lucrurile care avea voie să le ia, mă rog, şi era destul de dură: „Domnule, dar am şase copii, trebuie să le asigur viitorul!*, se lupta pentru fiecare articol. Mai era încă Siguranţa veche, Poliţia veche, şi ne duceam la Bran şi la poartă stăteau doi agenţi cu picioarele pe scaune, unul în faţa altuia, şi se prefăceau că dorm; şi noi, pe sub picioarele lor, scoteam valizele şi lucrurile care trebuiau scoase. Trei camioane am dus de acolo la Bucureşti şi la Pitar Moş. De la Pitar Moş trebuia să le încărcăm în vagonul care era tras în Gara Băneasa. Erau doi oameni bătrânei, eram eu, era pictorul Constantinescu, a cărui soţie născută Romalo era prietenă cu Domniţa şi care avea vreo cincizeci de ani, şi era Cuţarida, un om de vreo optzeci

 de ani, fost ministru... Şi, dom'le, căram valizele, şi căra moşul ăsta, şi, la un moment dat, intrând cu o valiză într-un tren, am dat peste doi securişti. Pe unul l-am pocnit. Şi ălalalt, în momentul când mă vede: „Băiatu' Iu' conu Titi!“. Ăla scosese pistolul deja şi cică: „Stai, mă, că e băiatu Iu conu' Titi!“. Şi-mi spune ăla: „Mă, băiatule, ai grijă, dispari! Noi mai suntem din vechea... şi te cunoaştem, şi-l cunoaştem pe taică-tu, da' nu te mai ocupa de chestiile ăstea!“. Şi mi-au dat drumul fără să-mi facă nimic.

M: Dar de ce, care era problema? Că...

I: Erau lucruri pe care le scoteam pe ascuns şi trebuia fiecare lucru să aibă ştampila că e aprobat... Or, noi încărcăm noaptea în vagon fel de fel, tot, tot, tot ce comuniştii voiau să-i fure: tablouri, icoane, bijuterii, covoare...

M: Aaa, deci pentru familia regală erau?

I: Pentru...

M: Domniţa Ileana.

I: Domniţa Ileana.

M: Aşa, şi cu ocazia asta aţi intrat în vizorul lor?

I: Da, cu ocazia asta şi cu Ajutorul Catolic. între timp, când a murit taică-meu, a lăsat la doi buni prieteni de-ai lui o scrisoare, care pe mâna mea n-a intrat niciodată. Nu ştiu cum s-a întâmplat, fosta soţie, nu ştiu ce manevre au fost acolo, însă eu n-am... Dar acestor doi prieteni, care erau ofiţeri de marină, unul era Cucu Starostescu şi altul, doctor, şi el ofiţer de marină, nu mai

ştiu cum îl chema, taică-meu le-a spus să facă tot posibilul să mă scoată afară din ţară, că el a aranjat pentru mine nu ştiu ce. Ei, şi ăştia s-au luptat şi m-au ajutat tot timpul. Şi au încercat prin diverse sisteme să mă scoată. N-am reuşit

atuncea la Timişoara şi, la un moment dat, Cucu Starostescu îmi spune: „Am aranjat să fii recrutat la marină. O să ajungi într-o unitate de marină chiar în port, unde comandant este căpitanul Stroia, şi el te va ajuta să pleci“. Am ajuns în această unitate de marină, la căpitanul Stroia, am luat legătura cu el, un om - deşi comunist din ilegalitate - foarte cumsecade, care ştia problema mea. Şi sunt repartizat la o companie de mitraliere. Şi erau primii ofiţeri scoşi de la şcoala de la Sibiu, cu patru clase primare. Vreau să spun că aveam un ofiţer care fusese cioban. îl chema Platon Dănilă. Plecam cu el la instrucţie şi se culca undeva într-un loc, îşi scotea fluierul şi fluiera, şi lăsa gardienii... Atât era de încântat de el! După ce terminau şcoala de ofiţeri, li se dădeau două valize noi. în fiecare duminică, ăsta îşi scotea valizele la plimbare. Şi pleca prin Constanţa şi se plimba cu valizele în mână. Şi pentru că n-a putut să salute din cauza valizelor, i s-a făcut raport. De atunci umbla numai cu o singură valiză, şi-o plimba nu ştiu cât, vreo şase luni, în fiecare duminică îşi scotea valiza la plimbare... Dar printre alţi ofiţeri, locotenent la compania asta de infanterie marină, era un locotenent care fusese copil de trupă şi care avea liceul. Eu am intrat în conflict cu acest locotenent şi atunci i-am spus lui

Stroia: „Dom'le, nu pot să mă înţeleg cu ăsta!“. Cică: „Bun, las' că aranjez eu!“. Şi mă numeşte şef de gardă, permanent în unitate. Adică gărzile se schimbau, dar eu rămâneam şef de gardă, permanent. Asta a fost pentru mine un beneficiu, că după ce se dădea stingerea, mai trăgeam şi eu câte o raită prin oraş, mai o gagică, mai nu ştiu ce, mă rog, chestii d-astea...

M: Dar cu evadare nu se putea, n-aveaţi...?

I: Poftim? Şi aşteptam momentul să vie... Ce se întâmpla? Grănicerii făceau de gardă la fiecare vapor care venea, depinde de câte pasarele avea, la fiecare pasarelă se numeau câte doi grăniceri să facă de gardă. Şi câteodată n-aveau personal destul şi atunci cereau de la noi. Şi de fiecare dată când cereau de la noi, mă duceam eu şi încercam să mă fofilez, până când am reuşit... Aşa, şi vorbeam de acest ofiţer... Locotenentul ăsta cam chefliu, ca să nu dea bani pe gazdă, dormea în unitate. Şi pleca şi venea la douăşpe sau unu noaptea... Mă rog, cap sec şi eu, am instruit santinelele: dom'le, nu-i daţi drumul lui Popescul De fiecare dată când spunea: „Sunt locotenentul Popescu“, ăştia tot îi dădeau drumul. Şi într-o noapte am scos pe unul din post, ştiam că n-a venit Popescu, şi m-am pus eu în post. Şi când a venit: „Cine e?“. „Sunt eu, Popescu[4]. „Culcat![11]. „Bă, sunt...“. „Culcat, că trag!“. Şi-am tras un foc în aer. S-a culcat Popescu, a intrat în... Mă rog, de atuncea s-a mai potolit. Dar la un moment dat, într-o duminică, era consemnat şi pentru că avea întâlnire cu gagica lui, îmi dă un bilet,

uite, te duci în strada cutare, la numărul cutare şi-i dai biletul ăsta. M-am dus, am vorbit cu respectiva, mă rog, nu vreau să intru în amănunte, dar de aicea ne-am tras o duşmănie şi mai mare. Şi la un moment dat, intrând în corpul de gardă, nu ştiu ce spune şi eu spun: „Dom'le, nu, nu, ăsta-i corpul de gardă şi-aicea..Şi-mi spune: „Când ţi-oi da două palme, zbori pe fereastră!" Atunci eu îi spun: „Dom'le, încercaţi, că nu ştiu care din noi doi zboară pe fereastră!" Alăturea de corpul de gardă era sanitarul, cabinetul medical. Nu ştiam de căpitanul Stroia că îşi tăia

bătăturile la sanitar şi a auzit toată discuţia asta; şi ne cheamă pe amândoi la raport. Mă ia mai întâi pe mine: „Măi, nu ţi-e ruşine?! Puşcăria militară te mănâncă! Să ameninţi un ofiţer?!". După aia îl ia şi pe locotenentul Popescu: „Nu ţi-e ruşine, mă, să ameninţi un soldat în Armata Populară?! Imediat să daţi mâna şi să vă împăcaţi!" Sigur că am dat mâna în faţa lui, dar am rămas... Peste câteva luni a fost un bal care s-a dat pentru ofiţeri şi au petrecut ăştia până noaptea târziu, şi noaptea au venit să doarmă în unitate. Inclusiv în cabina telegrafistului, unul Oprea, un băiat foarte cumsecade. Eu, cum făceam turul, trec pe la el şi-l văd pe afară: „Ce faci, Oprea?". „Păi nu pot să dorm". „Păi de ce nu poţi să dormi?" „Păi toţi ofiţerii dorm la mine în cabină". Era geamul deschis, mă uit şi eu: într-adevăr. I-am văzut şi am plecat. Dimineaţa ce se întâmplă? Toţi ofiţerii - primiseră soldă - reclamă că li s-a furat solda. Discuţii, anchetă, nu ştiu ce... Până la

urmă ajung şi eu la anchetă, că Oprea a spus că „a trecut Iamandi, „dar n-a intrat înăuntru, am stat de vorbă în fereastră". Mă cheamă căpitanul: „Măi, ce s-a întâmplat, ia spune! „După ce am făcut turul, eu am plecat în oraş şi am venit dimineaţă, pe la ora şase“. Bun, dar asta nu trebuie să apară... Eu îi spun: „Domnule căpitan, tovarăşul căpitan, dacă e vorba pe-aşa, din toate chestiile astea o să ies eu vinovat, aşa că prefer să declar că eu am furat banii şi să mă trimiteţi la închisoarea militară, că nu mai pot suporta aicea“. „Ce, eşti nebun?!... Lasă că văd eu... Şi ce-ai făcut cu banii?". „M-am dus la oficiul poştal, unde gagica mea era la telefoane, şi i-am trimes acasă maică-mii". în momentul în care ies de la anchetă, intră ofiţerul Popescul Şi-mi spune Stroia: „Vezi că Popescu a cerut să-mi dea o declaraţie". Probabil ca să mă înfunde pe mine. Plec afară, iar peste două ore mă cheamă Stroia: „Mă, ce-ai spus tu nu e adevărat". „Cum nu-i adevărat?". „Pentru că a venit

Popescu la mine şi i-am spus ceea ce ai spus şi tu, iar el a spus că nu-i adevărat şi că ştie el cine e vinovatul, dar nu poate să demonstreze acuma. Să-l aştept câteva luni de zile, până vor veni noi recruţi, şi atunci o să-mi servească vinovatul, aşa că vezi-ţi de treabă!" Şi mă rog, când au venit noii recruţi, toţi ăştia au fost trimişi să aducă recruţii din diverse zone. Şi Popescu şi... mai era un locotenent Mateescu... Şi ne adună pe toţi în sala de mese şi începe o anchetă. Şi locotenentul Popescu întreabă: „Care sunteţi luaţi de Platon Dănilă?", care

sunteţi luaţi de cutare... şi ajunge la Mateescu şi spune: „Câţi dintre voi aţi dat bani locotenentului Mateescu?". Se ridică vreo douăzeci de mâini. „Declaraţi ce bani!" Unul opt sute, unul o mie, unul ceasul, unul verigheta... „Păi de ce le-aţi dat mă?“. „Pentru că locotenentul Mateescu ne-a zis că se fură şi să dăm lucrurile la el, şi de câte ori avem nevoie, ne dă el“... Şi demonstrează ăsta că s-a întâmplat şi anul trecut acelaşi lucru, iar a doua zi locotenentul Mateescu a dispărut din unitate.

M: Şi, deşi putea să vă facă rău Popescu, nu v-a făcut.

I: Nu mi-a făcut rău, dar să spun altceva. Am dezertat. Am fugit. Eram fugar... Sunt doi oameni, am un semn de întrebare, nu pot să-mi explic... La un moment dat a venit locţiitor politic - eram la Sulina, înainte de a ajunge la Constanţa - un sergent major, Ionescu. Mă rog, dormea cu noi în dormitor acolo, dar dacă vedea o pereche de..., de exemplu, la mine a văzut că aveam nişte şosete noi, primite de acasă: „Mă, dă-mi-le mie astea!" Ciubucar, aşa... Şi ne spune un plutonier din armata veche: „Măi, şi Cec - aşa-l chema pe ofiţerul politic de unitate -, şi Ionescu sunt brăileni de-ai mei. Ionescu a fost frizer". Şi acuma ne preda marxism... „Habar n-are, mă! Eu, să spun

eu marxism!", spunea Focheanu ăsta. „Eu am fost ucenic la o tipografie când am fost tânăr şi-am citit toate cărţile astea până când l-am citit pe Panait Istrati şi nu mai dau doi bani pe comunişti". Mă rog, şi m-au dat într-o

oră când preda el şi vorbea despre curbele de sacrificiu. Şi eu, neavând de lucru, ca să mă verific, mă băgăm în toate chestiile astea... Ridic mâna şi spun: „Dom'le, au fost trei curbe de sacrificiu: la una s-a reţinut 25% din salariu, la alta 50% din salariu şi la alta 80%“. „Da, ai dreptate! Aşa este!“. Şi de câte ori pleca sau era chemat, mă lăsa pe mine în locul lui, să continui cursul.

M: Şi v-aţi întâlnit cu el când era...

I: Aşa! Şi am plecat după aia la Constanţa. Ajung în Bucureşti, fugar, şi la un moment dat, în staţia de tramvai, cine-i lângă mine? Locotenentul Popescu, îmbrăcat civil! Nu m-a turnat, n-a făcut nici o... Au fost alţii care m-au turnat. Colegi de-ai mei, care s-au întâlnit, şi imediat am văzut cum vin patrulele de la comandament... De trei ori m-am întâlnit cu acest Popescu, ultima oară mi-a şi spus în staţia de tramvai (era staţie de tramvai la Universitate): „Măi Iamandi, ai grijă, că femeile o să-ţi mănânce capul!“...

M: Bun, şi v-aţi întâlnit şi cu Ionescu ăsta?

I: Şi cu Ionescu... La Carul cu Bere, la un moment dat, cine era la masa de alături? Ionescu, care între timp ajunsese căpitan. Căpitan, în uniformă de marină, a stat lângă mine, n-a reacţionat în nici un fel. S-a uitat la mine aşa, a dat din cap, n-a făcut absolut nimica.

M: Dar amândoi ştiau că eraţi fugar?

I: Ştiau! Am dat să-i găsesc, am dat şi un anunţ în ziar, dar n-am aflat nimic despre ei. Voiam să ştiu ce s-a întâmplat...

M: Şi pe urmă, cum aţi ajuns în ilegalitate? Eraţi la Constanţa şi...

I: Pe urmă m-am îmbarcat pe-un... Sunt înapoi la Sulina, n-am reuşit să fac nimic la Constanţa. Sunt la Sulina şi acolo, pe un şlep care era încărcat cu marfă, gata de plecare, am reuşit să mă fofilez... Dar înainte de a pleca, eu deja eram pe vas, sunt anunţaţi că trebuie să plece la Odesa...

M: Dar iniţial unde trebuia să plece?

I: Trebuia să plece la Hamburg, pe Dunăre. Şi acum trebuia să plece la Odesa. Goliseră marfa aicea şi i-au anunţat să plece la Odesa... Şi aşa am ajuns şi la Odesa... Am stat pe vas, am ajuns la Hamburg, şi de acolo...

M: Dar cum v-aţi fofilat? V-aţi înţeles cu căpitanul de şlep, sau cum?

I: Trebuia întotdeauna să iei legătura cu cineva, un comandant...

M: Dar şlepul ăsta era românesc sau nemţesc?

I: Nu era românesc.

M: Şi ei îşi asumau un risc dacă îi prindeau cu...

I: Era un risc. Ce se făcea? Ca să fie siguri că nu e fofilat nimenea, că n-aveau totuşi încredere, fiecare vas d-ăsta mai mare avea o instalaţie de deratizare în cale, pentru şobolani, şi băgau aburi cu nu ştiu ce gaz înăuntru. Şi se sigila cala şi dădeau drumul la gaz. Ori ieşeai afară singur, ori, dacă rămâneai, duhneai acolo...

M: Şi cu dumneavoastră cum au făcut?

I: Eu n-am mai plecat din Constanţa, am plecat de la Sulina, unde erau vase mai mici. Şi trebuia să iei legătura cu un superior, pentru că dacă luai legătura cu echipajul, s-au întâmplat multe cazuri când ăştia te făceau poştă acolo

şi după aia te aruncau undeva în mare. Şi am reuşit să iau legătura cu un neamţ pe care îl cunoştea tot aşa, o fată de acolo, şi care mi-a promis: „Dom'le, vei sta în cabina mea o noapte, până când plecăm, după care te bag!". Ei, ghinionul meu a fost c-am plecat la Odesa întâi... Mă rog, după aia s-a aranjat... Când am ajuns la Hamburg, pe-aci ţi-e calea! Am anunţat-o imediat la telefon pe mătuşa mea de la Milano, care avea o situaţie foarte bună, şi-a venit să mă ia. Eu n-am vrut. Ea mi-a pus nişte condiţii, nu ştiu ce... Eu de ce venisem? Pentru că această fată, care mi-a scris câteva scrisori... Mă rog, copilă şi ea, eram copii amândoi atunci când s-a întâmplat chestia asta, dar mi-a scris câteva scrisori, că ea nu poate să trăiască fără mine, că a fost obligată să avorteze, că îi e dor de mine şi nu ştiu ce... Şi, mă rog, la vârsta aia, am zis: gata, plec! Şi pentru ea am trecut. Şi am ajuns în Italia, eram la Roma. Şi am refuzat ajutorul mătuşii mele, care şi ea era o femeie foarte ambiţioasă. Şi acolo, la Roma, tocmai ne-am despărţit la Piaţa Spaniei şi ea îi spune şoferului: „Pleacă, nu vreau să mai ştiu nimic! ". Şi plec eu pe jos, şi după un sfert de oră mă ajunge şoferul şi-mi dă două mii de dolari: „Uite, mi-a spus

doamna../'. Totuşi revenise la sentimente mai bune, mi-a dat două mii de dolari, cu care am plecat la Paris.

M: Dar în ce an s-a petrecut asta?

I: '49 spre '50.

M: Deci eraţi la 21-22 de ani.

I: Da. Şi-am ajuns la Paris, am fost găzduit de

părintele Boldeanu.

M: Vasile Boldeanu?

I: Da.

M: Şi pe urmă?

I: Şi acolo am luat legătura şi am aflat unde era... Ea, fata, era cu taică-său, copiii se despărţiseră. O parte merseseră cu maică-sa şi o parte rămăseseră cu taică- său. După care, după ce au divorţat, au venit toţi la ea... Şi am ajuns acolo unde stătea şi, în sfârşit, am ajuns să o întâlnesc, dar realitatea era cu totul alta. Ea se pregătea pentru căsătorie. Şi când am ajuns, am vorbit cam o oră, dar nu m-a întrebat nici cum am ajuns, nici unde dorm la noapte... Eu n-am vrut să abuzez de părintele Boldeanu. Am stat, am dormit două nopţi acolo şi după aia dormeam pe scările blocurilor. Mă duceam seara pe-o scară, natural că nu puteai să dormi, că erau oameni care circulau şi, dacă te vedeau că stai pe loc, anunţau portarul... Acolo portarii sunt nişte cerberi, au toată stăpânirea blocurilor. Şi, disperat, m-am dus la Marsilia şi m-am înrolat în Legiunea Străină.

M: Deci aşa aţi ajuns în Legiunea Străină! Dar care a fost gândul? De ce v-aţi...?

I: Sinucidere. Pentru că... Tatăl meu avea un văr primar la Iaşi, Dichi Socor (de nici 30 de ani), care s-a îmbolnăvit de cancer, avea o tumoare pe creier. Şi mă întâlnesc cu el la Bucureşti după ce a fost operat şi Dichi îmi spune: „Măi, dacă n-aş avea obsesia că toată familia noastră poartă pecetea sinuciderii, m-aş sinucide. Dar voi rezista şi voi trece prin toate fazele, nu mă sinucid. Şi nici tu cumva, dacă ţi se va întâmpla în viaţă, să nu te gândeşti la chestia asta! Pentru că să ştii că purtăm această pecete“.

M: Şi practic voiaţi s-o sfârşiţi cu viaţa, dar nu prin sinucidere propriu-zisă.

I: Da.

M: Ce voiam să vă întreb, insistând pe starea asta care a dus la gândul sinuciderii, ce anume a determinat această perspectivă? Faptul că v-aţi văzut în Franţa fără...

I: M-am văzut în Franţa, trecând prin tot purgatoriul ăsta. Şi am văzut-o pe fata asta, care nu m-a întrebat nici măcar „Cum ai ajuns aicea?", mi-a spus „La revedere!"[1] fără „Ne mai vedem"... Şi am aflat de la alţii că avea logodna peste câteva zile.

M: Deci a fost un fel de sinucidere din dragoste, să zicem, mascată?

I: Păi nu pot să spun că mai era dragoste, că asta s-a întâmplat când aveam 15 ani, şi acuma era... Dar, mă rog, gărgăuni!

M: Atunci nu credeaţi în Dumnezeu, nu v-aţi gândit că o astfel de sinucidere e păcat?

I: M-am gândit, oscilam în toată chestia asta. Că şi taică-meu, care era un om foarte credincios şi totuşi s-a sinucis.... în Legiune, totdeauna se cereau voluntari pentru diverse comandouri - la toate m-am băgat voluntar, cu speranţa că voi fi împuşcat, dar probabil că instinctul meu de conservare...

M: Mi-aţi spus că dumneavoastră aţi plecat în Franţa pentru fiica Principesei Ileana. V-aţi mai întâlnit pe urmă cu ea?

I: Nu. S-a căsătorit, a avut un copil şi era plecată nu ştiu unde, în străinătate. Principesa Ileana era căsătorită cu un doctor, nu îmi mai aduc aminte numele acuma, şi erau la aeroport la Boston şi o aşteptau să vie. Şi vine avionul şi

se anunţă că avionul şi-a pierdut trenul de aterizare şi că va fi o aterizare forţată... Se dă alarma, vin salvări... Şi, într-adevăr, pilotul reuşeşte să puie avionul la sol, dar se ciocneşte de un parapet şi... un singur accident mortal: fata Principesei Ileana. Acolo, sub ochii maică-sii, au dat-o jos, moartă. Compartimentul de sus, de bagaje, i-a căzut în cap. Şi imediat, după vreo două luni de zile, principesa a divorţat şi s-a călugărit. Maica Alexandra.

M: Aţi cunoscut-o?

I: Da.

M: în Canada?

I: Da. Odată, fiind la New York, la verişoara mea, tocmai vorbea la telefon şi-o aud că spune: „Vreau să-ţi fac o surpriză! Nu ştii cine-i aicea!“. Şi îmi dă mie

receptorul. Eu, dacă aş fi ştiut, n-aş fi vorbit... „Alo, da, cine e?“. „Maica Alexandra. Cine-i la telefon?“. Şi atunci i-am spus cine-i la telefon şi atâta mi-a spus: „Tu eşti?“. „Da“. „Ai iertat-o?„Da, am iertat-o“.

M: Şi apoi faţă către faţă v-aţi mai întâlnit cu maica?

I: Nu.

M: Cum se face că ea vă ştia?

I: Păi eu am dus-o la aeroport când a plecat. Eu cu camioanele Ajutorului american am dus-o.

M: Atunci a plecat şi fata, când a plecat principesa?

I: Da, atuncea au plecat toţi.

M: Fata spera să plecaţi şi dumneavoastră mai târziu, să vă căsătoriţi cu ea?

I: Nu ştiu... Mă-sa a aflat că fiică-sa e însărcinată, dar lui bărbatu-său nu i-a spus nimic despre asta...

M: Bun, asta vă întrebam, la momentul respectiv mai eraţi cu ea? Adică se putea gândi şi prinţesa Ileana, şi fiică-sa că urmează să le... să mergeţi după ele?

I: Atitudinea a fost de ostilitate faţă de mine.

M: Principesa Ileana?

I: Da. Probabil că a considerat că eu am abuzat de fiică-sa.

M: Dar episodul ăsta, că aţi lăsat-o însărcinată, a fost cu mult timp înainte de a pleca din ţară? Cu un an, cu câteva luni sau chiar atunci, imediat?

I: Nu, nu, nu. Chestie de câteva luni.

I 10° I
PLECAREA DIN ŢARĂ

M: Aşa, şi Principesa Ileana a pus-o să avorteze?

I: Cred că a avortat în străinătate.

M: Dar cu fata, dumneavoastră v-aţi înţeles c-o s-o urmaţi, să vă aştepte? I-aţi promis că o să vă căsătoriţi cu ea?

I: Eu, da. Ceea ce am vorbit între noi.... Dar am primit şi nişte scrisori. Asta a fost tâmpenia, porcăria! Că mi-a trimis nişte scrisori în care scria c-a fost obligată să avorteze, că taică-său vrea să o căsătorească, că ea nu vrea şi că mă aşteaptă să... Şi atunci am plecat. Nu era nimica adevărat din ceea ce scria ea.

M: Dar dumneavoastră, ştiind că ea e însărcinată, vă aşteptaţi să dea naştere copilului şi dumneavoastră să vă duceţi să vă căsătoriţi cu ea, nu?

I: Da, da.

6

în Legiunea Străină: perioada de pregătire

M: Deci aţi stat la Paris, iar pe urmă v-aţi hotărât să intraţi în Legiunea Străină...

I: Da.

M: Şi cum s-a întâmplat?

I: Am plecat la o tabără, la un centru de instrucţie din Alger, de la Sidi Bel Abbes.

M: în ce an s-a întâmplat asta?

I: Oleleo, chestia aia cu anii...! Va să zică... ’50... ’51.

M: Şi cât aţi stat acolo în Alger?

I: Cam şase... Opt luni de zile.

M: Şi a fost o pregătire dură sau...

I: Pregătirea era foarte scurtă. în general, pregătirea durează mult mai mult, dar fiind război, fiind în luptă, aveau nevoie de oameni. Angajamentele în Legiunea Străină, în general, să făceau pe cinci ani, însă fiind război, s-a scurtat termenul, se făcea contract pe trei ani. Şi după trei ani se primea cetăţenia franceză.

M: Şi după pregătirea asta în tabăra din Alger?

6

în Legiunea Străină: perioada de pregătire

M: Deci aţi stat la Paris, iar pe urmă v-aţi hotărât să intraţi în Legiunea Străină...

I: Da.

M: Şi cum s-a întâmplat?

I: Am plecat la o tabără, la un centru de instrucţie din Alger, de la Sidi Bel Abbes.

M: în ce an s-a întâmplat asta?

I: Oleleo, chestia aia cu anii...! Va să zică... ’50... ’51.

M: Şi cât aţi stat acolo în Alger?

I: Cam şase... Opt luni de zile.

M: Şi a fost o pregătire dură sau...

I: Pregătirea era foarte scurtă. în general, pregătirea durează mult mai mult, dar fiind război, fiind în luptă, aveau nevoie de oameni. Angajamentele în Legiunea Străină, în general, să făceau pe cinci ani, însă fiind război, s-a scurtat termenul, se făcea contract pe trei ani. Şi după trei ani se primea cetăţenia franceză.

M: Şi după pregătirea asta în tabăra din Alger?

I: Am plecat direct în Indochina. Am plecat cu avioanele. Acolo erau diverse baze. Am stat cam o lună de zile într-o bază, după care ne-au răsfirat în diverse baze, ne-au încadrat în diverse plutoane, regimente şi aşa mai departe, şi după aia în forturi, în junglă.

M: Aţi plecat mulţi? Ăştia cu care aţi făcut pregătirea de opt luni la Alger, cam câţi erau?

I: Erau mulţi, dar am plecat cu un transport de optzeci. S-ar putea ca în aceeaşi zi să fi plecat trei transporturi. S-ar putea să fi fost o pauză de câteva zile... Nu, nu puteai să-ţi dai seama de asta, dar noi am plecat optzeci. Optzeci noi, care eram proaspăt instruiţi, şi mai erau vreo douăzeci-treizeci vechi gradaţi şi vechi reangajaţi.

De obicei, credinţa generală este, şi în Franţa, şi afara ei, aşa se credea şi în familia mea, că aceşti oameni sunt nişte declasaţi, nişte derbedei. în general, aşa este. Sunt oameni care au făcut o crimă sau un jaf şi care, ca să scape, intrau în Legiunea Străină, unde după cinci ani ieşeau cu o identitate nouă, cu alt statut cetăţenesc. Nu mai putea să-i urmărească nimeni, nu li se mai întâmpla nimica. Dar exista şi o elită în această Legiune. De exemplu, în perioada în care am fost eu, erau patru profesori universitari. Cel care a fost comandantul meu direct era la a treia reangajare şi era un profesor universitar care îşi omorâse soţia, fata şi pe amantul soţiei. Şi a venit în Legiunea Străină şi, mă rog, cum era şi în puşcărie, se ţineau şi aicea conferinţe...

M: Ce naţie era ăsta?

I: Francez. Francez, profesor universitar, care a fost

mutat de la Lyon la Paris şi la Paris a întâlnit o colegă, i-a plăcut foarte mult şi s-a căsătorit cu ea. Dar vedea că toată lumea îl ocoleşte şi, cum se spune la noi, îl lua la mişto. Şi la un moment dat, când trebuia să aibă loc o grevă a studenţilor şi li s-au oprit cursurile, s-a dus cu doi colegi la o cârciumă. Şi acolo, bând, el a întrebat: „Domnule, ce se întâmplă cu mine, nu am nimica, peste tot pe unde am fost m-am înţeles foarte bine cu oamenii...?". Şi unul din ei a spus: „Vrei să afli adevărul? Dar să nu te superi, că-i o chestie delicată". „Nu mă supăr". Şi i-a spus ăla: „Soţia dumitale e nimfomană, s-a culcat cu toţi ăştia d-aicea, şi cu studenţi, şi cu nu mai ştiu cine... Fata dumitale - avea un copil - nu este a dumitale, este a lui cutare. Şi-acuma, dacă te duci acasă, o găseşti cu cutare". Ăsta, atâta i-a trebuit. S-a dus acasă, a văzut ce este şi i-a împuşcat. Pe ea, apoi s-a dus la cel despre care i se spusese că e tatăl copilului, l-a împuşcat şi pe ăla, şi după aia a venit şi s-a înrolat în Legiunea Străină.

M: Bun, şi dacă era în Legiunea Străină nu mai era urmărit de...

I: Nu. Din momentul în care ieşi de acolo... Cât îţi execuţi contractul, s-ar putea să te agăţe, dacă ai ceva foarte grav şi dacă sunt foarte porniţi împotriva ta. Dacă e o crimă politică, de pildă, atunci te-agaţă totuşi... Nu că te condamnă, dar găsesc un prilej şi te

lichidează, cum se întâmpla cu foarte mulţi nemţi. Erau foarte mulţi nemţi în perioada asta. Era toată armata germană care făcuse ocupaţie în Franţa, tot SS-ul, toţi ăştia care s-au refugiat în Legiune... Erau brigăzi de nemţi, multe brigăzi. întâi i-au repartizat la diverse brigăzi: luptau împreună cu francezii şi cu ăilalţi. Dar la un moment dat - poliţia franceză şi Biroul Doi funcţionau - veneau şi îi

identificau. Cutare a fost în cutare loc, la Lyon a fost şeful SS... Şi ăla era pus pe lista neagră. Şi la prima ocazie, îi trăgea cineva un glonţ din spate, cum se întâmpla la noi cu batalioanele de la Sărata, dacă ştiţi povestea lor.

M: Şi-atunci ce-au făcut nemţii?

I: Au cerut să facă plutoane compacte de nemţi, numai nemţi.

M: Acuma, întorcându-mă la profesorul ăsta de care spuneţi, ce fel de om era?

I: Un om foarte cumsecade... Se făcuse un fel de tribunal de elită, adică între aceşti oameni, indiferent că tu făceai nişte lucruri despre care ei considerau că ar contraveni onoarei şi... nu ajungea să te pedepsească unitatea. Te pedepseau ei înainte. Sau unitatea trebuia să te pedepsească şi era un lucru pe care ei îl considerau nedrept, şi-atuncea protestau în felul lor... Erau pedepse corporale, care la un moment dat s-au desfiinţat... în general, toţi gradaţii superiori din Legiunea Străină erau ofiţeri francezi detaşaţi disciplinar, care făcuseră vreo abatere, ceva, şi-atunci îi deplasa-

seră în Legiunea Străină. Şi atunci - nu ştiu care o fi situaţia acuma - au început să puie comandanţi din Legiune, reangajaţi vechi. Până atuncea comandanţii erau din armata franceză... Şi eu am avut un comandant american. Dar n-a rezistat mult, că l-au măcelărit franţujii. Nu l-au lăsat... Adică nu l-au măcelărit, l-au mazilit, l-au scos. Primul comandant din Legiune şi fost reangajat american. Şi omul ăsta, primul lucru pe care l-a făcut, a desfiinţat bătaia. Pedepsele corporale s-au desfiinţat. Dar înainte de asta erau, am apucat pedepsele corporale, când

erai bătut la fund.

M: Pentru ce se aplicau pedepsele astea?

I: Pentru că nu ţi-ai respectat ordinul de planton, pentru că ai făcut diverse abateri, pentru că întârziai la apeluri şi la..., chestii d-astea minore, beţie... Dar cea mai mare pedeapsă după asta - aveam o jumate de litru de vin pe zi - era tăiatul vinului. Dar nu ţi-o dădea doar ţie. Tu erai vinovat, dar, ca să agraveze pedeapsa, o dădea la toată grupa ta. Şi pe tine, dacă erai într-ade- văr vinovat, ăilalţi din grupa ta, care pierdeau dreptul la vin, te bumbăceau ei... Altă pedeapsă era ca la ora douăsprezece, când este soarele mai puternic, să se facă un careu. Se adunau toate trupele pe platoul unităţii, în careu, şi la un moment dat se dădea comanda descoperit. Şi după cinci minute de stat descoperit, vedeai cum încep să cadă unu, doi, trei, pe cât dura timpul, ameţeau şi cădeau din cauza soarelui... Spuneai: „Nu ştim cine este vinovatul'[1]. „Până când iese vinovatul,

toată lumea descoperită în careu! Şi stăteai în careu: ori ieşea vinovatul, ori era o contramăsură pe care o luau ăştia vechi, bătrânii, şi-atuncea unitatea, comandantul abroga pedeapsa.

M: Dar ce pălării aveaţi care vă protejau? Că mă gândesc că...

I: Cască. Cască sau chipiu cu levăr, adică aveai chipiul şi de la chipiu aveai o bucată de pânză, care îţi acoperea ceafa şi atârna pe umeri...

M: Mi-aţi povestit la un moment dat că aţi avut, când aţi intrat, ceva probleme cu un negru, nu?

I: Da, da.

M: Mai povestiţi cum a fost. Despre ce a fost

vorba?

I: Păi... Ideea mea când am intrat în Legiune a fost de sinucidere. Că trebuie să termin... şi asta. Şi până când îmi venea rândul să plec, mi s-a părut interminabil. Şase luni de instrucţie... Şi se inaugurase, tot americanu ăsta inaugurase, magazia, era totul cu autoservire. Te duceai la raft, îţi alegeai cămăşile, îţi probai uniforma, tot, îţi luai ce-ţi trebuie singur. Alimente tot aşa. Când se pleca undeva, te duceai şi-ţi luai, cât era raţia, ştiai cât e raţia, te duceai, îţi luai, aveai dreptul la cutare şi la atât... Şi şeful acestei magazii era un negru de vreo doi metri şi de vreo sută douăzeci de kilograme, condamnat de nu ştiu câte ori. Ultima instanţă l-a pus şef la această magazie, ca să nu mai aibă contact cu ăilalţi, şi avertismentul era că la următoarea abatere

va fi condamnat la moarte. Eu m-am dus la magazie şi mi-am zis: „Ăsta, dacă mi-o atinge câteva, m-a terminat". Şi m-am dus la acest negru şi-am început să-i caut pricini: de cămaşă, de nu ştiu ce... Ăla, foarte impasibil, stătea şi se uita, nici nu-mi răspundea. La un moment dat l-am făcut cioroi şi a vrut să-ntindă mâna spre mine, dar totuşi s-a abţinut. Atunci i-am zis să vie afară să ne batem. Şi-am ieşit afară şi din trei pumni m-a terminat. M-au ridicat ăia de pe jos... Anchetă, că ce s-a întâmplat... Şi am spus că am alunecat şi-am căzut. Ei, asta m-a făcut să am o presă foarte bună prin...

M: Pe urmă aţi mai avut treabă cu negrul?

I: N-am mai avut, dar pentru asta am fost scos în

careu, să spun exact ce s-a întâmplat. Şi-am spus: asta s-a întâmplat. Şi-atunci au spus: „Stai în careu până spui!". Şi-atunci comandantul meu de pluton a venit şi s-a aşezat lângă mine... Şi după aia, după trei minute, toţi comandanţii de plutoane au venit şi s-au aşezat lângă mine, în faţa careului! Şi-atunci s-a dat imediat ordin de întreruperea careului... Astea erau legile lor nescrise.

M: Dumneavoastră cum v-aţi prezentat acolo? Că sunteţi român, ce-aţi spus?

I: Am spus că sunt român şi... Dar ei te întreabă: ce nume vrei să-ţi dai şi ce naţionalitate? Şi pentru că citisem un roman de Jack London, am zis: „Sunt suedez şi mă cheamă Lup Larsen". Asta pentru schimbul de prizonieri. Adică ei dădeau, de exemplu, o listă şi

mă treceau pe ea Lup Larsen... Dar un cetăţean care ştia, un ungur, m-a turnat şi a spus că nu-i adevărat, că sunt român.

M: Bun, dar care era ideea să vă treceţi sub altă identitate? Să nu vă prindă ruşii, să nu vă dea înapoi sau de ce?

I: Nu, aşa te-ntrebau ei şi trebuia să-ţi alegi un nume. în general, oamenii îşi ascundeau acolo numele, că făcuseră diverse delicte şi-şi dădeau diverse alte nume, îşi dădeau nume în vederea expirării contractului, şi cu acest nume, pentru noile acte care ţi le făceau, deveneai altă personalitate. Pe tine te chema Popescu, ai omorât un om; făceai contractul în Legiune şi, după cinci ani, te numeai Georgescu, nu mai erai Popescu. Şi primeai cetăţenie... Dar în aceşti trei sau cinci ani, dacă nu erau în război, erau nişte instrucţii infernale. Şi erau ciocniri... Nu erau lupte propriu-zise, erau doar ciocniri... De exemplu în Africa cu arabii, chestii din astea, erau ciocniri din când în când, dar

nu era regim de război. Cînd a fost regim de război, instrucţia a fost mai scurtă...

M: Bun, ce îl determina pe unul să se reangajeze?

I: După cinci ani... Nu ştiu...

M: Se-nvăţase...?

I: Se-nvăţa, ştia, spera, sau n-avea nici un viitor afară. Era o altă viaţă. Pentru că după un al doilea angajament aveai deja o poziţie superioară faţă de ceilalţi.

M: A fost greu să intraţi în Legiune?

I: Nu. Te-ai dus, ai semnat un angajament, mai ales că era război. în general, în timp de pace, angajamentul este de cinci ani. în timp de război era numai de trei ani. Şi pe timp de pace perioada de instrucţie durează aproape doi ani, pe când în timp de război, şase luni... Şi ajung la Sidi Bel Abbes...

M: Asta era o tabără...

I: O tabără lângă Alger.

M: Cât aţi fost în Legiunea Străină, în ce-au constat antrenamentele? **Că** aţi spus c-aţi prins, fiind război, o perioadă mai scurtă de pregătire...

I: Da, vă spun, ca să devin paraşutist, am făcut opt ore de paraşutaj. Şi după opt ore de paraşutaj, am fost declarat paraşutist. Erai paraşutat în... nu ţi se dădea nici un detaliu unde erai paraşutat. Erai cu banderolă roşie. Erau două grupuri- Unul cu banderolă roşie, unul fără banderolă roşie. Unii inamici, alţii de-ai tăi... Şi erai paraşutat în liniile inamice, de exemplu mergeai printr-o pădure, trebuia să găseşti un copac cu o cracă frântă, în

care găseai un mesaj. Mergeai prin pădurea aia, trebuia o atenţie deosebită... Mesajul spunea: „Mergi zece kilometri, după zece kilometri e un pod, te opreşti sub pod şi aştepţi să vie cutare . Sau: „Trec trupele cutare. Trebuie să te fereşti, să nu cazi prizonier". Chestii d-astea. Până când ajungeai la punctul zero, unde, dacă ajungeai, erai bun, dacă nu ajungeai... Dacă erai împuşcat, ţi se comunica, trebuia să scoţi banderola şi depuneai banda.

M: Ce însemna că erai împuşcat? însemna că erai văzut de adversari?

I: Da. Te ţintea şi imediat telegrafia: cutărică, banderola cu numărul cutare, împuşcat.

M: Dar când a fost să fiţi selectat, când v-aţi dus acolo ca să intraţi în Legiune, a fost un examen greu?

I: Nu, acolo n-a fost nici un examen.

M: Acolo pur şi simplu v-au...

I: Numai nume, diverse întrebări de grefă, de asta... Ce doreşti să fii, numele pe care vrei să ţi-1 dai. Te întreba imediat: „Sub ce nume te înscriem în Legiune?" Şi, dacă era să cazi prizonier, era numele de schimb.

M: Ce pregătire fizică aţi făcut?

I: Trebuia să treci prin pistele de cauciucuri, asta era la ordinea zilei, toată ziua te omorau cu chestia asta. Marşuri şi aceste piste. Trei ore de piste, ieşeai zăpăcit de cap...

M: Vă învăţau tehnici de supravieţuire?

I: De supravieţuire erau astea cu teme. Când erai paraşutat într-o din asta, trebuia mâncare, cum s-o găseşti,

ce să faci, să găseşti locurile pe care ţi se comunicau...

M: Şi eraţi bun la situaţiile astea de supravieţuire?

I: Da, m-am descurcat destul de bine.

M: Făceaţi trageri cu arma?

I: Da, trageri am făcut... Afară de trageri cu arma, am făcut şi trageri cu tunuri d-alea uşoare, şi cam asta e... Dinamitare, chestii cu fitil...

M: Pistele erau un complex de exerciţii în care trebuia să vă căţăraţi?

I: Un complex de patru kilometri de exerciţii, patru kilometri unde din zece-n zece metri intrai într-o temă. Treceai şi săreai peste un zid, treceai printr-o apă, te căţărai pe-o frânghie, traversai o sârmă ghimpată, trebuia s-o tai, zonă de reflectoare, să mergi târâş...

M: Astea au durat cât?

I: Trei luni şi ceva.

M: Şi au fost şi unii respinşi după testele astea? Sau au renunţat ei?

I: Au fost şi unii care-au rămas acolo, dar care ne-au ajuns din urmă, au venit şi ăia.

M: I-au mai ţinut la pregătire, n-au fost apţi...

I: Cam aşa.

f

7

Misiuni în Legiune

M: Şi aţi ajuns într-un fort în junglă?

I: Da. Forturi în jungle în general erau.

M: Care era miza? De ce era prezentă acolo Legiunea Străină?

I: Pentru că erau lupte... Ce se-ntâmplă, situaţia era foarte încurcată. Erau diverşi... Se lupta contra comuniştilor. Dar erau diverşi... Somităţi d-astea, prinţi vietnamezi, nobili d-ăştia, care aveau trupele lor. Şi-atuncea îţi dădeau ţie trupele. De exemplu, îţi dădeau două sute de inşi care veneau în fortul tău şi trebuia să-i instruieşti. Şi instrucţia dura cam un an de zile. După un an de zile se înarmau şi plecau la luptă. Li se dădea arme şi plecau în direcţia lor. Dar foarte multe s-au întâmplat... în multe cazuri, aceşti oameni, în momentul în care primeau armamentul, în aceeaşi noapte măcelăreau tot fortul şi treceau de partea comuniştilor. Atuncea s-au luat măsuri, nu li se mai dădeau arme decât când erau îmbarcaţi ca să plece. Nu li se mai dădeau armele lor, se puneau într-un camion, într-un elicopter, în ce era, dar nu le

 mai erau date armele în mână. Iar ca să nu se întâmple diverse

lucruri, că se întâmplau, că noaptea intrau peste tine în dormitoare, noi la fiecare dormitor aveam gratii la uşi, aveam gratii la ferestre, ba se punea şi o mitralieră...

M: Dar care era chestia? îşi schimba poziţia prinţul lor sau ei deveneau comunişti?

I: Nu... Asta e greu de ştiut dacă erau... Asta eu n-am ştiut-o niciodată. Dar ca să se-ntâmple ca din două sute de oameni, sau o sută, sau câţi erau cei pe care-i instruiai, să plece toţi, asta înseamnă că aveau o... Mă rog, de la cap pornea chestia asta.

M: Câţi eraţi într-un fort?

I: Până la trei sute de oameni.

M: Care era programul, viaţa într-un fort? Ce trebuia să faceţi?

I: Instrucţie nu prea se mai făcea... Să porneşti acţiuni de la fort era mai rar. Sau când erau diverse apeluri de urgenţă, că erau unii încercuiţi, atuncea mai plecai, dar era foarte greu să... Pentru junglă îţi trebuiau anumiţi specialişti şi este, cred, cel mai infernal război în această junglă. Nu mă mir că americanii, după Coreea şi după asta, cam cincizeci la sută din ei au intrat în spitale şi-n tratament.

M: De ce?

I: Era un război al nervilor. închipuie-ţi, să mergi într-un loc unde peste tot vezi doar verdeaţă, cu nişte călăuze de care eşti mereu dependent. Şi-nchipuie-ţi că,

dacă ai tăiat, că aveam tarpane cu care tăiam vegetaţia, după juma de oră, dacă te întorceai, nu mai găseai locul: vegetaţia era complect refăcută! Dacă n-aveai o călăuză ca lumea, misiunea era ratată. Totul depindea, viaţa însăşi, de acest om care era călăuză.

M: Ăsta era un localnic, ce era?

I: Da, majoritatea erau localnici. Dar erau şi alţii, care aveau până la cinci angajamente în Legiune şi care cunoşteau situaţia. Trebuia patru oameni obligatoriu să-i ai, eclaireurii: fără ei erai mort. Nu te mai puteai întoarce, ei erau oamenii care deschideau drumul în junglă şi oamenii care puteau să se orienteze... Dar era ceva infernal. Şi închipuie-ţi, în tăcerea asta orice zgomot, orice pasăre care ciuguleşte ceva, ţi se părea că e un semnal sau asta... Şi mulţi oameni îşi pierdeau controlul dintre noi, trebuia să ne supraveghem unul pe altul. Când îl vedeai pe unul că începe să-şi piardă controlul, trebuia să-l dezarmezi. Să-l iei cu binişorul sau, dacă nu, forţat chiar... Că la un moment dat îşi pierdea controlul, avea puşcă, mitralieră, pistol-mitra- lieră, făcea o rafală, te omora şi pe tine, şi tot ce era împrejur, din spaimă şi din pierderea controlului. Vă spun, a fost cel mai infernal lucru pe care l-am trăit în viaţa mea în aceste lupte.

M: Nu erau atât adversarii, cât era jungla...

I: Inamicul principal era jungla. Până ajungeai la ei şi să ai o ciocnire... era jungla, trebuia să ai nişte nervi de oţel...

M: Eu îmi închipuiam jungla ca pe-o chestie zgo- motoasă, cu păsări, cu...

I: Da, orice zgomot de pasăre, la un moment dat... Este o linişte atât de mare şi la un moment dat începi să auzi un zgomot de pasăre, sau un zgomot de animal, care în liniştea aia poa’ să fie un semnal, în general, astea erau semnalele. Şi semnalele pe care le aveam noi între noi erau tot d-astea de pasăre, de...

M: Aţi avut întâlniri în junglă, să fiţi surprins de

adversari?

I: Categoric, categoric. Erau toate activităţi de comando şi plecai... Eu am fost voluntar cam în toate chestiile ăstea de comando... La un moment dat am început să am o anumită rutină în toată chestia asta.

M: N-aţi fost afectat de tensiunea junglei?

I: Nu, nu, nu.

M: Cât timp aţi stat în Indochina?

I: Pe la mijlocul lui ’52 am fost prizonier.

M: Deci cam după cât timp?

I: Cam nouă luni de zile am stat.

M: în perioada asta, la câte misiuni aţi participat?

I: Cel puţin 25 de care îmi mai aduc aminte. Şi ultima misiune a fost când am fost noi asediaţi. Era un fort nou, am fost noi asediaţi şi se pierduse legătura, nu mai aveam nici un fel de comunicare cu centrul. Nu mai aveam nici alimente, nici arme, nici muniţie nu mai aveam. Atunci s-a organizat o patrulă, şi cum nu erau nici specialişti mulţi, am luat eu conducerea

acestei patrule, cu care am plecat. Trebuia să mă duc să iau legătura... Dar eu mărturisesc că m-am dus acolo... ca un fel de sinucidere, că speram să... Şi la această misiune m-a chemat la comandant şi mi-a spus: „Avem nevoie de oameni care se întorc înapoi, n-avem nevoie de sinucigaşi". Şi mi-am dat seama că mă mirosise, şi atunci mi-a dat şi dosarul meu să-l citesc, şi am rămas uimit, că la un moment dat unul dintre şefii mei scrisese acolo: „Dacă-i spui lui Iamandi că sare fortu-n aer peste trei zile, n-o să ştie ce măsură să ia, dar dacă-i vei spune că sare în aer peste trei ore, va lua cele mai bune măsuri". Şi pe chestia asta am plecat. Şi, într-adevăr, am plecat şi m-am întors,

ne-am întors numai doi.

M: La ce distanţă era centrul?

I: Cam treizeci de kilometri.

M: Cum aţi făcut să ieşiţi din încercuire? Că spuneaţi că eraţi încercuiţi acolo...

I: Ei, aicea se merge pe burtă... S-au trimis nu numai noi, s-au trimis încă trei, ca să disimuleze. Trei de sacrificiu, şi noi eram ăia, cu cei mai buni oameni care trebuiau să ajungă.

M: Ce înseamnă trei de sacrificiu?

I: Trei care doar să deruteze, se ştia că vor fi ori prinşi, ori omorâţi... Adică ăştia ne-au ajutat pe noi. Au atras atenţia în diverse locuri, toţi am plecat simultan.

M: Bun, dar ăştia de sacrificiu ştiau că-s de sacrificiu?

I: Ştiau.

M: Ştiau că vor muri?

I: Ştiau. Era un risc. Vor muri sau nu... Dacă nu mureau ei, mureau în fort două sute şi vreo optzeci de oameni.

M: Bun, şi-atunci oamenii...

I: Ce se întâmplă, ăştia nu luau prizonieri. Omorau tot... Am văzut acolo mormane de capete tăiate, de mărimea mea. Chiar eu, când m-am întors înapoi în fort, fortul nu mai exista, era culcat la pământ, şi era numai mulţime de capete, cu comandanţii... Capul comandantului pus deasupra.

M: Bun, deci totuşi ce-i făcea pe oamenii ăştia să se

sacrifice?

I: Nu te sacrificai numai pentru ceilalţi, te sacrificai şi ca să te salvezi tu. Pentru că dacă rămâneai acolo, şi tu ai fi fost mort împreună cu ceilalţi. Nu atunci, peste patru zile... Aşa, îţi ofereau o şansă, poate scăpai, ba poate-i salvai şi pe ei. Pentru că asta era o situaţie disperată, când erai înconjurat... Perioada asta pe care am apucat-o eu a fost o perioadă foarte dificilă şi armata în general, armata franceză, colabora cu comuniştii. De Gaulle, îl înjură lumea sau nu ştiu ce, dar când a venit, cred că a salvat Franţa de comunişti. După aia nu mai ştiu ce s-a mai întâmplat, n-am mai... Dar aveam avioane cărora le jalonam locul unde trebuiau să paraşuteze (armament, alimente) şi treceau şi, în loc să paraşuteze la noi, paraşutau în liniile inamice. Sau plecam noi cu un avion care trebuia să ne

paraşuteze într-un anumit loc şi ne paraşuta direct în liniile inamice, şi erau căsăpiţi toţi. Oamenii, ai noştri din Legiune, care şi-au dat seama de asta, au căutat oameni care ştiau, aveau câteva instrucţiuni de pilotaj, şi stătea cineva lângă pilotul francez, că avioanele care ne paraşutau şi ne transportau pe noi erau din armata regulată, că noi n-aveam aviaţie. Şi stătea lângă pilot şi, dacă îşi dădea seama că se-ntâmplă ceva, ăsta îl împuşca pe pilot şi încerca să preia el...

M: Bun, piloţii ce erau? Filo-comunişti? Care era ideea?

I: Cred că... erau foarte bine plătiţi de comunişti.

Nu ştiu care era ideea la ei, dar au fost loturi întregi judecate după aia, după ce a venit de Gaulle, pentru colaborare cu inamicul...

M: Care a fost cel mai greu moment din perioada asta? V-a fost greu să vă adaptaţi la viaţa din Legiune?

I: N-aş putea spune. Era totul ceva nou şi în acelaşi timp eram şi foarte tânăr şi era tentant. Adică era ca o întrecere pentru mine, ca un pariu cu mine însumi. Şi am reuşit... până când am căzut prizonier... Am luat legătura, am semnalizat, şi atunci când ne-am întors din misiune (eram doi), nu mai exista fortul, era ras de pe faţa pământului, erau numai... movile de cadavre.

Şi mai era ceva, că era un război al nervilor: îţi puneau vietnamezii câte un difuzor cu cineva care vorbea franţuzeşte şi două-trei zile cât mergea, dacă nu reuşeai să-l distrugi, nu spunea decât asta: „Ştiţi ce

v-aşteaptă, predaţi-vă! Veniţi la noi, altfel veţi fi morţi toţi! Uite ce s-a întâmplat în cutare loc, comandantul cutare nu ştiu ce“... Numai asta îţi punea la acest difuzor, care îţi urla două-trei zile cât mergea, că după aia reuşeai să-l dibuieşti şi să-l faci praf...

M: Bun, dar ei ţi-1 plasau şi-l păzeau, sau cum?

I: îl puneau într-un boschet, undeva unde era greu să-l detectezi, şi aveau o centrală unde probabil că era un tip care se ocupa... Sau erau înregistrări, nu ştiu...

M: Mi-aţi povestit că aţi avut o misiune ingrată acolo, cu nemţii.

I: Da, cu nemţii.

M: în Indochina era.

I: Da. Prima oară, da, m-au repartizat la o brigadă de nemţi. Asta special, că franţujii ştiau că nemţii aveau conflicte, îşi închipuiau ei, cu românii. De asta m-a şi dat la această brigadă de nemţi, care s-au uitat toţi foarte cruciş la mine şi mi-au dat misiunea... Mă rog, după ce era

o luptă, trebuia, când te retrăgeai, să verifici dacă era cineva viu şi grav rănit. Şi dacă era, să-l împuşti.

M: Dintre ai tăi?!

I: Da. Ei îţi cereau. Ştiau ce îi aşteaptă. Şi erau oameni care te rugau să-i împuşti... Mă rog, a durat cam o săptămână cât am făcut chestia asta şi la un moment dat, la o luptă, era un neamţ care era rănit, dar nu era rănit mortal. Avea nu ştiu ce la un picior. Şi l-am târât, l-am purtat târâş doi kilometri, l-am adus

acolo şi l-am salvat. Pentru asta nemţii, a doua zi, m-au scos de acolo şi m-au încadrat în plutonul lor.

M: Ce se întâmpla dacă cineva cădea prizonier?

I: îi măcelăreau.

M: îi chinuiau sau îi împuşcau?

I: Nu-i prea împuşcau, nu stricau gloanţele... La ei era o economie: de exemplu, dacă te duceai într-o acţiune şi îşi dădeau seama că sunt înconjuraţi, primul lucru care îl făceau era să-şi îngroape armele în pământ. Şi aveau semne de recunoaştere, probabil, între ei... Ideea era să nu cadă prizonieri cu arme. Făceau totul să salveze armamentul.

M: Dacă prindeaţi un prizonier, ce se întâmpla cu el?

I: Păi, îl predai... depinde. Şi asta e o chestie în funcţie de împrejurări. Dacă puteai să-i... în general, dacă puteai să iei prizonieri, acel Tribunal de Onoare judeca. Că erau unii care nici nu stăteau la discuţie, scoteau pistolul şi împuşcau imediat. Li se aplicau fel de fel sancţiuni, erau avertizaţi întâi să nu mai facă chestia asta, decât dacă aveau justificare, adică n-aveam posibilitatea să transportăm prizonieri. Eram noi, abia puteam să ne

transportăm pe noi, şi-atuncea era justificat. Dar altfel nu era justificat. Şi-atunci trebuia să-i duci şi să-i predai. Şi-i lua serviciul din Biroul Doi şi-i ancheta.

M: Care erau relaţiile între ceilalţi care eraţi acolo în fort?

I: Păi, în general, se mai făceau găşti, de exemplu. Erau foarte mulţi, erau lituanieni, erau georgieni, ruşi, ucrainieni mulţi, care luptaseră în armata germană...

M: Şi se făceau găşti pe naţionalităţi?

I: Da, dacă aveai timp, dar era foarte greu, că ei tocmai asta urmăreau, să nu fie aceste găşti. Şi depindea de comandant şi de capul lui. Dacă aveai un comandant de fort care considera că e bine să fie pe găşti, îi lăsau. în unele forturi am văzut că erau pe grupe, grupă numai de sârbi, numai de ruşi... şi aşa mai departe. Alţii nu admiteau chestia asta.

M: Bine, dar dincolo de asta, de cei de acelaşi neam, se făceau legături?

I: Să făceau legături, dar nu erau legături foarte strânse... Dacă dura mai mult viaţa într-un fort şi era în apropiere o localitate unde exista un local şi puteai... cu dame şi asta... atuncea se lega, dar în general la noi, care eram în locuri izolate, era mai greu.

M: Să ne întoarcem la episodul ăsta când aţi fost luat prizonier. Deci aţi plecat din fort, v-aţi dus la centru. Ce s-a întâmplat? Aţi găsit centrul?

I: Nu. Totul era distrus, v-am spus, numai mormane...

M: Cât v-a luat să parcurgeţi ăştia aproximativ treizeci de kilometri?

I: O zi şi o noapte. M-am dus, m-am şi întors... Al

doilea om care era cu mine era călăuza, că numai noi doi...

M: Deci doi aţi plecat în comando.

I: Am plecat mai mulţi, dar doi am rămas. Am ajuns acolo noi doi şi am plecat noi doi. Şi încă ăla, călăuza, era rănit când am ajuns la fort. Şi-am plecat împreună fără... nu mai aveam muniţie, nu mai aveam de mâncare, nu mai aveam nimic... Am plecat cu gândul să ne întoarcem înapoi tot pe drumul pe care am venit, dar n-am mai apucat să ne întoarcem, că am căzut...

M: Deci n-aţi mai ajuns la fortul de unde aţi plecat...

I: Nu, nu.

M: Mai erau şi alţi români în fortul ăsta?

I: Erau, erau. La ăştia care... la furieri... era Ilie Sturdza.

M: Prinţul Ilie-Vlad Sturdza?

I: Da.

M: Dar pe urmă, în fort?

I: Da, am mai avut... Până în ţară am venit cu un macedonean. Eram trei sau patru români. A fost şi un evreu basarabean care a fost cu noi...

M: Gândul sinuciderii, cu care aţi intrat...

I: A dispărut între timp. încercând atâtea, până la urmă am renunţat la ideea asta, pentru că de fiecare dată m-am întors, nu mi s-a întâmplat nimica. Nici măcar rănit n-am fost atunci.

M: în momentul în care v-au arestat, mai aveaţi gândul ăsta sau scăpaseţi?

I: Nu, nu, în momentul când m-a prins, nu...

M: Şi-atunci ce vă motiva acuma acolo?

I: Păi nu mai puteam să plec până când expira contractul... Ăştia, Tribunalul ăsta, dacă eşti dezertor, te urmăresc ei. Şi dacă te găsesc cumva...

M: Bun, te urmăreşte Tribunalul ăsta chiar dacă, să zicem, din Franţa ai dezertat în Anglia? Te urmăresc şi acolo?

I: Te urmăresc... Există ceva, o reţea... Că sunt veteranii care au plecat din Legiune, s-au eliberat, dar care totuşi rămân la acest serviciu auxiliar, de detectare, de luare de informaţii.... Franţujii, autorităţile, vor să afle informaţii despre tine. Serviciul de informaţie al veteranilor lua informaţii despre orice, pe unde ai fost, ce-ai făcut... De exemplu, dacă tu cazi prizonier şi ăia îţi oferă, în special arabii, să treci şi să lupţi la ei, şi treceai şi luptai la ei, erai pus pe lista neagră şi erai lichidat imediat. Cum te găseau, te împuşcau. Din ăştia, din veterani... Dar dacă tu ai căzut prizonier şi n-ai făcut nici o declaraţie şi eşti prizonier, îţi primeşti salariul pe toţi anii cât ai fost prizonier...

M: Si în Indochina cu cine se băteau, care erau părţile în conflict?

I: Cu indochinezii, fiind colonie franceză.

M: Deci luptau pentru independenţă acuma.

I: Da, luptau pentru independenţă.

M: Şi cât aţi stat în Indochina până când aţi căzut prizonier?

I: Vreo opt luni.

M: Ce presupunea un fort? Cum era organizat?

I: Era nişte escadroane sau batalioane, cum vrei să

le spui, patru-cinci, fiecare având câte şase grupe, grupa formată din doisprezece oameni, mergând până la optsprezece.

M: Şi cum erau organizate acolo? Ca nişte cabane, cum erau construite?

I: în primul rând un zid de jur-împrejur, de apărare, o fortificaţie.

M: Din ce era?

I: Din lemn, după posibilităţile locale. Şi din nisip: se aducea, se făcea un perete exterior, un perete interior, apoi se umplea cu nisip, cu pământ...

M: Şi astea cine le făceau, soldaţii?

I: Da, noi le făceam.

M: Şi ce suprafaţă avea un astfel de fort?

I: Cam cât e curtea de la o mănăstire...

M: De la Petru-Vodă, să zicem?

I: Da, cam aşa.

M: Acolo stăteau trei sute de oameni, nu?

I: Fiecare cu barăci, cu dormitorul lui, cu...

M: Deci erau cât de cât condiţii.

I: Condiţii erau. Şi baie aveai, şi tot, tot, tot, nu-ţi lipsea nimic. Cantină, masă, aveai raţia de o jumătate de litru de vin pe zi. Numai când plecai în misiune ţi se tăia raţia şi ţi-o dădea când te întorceai înapoi şi era chef.

M: Care era rostul acestor forturi? Deci erau unul aicea, altul la treizeci de kilometri...

I: Da, erau şi mai aproape, depinde de poziţii şi de relaţiile care erau. E un lucru care ne-a făcut să pierdem mulţi oameni, pentru că erau provincii din astea guvernate de câte o personalitate, prinţul nu ştiu care. Dacă erai aliat, trecea de partea ta, puteai să-ţi faci forturile în regiunea lui

şi te ajutau şi oamenii lui. Dar erau unii care jucau la două capete. Trebuia să fii sigur că... Şi mai era problema cea mai mare, că ăştia ne trimiteau câte un batalion să-l instruim, şi-i instruiai pe ăia şi la un moment dat puneau mitraliera pe tine sau intrau noaptea în dormitor, tăindu-le gâtul oamenilor când dormeau. Sigur, am început să luăm măsuri: fiecare dormitor avea câte un grilaj care se lăsa jos şi o mitralieră pregătită, cum am spus...

M: Aşa, şi acuma, legat de camarazii pe care i-aţi avut acolo, din ce naţii erau şi ce fel de oameni erau?

I: Aşa, şi ăsta e într-adevăr un subiect. Dom'le, în general se spune că această Legiune Străină este făcută din nişte deşeuri, din criminali, din... Şi cam aşa este. Sunt oameni care au încălcat legea şi care, pentru a se salva, au fugit şi s-au înrolat... Asta era tradiţia şi pe timpuri, când s-a înfiinţat Legiunea. Aceşti oameni, aceşti fugari se înrolau în Legiune pentru cinci ani. După cinci ani îţi dădea cetăţenia franceză şi deveneai alt om, te absolvea de chestia asta. Dar ce se întâmplă, erau fel de fel de oameni...

M: Avea fiecare povestea lui.

I: Da, fiecare... Aaa, de exemplu, printre noi era un ungur care fusese membru în Comitetul Central la Securitatea comunistă şi-i anchetase pe toţi grofii. Şi de la grofi a aflat numele conturilor pe care le aveau în Elveţia. Şi ăsta a fost însărcinat să plece în Elveţia şi să încaseze banii. Şi a luat nişte bani şi a tulit-o. Şi pentru că se ştia urmărit şi îi era frică, s-a înrolat în Legiune. Şi în Legiune a şi murit. N-a murit pe front: a fost găsit mort pe teritoriul Legiunii, în cazan.

M: L-a omorât cineva?

I: L-a omorât cineva, nu se ştie cine...

M: Şi care era legătura cu camarazii pe care îi aveaţi? Erau oameni de încredere, te puteai baza pe ei?

I: Foarte, foarte! Era o camaraderie extraordinară. Dacă eu vă spun că pentru ceea ce am făcut eu cu negrul acela mi-am câştigat simpatia tuturor oamenilor de acolo, care în momentul în care era vorba de mine, totdeauna ştiau că sunt un om de bază.

M: Cu ce situaţii mai deosebite v-aţi mai întâlnit în misiunile astea?

I: Prizonierii, problema prizonierilor. Nu ne încurcam cu prizonieri. în general, prizonierii erau împuşcaţi şi la un moment dat erau opt prizonieri care trebuiau împuşcaţi, printre care şi-o fată. Fata era rănită. Eu am pansat-o... Şi am intervenit pentru doi: fata asta şi încă unul; şi aproape m-am certat ca să fie lăsaţi în viaţă. Că trebuia să mergem într-un loc
 şi ne vor ajuta mai mult dacă-i... Şi, intr-adevăr, am ajuns în locul respectiv, care era complet părăsit şi abandonat. Erau bordeiele pe jumătate arse şi... Şi la un moment dat ăsta, când am ajuns în bordeie, băiatul, a dispărut...

M: Prizonierul.

I: Da. Imediat s-a dat alarma, l-au găsit şi l-au şi împuşcat. Fata a rămas cu noi. Şi am găsit... aveau tuneluri subterane. în bordeie am găsit o trapă şi ne pregăteam să intrăm... Şi fata atuncea m-a apucat de mână şi m-a ţinut să nu intru... Natural, şi-au dat seama că e un pericol.

M: O capcană.

I: Au pus, au tras, şi prin altă gaură, în alt bordei, au ieşit vreo zece-cinsprezece. Erau tuneluri d-astea subterane şi-au început să tragă-n noi. Şi la un moment dat comandantul a spus: „N-o mai ducem, o împuşcăm“. Am avut o discuţie cu el, am apărat-o, dar n-am izbutit să-l conving. Până să-l conving, el a împuşcat-o.

M: Dar care era treaba, eraţi mai liberi fără ea, sau de ce-a împuşcat-o?

I: Era o piedică, era cineva de care trebuia să ai grijă să nu facă ceva, să nu fugă, cum fugise ălalalt. Să fugă sau să găsească o armă şi să tragă-n tine.

M: Ăştia erau vietnamezi cu care luptaţi? Erau localnici, băştinaşi?

I: Da.

MISIUNI ÎN LEGIUNE

M: Dumneavoastră de ce aţi apărat-o pe fată? Credeaţi că vă poate ajuta? Eraţi recunoscător că v-a salvat?

I: Nu, am apărat-o din prostie, din cavalerism. Era şi-o fată drăguţă şi... nu ştiu.

M: Şi cum aţi scăpat până la urmă din încercuirea asta?

I: Până la urmă... ne-am dat seama în primul rând că nu sunt foarte mulţi şi la un moment dat am pornit înainte, atacând. Şi am tras, am tras, până când am ajuns, cum să-i zic, era un fel de bordei acolo...

M: Din care trăgeau ei?

I: Din care au tras şi în care nu mai era nimenea când am ajuns noi.

M: De ce eraţi aşa de mulţi într-o misiune? Douăzeci şi ceva.

I: Depinde de ce era. în general eram cam paişpe, maximum, cu călăuze cu tot. Dar ei apreciau după comunicări şi după cererile care erau, ce trebuia. Dacă trebuia muniţie şi asta, erau oamenii care duceau în spate această muniţie.

M: Alte amintiri, alte misiuni?

I: Ce să spun, erau diverse... Cel mai groaznic era

când ajungeai la un loc în care găseai, cum a fost când ne-am întors noi, oameni de-ai noştri măcelăriţi. Pentru că aşa cum împuşcam noi prizonierii, aşa făceau şi ei, numai că ei îi şi torturau înainte. Găseai oameni fără degete la mâini, ochi scoşi pe dos, chestii d-astea...

M: Şi ei torturau ca să afle informaţii sau doar aşa, din sadism?

I: Nu ştiu cum justificau ei chestia asta, dar cred că... Noi bănuiam că şi pentru informaţii, dar erau prea mulţi care... Dacă ar fi fost unul, doi, trei, spuneai: dom'le, au vrut să scoată informaţii de la ăştia. Dar când erau zece sau cinşpe, nu mai era vorba de informaţii.

M: Cât era de mare jungla? Adică se întindea pe zeci de kilometri?

I: Mai erau şi locuri, când am fost în misiuni, complet fără vegetaţie, ceea ce era o nenorocire pentru noi... Trebuia să mergi numai târâş şi erau distanţe destul de mari. îţi ieşeau ochii, dar n-aveai încotro... Şi erai tot timpul sub tirul ălora. Noroc c-am avut doar vreo trei sau patru misiuni de astea, unde terenul era pleşuv.

M: în general, când plecaţi într-o misiune în care eraţi paisprezece inşi, că asta spuneaţi că era media, cam câţi vă mai întorceaţi?

I: Au fost misiuni din care ne-am întors toţi acasă, dar astea numai două sau trei. Au fost misiuni din care ne-am întors mai puţin de jumătate.

M: Şi astea erau cele mai multe?

I: Da.

M: Cât dura o misiune: o zi, două, trei? Cât lipseaţi de la bază?

I: în primul rând depindea de cei care te luau. Dacă

trebuia să te ia aviaţia, atuncea putea să dureze... Tu îţi terminai misiunea, dar nu veneau ăia să te ia...

Puteai să fii obligat să stai trei zile, câteodată se termina mâncarea şi stăteai şi aşteptai, sau comunicai să ţi se paraşuteze şi ţi se paraşuta, până când putea să vie cineva să te ridice.

M: Dar era şi o chestie din asta, de genul plecaţi fără elemente de identificare, să nu puteţi fi identificaţi de către adversari? Adică fără plăcuţe din alea cu identitate, cu...

I: Erau plăcuţele pe care nu era decât un număr, în momentul în care ei păstrau nişte prizonieri, îi păstrau când aveau pe cineva important căzut...

M:... dincolo.

I: De exemplu, când am fost eu prizonier au dat patruzeci de prizonieri pentru doi oameni. Erau probabil doi oameni foarte importanţi pentru ei. Şi-au eliberat patruzeci de oameni pentru aceşti doi oameni.

M: Cine făcea tratativele astea? La nivel înalt, cum se făceau? între comandanţi?

I: Prin megafon câteodată. Ăştia aveau megafoane... Când ne asediau sau când erau prin apropiere, aveau megafoane pe care le puneau prin copaci şi prin tufişuri... Eu chiar am reuşit să ajung la unitate datorită firelor unor megafoane, că altfel eram pierdut. N-aveam călăuză şi, dormind pe undeva şi voind să-mi fac un loc mai moale, am simţit ceva tare şi-am găsit un ghem de cablu. Şi atunci am săpat, m-am luat după cablu, am văzut unde merge... şi-am ajuns în fosta mea unitate.

M: Ce făceaţi între misiuni?

I: între misiuni stăteai la club, în cabană, citeai, ascultai muzică, discutai, mergeai şi-n oraş, erau învoiri: de exemplu, aveam învoire în Alger. Erau câteva sedii unde... se găsea un bordel... se găsea un program de varietăţi, venea câte-o trupă...

M: Se întâmpla să vedeţi tot felul de atrocităţi, erai pus în situaţia să tragi tu ca să nu tragă el. în momentul în care ieşeaţi dintr-o zonă din asta de conflict şi ajungeaţi la fort, aveaţi, fiind creştin, fiind ortodox, momente din astea în care vă mai întâlneaţi cu...

I: Da, da!

M: Aveaţi momente din astea în care visaţi, aveaţi coşmaruri, pentru că...

I: Coşmaruri am şi acuma. Dar... era o capelă, fortul avea o capelă la care mergeam şi eu şi mă închinam în legea mea, mă rugam când stăteam singur, dar nu foarte mult, nu exagerat, cum a fost în puşcărie. Dar ştiţi ce, în primul rând când erai în fort primeai raţia de vin.

M: Şi era o anestezie.

I: Da, era o anestezie.

M: Raţia era o jumătate de litru pe zi?

I: Da.

M: Şi aveaţi un litru jumătate, dacă aţi lipsit trei zile, plus raţia pe ziua respectivă...

I: Da.

M: Doi litri. Şi pur şi simplu consumaţi vinul? Vă îmbătaţi?

I: Eu nu prea, că mai dădeam şi la altcineva, că n-

am fost omul care să beau de unul singur. Totdeauna numai cu prietenii... Şi luam pe cineva, luam o cană şi împărţeam... Erau discuţii foarte multe, conferinţe...

M: Dar cine? Cei din unitate, sau erau aduşi oameni care să vorbească?

I: Nu, cei din unitate. Comandantul, care venea şi ne vorbea despre Armata Regulată Franceză, ne vorbea despre situaţia franceză, că erau două tabere totdeauna, în fiecare unitate. Tabăra oficială care era a celor care proveneau din armata regulată, şi apoi tabăra legionarilor, care erau două tabere antagoniste.

M: Şi de ce erau în antagonism cu armata regulată?

I: în primul rând, armata regulată... era disciplinar acolo. Erau oameni care-au făcut ceva şi care erau pedepsiţi. Aşa că oamenii ăştia n-aveau mare simpatie pentru noi, în general. Că dacă vii într-un loc unde-i o pedeapsă şi te vezi cu ăia care trăieşti, erau solidari ei între ei şi pe noi ne... Afară de asta, era ideea universală, care probabil prin lume a circulat totdeauna, că Legiunea era ceva de desconsiderat.

M: Erau numai oameni declasaţi.

I: Da. Şi aceşti ofiţeri de carieră, chit că ei acolo erau pedepsiţi pentru c-au trişat la cărţi... Aşa, şi acuma vreau să revin la chestia asta, erau foarte mulţi trădători în armata franceză.

M: Comunişti, ne-aţi spus.

I: Comunişti. Au fost foarte mulţi oameni care au fost judecaţi pentru favoritism şi spionaj comunist. Şi noi aveam de suferit, pentru că erau aceşti piloţi de care... Erau unii fanatici care trebuiau să te ducă într-un loc şi te duceau acolo unde trebuia să mori imediat.

M: în liniile inamice. Acuma vă întreb, că aţi spus că aţi avut coşmaruri şi mai aveţi: coşmarurile de ce erau legate? De situaţii întâlnite în luptă? Cum vă visaţi?

I: Foarte multe coşmaruri erau legate de... vedeam tot timpul răniţi şi oameni care cer ajutor.

M: Asta vedeţi şi acuma în coşmaruri?

I: Da.

M: Şi astea au fost mai dese-n tinereţe şi s-au mai estompat cu timpul?

I: S-au estompat, dar acolo le-am avut foarte mult. Prima oară a fost un şoc pentru mine acest lucru. Nu mi-am închipuit până-n ziua respectivă că se poate întâmpla aşa ceva. Aşa că pentru mine a fost o cădere din cer chestia asta, să fiu obligat să... nu puteam... De aia, primul... acest neamţ pe care l-am târât doi kilometri şi jumătate, ca să-l salvez...

M: Ca să nu-1 împuşcaţi. Mai bine vă chinuiaţi cu el să-l căraţi decât să-l împuşcaţi.

I: Da, dar nu puteai să faci permanent chestia asta. A fost un şoc. Dacă mi-ar fi spus cineva, n-aş fi crezut. Şi când mi s-a spus în faţa frontului că tu ai misiunea cutare, am zis: „Imposibil!" M-am dus

şi-am întrebat, am insistat. „Dar, dom'le!" Şi atunci mi s-a explicat: „Uite ce e, oamenii ăştia dacă rămân vii, ăştia-i măcelăresc". Le taie degetele, le scot ochii, nu ştiu ce le mai fac... Şi în momentul în care am văzut om cerându-mi mie să-l împuşc, atuncea mi-am dat seama că e o chestie reală, dar totuşi a fost ceva groaznic pentru mine. Asta a fost... Nimic nu m-a impresionat atât de mult, din toate prin cîte am trecut.

M: Acuma mă iertaţi că insist pe chestia asta cu

visele, cu coşmarurile. Cum aţi încercat să vă împăcaţi cu dumneavoastră, în contextul ăsta?

I: în primul rând... n-am avut încotro! în al doilea rând, am avut coşmaruri, dar n-am avut timp să le rumeg, intervenea mereu altceva.

M: Cât a durat ultima misiune? în cât timp v-aţi dus şi v-aţi întors? Că trei zile aţi zis c-aţi mers numai pe fire...

I: Afară de mers şi de întors, a durat trei sau patru zile.

M: în afară de mersul pe fire.

I: Da. Pentru c-am trecut podul, trebuia să trecem podul, a durat o zi şi ceva până am ajuns la pod...

M: Era un pod din ăsta pe deasupra, riscant?

I: Podul suspendat, podul spânzurat.

M: Şi era pe ce distanţă? Era mare podul?

I: Nu era mare distanţă, cred că douăzeci şi cinci de metri, cam aşa. Noi trebuia să aruncăm podul în aer.

M: Asta era misiunea?

I: Nu. Misiunea era să ajungem la o unitate, la sud de o şosea, unde erau concentrări de trupe. Să vedem dacă intr-adevăr sunt concentrări de trupe, care este armamentul, care este exact situaţia. Era un mare pericol.

M: Deci v-au trimis într-o misiune de cercetare.

I: Da, aşa. Trebuia să vedem exact ce armament au, toate chestiile astea.

M: Şi să vă întoarceţi şi să...

I: Da. Şi trebuia să aruncăm podul în aer, iar recuperarea trebuia să fie la un lac, ceva mai departe. Şi n-am ajuns să aruncăm podul în aer... înainte de momentul cu podul, comandantul grupei noastre a fost omorât şi cei din grupă au vrut să fiu eu comandant. E cea mai mare

experienţă pe care-am făcut-o acolo... Am discutat cu ei, am încercat să-i conving. „Nu plecăm de-aicea decât dacă...!“. Şi atuncea am spus: „Bine! Eu sunt comandant. Trebuie să aruncăm podul în aer". Şi când săpam, să punem dinamită, în capul podului am descoperit îngropat un depozit de muniţii. Nu ştiu câte mitraliere, să înarmezi un regiment întreg! Şi-atunci am spus: „DonTle, podul nu-1 mai aruncăm în aer! Că dacă se întâmplă ceva, înseamnă că noi, până or veni ăia să ne retragă, dacă se pun ăştia cu trasul pe noi, trebuie să fugim şi nu mai avem pe unde să fugim. Nu aruncăm podul în aer, dar punem dinamită, pregătim fitilele şi, dacă e cazul, îl aruncăm după ce trecem noi în partea aialaltă, dar nu-1 aruncăm acuma".

M: Era un pod de trecut cu maşinile? Ce fel de pod era?

I: Numai de trecut cu oameni.

M: Deci dumneavoastră aţi trecut podul, v-aţi dus să vedeţi acolo, în sudul şoselei, şi aţi văzut concentrările de trupe?

I: Da, am văzut concentrările de trupe, am văzut că nu era chiar aşa... Era vreo optzeci de oameni, erau mai multe maşini şi erau nişte tunuri... Probabil că pregăteau ceva, că era foarte mare circulaţia. Veneau maşini tot timpul, care aduceau oameni, plecau, iar aduceau. Vânzoleală mare.

M: Numai comandantul a murit.

I: Nu, au mai murit.

M: Dar cum au murit? Aţi fost depistaţi, sau cum s-a întâmplat?

I: Câte un cartuş care venea de nu ştiu unde.

M: Dar n-aţi avut propriu-zis o luptă.

I: Nu, n-am avut luptă. Mă rog, am tras şi noi... Tot aşa era... tragi în nimeni... că nu vedeai pe nimenea, dar, pentru c-ai auzit un cartuş, reacţionai şi trăgeai de jur-împrejur.

M: Era o misiune foarte dificilă, pentru că ei, practic nevăzuţi, puteau să vă urmărească, să vadă în ce direcţie mergeţi...

I: Da, asta se cam întâmpla întotdeauna...

M: V-aţi întors deci la pod, nu l-aţi aruncat în aer şi v-aţi dus la locul unde aşteptaţi să vină avionul... sau cum a fost?

I: Trebuia să ajungem, era o distanţă până la lacul unde trebuia să vie un hidro-avion. Şi pe drum, trupe; ne-am dat seama că nu putem să ajungem acolo şi nici avionul nu va veni când va vedea ce se întâmplă. Adică trebuie să ajungem în altă parte, să semnalizăm, şi să vedem, să comunicăm, pentru că nu o să vie nimenea să ne ia. Şi atuncea m-am gândit ce să fac... Trebuia să-i speriem, pentru că de cum făceai o mişcare, începea un foc! Câte o jumătate de oră se trăgea întruna! Erau foarte mulţi şi era concentrare de armament... Atuncea m-am gândit şi zic: „Dom’le, trebuie să facem şi noi impresia că suntem foarte mulţi". Şi am trecut înapoi la capul podului şi-am luat trei mitraliere. Voi vă duceţi cu mitraliera în capul ăla, ăilalţi veniţi, aşezaţi mitralierele în trei locuri diferite. Puneţi bandă pe mitraliere şi-i daţi drumul la bandă, să meargă singură. întâi trageţi voi cât trageţi şi la ora cutare - am fixat o oră - puneţi bandă pe mitralieră şi-i daţi drumul să meargă, ca noi să ne adunăm şi să trecem. Şi, într-adevăr, aşa au făcut, au pus mitralierele... Era o forfoteală, se trăgea continuu...

M: Cât dura să se ducă toată banda la mitralieră?

I: Depinde câtă bandă puteai să înădeşti. Era o bandă cam de trei metri şi puteai să înădeşti până la doişpe metri. Doişpe metri de tras ne asigura nouă un sfert de oră şi mai bine. O puneai şi puteai să o reglezi...

M: Viteza.

I: Da. Ne-a asigurat puţin mai mult de-un sfert de oră. Am ajuns la capul podului, am trecut podul şi

aicea a început aruncarea... Tocmai ne surprindea pe pod şi ultimul care-a căzut, a căzut cu podul.

M: Aţi detonat podul până la urmă?

I: Da. Eram pe partea aialaltă şi am detonat, dar... ăla încă nu trecuse şi-a căzut cu podul.

M: Nu l-aţi mai aşteptat să treacă?! De ce?

I: Treceau şi ăialalţi, adversarii. Deja au căzut şi din ăialalţi o parte.

M: Şi cu câţi aţi mai rămas de la pod? Cu câţi aţi plecat mai departe, să vă întoarceţi?

I: Eu, încă unul şi călăuza.

M: Şi acuma mergeaţi ascunşi sau mai trăgeaţi?

I: Mergeam doar... M-am gândit că trebuie să încercăm cât putem să nu ne semnalăm prezenţa. Să nu tragem foc, să nu facem foc, să nu...

M: Să se creadă c-aţi murit toţi la pod, acolo.

I: Da, mă rog, treaba lor, dar am căutat să nu ne semnalăm prezenţa.

M: Şi cât aţi mai mers cu călăuza până aţi...

I: Am mai mers cred că o zi şi-o noapte, nu ştiu, nu mai mi-aduc bine aminte.

M: Şi prima dată a murit ăstalalt, că eraţi trei. A murit nu călăuza, ci celălalt. Ăla cum a fost: a fost

împuşcat, sau cum a murit?

I: Tot împuşcat. Un glonte care nu ştiai de unde vine, nu ştiai cine-a tras.

M: Apoi a murit şi călăuza şi aţi mers singur?

I: Pe urmă am rămas singur şi-am plecat la întâmplare... Am mers o zi, m-am oprit să dorm,

eram foarte obosit şi nedormit. Cred că am dormit mai mult de-o zi. Nu ştiu cum de nu m-au găsit, c-am adormit buştean, habar n-am ce s-a întâmplat cu mine. Şi când m-am trezit, era spre seară. Şi în momentul când am căutat să-mi aranjez poziţia mai bine, că nu mă-nduram să mă scol, am simţit ceva şi atunci am găsit şomoiogul ăla de fire. în rest, v-am povestit.

8

Arestarea, drumul spre URSS

M: Şi cum s-a întâmplat când v-au...

I: Am căzut... Norocul nostru că ăştia au avut vreo treizeci de prizonieri care erau daţi pentru schimb de prizonieri. Şi-atuncea ne-a băgat şi pe noi în lotul lor. Şi când am ajuns la centrul lor, n-aveau propriu-zis clădire, era afară. Am stat legaţi acolo afară, nu mai ştiu cât, până când au început, a venit lista... şi eram şi eu pe listă, cu numele de Lup. Şi când m-am prezentat acolo, unul a spus că nu, ăsta e român... Şi-au venit după aia să ne interogheze, care suntem din ţările socialiste.

M: Dar acuma cine vă interogau? Ăştia, vietnamezii?

I: Prima oară ei. Şi ne-au separat d-ăilalţi, din Occident. Şi după aia au venit ruşii.

M: Bun, şi ăsta ce interes a avut, care v-a trădat?

I: Prostie, prostie.

M: Deci v-au luat prizonieri.

I: Da.

M: Cam câţi eraţi în grupul ăsta de prizonieri pentru schimb, în care n-aţi intrat dumneavoastră?

I: Păi iniţial eram numai vreo optzeci, cam aşa ceva. Au început să se-adune şi-am ajuns până la aproape o mie şi ceva de prizonieri pe care ne-au luat ruşii.

M: Acuma de ce nu v-au mai împuşcat vietnamezii, că ei nu luau prizonieri?

I: Pentru că au avut interes pentru nişte schimburi de prizonieri. Aveau şi ei oamenii lor pe care voiau să şi-i capete înapoi. Asta a fost norocul, că m-am găsit în acest lot...

M: Deci v-au arestat, v-au preluat ruşii...

I: Ne-au anchetat ruşii, nu ne-au preluat ruşii.

M: Şi la anchetă aţi recunoscut că sunteţi român?

I: Da. Şi ancheta a fost dură... Două zile cu răcnete, cu îmbrânciri... Au fost destul de şmecheri. „Care aţi spus că sunteţi...?", vorbeau româneşte, un rus basarabean, vorbea prost româneşte. Şi-un evreu, unul care a declarat că este basarabean, în momentul în care ăsta a vorbit, a spus: „Voi sunteţi oamenii muncii care aţi greşit, trebuie să vă întoarceţi în ţările voastre, mulţi dintre voi sunteţi membri de partid. Care e membru de partid?“. Natural că tăcere, n-a spus nimenea nimic. Şi la un moment dat acest basarabean a început să vorbească ruseşte. După aia ne-a explicat că el a spus că este basarabean, că este membru de partid, că nu ştiu ce, s-a bazat pe chestia asta, că e om al muncii care a greşit. Şi-a devenit şeful lotului de români. Iniţial nimenea nu i-a dat nici o importanţă. în momentul în care am ajuns în Rusia, atunci i s-a dat importanţă...

M: Spuneaţi că la un moment dat aţi ajuns într-un loc unde erau o mie de prizonieri. Unde erau ţinuţi?

I: Afară.

M: Păi cum, păziţi, legaţi, cum erau?

I: Legaţi, unii... Dacă ai apucat să fii legat, erai legat şi nu te dezlega nimenea... Dar, oricum, nu puteai să te mişti, nu puteai să faci nimic. Nu puteai nici să evadezi, că unde evadai, într-o ţară în care tu erai complet altfel decât ăialalţi? Nu ştiai nimic... Cât a durat drumul, noi n-am fost păziţi de militari. Erau localnici, în general bătrâni şi femei, care ne păzeau şi ne transportau.

M: Da' nu mai aveaţi arme, nu mai aveaţi nimic.

I: Eeee! *(Râde)*

M: Dar ăştia erau înarmaţi sau nu?

I: Rar. Tot ce avea arme se ducea pe front. Ne păzea cu bâte, cu cuţite, erau tarpanele ălea... nişte iatagane d-ălea lungi... Dar erau bătrâni, pensionari... Nenorocirea şi cel mai mare duşman în chestia asta a fost necunoaşterea limbii. Câţiva oameni care au murit dintre noi au murit pe degeaba, pentru că nu ştiau limba, încercând să explice... Unul a fost linşat pentru că, am înţeles după aia, fusese un bătrân care îi spusese ceva, bună ziua poate, dar din felul cum i-a spus-o ăla nu ştiu ce-a înţeles, şi a început o râcă, până când ăla a pus mâna pe el. în momentul în care a pus mâna pe el, ăla a fost terminat. După aia a fost o masă de carne şi de sânge... Asta e o limbă foarte răstită, aşa

că întotdeauna când vorbeşte cineva cu tine ai impresia că vrea să te ia la palme şi să te... Se mai schimbau dintre ei pe parcurs: după maximum cinci zile veneau alţii, te luau în primire şi te duceau mai departe.

M: Bun, aţi plecat şi cât timp aţi stat până când s-a format convoiul spre Rusia?

I: Trei zile, poate mai puţin chiar.

M: Cam câţi aţi plecat în convoiul ăsta?

I: Nu i-am numărat, dar erau cam opt sute, după câte am înţeles noi.

M: Toţi prizonieri.

I: Toţi prizonieri.

M: Şi din zona de dominaţie sovietică?

I: Mai erau câţiva din Germania, mai erau sârbi, mai erau austrieci, erau şi nordici, doi sau trei. Erau fel de fel. Francezi nu erau, nici englezi... Mai erau şi nişte japonezi...

M: Bun, aţi plecat, şi cât a durat drumul până când aţi ajuns în Rusia? Pe jos aţi mers?

I: Din când în când, unde erau căi ferate, ne urca pe platforme şi ne ducea cât dura calea ferată de pe traseul nostru. Cât nu, pe jos. Şi n-aveam nici un fel de raţie, n-aveai nimica. Ajungeai intr-un sat, puteau să treacă şi două-trei zile fără să mănânci. Problema era apa, că nici apă n-aveai. Dar mă rog, să rezolva chestia, că fiind foarte umed, săpai în pământ şi într-o juma' de oră să făcea baltă de apă. Era infectă la gust, dar totuşi puteai să-ţi moi buzele-n ea...

M: Şi-atuncea cum vă descurcaţi cu hrana, dacă nu era raţie?

I: N-aveai raţie, n-aveai nimic... Ajungeai intr-un sat, imediat te repartiza la munci şi stăteai cam două- trei zile acolo. Şi-atunci aveai un blid de orez asigurat. Mâncarea lor asta era, mă rog, nu ştiu cu ce-o mai amestecau ei, după aia am mai învăţat şi noi diverse

buruieni, mai puneai.... Mă rog, se mâncau tot felul de lucruri din junglă, erau oameni care... Gusta unul ceva, vedea că-i bun, începea să spună la toată lumea. După aia vedeai efectele. Ori aveai diaree, ori vomai, ori nu se-ntâmpla nimica, şi-atunci toată lumea consuma. Recunoşteai buruiana respectivă şi te hrăneai cu ea. Se mai şi vâna... şerpi, lilieci... ce se nimerea...

M: Dar încălţăminte aveaţi?

> >

I: Nimic. Ce-ai avut pe tine... La un moment dat, când am ajuns în Siberia, am nimerit intr-un sat, unde m-a repartizat la o şcoală, ca muncă. Era o învăţătoare... mă rog, eu n-am ştiut la început, după aia ea mi-a spus că vorbeşte franţuzeşte şi că a fost în Franţa, guvernantă, nu ştiu câţi ani. Şi acolo a fost prima oară când m-am spălat.

M: Cam după câte luni de la pornire?

I: Cred că vreo cinci luni. Prima oară când m-am spălat... Aveau nişte vase, adunau rahatul şi depozau... Erau nişte vase de tablă şi-l depozau, şi după aia trecea o cisternă, răsturnau în cisternă şi se ducea nu ştiu unde... Şi în acest vas de rahat... am făcut baie. Mi-a pus aia, mi-a încălzit apă, şi... aşa aveam nişte călcâie!

M: Păi nu mai aveaţi bocanci?

I: Nu mai aveam, era o problemă picioarele... Până la urmă m-am obişnuit. Se făcuse talpa asta groasă, chiar dacă intra un spin, când scoteam spinul nici nu simţeam..

M: Bun, şi învăţătoarea de unde ştia franţuzeşte? Aţi mai întâlnit şi alţii care să ştie?

I: Nu, nu. Asta ştia, că fusese în Franţa, lucrase ca guvernantă pe-acolo. A întâlnit, nu ştiu cum, un chinez din ăsta, care o adusese aicea şi-i promisese marea cu sarea. Şi-a ajuns învăţătoare aicea. Dar după aia ăla a mierlit-o şi

ea a rămas învăţătoare, dar nu spunea la nimenea că ştie franţuzeşte. Nu ştia nimenea că ştie, ea mi-a spus mie...

M: Oamenii, localnicii cum erau? Prietenoşi, amabili, duri?

I: Nu erau duri... dar, prin felul de a vorbi, aveai impresia că toţi sunt duri. Pentru că dacă spuneau un cuvânt, felul de a vorbi era răstit, orice lucru îl perce- peai ca pe o ameninţare. încetul cu încetul te obişnuiai cu vorba lor şi...

M: Vă priveau cu ostilitate, vă ajutau...

I: Nu. Ei stăteau pe margine, îşi vedeau de treabă, de la ei învăţai anumite lucruri, că vedeai cum procedează, dar nu spuneau nimănui fă asta sau asta. Dar vedeai că ăla, când ajunge, face aşa... De pildă, erau nişte şerpi sau viermi, cam de mărimea asta, care îţi intrau pe sub piele şi la un moment dat, noi neştiind,

rămânea ăla de o parte afară şi-ţi intra pe la... şi-l tră- geai şi se rupea. Asta era cangrenă şi se termina. Au murit nu ştiu câţi oameni din cauza asta. Până când am observat ce făceau ei. Luau o cracă, o bucăţică de lemn, o despicau în două şi bucata care a rămas afară o înfăşurau pe picior şi-o legau acolo. Şi pe măsură ce ăsta să zbătea să iasă, tot mai înfăşurau şi-aşa-1 scoteau. Că dacă-1 rupeai, erai pierdut.

M: Şi se-ntâmpla să mergeţi iară două-trei zile şi...

I: Da, două-trei zile...

M: Şi şerpii de care ziceaţi mai înainte? îi mâncaţi cruzi sau cum îi făceaţi? Cum puteaţi să gătiţi acolo?

I: Unii făceau şi foc şi îi perpeleau acolo. Deveniseră specialişti, unii care-i jupuiau, unii care-i frigeau...

M: Dar n-aveaţi cuţite, n-aveaţi...

I: Omul în situaţii din astea îşi face tot ce-i trebuie.

M: Satele astea prin care treceaţi, cum erau? Erau primitivi, n-aveau case, care era situaţia?

I: Nu, erau... erau şi sate foarte primitive, dar acolo nu stăteam, dacă ajungeam. însemna că nu era nici mult de lucru. Şi-atuncea plecam în aceeaşi zi, ne duceam în altă parte. Dar dacă era ceva mai mare, atuncea rămâneam până la trei zile. Rămâneam şi lucram. Făceam toate corvezile...

M: Spre exemplu, ce aveaţi de lucru?

I: Se făcea chirpici, se transporta rahatul, tot felul de chestii din astea de... Şi la orezărie... Şi mai era

îngropatul morţilor. Cine murea pe drum, rămânea acolo; nici nu-l îngropai, că nu te lăsau. Dar la fiecare escală din asta, atuncea aveai voie: îţi dădea să-l îngropi şi-l îngropai.

M: Şi cam care era rata mortalităţii?

I: Noi am fost opt sute, opt sute şi ceva. Şi am ajuns şaişpe sau optşpe inşi în Siberia. Şi-acum, când mă gândesc la rece şi calm, îmi zic că nu puteau totuşi să moară atâţia oameni. Şi mă gândesc dacă nu cumva, pe acest parcurs, nu ne-a separat în două grupe...

M: Păi da, dar totuşi ar fi trebuit să vă amintiţi că ar fi fost o selecţie, jumate-jumate...

I: Nu ştiu, probabil că unii... Nu puteai să vezi, când pleacă un convoi atât de mare, ce-a rămas în urma ta. Nici nu te gândeai, nici nu te uitai. Primul lucru era să o iei după ăla de dinaintea ta, căutând să-ţi oblojeşti rănile.

M: Şi ăştia cum erau? Erau din ăştia cu ochii oblici, chinezi?

I: Da. Şi toţi, ori nu ştiu, poate ni se părea nouă, dar pot să spun că n-am văzut oameni tineri. Toţi ăştia, când trec de treizeci de ani, se scofâlcesc. Lozinca lor era: „Totul pentru front". Aşa că tot tineretul era pentru război, la război. Probabil că mai era şi ceva tineret, dar nouă ni se

păreau toţi la fel, toţi bătrâni.

M: Şi erau duri sau rezonabili?

I: Noi eram atâţia câţi eram, o mulţime, şi ei erau maximum 20. Ei nici măcar nu ne numărau.

M: Nu-i interesa.

I: Nu-i interesa.

M: Şi câte luni a durat tot drumul?

I: Cam un an, poate un an şi ceva. C-am ajuns în Rusia când a murit Stalin, în '53.

M: Acuma aveţi idee aproximativ cam ce distanţă aţi parcurs pe jos? V-aţi uitat vreodată?

I: Nu m-am uitat, nici nu pot să-mi dau seama, sunt locuri în care am putut merge cu trenul. De trei ori am avut posibilitatea să mergem pe o cale ferată destul de lungă.

M: Care era starea în drumul ăsta aşa de obositor?

I: Ceva infernal era frigul.

M: Era frig deja?

I: Noaptea era frig, pe cât ne apropiam.

M: Aţi prins şi iarnă?

I: Am prins iarnă, am prins... închipuie-ţi că te culcai unul peste altul şi făceai cu rândul: ăla care a stat juma' de noapte jos, după aia trecea sus. Nu ştiai ce să mai faci... Plângeai de frig, pur şi simplu...

M: Şi în condiţiile alea eraţi desculţi?

I: Desculţi. Mă rog, căutai să-ţi protejezi picioarele, mai rupeai cârpe de pe tine, mai găseai nişte zdrenţe...

M: Dar ăştia, localnicii, nu vă ajutau cu nimic, nici cu cârpe, nici cu papuci?

I: Dacă găseai tu ceva... Ei nici nu erau atenţi la tine. Dacă găseai ceva, vorba aia, de furat, puteai să furi

orice. *(Râde)* Nu, nu-i interesa chestia asta. Nu aveau

instrucţia de paznici, de caralii. Erau nişte civili care duceau o turmă de animale.

M: Eraţi disperaţi, nădăjduiaţi să scăpaţi, mai era o treabă omenească, se mai putea ajuta, se mai puteau oamenii sprijini?

I: După firea omului. Erau oameni foarte optimişti, iar alţii mai puţin sau deloc.

M: Credeau s-ajungă la capătul drumului?

I: Toţi credeam că o s-ajungem la capătul drumului, chiar şi cei care-au murit...

M: Dumneavoastră eraţi optimist sau pesimist?

I: Pesimist.

M: Ce anume determina pesimismul?

I: Nu ştiu, din firea mea sunt un om optimist, dar totdeauna am avut, şi-n puşcărie când am stat, un fel de îndoială că o să mă eliberez... Erau oameni care visau decretul în fiecare zi şi dacă vreun caraliu îţi deschidea uşa şi zâmbea, ei ziceau: „Dom'le, gata, ne dă drumul, ai văzut c-a zâmbit!". Sunt lucruri d-astea care... E după firea fiecăruia.

M: Faptul că aţi fost din ce în ce mai puţini v-a făcut cumva să fiţi mai apropiaţi?

I: Nu, cu cât eram mai puţini, cu atât eram mai izolaţi. Nu ştiu, nu-mi explic de ce.

M: Aţi avut unul mai apropiat care a murit pe drum?

I: Da, da, am avut. L-am avut pe neamţul ăla pe care-l salvasem, pe care-l purtasem peste doi kilometri...

M: în spate, târâş...

I: Da.

M: Acuma, când vă gândiţi la lucrurile asta, ce sentiment aveţi?

I: Câteodată nu-mi vine să cred. Nu-mi vine să cred, nu pot să-mi explic cum, din atâtea comandouri din care la un moment dat ne-am întors din optşpe oameni numai doi, să fiu eu ăla care... Nici nu mai povestesc chestiile astea, pentru că sunt nişte chestii de nerealizat, de necrezut.

M: Până la urmă trebuie, totuşi, să ajungeţi la o concluzie.

I: Dumnezeu. Nu pot să am altă explicaţie...

M: Bun, aţi ajuns în perioada asta să credeţi în Dumnezeu? Adică v-aţi pus şi problema lui Dumnezeu în tot periplul ăsta?

I: Natural că atunci când eşti în situaţii din astea, chiar dacă înainte nu ţi-ai adus aminte, îţi aduci aminte şi te legi de orice pai. Dar la credinţă, într-adevăr, numai în puşcărie am ajuns... Trebuie să vă spun că despre mine, când eram mic, toată lumea credea c-o să mă fac popă. Mai şi râdeau de mine, pentru că religia era singura materie unde aveam numai zece.

M: Vă plăcea sau aşa aveau toţi?

I: Nu, n-aveau toţi, însă-mi plăcea. Nici nu învăţam şi ştiam...

M: Şi asta cum, aţi avut o practică şi din familie?

I: Da.

M: Deci de mic aţi avut o aplecare către credinţă, să zicem. Şi când aţi pierdut credinţa sau interesul pentru ea?

I: Propriu-zis n-am pierdut-o, dar nu eram aşa de

devotat... Mă duceam o dată sau de două ori pe lună la biserică...

M: Bun, asta pe undeva tot v-a sensibilizat şi-n perioada cu Indochina, cu Siberia...

I: Da, da.

M: Cât aţi avut de mers pe jos, de-aţi străbătut China şi Rusia, în contextul în care vedeaţi că mor atâţia, n-aţi deznădăjduit nici o clipă, n-aţi crezut că o să muriţi şi dumneavoastră?

I: Era o situaţie, vedeţi dumneavoastră... Am plecat la drumul ăsta vreo opt sute şi ceva de oameni. Cei mai mulţi erau nemţi, ucraineni, ruşii albi, care luptaseră cu nemţii, cu SS-ul, şi care, ca să scape, au intrat în Legiunea Străină. Şi americanii i-au luat prizonieri şi i-au trimes lui Stalin pachet, ca să-i execute Stalin. Oamenii ăştia toţi au fost trimişi la moarte de americani, că asta-i culmea porcăriei care poate exista. Adică ei se predau americanilor, crezând că vor fi salvaţi, şi americanii îi puneau pe trenuri şi-i trimiteau în Rusia, să-i împuşte Stalin!

M: Revin cu întrebarea: nu aţi deznădăjduit nici o clipă?

I: Nu, n-am deznădăjduit. în primul rând, pe tot drumul ăsta trebuia să lupţi pentru viaţa ta. Mai ales

eu, care nu eram într-o comunitate, cum era comunitatea ruşilor sau a nemţilor. Trebuia să te păzeşti, nu te păzeai de cei care te păzeau, te păzeai de ai tăi, care, pentru o pereche de ghete bune în picioare, veneau şi te dezbrăcau noaptea, iar dacă protestai, te şi băteau sau chiar te omorau.

M: Se întâmpla asta între deţinuţi şi pe drumul

ăsta?

I: între deţinuţi era o luptă pe viaţă şi pe moarte. Pe urmă eram puşi la munci, era vorba de munci agricole, de orezării. Era o muncă infernală, era foarte greu să rezişti. în apă stăteai până la genunchi, plecat, trebuia să stai în poziţia asta plecat, că smulgeai... în primul rând erau insectele, ţânţarii. Asta vreau să vă spun, că am avut de luptat cu nori de ţânţari. Veneau aşa, dacă făceai cu mâna, omorai zece, cinşpe dintr-o dată. Noi ne ungeam, am văzut de la gardieni, de la chinezi, că era ceva cu care se ungeau şi ne ungeam şi noi cu pământ, cu lut, cu nişte buruieni, am învăţat...

9

în URSS, venirea în tară, evadarea

M: Bun, aţi ajuns în Siberia...

I: înainte de a ajunge în Siberia, trebuie să mai spun, chinezii nu ne-au băgat la etuvă sau la baie, dar ne-au dat nişte pufoaice. Erau nişte pufoaice noi, de mătase, foarte groase, foarte bune, nu ştiu cu ce erau umflate... Ba ne-au dat nişte încălţări şi nişte cipi- lici de pus în cap. Şi când am ajuns şi ne-au predat ruşilor, ăştia ne-au băgat mai întâi la etuvă. Ne-am lăsat pufoaicele, am intrat în etuvă şi, când am ieşit din etuvă, n-am mai găsit pufoaicele noastre: ne-au dat nişte zdrenţe de pufoaice pline de sânge, probabil că rămase din război... Pufoaicele chinezeşti au dispărut... Aşa, şi-aicea a-nceput propaganda. Imediat cum am ajuns, au venit să noteze adresa fiecăruia, ce rude are... Şi-aici a intervenit basarabeanul: „Tovarăşi, eu...“ nu ştiu ce...! Şi l-au făcut şeful grupului nostru: cu el se lua legătura, cu el se vorbea. Şi ne-au suit în vagoane şi am mers până la Moscova, cu mâncare, în fiecare zi aveam porţie de mâncare, aveam apă, mă rog, n-am

suferit de chestia asta până când am ajuns la Moscova. La

Moscova, tot în triaj, erau câţiva civili care s-au ocupat de noi şi-au venit cu noi pe tren. „Domnule, vă anunţăm rudele voastre, voi veţi pleca-n ţară“, nu ştiu ce... Am intrat în Moscova, la Lubianka. Ne-au separat, am nimerit într-o cameră cu un japonez care era închis acolo de doisprezece ani; era şeful camerei şi învăţase opt limbi în aceşti doisprezece ani cât stătuse acolo în celulă, în Lubianka. A învăţat opt limbi, nu ştiu câte dialecte ruseşti, recunoştea toate mişcările... A doua zi am fost luat la anchetă, o anchetă destul de dură, cu înjurături...

M: Ce-i interesa la anchetă?

I: Ce-ai făcut în ţară, ce studii ai, ce familie, ce cunoscuţi - tot, tot ce puteai să dai.

M: Vă ancheta un român, basarabean, în româneşte?

I: în româneşte. Aşa... Dar înainte de asta, vezi c-am sărit... Aşa, am ajuns în Moscova la o şcoală de tractorişti, un internat de tractorişti care probabil erau în vacanţă, sau cine ştie, nu funcţiona şcoala. Prima oară când am dormit pe pat cu cearceaf, cu pătură, cu faţă de pernă, cu baie, duşuri cu apă caldă. Cred că juma de zi am stat sub duş şi mi-am ras călcâiele. Aşa, şi seara a venit un ofiţer superior şi ne-a spus că mergem... la banchet! Toată lumea se întreba ce e aia „la banchet“...

M: Dar acuma eraţi tot în formula asta, cu ăştia şaişpe cu care...

I: Şaişpe cu care venisem, plus basarabeanul ăsta...

M: De unde erau ăştia şaişpe?

I: Erau doi lituanieni, un georgian, români eram numai trei. Restul erau unguri, saşi şi nu mai ştiu ce... Şi acest basarabean, care era şeful... Şi, intr-adevăr, seara ne-a urcat în nişte maşini şi-am plecat într-un loc unde era o masă imensă, tot ce vroiai aveai acolo, mâncare, fripturi pe

săturate. Masa era foarte lungă şi-n capăt era un T, unde erau şase ofiţeri sovietici şi basarabeanul nostru, care discuta cu ei şi era în mare vervă... Acuma ne arăta cu degetul pe fiecare, era aşa... era un mare şef... Am mâncat, a durat până la douăşpe noaptea, s-a băut votcă, vin, după care ne-au urcat şi ne-au dus iar la şcoală... Ne-am culcat şi pe la trei noaptea s-au aprins luminile, au intrat d-ăştia cu arbalete d-astea: „Drepţi, echiparea toată lumea!“. Mă rog, ţipete, urlete, şi-atunci a ieşit basarabeanul: „Tavarăşi, tavarăşi!“ - şi l-au împuşcat. Acolo, de faţă cu noi, l-au împuşcat.

M: Păi cum, ce logică are toată treaba asta?

I: Logica... cine poate s-o înţeleagă?! Ce-a fost banchetul ăsta, ce rost a avut toată chestia asta, nu pot să-mi explic!

M: O logică rusească.

I: Nu ştiu. De atâtea ori m-am gândit... S-ar fi putut ca atuncea să fi murit Stalin. Părerea mea este că Stalin a murit cu ceva timp înainte şi l-au ţinut la

secret, şi cred că nu s-a aflat decât mult mai târziu şi-au făcut publică moartea lui... Aşa, şi în noaptea aia ne-au urcat în dube şi ne-au dus la Lubianka. Am fost la anchetă prima zi, o anchetă foarte dură, cum spuneam, cu ameninţări că o să putrezim acolo, că nu ştiu ce... Am mai fost chemat încă o dată la anchetă, după care trei zile nu ne-a mai întrebat nimenea nimic. Ca după a treia zi, noaptea, să auzim împuşcături în celulă, acolo. Japonezul, care avea urechea formată, cunoştea orice mişcare acolo, în timp ce noi toţi eram în panică mare că vine să ne împuşte, a spus: „Nu cred. Se împuşcă între ei“. N-am înţeles atuncea ce se întâmpla. Abia după aia am înţeles că erau oamenii lui Beria, care se răfuiau cu ăialalţi...

Şi după aia m-au scos la anchetă. La anchetă, complet altceva. Nici nu m-au întrebat mai nimic... M-au întrebat numele, adresa, pe cine să anunţăm în ţară... „Voi veţi pleca în ţară şi veţi fi puşi în libertate în România".

După patru zile s-a făcut, ne-a urcat pe tren şi-am plecat spre ţară...

M: Dar japonezul ăsta, el de ce era de atâţia ani acolo, de ce-1 ţineau?

I: O poveste... Tânăr comunist, tipograf, citise toate cărţile lui Marx, a vrut să vie în URSS şi-a cerut acolo azil politic, şi-a fost membru de partid, nu ştiu ce, până când s-a lămurit, şi-a dat omul seama ce înseamnă comunismul. Şi-atuncea a trecut invers, dar invers nu i-a mai mers, că l-au băgat în puşcărie. Şi

a avut o nevastă, o rusoaică, pe care i-au omorât-o... Acum îl întrebuinţau ca traducător: de ani de zile stătea acolo şi era traducător pentru diverse limbi.

M: Şi acolo, la Lubianka, cum arăta închisoarea?

I: Am stat foarte puţin. Eram la trei etaje sub pământ. Sistemul era acelaşi: ochelari la ochi, ca şi aicea... Te urcai în lift...

M: Ăştia erau duri, paznicii?

I: Nu. Deloc. N-aveau nimic cu tine personal. Te duceau, te ajutau chiar. Erau coridoare, umblai, urcai trepte, nu ştiu ce, şi de fiecare dată spuneau: „Treaptă aicea!" Nu te lăsau să cazi, să te izbeşti, să nu ştiu ce... Nu, ăştia erau foarte, foarte stilaţi.

M: Şi în acelaşi timp nu erau cu vigilenţa asta, să te urmărească tot timpul, să trebuiască să stai într-o anumită poziţie, să te ţină...

I: Nu, nu.

M: Descrieţi-ne puţin şi celula. Câţi eraţi în celulă, cum era?

I: Era cam jumătate din camera asta celula.

M: Deci 2/3?

I: Da, nu ştiu exact, cam aşa... Şi erau trei paturi pe-o parte, nu erau cu două etaje. Unul singur era, un singur pat era cu două etaje, restul erau cu un singur etaj, nu erau paturi suprapuse.

M: Lumina era artificială?

I: Lumina artificială, tot timpul lumina aprinsă.

M: Aerisirea?

I: Parcă ar fi avut aer condiţionat, că la trei etaje sub pământ nu era frig, nu era cald, era bine, era acceptabil.

M: Programul unei zile?

I: Nici un program. Te scoteau la W.C., te scoteau la spălat, era spălător cu duş, dacă vroiai să faci duş l-apucai, dar să nu dureze mai mult de treizeci de minute. Şi dacă n-avea mare grabă, te lăsa şi mai mult...

M: Masa? Cum era mâncarea?

I: Acceptabilă, acceptabilă.

M: Deci n-aţi apucat s-o vedeţi pe dinafară, numai pe...

I: Aaa, pe dinafară nu... *(Râde)*

M: Momentele de anchetă se petreceau tot în incinta...

I: Da, la etaj. Urcam destul de mult.

M: Şi era...V-aţi făcut idee, era o închisoare mare, mai mare ca pe la noi?

I: Păi după spuse, după ce ne spunea japonezul ăsta, cam se putea să fie şi două mii de oameni în subsol. Da, spunea că sunt şapte etaje de subsol.

M: Şi la suprafaţă nu erau multe?

I: Nu, la suprafaţă nu era celular. Tot celularul era subteran.

M: Şi după episodul ăsta cu împuşcături şi cu...

I: După aia ne-am făcut îmbarcarea... Ne-au dus direct în gară, ne-au urcat în tren şi-am venit încoace... în tren, din ăştia şaişpe sau optşpe, mă rog, în tren

n-am fost decât şapte. Şapte care veneau în partea asta. Mai era un singur român, un maghiar... un român din Ardeal sau ungur. Vorbea şi româneşte, şi ungureşte. Şi eu cu macedoneanul. Şi-a fost un vagon de clasa a treia, doar noi eram în acest vagon, nu mai era nimeni altcineva.

M: Eraţi păziţi de gardieni înarmaţi?

I: N-am fost păziţi până când am intrat în ţară. La Ungheni, aceeaşi poveste, când au venit...

M: Eraţi într-un tren în care erau şi alţi prizonieri sau aţi fost singurii prizonieri dintr-un tren de persoane?

I: într-un vagon de persoane eram noi, ăştia. Atât. Şi-am ajuns la Ungheni. La Ungheni am schimbat trenul şi-au venit vreo opt români. Imediat, aceeaşi poveste: „Am anunţat rudele dumneavoastră, vă aşteaptă la Iaşi!“. Aproape să-i crezi!

M: Numa puţin! Deci de la Moscova până la Ungheni aţi venit într-un vagon, dar în restul trenului ce era? Era tren de persoane? Oprea prin staţii?

I: Oprea prin staţii...

M: Erau călători normali?

I: Da.

M: Nu puteaţi să vă daţi jos?

I: Nu, nu puteai să te dai jos, era încuiat, şi la staţii venea un caraliu, cineva.

M: Cât v-a luat transportul ăsta de la Moscova până la Ungheni?

I: Păi, cu statul în triaj, cred c-a durat vreo patru zile.

M: De la Moscova până la gară, la Ungheni?!

I: Da, da.

M: Şi de la Ungheni până la Iaşi?

I: De la Ungheni până la Iaşi... Dimineaţa am ajuns la Ungheni şi cred că pe la unu-două eram la Iaşi. Şi la Iaşi, vagonul închis, caraliii... în sfârşit, a apărut unul din cetăţenii ăştia ca să ne explice: „Domnule, să vedeţi care e problema, nu vrem să vă dăm drumul aicea, c-a aflat populaţia şi s-ar putea să vă linşeze. Vă ducem în triaj. Am dat o maşină şi rudele dumneavoastră au plecat în triaj, la Nicolina, şi v-aşteaptă acolo". Nu ştiu dacă a crezut cineva, dar ne-am dus în triaj, la Nicolina, şi acolo caralii la intrările vagonului, o mulţime de caralii, cu arbalete... Se patrula, se nu ştiu ce, am stat vreo patru-cinci ore...

M: Adică cum cu arbalete?!

I: Cu pistoale d-astea. Şi s-a făcut seară şi la un moment dat ne uităm, ăştia toţi se adunaseră intr-un capăt al vagonului. Şi m-am dus să încerc geamurile, să vedem. Am încercat toate geamurile, nimic, nu puteam să... Am discutat cu macedoneanul: „Mă, dacă e posibil, evadăm!". Eu - era lângă via noastră de la Iaşi - ştiam că la cam vreo opt sute de metri de locul unde era trenul se afla un şanţ din Primul Război Mondial, un şanţ de apărare. îl cunoşteam din copilărie, mă şi jucasem acolo, dar după aia s-a făcut W.C. public în

el şi s-a mai astupat. Şi i-am spus macedoneanului: „Dacă

ajungem până acolo, după aia o luăm la dreapta şi ajungem în vie la noi“. Macedoneanul a fost de acord, dar n-aveam cum să ieşim.

M: Acum eraţi numai cu macedoneanul sau mai erau...

I: Numai cu macedoneanul, că ăialalţi erau în alt compartiment. Eu rămăsesem numai cu macedoneanul...

M: Şi-aţi văzut că geamul nu mergea..

I: Aşa, geamurile nu mergeau... La un moment dat, nu ştiu ce mi-a venit, încercasem o dată uşa dintr-o parte, era închisă, şi când încerc uşa iar, văd că uşa se deschide. Atuncea, p-aci ţi-e drumul! Zic: „Măi, ieşim, nu întoarcem capul, nu ne uităm înapoi; fugim, dar fără să fugim. Mergem până când ajungem la şanţ şi-acolo s-a terminat!". Ăştia erau buluc, vreo opt, intr-un capăt al vagonului. Am deschis uşa, am coborât, mă rog, primii cinci paşi i-am făcut normal, dar după aia, cu toate angajamentele, nu m-au mai ţinut balamalele şi-am luat-o la fugă - şi eu, şi el. Am luat-o la fugă până când am ajuns în şanţ şi nu s-a întâmplat nimic.

M: Mai am o întrebare. în momentul acela în care v-au spus că urmează să vă transfere în celălalt triaj, de la Nicolina, unde v-au pus maşina la dispoziţie, justificarea lor era că dacă află cetăţenii că sunteţi acolo...

I:... ne linşează.

M: Care era motivaţia, de ce v-ar fi linşat? Cum eraţi dumneavoastră priviţi acolo, aduşi ca fiind ce?

I: Ca fiind unii care am luptat împotriva comunismului. Asta era explicaţia lor. C-a aflat lumea şi... Mă rog, continui povestea: deci am ajuns în şanţ...

M: Şi v-aţi mai întâlnit cu macedoneanul pe urmă?

I: Nu. în şanţul ăla ne-am despărţit. Eu i-am spus: „Cornele, o luăm pe aicea şi mergem...", iar el a spus: „Nu, eu plec singur". „Păi cum?!". „Nu mai avem nimic de discutat!" Şi eu am luat-o la dreapta, iar el... nu ştiu ce-a făcut.

M: Bun, dar cum se face că soldaţii nu v-au observat c-aţi ieşit din vagon?

I: Nu ştiu. Probabil că nici nu se aşteptau.

M: Era târziu, era noapte?

I: Era cam vreo nouă.

M: Seara.

I: Seara.

M: în ce perioadă a anului?

I: începuse să... Spre toamnă.

M: Deci se-ntunecase.

I: Da.

M: Bun, şi ce s-a întâmplat? Aţi ajuns în şanţ, v-aţi despărţit...

I: Am ajuns în şanţ, ne-am despărţit, eu am ajuns în vie la noi, am umblat, am găsit un halat, m-am îmbrăcat cu halatul ăla peste...

M: Acuma ce ţinută aveaţi? Aveaţi ţinută militară sau vă schimbaseră ruşii?

I: Ne schimbaseră ruşii, ne dăduseră nişte ţoale tot d-astea, foste militare, dubioase. Erau acceptabile, dar săreau în ochi. Dacă m-aş fi plimbat pe stradă şi aş fi văzut aşa pe cineva, aş fi întors capul după el... Şi acolo, peste astea, am pus acest halat pe care l-am găsit în cramă, am

găsit şi-o şapcă, şi am plecat în Iaşi. Am plecat de la Nicolina şi am mers pe jos până la deal la Copou, unde aveau verişoarele mele o vilă. în casa noastră nu mai stătea nimenea, era luată, dar verişoarele mele ştiam c-au rămas acolo. Am ajuns la ele, a căzut cerul pe ele când m-au văzut, gata să mă ascundă...

M: Ele ce credeau, ce ştiau?

I: Ştiau c-am dispărut, că... Nu ştiau mare lucru, ce le-am explicat eu. Ele mi-au explicat că acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu bunicul meu, când noaptea au venit, după ce s-a făcut exproprierea, după ce au rămas cele cincizeci de hectare, după aia a venit a doua expropriere şi noaptea, pe la trei, el era la moşie, au venit ţăranii şi l-au avertizat că vin camioanele de la Apărarea Patriotică şi l-au luat şi l-au ascuns undeva într-un grajd, şi după aia, în izmene şi cămaşă, a venit până la Iaşi, pe jos, treizeci de kilometri, la ele. Ele au vrut să-l ascundă, a rămas acolo, a spus că da, ele au plecat la serviciu şi când s-au întors, seara, au găsit un bilet: „Nu vreau să vă pun viaţa în pericol, m-am dus şi m-am predat". Şi s-a predat bunicul...

M: Şi-acuma pe dumneavoastră v-au ajutat verişoarele?

I: Da. Tatăl lor fusese ofiţer, medic ofiţer, care a murit în bombardamentul german, la gara de la Sibiu. Şi aveau o uniformă militară, mi-am pus nişte pantaloni din ăia ofiţereşti, nişte cizme şi-un loden. Mi-au dat bani şi-am plecat în Bucureşti.

M: De-acuma vă fereaţi? Aţi mers ca un om liber sau aţi mers prudent?

I: Mă... încercam aşa, să detectez tot ce... Dar am avut bilet de tren, nu-mi era frică de controlor, dar dacă

vedeam o patrulă, ceva, sau că se cer actele, e natural că încercam să mă... că n-aveam nici un act, n-aveam nimic... Pericol a fost: coboram, stăteam ca pe ghimpi de fiecare dată când venea controlul, o-ntindeam... Totuşi, am dat biletele la control şi nu s-a întâmplat nimic, am mers la risc, dar am avut noroc...

M: Coborâţi din tren sau...?

I: în gară, dacă mă dădeam jos din tren, intram în W.C., tot felul de... A fost un chin drumul ăla până la Bucureşti, până am ajuns.

10

Fugar în ţară

M: Aţi ajuns la Bucureşti.

I: Am ajuns la Bucureşti, am dat un telefon şi-am anunţat-o pe maică-mea. Prima noapte n-am avut unde să dorm, maică-mea era scoasă afară din casă, îi confiscaseră casa şi-i dăduseră o cameră într-un apartament unde stăteau nişte evrei. Şi pe la două noaptea m-a băgat în camera aia şi-acuma să gândea cum să facă să m-ascundă. Şi, mă rog, a găsit maică-mea un plan, rămăsese o cameră în pod, să mă ducă acolo... Ea a plecat dimineaţa şi eu am rămas. într-un colţ al camerei avea o oglindă. Avusese un şifonier mare, cu o oglindă, şi când au scos-o afară din casă, şi-a luat uşa de la şifonier şi-o întrebuinţa ca oglindă. Când a plecat ea, m-am băgat după oglindă, în colţ. Nevasta evreului era o femeie foarte cumsecade, el era o jigodie. Avea chei, intra în casă la maică-mea, mânca din lucruri, fuma ţigări, mă rog, d-aia a trebuit să stau ascuns sub oglindă. Ea era foarte cumsecade, a avizat-o pe maică-mea: „Ne-a chemat la Securitate, să vedem cine vine la dumneavoastră". îi spunea tot. Am stat după

oglindă, acolo; a intrat jidanul în cameră, s-a aşezat în pat,

şi-a aprins o ţigară, a umblat la frigider, a luat nu ştiu ce de mâncare, după care a plecat. în sfârşit, a venit maică-mea şi noaptea m-a transportat la...

M: Nu v-a simţit evreul?

I: Nu m-a simţit... Am plecat la adresa unde trebuia să stau într-o cămăruţă din pod, să nu ies niciodată de acolo... Or, eu, a doua zi, uşa era încuiată cu lacăte, cu nu ştiu ce, dar am scos un geam şi, târându-mă pe cornişă, la etajul trei, am intrat şi-am coborât pe scări şi-am început să iau legătura cu prietenii. Blocul de alăturea era ocupat de ruşi. Stătea acolo un procuror sovietic şi era santinelă în curte. La un moment dat, făcând manevrele ălea cu geamul, pe care îl scoteam şi-l puneam, mi-a căzut geamul jos. *(Râde)*

M: Şi s-a sesizat?

I: Nu s-a sesizat.

M: Acuma, n-a fost o imprudenţă când aţi ajuns în Bucureşti să telefonaţi? Sau cum aţi luat legăturile cu mama, prin cineva?

I: Da, prin cineva am luat legătura şi...

M: Ea nu era urmărită?

I: Era urmărită. A fost foarte urmărită şi a avut probleme din cauza lui taică-meu şi din cauza familiei. Dar de-atunci au început iar, d-aia nici n-am stat mai mult, şi-am avut noroc; şi după aia am plecat de-acolo, mi-am aranjat cu nişte prieteni, am avut unde să dorm. Şi ne-am apucat să facem manifeste...

M: Cât timp aţi stat până când aţi fost prins?

I: Trei ani.

M: Şi unde aţi locuit în perioada asta?

I: In perioada asta am avut momente când n-am avut unde să dorm, când dormeam pe scările blocurilor. Dormeam în bloc la Aro, mai dormeam într-un bloc pe Magheru, unde stăteau nişte prieteni şi ştiam că noaptea pot să... Mă rog, cunoşteam blocul şi... Dar cel mai bine am stat la Aro. Dar era infernal să stai aşa, că nu puteai să dormi. Stăteam că era cald, mai ales iarna, că vara n-aveam probleme, mă descurcam. Acolo era cald, era bine, dar trebuia să fii atent, venea cineva, cobora pe scări, dacă te vedea stând pe scări, imediat probabil c-ai fi fost suspect. Stăteam pe scară şi-n momentul când auzeam o mişcare sau o uşă de lift deschizându-se, mă făceam că urc sau cobor. Şi noaptea erau fel de fel de aventuri, pe care le-am învăţat. Domnul de la trei urcă la şapte, la doamna cutare, domnul cutare... Mă rog, tot felul de manevre. *(Râde)*

M: Bun, ne întoarcem acum la perioada asta până aţi fost prins. Şi era o anumită stare de incertitudine, de nesiguranţă, trebuia să fiţi tot timpul atent, vigilent...

I: Mai ales că nu am stat liniştit... Am trăit viaţa unui om obişnuit. Aveam un cerc de prieteni la Universitate, la Litere, la Istorie, şi erau câţiva care erau cu viză de flotant, studenţi. O dată pe lună, sau o dată la nu ştiu cât, se strângeau birourile populaţiei de la

flotant şi se ducea cu unul din ei la miliţie şi le dădea o viză de flotant pentru câteva luni de zile. Şi-aşa mi-am făcut rost de birou de populaţie.

M: Adică de un act de identitate.

I: Da, act de identitate. Adică unul din ăsta, care s-a dus să predea asta, a declarat că i s-au furat cinci birouri de populaţie. De aici am pornit. M-am dus, aveam prieten pe un student, tot în grupul nostru, dar mă rog, mai rezervat,

un prieten care era student la Arte Plastice, care a devenit după aia mare pictor, Piliuţă Constantinescu, dacă aţi auzit de el, cu care eram bun prieten şi care m-a ajutat să truchez fotografia. Adică tăiam... ştii, fotografia la biroul populaţiei avea un colţ alb. Pe colţul ăla alb te semnai şi se punea ştampila, nu era încă timbru, se punea ştampila, aşa, şi decupam colţul de la fotografie... Mă rog, atât de bine erau trucate că, după ce m-au arestat, nu le venea să creadă că e fals biroul populaţiei!

M: Prietenii vi i-aţi făcut sau îi aveaţi de dinainte?

I: Erau câţiva pe care îi aveam dinainte şi pe restul mi i-am făcut...

M: Ei ştiau situaţia dumneavoastră, ştiau că sunteţi...

I: Nu, ştiau că sunt fugar şi cu unul din aceşti prieteni de la istorie, cu Radu Valentin, am... Maică-sa fiind infirmieră radiologă la doctor, aveau o cameră de închiriat la mansardă. Şi a spus: „închiriaţi-o lui fiu-meu!“. Şi s-a dus Radu Valentin, a văzut camera

şi i-a dat cartea de imobil s-o înscrie. Şi el a lăsat un rând liber, în loc să se treacă imediat sub celălalt; a lăsat un rând liber şi apoi s-a trecut el. S-a dus la miliţie, a pus ăla ştampila, am venit acasă, m-am trecut şi eu pe rândul ăla liber şi-am fost în regulă cu asta. Şi după aia mi-am făcut biroul populaţiei. Aveam un birou de populaţie pe numele Marinache Teodor, care era student, era real, la Istorie, şi care locuia în strada Theodor Sperantia, numărul 33. Aveam buletin de populaţie pe numele Iordăchescu Valentin, care locuia pe strada unde locuiam eu, Popa Petre, la numărul 13. Şi mai aveam încă un birou de populaţie, tot pe cineva care exista, tot pe Popa Petre. Deci

eram oarecum aranjat. Şi acuma, după ce a trecut perioada în care nu aveam unde să stau, acuma aveam cameră unde dormeam, eram liniştit, nu aveam probleme cu locuinţa. Acolo am făcut manifestele...

M: Nu v-aţi gândit să plecaţi din ţară?

I: Nu.

M: Ce aşteptaţi? Comuniştii erau destul de bine instalaţi atuncea. Aţi văzut care e situaţia, aţi văzut cum stau lucrurile, de ce n-aţi încercat la un moment dat, nu ştiu, să plecaţi? Aveaţi experienţa...

I: Da. Tocmai pentru că aveam experienţa, n-am vrut să plec în Vest. Am fost lecuit definitiv după ce-am trecut de două ori graniţa. M-ar fi tentat chestia cu munţii, dar am găsit că pot să fac mult mai mult aici. Şi un plan am avut, până când a început demoraliza-

rea. Că la un moment dat, după trei ani de tot felul de lucruri neplăcute, şi turnătorii şi de tot felul de chestii din astea, la un moment dat ajungi... Şi n-am fost prins decât în momentul când mi-am pierdut încrederea, aproape c-am vrut să fiu prins... Mi-am dat seama că sunt urmărit...

M: Spuneţi-mi ce experienţe neplăcute aţi avut în perioada asta, ce fel de turnătorii?

I: N-aş vrea să vorbesc despre chestiile astea.

M: Nu despre persoane, adică nu să daţi neapărat nume, ci în sensul ăsta, de situaţii care s-au întâmplat...

I: O să spun câteva lucruri care mă frapează şi-acuma... Cel mai tipic caz este ce mi s-a întâmplat în timpul festivalului.

M: Să zicem ca să se înţeleagă: în 1953...

I: Da. Festivalul din 1953...

M: A fost un festival al...

I:... Tineretului, da. Eram cu, mă rog, o personalitate, care în Bucureştiul de altădată era o personalitate, unul din fraţii Danielopolu. Erau nepoţi de-ai lui Brătianu

şi, mă rog, nu ştiu cu profesorul Danielopolu ce erau... Ei, şi unul dintre ei era Ghiţă Danielopolu, iar celălalt împăratul Danielopolu.

M: împăratul? Aşa-i era porecla?

I: Da, porecla, pentru că l-a apucat 23 august în Anglia, trimes de Banca Naţională, ca să facă nu ştiu ce studii acolo. Ei, nu ştiu ce-a învârtit, ce-a făcut pe la Banca Naţională, că şi-a cumpărat o fermă-n Africa. Şi

pentru asta era numit împăratul. Că negrii îi spuneau *atili.* Şi *at iii* însemna împărat. Şi acest împărat...

M: Şi cum de n-a rămas în străinătate?!

I: A venit după 23 august să-şi vadă familia şi venit a fost, n-a mai plecat. Şi erau turnători ai Securităţii. Erau oameni care circulau prin toate cârciumile Bucureştiului, unde venea fosta lume bună. Lumea-i bănuia, dar mă rog... Şi se îmbătau criţă... Şi mă întâlnesc cu acest împăratul, mă întâlnesc în timpul festivalului. Tocmai vorbeam cu nişte negrese din Ceylon. Eu nu ştiam englezeşte, una din ele vorbea franţuzeşte. Şi vine împăratul, care ştia şi franţuzeşte, şi englezeşte, şi discutăm cu ele, mergem la un restaurant şi îi spun împăratului: „Mă, întreabă-le dacă vor să ducă o scrisoare în străinătate, că vreau să trimit o scrisoare în străinătate[1]'. Şi le întreabă pe ele, le explicăm despre ce e vorba, clandestin, nu ştiu ce, şi zic: „Mă, eu o fac în româneşte, sau în franţuzeşte, şi tu fă-o în englezeşte!". Şi a rămas să-i dau textul. Ne-am despărţit, ne-am întâlnit după trei ore, mi-a dat el telefon, i-am dus textul şi rămânea...

M: Unde v-a dat telefon, ce contact aveaţi?

I: La un prieten, care îmi spune să vin, că el mă

aşteaptă în cutare loc. I-am dat textul, el a plecat cu textul şi a doua zi, la ora şapte seara, trebuia să ne întâlnim la Garofiţa. Garofiţa era o grădină unde e Leo- nida, unde e McDonald's acum, acolo era Garofiţa. Şi la ora şapte, căldură, festival, aglomeraţie, nu era o masă

liberă. Ne-am învârtit cu împăratul pe acolo, împăratul nu mi-a spus nimic, şi la un moment dat o doamnă în vârstă, cu o fetiţă mică, ce mânca la o masă, ne spune: „Ştii ce, eu mai stau cinci minute şi plec, aşezaţi-vă aicea! Şi ne-am aşezat acolo, doamna a plecat şi am ocupat noi masa. Şi atunci împăratul îmi spune: „Mă, fetele mi-au dat telefon că nu pot veni astă-seară, vin mâine". Zic: „Păi dacă îmi spuneai, nu mai pierdeam timpul". „Păi mai bem şi noi o bere". „Bine, bem o bere". Am cerut şi nişte mici. La un moment dat, împăratul se scoală, cică: „Mă duc să dau un telefon!" Eu, întotdeauna, în situaţii d-astea, fiind fugar şi ştiind, îmi ocupam totdeauna poziţii strategice, unde să pot avea o bună vedere...

M: Eraţi înarmat?

I: Câteodată da, câteodată nu... Atuncea aveam pistol. Şi împăratul se duce să dea telefon, vine, am văzut că e oarecum agitat, tot stătea, se uita, se duce, stă cinci minute, după care iar se duce să dea un telefon. Se întoarce, eu am schimbat locul de unde vedeam în sus, spre Universitate; mi-am schimbat locul şi-acum vedeam spre Piaţa Romană, şi ăsta a fost norocul meu, că la un moment dat, în contrasens, am văzut venind un *jeep* cu militari, care unii stăteau în picioare. N-am aşteptat să oprească *jeep*-ul, m-am sculat de la masă fără să-i spun nimic împăratului şi-am fugit. Dar unde să mă duc? M-am dus în W.C.; şi m-am dus în W.C.-ul de dame. Am intrat în W.C.-ul de dame şi după câtva

timp am auzit forfotă, nu ştiu ce, s-a bătut în uşă, s-a

întredeschis şi am spus, subţiindu-mi vocea: „Ocupat!". S-a închis uşa, a plecat, după care iar forfotă, dar norocul meu a fost c-am ieşit din cabina aceea şi-am intrat la bărbaţi. Şi abia am tras zăvorul la bărbaţi, că m-am uitat şi în spate era un geam mic, m-am urcat pe scaunul de toaletă şi-am ieşit. Cu greu am trecut prin geamul ăla, julindu-mă, şi-am căzut de la vreo trei metri, într-o curte interioară. M-am orientat în curte, am văzut o scară. Urc pe scara aia şi, când ajung la ultimul etaj, văd o doamnă, o bătrână din spate, care gătea la un aragaz, şi-i spun: „Doamnă, dacă nu vă supăraţi, sunt de la Securitate, nici o mişcare!" Şi-n timpul ăsta intră alta şi spune: „Aaa, nu vorbiţi cu dânsa, că-i surdă! Dar ce căutaţi dumneavoastră aici?" Zic: „Doamnă, vă rog, intraţi înăuntru, şi dumneavoastră, şi doamna, şi închideţi uşa asta şi nu daţi drumul la nimenea până nu vin eu! Mă aşteptaţi şi nu daţi drumul la nimenea până nu viu eu înapoi!". Am plecat şi dus am fost.

M: Dar de ce aţi pus-o să nu deschidă?

I: Păi nu ştiam cine intră pe acolo. Ăia au băgat mâna şi-au tras cu pistolul prin fereastra aia. Au tras trei sau patru focuri prin fereastră.

M: Aaa, jos! Dar nu mai eraţi acolo.

I: Nu mai eram acolo. Dar împăratul s-a prezentat a doua zi la maică-mea şi i-a spus ce s-a întâmplat, că s-a tras şi s-au găsit urme de sânge şi că probabil

sunt rănit. Că să-i spuie unde sunt, ca să mă ajute, că probabil am nevoie de ajutor. Noroc că maică-mea a rezistat la toate chestiile astea, că de trei ori s-a dus la maică-mea şi...

M: N-apucaserăţi să o avertizaţi?

I: N-apucasem s-o avertizez, dar noi aveam un semnal, ne întâlneam, maică-mea mă aproviziona cu bani, la fiecare două sau trei săptămâni, ne întâlneam în diverse locuri, aveam un sistem...

M: A fost ca-n filme: să ieşiţi pe geam, să vă împuşte pe geam...

I: Da, şi Danielopolu a încercat să mă...

M: Cât a mai durat până v-au prins, de la evenimentul ăsta?

I: De la timpul festivalului, păi ’53... ’56. Vreo doi ani şi ceva.

M: Şi nu v-aţi mai întâlnit cu Danielopolu ăsta?

I: Ba da, l-am mai văzut, dar l-am ocolit totdeauna când îl vedeam. Am mai vorbit cu prieteni, toată lumea ştia, era ca pisica cu clopoţei.

M: Aţi mai avut şi alte acţiuni, confruntări din astea, când aţi scăpat?

I: Confruntări am tot avut. De exemplu, chiar în prima seară când am venit în Bucureşti, înainte de a ajunge la maică-mea şi m-am întâlnit cu băieţii ăştia la terasa Rustica de la Universitate. Circul de Stat era la Universitate înainte, nu ştiu dacă ştiţi, pe locul Teatrului Naţional. Şi afară, pe partea trotuarului, erau

cârciumioare de astea. Era o terasă Rustica, cu ţuică fiartă. Şi ne-am întâlnit acolo la o ţuică fiartă. Eu eram cu lodenul ăla pe mine, cu cizme şi cu o şapcă în cap, tuns chilug. Şi bând ţuica şi discutând ce-o să facem, intră vreo şase-şapte caralii, veseli nevoie mare, se aşază la o masă, comandă ţuică fiartă lângă noi... Au pus două mese, au băut cât au băut şi la un moment dat au plecat.

M: Erau miliţieni?

I: Miliţieni. Era schimbul de la arestul Ministerului de Interne. Şi unul dintre ei, când pleacă, îmi trage şapca pe ochi, m-apucă de cozoroc. Şi în loc să stau liniştit, vorba aia, la douăzeci şi ceva de ani, fără minte, mă scol şi

mă duc după el. Şi ies afară şi încep să-l iau de gât şi-ncepem să ne îmbrâncim. Şi-n timp ce ne îmbrânceam aşa, unul dintre ei ia poziţia de drepţi şi spune: „Să trăiţi, tovarăşu' căpitan! Eu sunt sergentul cutare, v-am cunoscut de când eraţi la operativ, am lucrat cu dumneavoastră acolo! “. O întâmplare care m-a salvat: m-a confundat cu cineva! „Că noi între noi, oamenii cu cizme, ar trebui să ne înţelegem mai bine!“. Am dat mâna, am plecat.

Altă situaţie: la un moment dat, venind seara de la o discuţie pe care am avut-o, treceam pe Bulevardul Dacia. Eram eu cu Valentin Radu, ăsta cu care aveam camera, şi cu un student la Istorie, fost ofiţer de marină, Sergiu Columbeanu. Şi băusem nişte vin şi acuma hai să plecăm. Şi eu zic: „Stai mă, hai să

mergem la săsoaice!Aveam nişte prietene săsoaice, care lucrau la o cooperativă, Munca Orbilor. Majoritatea erau orbi acolo, dar erau şi câţiva văzători, şi de câte ori făceam un chef sau ceva, dădeam un telefon şi ea făcea un scurtciruit, nu mai aveau lumină, nu mai lucrau maşinile şi-i trimitea peăia acasă, şi noi ne duceam cu vin, cu mâncare, cu chestii din astea. Aşa, şi zic: „Mergem acolo!“. Şi trecând pe Dacia, prin faţa unei case, a fost chiar o pană de curent adevărată şi văd că dintr-o gheretă din asta iese un miliţian şi zice: „Staţi aşa! Biroul populaţiei![1]'. îi dăm biroul populaţiei, intră înăuntru în cabină, mă rog, a trecut vreo jumate de oră fără să mişte nimica. în sfârşit, după juma de oră, intră şi întreabă care-i Radu Valentin. Radu Valentin spune: „Eu sunt". îi dă biroul populaţiei şi intră, mi-am dat seama că o să intre şi-o să strige Marinache Teodor. Şi Sergiu Columbeanu era coleg cu Marinache Teodor şi-o să rămâie uimit, cum e... Şi-atunci îi spun lui Radu Valentin: „Mă, eu o şterg!" „De ce?“. „Uite...", şi-i spun. „Ce-o să zică Sergiu? Vezi, fă ceva!". Şi-am plecat. M-am dus acasă şi după aia a venit şi Radu Valentin şi-mi spune ce s-a întâmplat: „Dom'le, a spus miliţianul că tu să te prezinţi mâine la circa de miliţie, să-ţi dea biroul populaţiei". Era o miliţie lângă Grădina Icoanei, pe acolo... „Bun", zic, „ce facem?". A doua zi s-a dus el la facultate, a chemat băieţii, ne-am întâlnit şi-i

spun: „Uite, măi Marinache, ce s-a întâmplat...", aşa şi-aşa. Ei, Marinache a

sărit: „Cum, tocmai acuma când îmi dau examenul de stat?!“. „Măi, păi tu ai declarat că ţi l-a furat şi eu recunosc că...“. „Nu, nu vreau să ştiu nimica! . Când l-am văzut atât de disperat, zic: „Bine, mă duc şi mă predau. Eu ţi-am furat biroul populaţiei, eu recunosc asta, mă duc şi mă predau![11]. „Ce, eşti nebun?! . „Nu mă, dar...[11]. Şi, el n-a mai zis nimica, a fost de acord să mă predau şi plecăm spre Grădina Icoanei, cu Radu Valentin şi cu Marinache Teodor. Ajungem la Grădina Icoanei, în faţă la circa de miliţie, mă lasă acolo, intru înăuntru, vine un caraliu, mă întreabă şi zic: „Domnule, azi noapte mi s-a luat biroul populaţiei . „Aaa, mergeţi la ofiţerul de serviciu! “. Şi mă duc la ofiţerul de serviciu. Intru într-un birou, îmi face ăla semn să stau jos. Până atuncea nu-mi trecuse prin cap, atunci fulgerător mi-am adus aminte că secretar de partid la ei era un oarecare Jivu, care era student, coleg cu ei, dar care era activist la C.C. şi stătea pe Aleea Zoe, unde era un cămin al Comitetului Central, şi avea un indicativ, Zoe 23, pe care îl dădea la telefon. Şi în momentul ăla: „îmi daţi voie să mă prezint, sunt cutare, sunt student la Facultatea de Istorie a Partidului Bolşevic al Uniunii Sovietice[1']. Facultate care nu exista. Era Facultatea de Istorie, dar nu Facultatea de... Dar eu am spus Facultatea de Istorie a Partidului Bolşevic... „Sunt activist la Comitetul Central. Azi-noapte, când veneam de la o şedinţă, un tovarăş miliţian m-a oprit şi m-a ţinut acolo o oră, eu trebuie să dau socoteală la cămin: dacă

 am plecat la ora cutare, trebuie să intru la ora cutare. Vă rog să-mi spuneţi numele!". „Uite, tovarăşe, biroul populaţiei!

Dar vă rog, tovarăşe, suntem membri de partid, spui şi dumneata că la ora cutare ai fost oprit şi gata, nu mai pune numele!".

M: Aaa, dumneavoastră aţi cerut numele agentului?

I: Al agentului, da. Şi mi-a dat biroul populaţiei şi-am plecat. *(Râde)*

M: Activitatea cu manifestele: ce fel de manifeste făceaţi? Cum procedaţi?

I: Am avut un gestetner, o maşină, un multiplicator, pe care-l cumpărasem cu intenţia asta demult, dar n-am putut să-l folosim. Şi un prieten de-al meu, Valentin Topciu, l-a depozitat la ei în garaj. A stat vreo cinci ani sau şase. Acuma îmi spune: „Măi, să ştii că desfiinţăm garajul şi nu ştiu ce să fac". Zic: „Bine, e momentul să facem manifeste cu el". Şi mi-a adus gestetner-ul într-un sac, am plecat cu el în sac, l-am adus la noi acolo, dar pentru asta trebuiau matriţe, care costau bani şi nu se găseau. Astea erau ţinute, nu se dădeau decât... erau restricţii şi-ţi trebuia maşină de scris. Bine, hai să facem rost de maşină de scris! Şi tot gândindu-ne cum să facem, o prietenă, Ila Diamandi, macedoneancă, taică-său fiind directorul Liceului „Aurel Vlaicu", spune: „Stai, că la tata la liceu sunt vreo trei-patru maşini de scris: intraţi şi furaţi una de acolo!" „Păi cum să furăm?" „Păi uite ce, eu trec în fie-

care zi şi-l iau pe tata când vin de la facultate. Când mă duc, mă duc la W.C. şi vă las geamul deschis, vă spun unde sunt cheile şi voi vă duceţi şi luaţi o maşină de scris de acolo". Zis şi făcut: ne-am dus noaptea, nu ştiu ce, dar probabil că cineva, după ce a deschis ea geamul, a trecut şi l-a închis la loc. Am văzut, deja aveam hârtii, aveam cerneală, avem totul, ne lipseau matriţele. Şi-am văzut că

n-o să putem să facem rost de matriţe şi cine ne face rost de matriţe, intră la bucluc, că se văd caracterele. Atuncea am zis: „Dom’le, facem altceva". Şi m-am dus la Piliuţă şi i-am zis: „Măi Piliuţă, uite ce e: sapă-mi în ghips nişte litere, ca eu să pot turna!" Piliuţă era moldovean, mergem la chefuri, beam împreună, stătea într-o cameră, pe strada Toamnei parcă, şi, mă rog, îi trimiteau de la Botoşani câte-o damigeană de vin şi-un sac de nuci. Dar Piliuţă nu-şi plătise lumina şi gazda-i închisese şi nu-i dădea drumul... Şi intram pe geam la Piliuţă, stăteam pe întuneric, beam vin şi mâneam nuci... Bietul Piliuţă, pe când era student încă la Arte Plastice, zicea: „Măi, în momentul în care termin şi-mi dau examenul de stat, trec şi eu alături de voi şi încep, trec în clandestinitate". Ei, şi când şi-a dat examenul de stat: „Ce faci, Piliuţă, vii cu noi?". „Măi, tocmai acuma când am început şi eu să fiu cineva?"... Dar mă ajuta foarte mult... Aşa şi atuncea, îi spun lui Piliuţă ce să facă: vreau un negativ să-l faci în ipsos şi vreau să-mi scrii două ştampile: pe-o parte „Moarte comuniştilor!" şi pe una „Jos teroarea sovietică!" Eu urma să torn

plumb în ele şi să fac două ştampile. Şi mi-a făcut el foarte frumos, artistic, m-am dus acasă, am făcut rost de plumb, am turnat, am topit plumb la un aragaz, că aveam o maşină de aragaz, am turnat şi-am făcut două ştampile. Pe-o parte „Moarte comuniştilor!“ şi pe-o parte „Jos teroarea sovietică!“. Şi am tăiat hârtia şi pac! - pe una puneam, o dădeam la Radu Valentin, el punea pe partea aialaltă, şi aşa am făcut vreo trei mii de manifeste d-astea. Acuma aranjasem cu băieţii cum să le distribuie, un băiat şi-o fată, totdeauna să fie doi şi să facă pe îndrăgostiţii. Adică s-o mai înghesuie pe aia, s-o mai sărute, să mai puie un manifest...

M: Şi unde le puneau?

I: Pe străzi. în diverse locuri, în diverse cartiere.

M: Şi nu v-au prins?

I: Nu.

M: Şi cum s-a ajuns la arestare?

I: La arestare... Este că eram din ce în ce mai demoralizat. Adică începusem să văd până unde o să meargă chestia asta, că la infinit nu puteam s-o mai duc...

M: Cum se face că mama nu era supravegheată?

I: Mama era supravegheată, era arestată din când în când... Ce se întâmplă, am avut un mare atu, pe care trebuia să vi-l fi spus de la început, dar am uitat. Tatăl mamei mamei mele, străbunicul meu, a avut cinci fete. Două au rămas în ţară şi trei, având talent la muzică, la 17-18 ani le-a trimis în Italia, să facă acolo canto.

Şi cum era pe timpuri, le-a închiriat o casă, le-a trimis cu servitori şi luau lecţii de canto în Italia. Una singură a ajuns, restul, două, s-au pierdut pe drum, s-au măritat, n-au ajuns mari cântăreţe. Stela a ajuns să cânte şi-a debutat la Scala din Milano. Şi acolo a văzut-o un italian, un conte italian, care s-a îndrăgostit de ea, puţin mai în vârstă ca ea. S-au căsătorit. Ăla era un mare industriaş. Avea fabrici de textile, vreo zece fabrici de textile. Avea fabrici de unelte electrice, avea fabrici de motociclete, avea fabrici de bărci cu motor. Şi s-a căsătorit cu omul ăsta, care, după ce i-a făcut un copil, a murit. Şi-a lăsat-o pe ea moştenitoare uzufruct, adică totul să rămâie copilului, dar ea a devenit om de afaceri şi organiza... Şi pentru surorile ei din România, încă din ’40, a început să trimită bani. Şi probabil comodă şi femeie cu bani, a deschis un cont în Elveţia şi-a pus o sumă de franci elveţieni în bancă. Şi probabil de câte ori se golea contul, ăia o anunţau şi mai punea iar bani. La început erau mulţi la care se împărţeau banii, erau cele două surori, era băiatul cu soţia şi cu un copil mic al celei de-a treia surori şi mai era încă cineva, aşa, a treia soră din

alea din Italia, care a revenit în România. Ei, trimitea o sumă destul de mare...

M: Care se împărţea la toţi.

I: Pe care o primea maică-mea şi le împărţea la toţi. Şi asta a durat până când au venit comuniştii. Comuniştii au blocat asta la început, dar după aia s-au gândit că e o afacere şi-au chemat-o pe maică-mea şi

i-au spus: „Uite, dumneata primeşti... nu ştiu ce... şi noi îţi schimbăm*'. Sigur, la un preţ de schimb derizoriu. Dar îi dădeau. Se primeau în fiecare an jumătate de milion de franci elveţieni, care ajungeau la maică-mea şi ea îi împărţea. Mă rog, una a mai murit, a mai dispărut, nu ştiu ce, până la urmă au mai rămas numai două persoane: maică-mea şi cu o soră a maică-sii. Când am ieşit eu din puşcărie, a murit şi asta. Dar la trei luni după ce am ieşit eu din puşcărie, ăştia i-au spus: „Doamnă, am fost anunţaţi din Elveţia că contul n-a mai fost alimentat, aşa că sunt ultimii bani“. Cunoşteau tot istoricul familiei, cum a lăsat moştenire, cum băiatul e puţin handicapat, toate chestiile astea... Deci până în ’64 s-au primit aceşti bani. Apoi au chemat-o pe maică-mea la Securitate, din când în când o luau, maximum trei zile, mai mult n-au ţinut-o, cu ameninţări, cu „mamă denaturată", cu tot felul... Aşa, şi au început ei să-i explice: „Uite, doamnă, a expirat... Banii nu mai sunt alimentaţi, nu cred că mai aveţi vreo şansă". Şi-au început să-i spuie că fiul doamnei din Italia (ea murise) trăieşte cu o prostituată, stă într-un bordel şi se droghează. Toată averea i-a rămas lui, se va alege praful din tot... „Poate că dumneavoastră, dacă aţi lua un avocat..." Că ei îi pun la dispoziţie un avocat, dacă vrea să încerce. Şi maică-mea a spus că nu vrea. A refuzat şi de-atuncea s-a terminat cu banii. Dar în anii ăştia toţi, care... îmi amintesc că la un moment dat maică-mea s-a supărat şi-a refuzat să mai primească

banii. A spus: „Dom’le, eu în momentul de faţă refuz, pentru că vă bateţi joc de mine. Daţi la 4 lei francul" sau nu ştiu cât era. Şi i-au spus: „Asta e, că dacă nu...“. Ca

după două săptămâni s-o cheme: „Uite, doamnă, ne-am gândit că poate aveţi dreptate, vă triplăm suma de schimb. Sunteţi de acord?". Şi maică-mea a spus că da, şi au continuat să-i deie. Dar la o sumă mai mare, iar maică-mea n-a mai cerut. Şi de asta maică-mii i s-au tolerat anumite lucruri...

M: Bun, ce-aţi făcut până v-au arestat? V-aţi angajat undeva?

I: Da, lucram. Mai şi lucram... Muncă necalificată, hamal. Am lucrat la Combinatul Fondului Plastic o perioadă, unde directorul Fondului Plastic era un legionar din Basarabia, Parocescu, şi nepoata lui m-a recomandat. M-a ajutat foarte mult şi am lucrat doi ani la... Dar mai plecam, depinde, nu vroiam să rămân permanent într-un loc, mai lucram la câte vreo cooperativă de asta, mă angajam ca manipulator de materiale.

Ei, şi fiind fugar, la un moment dat Circul de Stat a dat un anunţ în ziar că se caută dresori pentru lei şi m-am prezentat şi eu dimineaţa la dresori. Eram patru candidaţi: eu, un ţigan şi încă doi. Dar lipsea... antrenorul. Era un ceh, Malec îl chema. „Unde-i Malec, unde-i Malec?". Nu era Malec nicăieri. Şi stăteam în faţa cuştilor, în faţa arenei acolo, leii nu erau băgaţi în cuşcă înăuntru şi, în sfârşit, spune cineva: „Vezi că Malec e la Dunărea, probabil că bea o ţuică!". Era resta-

urantul Dunărea acolo la colţ, la cutremur s-a dărâmat... Şi într-adevăr apare Malec într-un trenci, şi pe sub trenci avea numai slipul. Şi-a dat jos trenciul şi-a zis: „Intraţi în arenă! “. Am intrat în arenă, ne-a dat un bici la fiecare, ne-a arătat cum se mânuie biciul. Păi cu biciul ăla, când am flişcuit, mi-am flişcuit pe obraz. Cică: „Acuma să se dea drumul la lei!“. Când a spus să se dea drumul la lei, toţi au plecat, am rămas eu singur. Şi-au dat drumul la lei, am asistat acolo, mă rog, am manevrat şi eu, mi-am închipuit că nu poate să se întâmple nimica, că nu ne lăsa el acolo să ne mănânce

leii, că vorba aia... Şi întotdeauna, la toate numerele cu dresură, este un pistolar care, dacă se întâmplă ceva, are pistolul şi imediat lichidează animalul... Aşa, dar îi spun maică-mii chestia asta şi maică-mea spune: „Ce, eşti nebun?! Te rog să nu te mai duci! Tot Bucureştiul te caută şi tu te duci în arena circului, ca să te vadă toată lumea?!“. Mi-am zis că are dreptate şi-am renunţat la dresură.

M: Şi aţi fost la multe momente din astea, să învăţaţi dresura?

I: Nu, nu, numai atunci, o singură dată. Nu m-am mai dus.

M: Dar vi s-ar fi părut interesant să fiţi dresor de lei? Nu vă era frică?

I: Nu. Eu căutam ceva de lucru, ştiam că se plăteşte bine... Vreau să vă spun că am fost cizmar, am fost lăcătuş, am fost geamgiu.

FUGAR ÎN ŢARĂ

M: Până la arestare, cât aţi fost fugar.

I: Da. Umblam pe străzi, strigam „Meşter lăcătuş", că aveam o gagică care era studentă la Teatru şi taică-său avusese un atelier de lăcătuşerie şi o cizmărie. Şi i-au luat şi atelierul, că avea nu ştiu câţi ucenici acolo, şi el umbla pe stradă, domnul Cojocaru, şi striga „Meşter lăcătuş". Se făceau chei pe stradă, punea flecuri la pantofi, şi m-a luat cu el şi m-a învăţat lăcătuşeria...

M: Aţi fost mult timp lăcătuş şi pantofar?

I: Am fost cam şase luni, am umblat pe stradă, până când l-am cunoscut pe Eugen Ciucă, un sculptor, şi după aia am început să lucrez la el în atelier, n-am mai lucrat pe stradă.

M: Lucraţi la sculptură?

I: Nu, îi pregăteam lui materialele.

M: El în ce sculpta, în lemn, în piatră?

I: în piatră, în lemn, în de toate... A plecat după aia în America, a făcut o mare carieră în America, păcat c-a murit foarte tânăr...

M: Şi rolul dumneavoastră care era?

I: Erau trei sculptori care lucrau acolo. El, Vasco Angelo şi Agatiescu. Şi pregăteau, pentru stadioanele 23 August şi Dinamo, discobolul, acuma văd că nu mai e... Ciucă făcuse un discobol pentru Dinamo şi-a fost acolo câtva timp, acuma văd că e altă statuie... Pregăteam materialul, prima finisare, şi în fiecare sfârşit de săptămână se organiza o petrecere, la care venea o serie întreagă de artişti... Iar domnul Ciucă era căsăto-

rit, dar avea un prieten care avea o fată de optşpe ani. Se încurcase cu fata prietenului. Şi nici prietenul nu ştia, fata rămăsese însărcinată, şi voia să mă încurce pe mine cu nevastă-sa. Şi, când mi-a spus lucrul ăsta, l-am refuzat şi atuncea s-au cam răcit relaţiile...

M: Dar de ce voia să vă încurce cu nevastă-sa?!

I: Ca el să aibă mână liberă să se ducă cu puştoaica.

M: Sculptorii ştiau că sunteţi urmărit?

I: Nu. La el, la Ciucă, a venit Pop, care fusese cu partizanii în munţi, şi-a stat ascuns la Ciucă vreo câteva săptămâni.

M: Dumneavoastră nu v-aţi gândit să vă retrageţi într-un loc mai ferit? Să vă duceţi să lucraţi pe-un şantier, de pildă?

I: Am lucrat şi pe şantier, dar nu... Ăsta era mediul meu, aicea erau oamenii...

M: Dar era şi un risc foarte mare. Adică era inevitabilă arestarea. Cum s-a şi întâmplat.

I: Da. Ştiam că n-o să pot trăi mereu aşa... Adică am acceptat riscul: „Dom'le, cât pot"... Şi dacă aş fi vrut să trăiesc mai mult aşa, dacă aş fi vrut să continui, aş fi putut continua, dar eram prea demoralizat. Mi-am dat

seama imediat că sunt urmărit, şi aş fi putut să dispar... Şi dispăream, plecam în provincie şi dispăream, şi îmi pierdeau urma...

M: Până în ’56, când aţi fost dumneavoastră arestat, mai trecuse din exuberanţa asta că vin americanii.

Mai era încă o atmosferă anticomunistă, oamenii mai erau dispuşi să rişte, să vă ajute la manifeste, la lucruri de genul ăsta?

I: Mai erau dispuşi, da. Şi mai erau încă oameni care mai visau că vin americanii. Când am intrat eu în puşcărie, erau o serie de oameni care mai visau.

M: La zece ani de la război încă mai visau?!

I: Da, da, da. Erau oameni care erau convinşi că americanii atâta aşteaptă, să ne elibereze pe noi.

M: Şi nu a fost o dezamăgire, cum au trăit oamenii...

I: Şi, într-adevăr, au venit. Au venit acuma, nu? La Deveselu şi la Kogălniceanu. *(Râde)*

11
Arestarea, ancheta

M: Cu ce stare sufletească aţi întâmpinat arestarea? Vă aşteptaţi că o să fiţi arestat?

I: Eram foarte demoralizat... M-au consumat mai mult aceşti ani de fugă decât războiul în junglă...

Adică mi-am dat seama că nu voi putea rezista toată viaţa fiind fugar şi cu Securitatea după mine. Şi ştiam că sunt urmărit. Era un cetăţean pe care l-am cunoscut la nişte fete, care era băiatul unui doctor, se numea Ionescu. Şi el făcea Medicina, dar tată-său era proprietar de sonde şi l-au dat afară de la Medicină pe băiat şi a făcut o şcoală din asta, sanitară. Şi-l şantaja Securitatea că o să-i dea voie să facă Medicina dacă toarnă... Şi el şi-a adus aminte de mine şi mi-au spus fetele: „Dom'le, Nicu Ionescu vrea să stea de vorbă cu tine".

M: Deci el v-a turnat la Securitate?

I: Da. L-am bănuit imediat... Logodnica lui era şi ea fata unui arhitect, care tată-său fusese condamnat la moarte, cu Canalul, şi amândoi daţi afară de la Medicină. Şi ea era sanitară la Fabrica Izolatorul. Şi m-a angajat şi pe mine la Izolatorul...

M: Cum v-au arestat?

I: Cum m-au arestat? Prin săsoaicele astea, cu care eram prieteni. La una din ele, care m-a ajutat foarte mult, stăteam şi la ea câteodată... Eu, când primeam bani de la maică-mea, cumpăram hârtie, făceam alte lucruri, şi mai şi făceam câte un

chef cu prietenii. Aşa că, după trei zile, rămâneam fără gologani. Şi cine mă ajuta? Această Aghi, la care mâneam, stăm şi nu ştiu ce... Şi la un moment dat, în momentul în care am venit eu la început, una din fetele astea - o bucovineancă, nu era săsoaică, era o ucraineancă foarte frumoasă, Silvia - era curtată de un student la Medicină. Dar asta era cam zăpăcită şi, natural, chestia s-a desfăcut, ca să-mi spuie într-o bună zi: „Ştii, a venit Aurel pe la noi şi s-a interesat de tine". „Cum s-a interesat?" „Păi te-a cunoscut atuncea şi a întrebat ce mai faci. I-am spus că eşti pe aicea şi a spus că vrea să vorbească cu tine"...

M: Dar ce ştia Aurel ăsta?

I: Nu ştia nimic.

M: Aaa, numai că vă văzuse pe acolo...

I: Nimic. Dar probabil că ceva răsuflase. Eu cred că el a venit special pentru asta. Şi acest Aurel, discutăm nu ştiu ce şi la un moment dat era biroul meu de populaţie pe masă, că se dusese mama lui Aghi să ia nu ştiu ce şi-i trebuia biroul populaţiei... Şi deschide ăla biroul populaţiei şi vede fotografia mea. Cică: „Aaa, păi tu... nu te cheamă aşa, eu aşa te-am cunoscut?"

M: Eraţi sub alt nume.

ARESTAREA, ANCHETA

I: Da. Şi zic: „Asta e identitatea mea de acuma". „Aaa, am înţeles, nu mai pun întrebări, dar să ştii că pot să te ajut. Când ai nevoie, apelează la mine!" Şi acuma, de câte ori veneam acolo, apărea şi el. La un moment dat zice: „Mă, dar ar trebui să facem altceva. N-ai fi de părere să-l împuşti pe Gheorghiu-Dej?" Eu zic: „Da, dar nu prea am ocazia şi probabil m-ar face ăştia harcea-parcea înainte de aia". „Dar tu ai armă?" „Da, am armă". A vrut să ştie dacă sunt înarmat. La un moment dat, că n-aveam de lucru, spune: „Hai că te duc eu să te angajezi!" Nu mai era student la Medicină, fusese dat afară de la facultate şi făcuse o şcoală de felceri, era felcer. „Uite, prietena mea, care e felceriţă la Fabrica Izolatorul, mergem la ea". Izolatorul era pe lângă Cimitirul Reînvierea,

prin Colentina, o fabrică de făcut dopuri de plută. Şi m-a angajat la Izolatorul. Lucram în schimbul de noapte şi se aducea acolo, din Portugalia, plută şi stanţai cu o maşină şi tăiai dopuri. M-am lămurit imediat, mi-am dat seama că ăsta e turnător. Felceriţă de la cabinetul medical era fata unui arhitect, Constantinescu, care a fost condamnat la moarte cu lotul de la Canal, când s-a oprit Canalul. Era o sală mare, unde era cabinetul medical, şi într-un colţ ei trăseseră o perdea ca să izoleze, să aibă ea un birou. Şi odată, intrând în cabinetul medical, avea un clopot la uşă, care când deschideai uşa anunţa... şi ieşeau de acolo. Şi nu ştiu, ori am oprit eu clopotul, ori n-a funcţionat, am intrat înăuntru şi i-am auzit vorbind.

Ea refuza să facă ceva şi el îi spunea: „Dacă vrei să ajungi să faci Medicina, fă ce spun, că dacă nu, o să rămâi felcer toată viaţa!" Am închis uşa şi-am plecat. A doua zi vine ea la mine, când lucram de noapte, cică: „Eu am rămas special pentru tine, vezi că e cineva de la Securitate şi se fac percheziţii. Dacă ai armă, dă-mi-o mie şi ţi-o dau eu mâine înapoi". Zic: „Am armă, dar nu ţi-o dau". „Cum, de ce?". Zic: „Las' că mă descurc eu! Sunt atâtea stive de plută aicea în care pot să pun arma". Şi-am pus arma, într-adevăr, într-o stivă de plută. Am ieşit şi nu era nici o percheziţie, nu era nimica. Am venit a doua zi, am luat pistolul, îi spun: „Eu de mâine nu mai lucrez". „De ce?". „Că nu-mi place aici". S-a dus ea, a dat un telefon, nu ştiu ce, şi zice: „Uite ce e, pot să te angajez eu la altceva. Vrei să lucrezi într-un birou?". Zic: „Da". „Uite ce e, ia autobuzul cutare şi cobori la Piaţa Romană, şi Ministerul Energiei Electrice este vizavi de Leonida. Te duci şi întrebi de domnul cutărică şi-o să vie el şi-o să-ţi spuie ce..., o să te angajeze el". Bun, şi plecăm spre poartă. Ajungem spre poartă şi, ajunşi acolo, deodată ea îmi sare de gât şi mă sărută: „Să-ţi fie cu noroc!" Şi-n momentul ăla am văzut o Tatra cu patru inşi. Era o maşină cehoslovacă, neagră, aşa, cu patru inşi, după colţ. Zic: „Gata, s-a terminat!". M-am urcat în autobuz, am ajuns, maşina era după mine. Am ajuns la Piaţa Romană, am

coborât la Piaţa Romană şi am luat-o pe jos spre Dacia. Am luat-o prin Piaţa Romană, pe

unde-i hotelul ăla acuma, fusese o cofetărie şi mai era şi-acuma, dar era de stat, cofetăria Coterbic, a unui mare legionar. Se numea Coterbic, dar acuma era de stat. Şi când ajung prin dreptul cofetăriei Coterbic, patru cetăţeni, cu mâinile în buzunare, îmi spun (un ţigan era şeful echipei): „Domnule Iamandi, ai dat-o cotită de data asta, ai alergat de unul singur şi-ai ieşit al doilea!". „Domnule, nu mă cheamă Iamandi!". Ha-ha-ha! - au început să râdă. „E o confuzie, bun, veniţi cu noi!". M-au băgat în Tatra şi-am plecat, şi-n dreptul lui Aro mi-am făcut socoteala. „Mă, atâţia oameni aicea, n-o să tragă ăştia-n public". Şi m-am repezit la uşă s-o deschid şi să sar din maşină. N-am apucat, au tăbărât toţi pe mine, m-au culcat la pământ, au pus picioarele pe mine şi aşa m-au dus la Rahova.

M: De ce nu vă arestaseră mai dinainte?

I: Voiau să vadă legătura şi faptul că sunt înarmat.

M: Asta-i speria, de asta nu puteau să vă ia?

I: Nu, dar vroiau să vadă, în primul rând, toţi oamenii cu care iau eu legătura...

M: Aceasta a fost arestarea.

I: Da.

M: Când a fost asta?

I: în aprilie ’56.

M: Şi la Rahova ce-a urmat, ancheta?

I: Ancheta, da.

M: De ce vă acuzau?

I: Şi aicea e o poveste. Primul lucru, am făcut pe prostul cât am putut. Am făcut pe analfabetul. Ştiam de când am fost recrutat în armată, am spus că sunt analfabet. Mi-au dat să scriu şi făceam aşa cu creionul, înainte desenam litera, şi s-au enervat. La toţi spuneam: „Dom’le, eu sunt dezertor din armată, am dezertat". „Ai făcut nu ştiu ce...“. „N-am făcut

nimica, dom'le!“. „Eşti înarmat!" „Ce înarmat?! Aveam vreo armă la mine?!". Şi tot aşa...

M: N-aveaţi pistolul?

I: Nu. Când m-am dus la Izolatorul, la ea, am lăsat pistolul în pod. Două-trei zile a durat... Am văzut că se enervează anchetatorii. La un moment dat, unul din ăştia discuta cu ălalalt: „Mă, ăla-i un dobitoc, fel de fel de minciuni spune individul ăsta. Toate sunt minciuni. Ăsta e şi el un prost şi...“. Discutau la telefon. Cică: „N-o să ajungă ăla la Medicină niciodată". Şi după trei zile mă urcă pe-un *jeep* şi mă trimit la puşcăria militară, undeva pe la Arsenal.

M: Ei ce ştiau de dumneavoastră? Că aţi dezertat din armată?

I: Că am dezertat din armată şi c-aş fi făcut diverse lucruri pe care eu n-am recunoscut că... „Da' cum ai trăit în timpul ăsta?" „Am furat, domnule". „De unde ai furat?". „Păi mai lucram clandestin, mai furam câte ceva". „Cine te cunoaşte?" „Păi nu mă cunoaşte nimenea, că m-am ferit să mă cunoască cineva".

M: Auziţi, dar de povestea cu Legiunea Străină ştiau?

I: Atuncea cred că nu ştiau. Şi mă trimit la închisoarea militară. La închisoarea militară mă bagă într-o celulă, stau trei zile, apoi vine un ofiţer şi spune: „Te trimitem la Constanţa, la unitatea de unde ai dezertat". Şi cu un soldat mă urc în tren şi mă duce la Constanţa. Ajung la Constanţa şi mă bagă la corpul de gardă, unde făceau carceră soldaţii, şi-au simulat o pană de curent. Şi-au băgat pe altcineva cu mine şi ăla mă tot întreba şi mă descosea... în primul rând înjura de dumnezei într-un fel specific, care mi s-a părut cunoscut. Dar când am vrut să vorbesc, mi-a luat mâna şi mi-a pus-o pe buze, făcându-mi semn să tac... Nu ştiam ce este. Mă rog, înainte de-a se lumina de ziuă, l-au scos pe ăla afară şi-am rămas singur. După aia am dat declaraţiile cum am dezertat, nu ştiu ce, şi după o zi sau două mi-am dat seama cine era. Era un fost coleg de armată de-al meu, un ardelean, care se reangajase în armată şi era

plutonier acuma. Ăla care mi-a făcut semn să... şi-am înţeles că-1 puseseră special, şi el mi-a făcut semn să tac din gură şi să nu spun nimic. Dar nu aveam nimica de spus, decât că am dezertat. S-au făcut actele, am semnat şi, în momentul când semnez, zic: „Dom'le, nu-mi daţi şi mie o carte poştală să-mi anunţ familia?" Şi-mi dă o carte poştală, scriu, terminasem de scris cartea poştală şi trebuia să mă ducă la drept comun, la puşcăria de drept comun. Şi văd pe poarta unităţii că intră un *jeep,* se opreşte în faţa corpului de gardă, coboră patru ofiţeri de Securitate, mă umflă şi îmi pun cătuşele la mâini, mă

prind de maşină şi toţi îmi arată pistolul. Am plecat din Constanţa şi, pe drum, cel care era şeful lor, care era probabil un trăgător foarte bun, se distra împuşcând popândăii ăia care ies... Şi-am mers cu ei cu maşina până unde se trece podul peste Dunăre, nu ştiu ce sat e acolo, au intrat într-un sat unde probabil aveau ei informatori, s-au oprit la masă în satul ăla. Şi-au încărcat *jeep*-ul: stăteam numai pe peşte. Cred că aveau vreo douăzeci de kilograme de peşte în jur. Şi ne-au servit o masă acolo. Mie nu-mi ardea de mâncat, dar unul dintre ofiţerii ăştia spune: „Mănâncă, mă, că nu te mai întâlneşti cu asemenea mâncare! “. N-am putut să mănânc. Am ajuns, m-au dat jos şi atunci a început ancheta. Ce se întâmplase? Un prieten de-al meu, cel cu care locuiam la un doctor, la mansardă, Radu Valentin, cel ce-mi lăsase loc, cum am povestit, să mă trec în cartea de imobil, în momentul în care şi-a dat seama că sunt arestat, cum avea un cumnat care era ofiţer de Securitate, s-a dus şi i-a povestit totul. Şi ăla i-a spus: „Predă-te imediat şi denunţă-l!“. Şi s-a predat şi el ne-a denunţat. Foarte puţinele lucruri pe care le ştia... Dar, din atâţia oameni, n-am intrat decât... acest turnător, Radu Valentin (căruia i-au dat o pedeapsă până-n cinci ani şi l-au absolvit de pedeapsă, intrând în vechiul decret), Valentin Topciu, Miron Chi- raleu, Ion Gănescu şi o fată, Tanţa Cojocaru. Şi, natural, a început ancheta. „Dar cutare?[11]... Am văzut că ştiau şi-am văzut că... Printre altele, în timpul anchetei, îmi spuneau: „Măi, voi, verzii../[1]. „Care verzi, dom'le?![11]. „Păi,

voi, verzii, nu prea ştiţi...“. Am înţeles la ce face aluzie, dar nu l-am bănuit pe Radu Valentin... După aia mi-am dat seama că Radu Valentin ne turnase.

M: Şi ăsta v-a turnat şi c-aţi fost în Legiunea Străină

sau nu?

I: Nu, nu. Imediat revin la chestia asta. Toţi trei ăştia, Miron Chiraleu, Ion Gănescu şi cu mine, când venea vorba: „Eu am făcut manifestele!„Cum, mă, tu?!“. „Eu le-am făcut!“. „Zii, măi, cum le-ai făcut, singur?*. Până la urmă i-am adus la disperare, încât ne-au adus la confruntare. Ne-au confruntat, că fiecare declaram că el a făcut... Toţi cu aceeaşi idee: să nu ne acuzăm unul pe altul.

M: Anchetele erau dure acuma?

I: O singură dată am mâncat bătaie, înainte de confruntarea asta, sau după confruntare, nu mai ţin minte, m-au băgat la rangă o dată...

M: Şi cât a durat ancheta?

I: Vreo şase luni.

M: Şi pe urmă?

I: Pe urmă, la Jilava.

M: Procesul când a fost?

I: în perioada când a început revoluţia din Ungaria.

M: Şi acuma ei de ce vă acuzau, ce cap de acuzare aveau? Că aţi făcut manifeste? Dezertor din armată?

I: Manifeste... contra ordinii sociale, Articolul 209, toţi intram la chestia asta. Şi, în momentul când

ne-au scos la proces - te scoteau la Jilava, la camera de gardă, unde stăteai în nişte celule până te băgau în dubă -, eu pe partea mea n-am văzut, dar pe partea unde erau Gănescu Ion şi Miron Chiraleu, care erau în aceeaşi celulă, unul de la drept comun, prin alfabetul muţilor, le-a transmis: „Revoluţie în Ungaria. Securiştii sunt omorâţi. Vine libertatea!" în momentul în care ne bagă împreună în dubă, ăştia îmi spun: „S-a terminat!" „Ce?“. „S-a terminat cu comuniştii! în Ungaria a început revoluţia, comuniştii sunt în panică şi la noi". Şi cu chestia asta... intrăm în proces.

M: Ce condamnare aţi primit?

I: în primul termen nu ne-a dat sentinţa, nu ne-a venit rândul, mai erau unii civili, mai era acest Radu Valentin, care n-a fost adus la Jilava, care era în Securitate şi pe care-1 foloseau ca turnător, îl băgau în diverse celule... Când ajungem în Jilava, natural că în toate camerele pe unde am fost am zis: „Băi, e revoluţie în Ungaria!", nu ştiu ce... Ciripitorii de prin camere probabil c-au ciripit, că a treia zi ne scoate la anchetă:

„Cum aţi aflat, mă?!“. „N-am aflat nimica!" „Cum, că voi aţi spus în celulă?!". Gănescu a fost singurul care-a spus - gândindu-se că dacă-i deţinut de drept comun, ăla nu păţeşte nimic - că ne-a transmis un deţinut de drept comun chestia asta...

M: Deci ei n-au aflat c-aţi ieşit din ţară? Nu ştiau?

I: Ba da, ba da. Acuma o să vă spun. în celulă cu mine au băgat întâi un iehovist, domnul Iacob. Cu care,

mă rog, am fost foarte rezervat.... Mi-era foarte frică de următorul lucru: soţul mamei mele ieşise şi el din puşcărie, după opt ani de puşcărie, şi mă întâlnisem cu el. Şi mi-era ca nu cumva să facă legătură cu acest om, ca după opt ani de puşcărie să-l bage din nou. Aşa că tot timpul am fost foarte panicat de chestia asta. Cu acest Iacob am refuzat să discut...

M: Era băgat ca informator?

I: Nu ştiu, dar m-am păzit. După câteva zile mă mută pe mine într-o celulă unde era un fost deţinut, am văzut că-i deţinut vechi. Şi ăla îmi spune: „Da, sunt deţinut, nu ştiu ce, şi acum sunt în anchetă“, nu-mi spune pentru ce, şi, mă rog, începe să mă tragă de limbă. Şi la un moment dat începe să-mi dea amănunte chiar. Era scos în fiecare zi la anchetă. Zice: „Eu ştiu, soţul mamei tale se numeşte aşa, am stat cu el în puşcărie, ce om cumsecade", ce om nu ştiu cum... Eu tăceam chitic. După o săptămână vine în celulă şi începe să plângă. „Ce s-a întâmplat, domnule?" „O să îţi povestesc ce s-a întâmplat, lasă-mă să mă liniştesc!". Şi am schimbat, să dormim cap la cap, perna, cum stăteam cu paturile aşa, şi mi-a povestit omul ăsta, peste noapte, cine era: „Sunt fost ofiţer de Securitate. Sunt comandantul Securităţii Iaşi. Am fost ofiţer de Securitate la Timişoara, după care am fost mutat la Iaşi. Am fost în procesul Pop-Bujoi, informator. Sunt condamnat pentru că am anchetat pe toţi sârbii care fugeau de la Tito şi veneau încoace şi, împreună cu iugoslava...".

M: Vida Nedici?

I: Aşa... „Pe doi dintre ei i-am omorât noi în anchetă[1]'. Mi-a povestit omul ăsta câţi oameni a omorât... Dar ce s-a întâmplat? „Dom'le, contrar tuturor celor care au fost închişi pentru spionaj, Tito e singurul care a cerut eliberarea deţinuţilor care au fost închişi pentru el. Am fost condamnat la moarte, mi s-a comutat pedeapsa pe viaţă şi acuma voi fi eliberat, pentru că Tito a cerut". Americanii i-au lăsat, cei care-au fost închişi pentru ei au făcut puşcărie până la sfârşit, până la '64. Şi englezii, şi toţi. N-au eliberat pe nici unul. Tito a cerut eliberarea. „Şi care-i problema?". „Măi, eu am fost arestat de la Iaşi. Dacă-mi dau drumul la Iaşi, este perfect. Dar dacă îmi dau drumul, cum mi-au spus ei, la Timişoara, înseamnă că sârbii în două ore mă execută. N-apuc a doua zi. Nu-mi cunosc copilul, vreau să-mi văd copilul. însă ei sunt hotărâţi să-mi dea drumul... mi-au spus că-mi vor da drumul... la Timişoara. Probabil că voi fi executat, dar vreau ca tu, dacă vei fi eliberat, să depui mărturie pentru toate chestiile astea pe care le-am făcut". Mi-a povestit despre reeducare, cum a luat fiinţă, nişte lucruri pe care nici nu le mai ţin minte... Organizaţia Deţinuţilor cu Convingeri...

M:... Comuniste.

I: ODCC. O serie întreagă de lucruri... Mi-a vorbit omul ăsta trei zile şi trei nopţi aproape. De tot felul de oameni care-au fost informatori...

M: Era în vârstă?

I: Nu, n-avea mai mult de 45 de ani.

M: Şi el acuma de ce vă spunea toate chestiile astea? De frică, de căinţă, de...

I: Ştiind că va fi împuşcat în momentu' când... N-apucă să-şi vadă nici nevasta, nici copilul, şi că special îl eliberează la Timişoara, ca să-l poată împuşca.

M: Sârbii pe care i-a anchetat?

I: Cică: „Ori sârbii, ori chiar ei mă împuşcă, şi vor da vina pe sârbi".

M: Cum îl chema?

I: Aurel Ceia.

M: Şi nu ştiţi ce s-a ales de el?

I: Eu m-am dus, acum trei-patru ani, când am fost la Iaşi, m-am interesat şi nu ştiau nimic de el, dar ştiau că trăieşte copilul lui, ştiau c-a fost comandant... Şi eu... Ce se întâmplă, în '49, când eram la Ajutorul Catolic, când ăştia ne-au confiscat totul, am rămas cu nişte vagoane pe linia de triaj, cu nişte lucruri aduse. Şi-atunci ne-am gândit unde să le distribuim. Unele am zis le distribuim la Iaşi, am luat legătură cu părintele Robu, la Iaşi, şi l-am rugat: „Părinte, dacă vin cu trei vagoane de alimente şi îmbrăcăminte, ai ce să faci cu ele?" „Da". „Dar, părinte, pot să vin fără să afle nimenea?" „Nu-ţi face nici o grijă, vino!" Am sosit la Iaşi, a venit părintele Robu, oamenii descărcau vagoanele, eu am plecat la Episcopie, nu stăteam acolo de-o oră, tocmai mâneam ceva la Episcopie, când a venit maşina Securităţii şi m-a luat la Securitate. Şi cine era cel care

m-a anchetat... mi-a spus ăsta după aia: „Eu am fost maiorul care ţi-am spus...". Şi m-a lăsat o noapte în arestul Securităţii, iar a doua zi dimineaţa m-a urcat în maşină şi m-a dus la aeroport şi, cu biletul meu, am plecat...

M: El acuma fusese băgat cu dumneavoastră ca să vă tragă de limbă, nu?

I: Da. Mi-a spus toate chestiile... „Nu cunosc pe nimenea, te-am minţit. Mi-au dat dosarul tău să-l citesc"... Şi atuncea el mi-a spus: „Măi, ştiu că tu ai trecut de două ori graniţa. Au toate informaţiile. Tu persistă însă pe linia ta, este tot sfatul pe care ţi-l dau. Nu ştiu ce interes au...".

M: Deci până la urmă au ştiut că aţi fost în Legiune?

I: Au ştiut perfect, el mi-a spus. Dar eu m-am întrebat de ce au trecut peste asta. Ăsta, Ceia, avea versiunea lui, eu am alta. Ceia mi-a spus că probabil că în procesul pe care l-au avut cu soţul mamei mele s-au încheiat anumite acorduri cu Securitatea. Probabil că s-a încheiat un acord cu el, ca să spuie totul, cu condiţia ca ăştia să nu se atingă de familie. „Chestii d-astea se întâmplă", mi-a spus el. Dar eu am altă explicaţie. V-am povestit despre mătuşa bogată din Italia, care ne-a tot trimis bani, pe care i-am primit, prin maică-mea, până la începutul lui ’64. La un moment dat dădeau o sumă derizorie, când Securitatea încasa aceşti bani şi maică-mea a refuzat să-i mai primească,

aşa cum am povestit. Şi-au chemat-o de vreo două-trei ori la Securitate, mai cu ameninţări, mai cu nu ştiu ce... Până la urmă maică-mea a zis că nu primeşte şi atunci i-au spus: „Vă băgăm în puşcărie pentru vagabondaj. N-aveţi serviciu, n-aveţi din ce trăi". Şi au convins-o, şi maică-mea a acceptat... I-au dat la o cotă mai bună la schimbul valutar. O sută de mii de franci elveţieni era o sumă extraordinară.

M: Şi credeţi că din cauza asta n-au...

I: Eu cred că din cauza asta. Pentru că, atunci când m-au eliberat, comandantul a spus: „Dom’le, dumneata ai o caracterizare foarte proastă, ai făcut foarte multe lucruri şi mai eşti condamnabil. Poţi fi oricând pus în libertate, dar poţi fi agăţat pe alte lucruri, pe care dumneata le ştii..."

M: Bun, dar de ce n-au făcut referire la Legiunea Străină?

I: Cred că din cauza asta, din cauza banilor.

M: Adică era interesul prea mare?

I: Da.

M: Bun, dar dacă pe dumneavoastră vă condamnau, care era problema cu mama, că ea încasa în continuare banii?

I: Nu ştiu, asta îmi explic eu... Ce s-ar fi întâmplat? Poate că maică-mea ar fi plecat în Italia dacă...

M: Bun, şi la cât aţi fost condamnat?

I: La opt ani.

M: Şi i-aţi făcut pe toţi, până în ’64?

I: I-am făcut pe toţi.

M: Dar aţi fost condamnat politic sau de drept comun?

I: Politic.

M: Pentru manifeste v-au...

I: Pentru delict împotriva ordinii sociale, 209.

M: Cu Legiunea Străină, până la urmă, nu au avut treabă deloc?

I: Nu. N-au avut treabă, pentru că, vedeţi, a fost un lucru foarte interesant... Noi, care cădeam prizonieri din Legiunea Străină, dacă nu luptai contra lor, în momentul în care ai căzut prizonier salariul tău se depunea în bancă până când puteau ei să ţi-1 dea. Dacă dura trei-patru ani, totul se aduna. Iar salariile noastre s-au adunat în bancă şi se făcuse... Eu trebuia să primesc aproape un milion de dolari. Când a venit de Gaulle în România, a cedat drepturile noastre guvernului român.

M: Eraţi în închisoare atunci?

I: Nu, eram liber. După ’64 a venit de Gaulle...

M: Deci au fost de cuvânt francezii.

I: Legiunea Străină şi-a menţinut angajamentul şi toate drepturile noastre au fost luate în momentul când de Gaulle le-a cedat guvernului român. Tot timpul conducerea a căutat ca noi să nu folosim aceste drepturi.

M: Deci aţi fost condamnat la opt ani de închisoare şi i-aţi executat pe toţi...

I: Da, opt ani. Deşi eram închişi şi condamnaţi, din când

în când mă chemau la diverse anchete... De patru ori am fost chemat, după ce am fost condamnat, la diverse anchete. Prima anchetă, la Ministerul de Interne, a fost în urma turnătoriilor lui Ivasiuc, dacă ştiţi cine e...

M: Alexandru Ivasiuc, scriitorul.

I: Da. Care ne-a turnat... Am fost împreună, băgaţi în reduit, eram vreo şaizeci. Şi erau toţi studenţii care au fost condamnaţi cu revoluţia din Ungaria, printre care şi Saşa Ivasiuc, care era prietenul nostru... Dumnezeu să-l ierte!

M: Şi pe urmă, după ce aţi fost condamnat, care a fost starea sufletească?

I: Eee, a fost o stare de uşurare, pentru că... Cum era atuncea „spiritul Genevei" şi asta, aşteptam să plecăm din Jilava. în primul rând am aşteptat să plec din Ministerul de Interne, din regimul de anchetă. Am fost aduşi la Jilava. Am stat vreun an şi ceva la Jilava şi, când a venit îmbarcarea la puşcăria de execuţie, toţi eram aşa de încântaţi, ca şi cum am ajunge în libertate...

M: Dar de ce era sentimentul ăsta?

I: în puşcăria de execuţie ai de-a face cu deţinuţii vechi, cu... Mă rog, era ceva ce noi idealizam. Căutam numai deţinuţi vechi cu care să stăm de vorbă, în special legionari.

M: Ancheta a fost dură? A fost cu bătăi?

I: Când cu, când fără. De pildă, după trei luni de stat la Gherla, am fost readus la o anchetă la Ministerul de Interne şi atuncea m-au bătut rău... Dar iată-mă, sunt acum aici, viu şi capabil încă să deapăn amintiri!

12
Viaţa în închisoare

M: Aşa, şi pe urmă, unde aţi trecut, prin ce închisori?

I: Jilava, Gherla, iar înapoi, de vreo trei ori m-au luat la anchetă la Ministerul de Interne, iar...

M: Dar pentru ce vă mai anchetau?

I; pentru lucruri pe care nu le-am spus... Erau revoltaţi, pentru că un om care stă atâţia ani fugar trebuia'să fi ştiut mult mai mulţi oameni decât... Am stat trei luni şi la Aiud, iar m-au dus la Interne, după care la Gherla, şi de la Gherla în coloniile de muncă: Periprava, la stuf, toate...

M: Si v-aţi eliberat de la coloniile de muncă, nu?

I: M-am eliberat de la coloniile de muncă. După ce-mi expirase pedeapsa, m-au dus la Dumbrăveni. îmi expirase pedeapsa de câteva luni.

M: Si ce s-a întâmplat în perioada asta de închisoare, cum a fost? Aţi suportat-o greu?

I: Cineva m-a mai întrebat ce-a fost mai aspru şi ce m-a durut mai mult: tratamentul în prizonierat şi până am ajuns în ţară sau tratamentul din ţară? Tratamentul din ţară. Şi natural că zic: „Dom'le, ceea ce mi-a

făcut un străin nu doare atât de mult cum doare ceea ce-ţi face conaţionalul tău“. M-am mirat totdeauna în puşcărie cum nişte fii de ţărani... cum au putut să fie atât de bestii, să facă tot ceea ce au făcut prin puşcării!

Nu-i vorba de vreo părere, se ştiu toate condiţiile, foamea în primul rând. Foamea este lucrul care pe mine m-a chinuit cel mai mult. Frigul, foamea, bătăile... Ne obişnuisem. De exemplu, erai obligat să stai într-o anumită poziţie... Eu riscam. Mai bine mănânc o bătaie şi mă odihnesc şi uit. Şi aveam patul la etajul trei şi nu mă mişcăm din pat. Ăla se uita prin vizetă, nu putea vedea chiar tot... Câteodată era câte unul mai şmecher, care deschidea uşa. Când deschidea uşa, de la etajul trei, dintr-un foc aterizam jos. De vreo două-trei ori m-a prins. S-a lăsat cu izolare, dar îmi spuneam că merită o izolare şi stau tot timpu-n pat, decât să stau jos şi să mă chinuiesc. Erau perioade la Gherla... De exemplu, într-o cameră cât până-n boxa asta eram douăzeci şi unu de inşi, n-aveai aer deloc, stăteam în pielea goală, cu chiloţii numai, şi doi într-o parte, doi în alta, luam un cearşaf pe care-l udam cum puteam şi cu cearşaful ud ne făceam vânt, ca să putem respira. Şi tot corpul, toată pielea se umplea de bubuliţe şi de eczeme.

Vreau să spun un lucru. Cea mai mare mizerie care am trăit-o în puşcărie a fost la stuf. Se făcea o foame! Acolo a fost şi o chestie cu focul...

M: Descrieţi programul unei zile. Cum era? Ce trebuia să faceţi?

I: Programul era deşteptarea la cinci dimineaţa, se dădea mâncarea, se mânca, dura cam o oră, apoi ne încolonam şi se pleca la stuf. Stuful în general se recoltează după o temperatură de trei zile, cel puţin, de minus zece grade, ca apa să fie îngheţată. Ei ne scoteau la o temperatură de plus şase-şapte grade, când apa nu era îngheţată, şi stăteai în picioare, cu picioarele goale în apă rece, zece ore pe zi.

M: Şi unde locuiaţi?

I: Pe un bac, pe un şlep. Un şlep închiriat de la franţuji. Făceam puşcărie sub pavilion franţuzesc! Şi ce era? Cala-puşcărie, cala de metal a şlepului, se căptuşiseră pereţii cu stuf, avea o sobiţă înăuntru şi, chipurile, îţi dădeau nişte lemne... Dar intram seara cu echipamentul deja ud din timpul zilei, nu puteai să-l pui să se usuce, pentru că, din cauza temperaturii, din cauza aburilor care se ridicau din aceşti pereţi metalici şi din respiraţia noastră, pătura şi toate lucrurile de pe tine erau ude. Şi dormeam şi câte doi într-un pat, o perioadă de timp. Problema care mai era? Dacă îngheţa Dunărea, nu se mai putea face alimentarea. Nu mai venea şlepul care aducea alimente.

M: Câţi eraţi cazaţi într-un şlep, în cala şlepului?

I: Cam patru sute. Erau trei cale, cam patru sute.

M: Asta la Periprava?

I: în Grindu. Noi aveam şlepul ancorat în Grindu. Şi venea şlepul când se spărgea gheaţa, la trei sau patru zile, şi sosea la două noaptea. Tu patru zile nu primiseşi pâine, nu primiseşi turtoi...

M: Mâncare deloc.

I: Ba, mâncare mai primeai: arpacaş, o zeamă chioară, caldă, tot îţi dădea. Dar soseau pâinea, turto- iul şi zahărul, alimentele care... Şi le descărca atuncea noaptea şi n-avea unde să le puie, şi-atuncea noaptea te trezeai că-ţi dădeau două pâini sau trei pâini, cât ţi se cuvenea ţie pe patru zile. Şi până dimineaţa, toţi mâneam. Dimineaţa eram sătui, dar - închipuie-ţi -, mâncând trei-patru kile de pâine dintr-o dată, ce era! Şi după aia iar începea foamea... Plus bătaie, mizerie...

Era un evreu, Wagner, şi avea legat într-un săculeţ, acolo la patul lui, această pâine, firimituri. Şi l-am auzit pe părintele Radu discutând cu popii ăialalţi: „Mă, eu iau pâinea jidanului". Atuncea m-am dus, am luat săculeţul de acolo, l-am pus la patul meu şi am zis: „Dom'le, cine se atinge de pâinea lui Wagner, are de-a face cu mine!" M-au înjurat, m-au nu ştiu ce... Dacă-i ruga cineva să facă o slujbă, o făceau numai dacă le dădeai porţia de pâine.

M: Deci dacă era vorba de-o slujbă...?

I: Dacă-1 rugai: „Părinte, fă-ne şi nouă o slujbă duminică", nu ştiu ce... „Câţi sunteţi?". „Patru". „Ne daţi porţia de pâine?"... Dar după aia nu ştiu ce s-a întâmplat cu ei, că i-a luat şi de acolo... Aşa, şi natural că Wagner a aflat. De câte ori ne scotea la plimbare, la doi paşi în urma mea era Wagner. Tot timpul s-a ţinut de mine. Am ieşit în '64 şi peste vreun an de zile treceam pe bulevard, prin faţă pe la Biserica Itali-

ană. Vorbeam cu o fată pe care abia o cunoscusem şi

vedem un grup de rabini, de-ăştia perciunaţi, trecând pe alături. Şi gagica-mi spune: „Uite, afurisiţii ăştia!", nu ştiu ce... Şi la un moment dat vine unul şi-mi sare de gât! Cu o pălărie d-aia cât o asta... „Domnu' Iamandi, domnu' Iamandi!" Mă, m-am uitat... „Eu sunt, Wagner!" De unde să-l mai cunosc?! „Domnu Iamandi, plec în Israel! Să veniţi în Israel, domnu' Iamandi, că avem nevoie de oameni ca dumneavoastră!". Şi au trecut. Mă uit, gagica a dispărut când a văzut, cine ştie ce şi-o fi închipuit...

M: O fi crezut că sunteţi evreu.

I: N-am mai văzut-o... Ei, după patru luni primeşte maică-mea un telefon (stăteam încă la maică-mea): „Doamna cutare?". „Da". „Aici Ambasada Israelului. Anunţaţi-1 pe domnul Iamandi că are din partea domnului Wagner, la noi, o ladă de douăzeci şi patru de sticle de vin şi douăsprezece sticle de coniac! N-avem unde să le depozităm, dacă poate să treacă cât mai repede". Şi-am luat un taxi şi m-am dus, şi într-adevăr am avut o ladă de sticle de coniac 777 şi una de vin.

M: Şi dup-aia n-aţi mai ţinut legătura, n-aţi mai ştiut nimic de el?

I: Nu.

M: Aşa, şi acuma să ne întoarcem la asta cu puşcăria, cum a fost cu focul?

I: Aşa, să vă spun de focul de la stuf. Lucram la stuf, măi, era o mizerie, dar, în afară de mizerie,

comandantul şlepului nostru era un fost vânzător de covrigi din Gara Piteşti, îl recunoscuse unul. Prost şi analfabet. Mai erau şlepuri cu deţinuţi de drept comun. Ăia aveau meseriaşi, croitori, cizmari... Pe noi, el ne înjura că nu suntem meseriaşi. Noaptea jucau poker pe raţiile noastre de zahăr şi de mâncare. Ne scoteau la stuf, tăiam, frig, adunau nişte maldăre de stuf, făceau focul şi beau. Şi probabil că s-au îmbătat şi-a luat foc, probabil de la o ţigară, stuful.

M: Unde stăteau ei.

I: Da, iniţial. Dar a luat foc toată suprafaţa. Stuful ăsta, dacă ai aruncat o scânteie, după aia... Şi uscat... A fost o jale. Toţi alergau ca disperaţii, nu mai eram nici „banditule[1], nici nimica de felul ăsta. Eram „fraţilor[1]: „Fraţilor, ajutaţi-ne! Fraţilor![11]. Am găsit un pistol, cu încărcător cu tot. în momentul când l-am găsit, Dan Diaca era lângă mine, probabil că m-a văzut şi şi-a dat seama de pe figura mea ce am de gând să fac. Am mai găsit un pistol, fără încărcător... Trei pistoale, două cu încărcător şi unul fără... Şi-am luat încărcătoarele, le-am băgat în buzunar şi i l-am dat pe ăla fără încărcător lui Diaca. Ce se-ntâmplă, Dan Diaca s-a dus şi-a vorbit cu Scribnic şi i-a spus: „Măi, Scribnic, du-te tu, că Iamandi are de gând să facă o prostie! Du-te şi vorbeşte cu el![11]. Şi Scribnic i-a spus: „Dar de ce nu te duci tu?[11]. Şi el a spus: „Păi nu ştiu cât mă simpatizează pe mine, s-ar putea ca în momentul ăsta să-şi descarce...[11]. Şi-a venit Scribnic şi m-a luat: „Domnu

Iamandi, gândiţi-vă, domnu Iamandi, ce se-ntâmplă dacă faceţi o prostie!"

M: Dar ce voiaţi să faceţi, să evadaţi sau ce?

I: Vroiam să-i împuşc pe toţi ăia, pe toţi caraliii.

M: Şi pe urmă să evadaţi?

I: De evadat era greu să evadezi. Pe toţi care-au evadat i-au întors înapoi, i-au sfârşit în bătăi şi-au murit acolo, la şlep. Doi au murit îngheţaţi. După ce i-au bătut, i-au lăsat acolo, afară... Şi m-a convins Scribnic şi mi-am

dat seama. „Domnu Iamandi, dumneavoastră faceţi ce faceţi, dar vă daţi seama că au să ne omoare ăştia pe toţi? Vă daţi seama ce se-ntâmplă?“. Şi atuncea i-am dat pistoalele şi încărcătoarele şi s-a dus el şi le-a predat. Până seara... ne-a apucat douăşpe noaptea acolo, încercând să adunăm, să salvăm, să... Am venit la colonie, parcă eram fraţii lor: „Fraţilor, trebuie să facem..., uitaţi-vă ce se-ntâmplă!“. Erau brigadierii particulari, care...

M: Civili.

I: ... inventariaseră stivele de... Norma era un maldăr de stuf, aşa, să-l cuprinzi cu braţele, şi norma era treizeci de snopi d-ăştia. Nimenea nu făcea atâtea.

M: De om?

I: De om, da. Treizeci de snopi. Seara, când ajungeai pe întuneric în colonie, la poartă, cine nu făcea norma era bătut la palmă. Şi a venit cu o altă teorie la un moment dat comandantul: că din cauza faptului că eşti îmbrăcat gros nu faci norma. Şi atunci ne-a

confiscat tot ce mai aveam pe noi şi ne-a lăsat numai în zeghea de puşcărie şi-n cămaşă. Stăteai... ce să mai spun?! îţi dăduseră opinci şi ciulei. Ciulei era un ciorap aşa, lung de un metru, din foaie de cort, care rezista cât rezista, dar după o săptămână se găurea şi-ţi intra apa, şi stăteai toată ziua cu apa pe picioare, dacă nu era îngheţată. Şi a doua zi ne-a scos... „Măi, brigadierii au raportat...". „Dacă ne raportează brigadierii de drept comun, se-alege praful de noi!“. Asta ne spuneau caralii, ca şi cum am fi fost împreună. Şi-am plecat la muncă fără s-anunţe brigadierii, de acum noi terminasem recoltatul şi din maldărele de stuf am mai desfăcut două, au făcut o escrocherie, din deşeuri, din toate chestiile astea, ca să-i păcălească pe brigadieri, să nu se raporteze ce s-a întâmplat. Ca după o săptămână să ne înjure iar...

Aşa, asta este una! în al doilea rând, vreau să vorbesc despre Gherla. Am ajuns în Gherla, din Jilava, un transport destul de mare. Ajungem în Gherla şi ne împart

în trei grupe, pe holul de jos din Gherla. Eu eram în grupa de la mijloc, în stânga mea o grupă, în dreapta o grupă. Stăteam de vreo oră, fiecare cu bagajul lângă el, şi la un moment dat apare Goiciu. Şi primul lucru, s-a dus la grupa din dreapta. O linişte de auzeai musca, numai vocea lui Goiciu, înjurând: „Aaa, tu ai fost ofiţer, dumnezeii mamii tale!" şi nu mai ştiu ce! Şi la un moment dat: „Aaa, dumneata ai fost în regimentul călare, ai fost în regimentul regelui, dumnezeu'

mă-tii!“. Şi în liniştea aia se aude odată: poc! poc!. „în numele ofiţerilor români...". Şi-l pălmuieşte pe Goiciu! „Sunt căpitanul Radu Sturdza!" Natural c-au tăbărât toţi caraliii pe el, l-au călcat în picioare, l-au băgat într-o cameră, n-am mai ştiut ce s-a întâmplat cu el, până ne-am întâlnit la revolta din Gherla.

Ce se-ntâmplă? Perioada asta, după ’55, până după revoluţia din Ungaria, a fost o perioadă foarte prielnică deţinuţilor politici. Adică au fost câţiva care au fost condamnaţi, Teohari Georgescu, caraliii judecaţi, Lazăr, Borcea, comandanţii de la Canal, băgaţi la puşcărie... După aia au fost scoşi şi băgaţi înapoi în funcţie şi li s-a dat gradul, dar era o perioadă când deţinutul... De exemplu, dacă spuneai ceva, cereai un medicament şi nu-ţi aducea, imediat începeai..., luai capacul de la tinetă şi începeai să baţi în uşă. Şi se scuzau ei... şi începeai să-i ameninţi: „Băi, voi care ne-aţi bătut!" începeau să se scuze: „Dom’le, eu n-am bătut, poate alţii", nu ştiu ce... Ei, perioada asta probabil că şi-au dat seama că nu mai putea continua. Şi atunci au înscenat această revoltă în Gherla. în Gherla nu erau tinete - erau toalete, closete cu scaun şi-o

ghiuvetă în fiecare cameră. Ne-au scos toaleta, au zidit-o şi ne-au dat tinetă. Nu ne-au lăsat decât robinetul de apă. Au scos toţi frontieriştii şi i-au izolat... în capătul culoarelor era la fiecare o cameră mare, unde încăpeau vreo sută şi ceva de oameni. Camera 99. Şi i-au băgat acolo şi probabil că i-au instruit pe câţiva dintre ei să pro-

voace... Că la un moment dat a izbucnit... Le-au scos şi lor closetele şi le-au zidit şi le-au luat şi robinetul de apă. Şi atuncea ăştia au făcut scandal, instigaţi de cei care... noi ştim doi care au fost, dar probabil că pe lângă ăia doi au mai fost şi alţii. Şi au fost instigaţi şi-au început, au baricadat uşile, au dărâmat obloanele, şi-au făcut praştii frontieriştii, toţi băieţi tineri, şi-au făcut praştii şi camera mare avea geam chiar la intrarea caraliilor. Şi ăştia stăteau în fereastră, au dat obloanele jos şi cu praştii îi bombardau pe ăia. Ei, a durat chestia asta trei zile. Auzisem şi noi prin telegrafie că în camera mare e grevă. Când, într-o dimineaţă, pe la ora unşpe, se deschide vizeta: „Toată lumea culcat la pământ! “. „Ce s-a întâmplat?!'[1]. „Toată lumea la pământ!". Am văzut că se deschide, se întâmplă chestia asta peste tot, după care a apărut un caraliu - n-aveau voie să intre înarmaţi - cu un pistol pe care l-a băgat pe vizetă. „Culcat, toată lumea!". Nu puteam să mişcăm, ce mai şopteam între noi... N-aveai voie să vorbeşti, totuşi vorbeam între noi... Şi s-au început bătăile şi împuşcăturile. Era doctorul Sim... La un moment dat, vizeta fiind deschisă, vedeai pe culoarul de vizavi, că penitenciarul e aşa, un culoar în cerc. Şi vedeai... Medicul Sim, colonelul Sim, bătea cu ranga. Auzeai pârâitul oaselor care se rupeau. Trei zile a durat cât ne-au ţinut culcaţi, fără mâncare, fără nimic.

M: Aţi stat jos, întinşi?

I: Trei zile întinşi, fără să te mişti, fără nimica. Nu puteai să te mişti. Nici la tinetă n-aveai voie. Tre-

buia să faci pe tine. Totuşi, reuşeam să ne fofilăm. Dacă ne vedea, era jale. După care s-a terminat, s-a făcut procesul

şi-acuma am aflat ce s-a-ntâmplat. După câtva timp, în camera de alături de noi era o cameră de bătrâni. Asta era la etajul nostru. Dedesubt era o cameră de TBC-işti, care aveau regim special - pâine, lapte - şi care nu puteau să mănânce tot. Şi atunci era sistemul paraşutei. Se lua o faţă de pernă, se lega cu o frânghie, trebuia să fii expert ca să trimiţi, mă rog... Şi venea cu pâine încărcată şi cu lucruri de la TBC, pe care le mâncau. Se împărţeau în cameră. Ei, lucrurile s-au împărţit în cameră, până când în cameră a apărut un frontierist, care se numea Vasilescu şi care era elev la Şcoala Medie Piscicolă din Constanţa şi căruia i s-a năzărit lui la un moment dat să fugă pe un vapor american. Şi l-au prins şi i-au dat cinci ani de frontierist. Ei, ăsta a început să... Şi-a mai venit încă unul, un oarecare Tobolsc, aşa cred că-1 chema. Ce era cu acest Tobolsc, basarabean, l-au abandonat părinţii în Basarabia, în ’41, când au fugit. Ei erau la ţară, el nu ştiu unde era şi-a rămas acolo. Şi-a crescut ca vagabond, hoţ şi pungaş. Făcuse nu ştiu câte condamnări, puşcării, trecuse prin toate lagărele, dacă-ţi vorbea ăsta despre lagăre, pe toate le ştia. Lagărul de blatnoi, era o sectă. Un lagăr unde erau nemţii cărora ruşii le-au tăiat chişiţa şi erau lăsaţi în libertate. în lagăr, ei se amestecau, dar abia puteau să meargă...

M: Ce anume le-au tăiat? Călcâiul sau ce?

I: Chişiţa.

M: Explicaţi-ne mai bine!

I: Pardon, pardon, uit mereu! Tendonul ăsta de-aicea.

M: Şi mergeau şchiopătând sau cum?

I: Mergeau târâindu-se... O mulţime de lucruri făcuse ăsta. Şi-a trecut de vreo patru ori graniţa, să vie în

România. De fiecare dată, românii l-au prins şi l-au extrădat. După câtva timp, el iar trecea. Ultima oară când au vrut să-l extrădeze, ruşii nu l-au mai primit. Au spus: „E român de-al vostru, descurcaţi-vă!“. Şi-a fost condamnat... Mă rog, şi au început să-i terorizeze pe bătrâni, şi ei singuri luau pâinea, o mâncau ei între ei. Când a fost chestia cu... i-a instruit şi pe ăştia, i-au scos de acolo şi i-au instruit să provoace scandalul. S-a terminat scandalul, au fost trimişi, ca să nu aibă legătură cu ceilalţi deţinuţi, la spital la Văcăreşti. N-aveau nevoie de tratament, dar au nimerit într-o cameră cu Radu Gyr (cu care am stat şi eu) şi i-au povestit lui Radu Gyr toată chestia asta. Au stat cam o săptămână cu Radu Gyr împreună. Când au ajuns la proces, ăştia au declarat adevărul: „Noi am fost instruiţi, noi am provocat", noi nu ştiu ce, şi le-au dat la fiecare câte cincisprezece ani pentru revoltă şi i-au adus înapoi în Gherla. Şi acuma, prin morse şi prin asta, transmiteau la toată lumea. „Eu sunt Vasilescu..."; pe ăsta, Tobolsc, nu l-am întâlnit, dar pe Vasilescu, da: „Eu sunt Vasilescu, care-am stat la camera cutare, eu terorizam bătrânii şi

făceam... îi rog pe bătrâni să mă scuze! Vă rog pe toţi să mă iertaţi! Sunt un nemernic care-am făcut toate chestiile astea şi-acuma-mi ispăşesc pedeapsa".

M: Şi spuneaţi c-aţi stat cu Radu Gyr?

I: Da.

M: Cât timp?

I: Vreo patru luni.

M: în ce perioadă era?

I: în perioada cu Ungaria...

M: Şi unde, fusese el adus la Gherla sau...?

I: La Jilava. La Jilava era adus pentru anchetă, era

scos mereu la anchetă şi era foarte tracasat şi timorat. Se ducea la anchetă şi i se spunea: „Toţi oamenii ăştia care sunt în puşcărie sunt aduşi de tine! Nu noi, Securitatea, purtăm vina, ci tu, pentru că ai scris cântece şi oamenii ăştia au cântat şi s-au aprins". Şi venea în celulă şi ne întreba: „Tu pentru ce ai fost... Tu ai auzit...?". Cred că nu dormea noaptea din pricina acestei probleme de conştiinţă pe care o avea. Eu, tânăr, consideram că obligaţia mea este să-i sfidez pe caralii şi luam izolare cu nemiluita. Şi într-o zi m-a chemat la el: „Măi, tu vrei să ieşi din puşcărie?" „Da". „Păi, atunci terminaţi cu prostiile ăstea! Cui foloseşte? Le faci lor un serviciu, că vei muri mai repede şi nu vei rezista. Voi trebuie să rezistaţi, să ieşiţi din puşcărie. Gândiţi-vă la asta! Că de sfidat, degeaba îi sfidaţi pe ăştia, că puţin le pasă".

M: Şi cum vi s-a părut ca om, din comportament, din viaţa din celulă?

I: Ţinea foarte mult să facă de serviciu. Era în perioada în care erau aduşi poliţiştii care făcuseră câţiva ani de puşcărie fără să fie judecaţi. Şi era adusă acuma la Jilava fosta poliţie ca să fie judecată. Şi erau foştii poliţişti: unii care-i urmăriseră pe legionari, unii care fuseseră ei înşişi legionari, şi se ofereau câţiva care-1 cunoşteau să facă serviciul în locul lui. A refuzat întotdeauna. în alte celule, şi la noi o singură dată, a povestit. Dar era foarte... erau nopţi întregi când nu dormea, când îl vedeam că ar fi vrut să se plimbe... Stătea în pat şi mă uitam: „Ce faceţi, nu dormiţi?“. „Nu dorm. Aş vrea să mă plimb, dar nu pot“. în fiecare zi, sau la două- trei zile, îl scoteau la anchetă, cu fel de fel de declaraţii ale unora care spuneau că recitaseră o poezie... Poate că erau inventate, dar îi aduceau toate

astea ca să-l...

M: Tracaseze.

I: Da.

M: Dar cu Radu Sturdza, cel care l-a pălmuit pe Goiciu, v-aţi mai întâlnit?

I: M-am întâlnit. După revoltă, am fost câţiva din fiecare cameră scoşi şi izolaţi, şi m-au băgat într-o celulă singur. După trei zile, se deschide uşa şi văd că intră Radu Sturdza. Ne cunoşteam, mi-a povestit ce s-a întâmplat atuncea cu el, mi-a povestit cum fusese arestat cu lotul Man. El şi cu alt prieten de-al nostru, Gil Antonescu, care era cumnatul lui Man.

M: Dar îl cunoşteaţi pe Radu Sturdza din libertate?

I: Da, îl cunoşteam din libertate. Dar nu l-au lăsat decât şase ore cu mine, probabil şi-au dat seama, sau nu ştiu, că l-au scos... Dar a fost o mare bucurie. Păcat că nu ne-am mai întâlnit după ce-a ieşit, c-a murit după scurt timp. Gil Antonescu a trăit mai mult, aproape până la revoluţie...

M: S-a întâmplat să fiţi bătuţi, să aveţi parte de bătăi din astea organizate?

I: De organizate am avut parte, nici nu pot să le spun ca număr.

M: Ce se întâmpla? Cum era bătaia? în Gherla mă gândesc că se întâmplau...

I: în Gherla. Imediat când intrau în prima celulă din capătul culoarului, depinde, dacă veneau direct la tine, atuncea tu aveai datoria să-i anunţi pe ăialalţi. Dar fiecare

celulă anunţa: „Vezi că a început bătaia!" Şi venea rândul camerei tale, se deschidea uşa, intra cara- liul şi citea: „Popescu, pregăteşte-te pentru bătaie!" Şi Popescu îşi dădea pantalonii jos şi aştepta în izmene să-i vie rândul. Şi îl lua, îl bătea pe Popescu, iar între timp venea şi spunea: „Ionescu, pregăteşte-te pentru bătaie!". Nu-i anunţa pe toţi de la început. După fiecare venea şi te anunţa.

M: Şi bătaia asta era pe coridor, unde se întâmpla?

I: Fiecare gardian are o cameră pe... Şi la Gherla era o cameră sau erau două camere, sau era camera mai mare şi-o împărţiseră-n două... Şi era o cameră unde

ori aveai un pat fără saltea, un pat d-ăla de metal, pe care stăteai în genunchi şi te aplecai, şi aveai curul la dispoziţie, ori aveai o saltea rulată, pe care tot aşa te culcai şi... Sau bătaia la tălpi, că atuncea n-aveai nevoie de nici una din astea, că te băga pe scrânciob şi...

M: Erai legat aşa, să te bată la tălpi?

I: Da. Numai la stuf am fost bătut la palmă.

M: Şi bătaia asta la stuf, când aţi fost bătut la palmă, pentru ce-a fost?

I: Nefacerea normei.

M: Şi la Gherla era aleatoriu? Numeau pe cine voiau ei, gardienii, sau făcuserăţi ceva înainte?

I: Depinde. Dacă gardianul avea pică pe tine, te trimitea din oficiu şi te punea pe listă... Cum era medicul închisorii la Gherla, era un maior, Sim, care era o bestie. în timpul revoltei din Gherla l-am văzut bătând cu o rangă de fier, rupând oasele oamenilor. Şi când am ajuns în Gherla, se scoteau oameni la cabinetul medical. Afară de medicul Sim, care venea când îi trecea lui prin cap, era un medic deţinut, care era profesor din Iaşi, profesorul Simionescu, prieten cu bunicul meu şi pe care-1 cunoşteam de la Iaşi. Probabil că i-au spus ăialalţi, nu ştiu cum a aflat că sunt un Iamandi, că a venit caraliul cu lista cu ăia care trebuie să

meargă la infirmerie şi m-a strigat şi pe mine. Şi am ajuns şi atuncea l-am văzut pe Simionescu din Iaşi. Caraliul ne ducea până la cabinetul medical şi după aia mai ieşea afară, nu stătea tot timpul. Şi doctorul

Simionescu mi-a dat nişte... nu ştiu ce pilule mi-a dat, mi-a mai dat şi o porţie de pâine şi mi-a spus că o să mă treacă la un regim. Şi m-a trecut la regim la TBC. Dar a venit doctorul Sim, pe care-l făcusem bandit cu o ocazie mai înainte şi care imediat m-a luat şi eram pus pe lista lui Sim, permanent la izolare.

M: Şi vă băga la izolare? Câte zile era o izolare?

I: în general, se dădeau două zile, dar eu n-am stat mai puţin de patru zile.

M: Deci practic din treizeci de zile, aveaţi două ture de câte patru, adică o săptămână...

I: Dar nu, că îmi dădea şapte... Rar când am avut numai patru zile.

M: Deci, practic, dintr-o lună aveaţi două săptămâni la izolare.

I: Da.

M: Aţi fost bolnav în închisoare?

I: Da.

M: De ce aţi suferit şi cum era tratat deţinutul bolnav?

I: La Gherla a fost o epidemie de gripă, probabil în toată ţara, după câte îmi amintesc. La un moment dat, au început caraliii să vie cu măşti. Veneau cu mască din aia cu nasul şi gura astupate. Şi se dădeau termometre de două

ori pe zi, dimineaţa şi seara.

M: La toţi deţinuţii, să le ia temperatura?

I: Da, se dădeau în celulă, se dădea un tabel şi fiecare îşi lua temperatura, o trecea în tabel şi tabelul

mergea la doctor. Şi luându-mi temperatura seara, am avut treizeci şi opt cu nu ştiu cât. Şi Boilă a bătut în uşă şi a chemat caraliul. Eu i-am spus să nu cheme, dar el a bătut în uşă, a chemat caraliul: „Avem unul cu temperatură, are peste treizeci şi opt“. Şi a dat lista cu temperaturile, iar după juma' de oră mă anunţă: „Iamandi, la izolare! “. Şi cu treizeci şi opt de grade, dezbrăcat în izmene, m-a dus la izolare, unde geamurile erau sparte, era un frig groaznic în celulă, plus că mi-a turnat găleata de apă pe jos.

M: Şi cât aţi stat la izolare atunci?

I: Şapte zile. Şapte zile şi am venit în cameră... vindecat.

M: Cum v-aţi vindecat?

I: Nu ştiu! Din cauza frigului, din cauza... Doctorul ăsta, Sim, se lăuda că ne-a vindecat el. Când a fost anchetat: „Din contră, eu prin regimul meu i-am vindecat de ulcer“.

M: Şi în afară de situaţia asta, când aţi fost răcit, aţi mai avut alte probleme?

I: La muncă, când am avut leptospiroză.

M: Asta ce e? O infecţie de la apă?

I: Era o infecţie de la şobolani. Ceva asemănător cu ciuma, sau nu ştiu ce...

M: Şi cum se manifesta?

I: Temperatură, crampe de stomac...

M: Şi tot aşa a fost, ca o epidemie? Au fost mai mulţi bolnavi de boala asta?

I: A fost o epidemie groaznică. Au fost mulţi care-

au murit în perioada aia şi atunci am fost adus prima oară la Salcia, unde se făcuse un cabinet medical de izolare şi unde ne-au izolat. Am stat izolat trei săptămâni.

M: Şi alte situaţii de boală?

I: Nu, nu. Am avut un TBC pe care l-am făcut pe viu...

M: Adică cum pe viu?

I: Adică n-am făcut nici un tratament. Veneau dubele şi ne duceau la radiografie, şi probabil au văzut că am ceva la plămâni, că după două săptămâni m-au mai chemat o dată şi mi-au făcut o radiografie. Dar nu mi-a spus nimenea nimic. însă când am ieşit afară şi m-a dus soţul mamei mele la spitalul lui şi mi-a făcut radiografie, m-a întrebat doctorul dacă am fost bolnav de plămâni. „Nu“. Şi mi-a spus că am un nodul calcifiat în plămân.

M: Adică v-aţi vindecat singur, fără tratament.

I: Da.

M: Care au fost cei mai duri gardieni, sau de la care aveţi amintirile cele mai neplăcute?

I: La Jilava, Stanciu. Stanciu şi locotenentul... nu mai ştiu... Sandu sau Puiu, cu care am avut conflicte. Mă rog, conflictul pe care eu l-am provocat şi...

M: Cum l-aţi provocat?

I: L-am insultat, că ştiam că e bătăuş, şi era spiritul Genevei şi eu i-am spus: „Dumneata o să ajungi...

I-au judecat pe ăştia, dar vă vine rândul şi vouă să fiţi judecaţi!

M: Şi care fuseseră repercusiunile, ce v-a făcut?

I: Nu m-a bătut, deşi cred că m-ar fi călcat în picioare, dar... izolare. Izolare şi puţină înghionteală acolo, aşa... Mai rău a fost cu Stanciu... Şi mai era un sergent pe

care noi îl poreclisem Gâgă, despre care se spunea că ar fi zis prima oară „mamă“ abia la douăzeci de ani.

M: Asta era aşa, ca un banc...

I: Da, da.

M: Faptul că n-aveaţi nici o activitate în închisoare cum l-aţi suportat?

I: Activitatea ţi-o faci singur în puşcărie. Nu există, dacă nu ai nici o activitate, cred că... Dar era un furnicar. Gândiţi-vă că acolo se scriau versuri, se vorbea la ţeavă, se dicta, eu luam lecţii de istoria literaturii, prin ţeavă, prin morse...

M: Şi cine ţinea cursurile?

I: Un profesor ungur, un profesor de istorie sau de literatură, ungur. Şi erau plăcuţele de scris. Se scria, era o tehnică întreagă. Să scoţi un geam şi geamul ăla să-l dai cu săpun şi după aia cu varul de pe perete. Făceai o placă albă şi cu un băţ sau cu un cuişor zgâ- riai literele şi scriai o pagină... Toţi aveam o activitate, fiecare în felul lui. Eu mă refugiam în somnul pe care-1 trăgeam... imediat ieşeam... nu ştiu dacă dormeam şi nu cumva visam cu ochii deschişi. Pe mine asta m-a

ajutat foarte mult. în fiecare zi, câteva ore, în care eu eram om liber...

M: Dumneavoastră încălcaţi regulamentul şi vă urcaţi la etaj, sau mai făceaţi şi alte lucruri interzise? Cei din celulă nu se opuneau? în ideea că ar fi fost pedepsită toată camera, dacă eraţi prins...

I: Nu, niciodată nu mi s-a întâmplat, doar când am ieşit de la izolare şi-am nimerit în celula aia în care erau doi fraţi frontierişti ţigani, din lotul de ţigani din Dobrogea, care treceau şi furau noaptea de la cooperativele

din Bulgaria. Când am intrat în cameră, mi s-a spus că sunt fraţii Gherebent, aşa-i chema: „Vezi că ăştia te toarnă! “. Şi atuncea m-am dus la ăla care era acolo jos lângă mine: „Uite ce e, vreau să-ţi spun că eu voi face tot ce spune acolo că n-am dreptul să fac. Şi dacă vrei să ştii, voi bate morse. Aşa că bate acuma-n uşă şi toarnă-mă de acuma!“. „Nu, că eu...“, nu ştiu ce... Şi mai era un ungur, Antal îl chema, care simula nebunia. De prin Timişoara sau Arad, care era din ăsta care culege fier vechi. Şi avea o căruţă cu un cal şi striga: „Fier vechi, fier vechi! Şi i-a murit calul, că a dat peste căruţă o maşină a Securităţii. Şi s-a pus să-i înjure, a ameninţat securiştii şi l-au băgat în puşcărie. Ei, şi ăsta începea: „Futu-i mama lu' Gheorghiu-Dej, de la faşă la barbă albă, cu tot neamu'!“. Şi veneau caraliii şi el simula şi se dădea cu capul de perete, dar înainte îmi spunea: „Ţine-mă, să nu mă dau chiar cu capu'!“... Şi am fost într-o cameră, în celula unsprezece sau trei-

sprezece de pe secţia întâi, unde era carantină. Şi la un moment dat, eram eu cu nebunul şi-a venit un lot de paisprezece, lotul Salcia, care toţi simulau nebunia. Gândiţi-vă că eram eu cu toţi nebunii ăştia în cameră, care începeau să înjure, să se dea cu capul de pereţi! Intrau caraliii, îi mai băteau...

M: Şi v-aţi prins că simulau? Erau momente când faţă de dumneavoastră se manifestau normal?

I: Da, au fost astfel de momente... Dar acolo am aflat nişte lucruri extraordinare. Ce-a fost cu lotul Salcia, ce crime se făceau cu brigadierii de drept comun, care erau brigadieri la Canal, cum scoteau brigadierul de drept comun şi cu caraliul deţinuţi politici la minus zece-cincisprezece grade, îi scoteau afară dezbrăcaţi în pielea goală şi le turnau apă-n cap, ca să facă statui de gheaţă! N-aţi auzit aşa şi nici n-o să auziţi... Tot felul de lucruri... La Salcia au murit într-o noapte trei sute de oameni din

pricina unui locotenent. Erau inundaţii, rupseseră apele digul şi-au adus deţinuţii de la colonie să umple saci de nisip şi colmatau acolo. Au lucrat seara, până pe la opt, şi noaptea şeful gărzii a spus: „Să-i ducem în colonie!". Şi Mihalcea a spus: „Nu, să rămâie aicea, că dacă se rupe digu', o să fac dig din ei!". Şi noaptea, într-adevăr, s-a rupt digul şi i-a inundat pe toţi. Au murit trei sute de oameni într-o singură noapte, povesteau ăştia din lotul Salcia...

M: Cu ei aţi stat în carantină la Gherla?

I: Nu, la Jilava.

VIAŢA ÎN ÎNCHISOARE

M: Şi ăştia de ce simulau? Aveau un regim mai uşor dacă erau consideraţi nebuni?

I: Nu ştiu care era socoteala lor. De exemplu, am stat cu unul... în lotul Salcia era un bijutier, un neamţ, Frank Bedina îl chema. Taică-său avusese atelier de bijuterie şi ne povestea cum s-a întâmplat cu cei care aveau monezi, că fiecare bijutier din ăştia avea un client al lui favorit care cumpăra. Şi venea la un moment dat omul şi spunea: „Uite, am douăzeci de monede, schimbă-mi-le!". Alăturea era Securitatea, care îi filma pe toţi care intrau în bijuterie, şi bijutierul trebuia să dea banii Securităţii. Şi-l arestau şi pe respectivul. Sute de oameni au fost arestaţi aşa...

M: Şi acuma lotul ăsta era de deţinuţi care... De ce au fost aduşi la Jilava?

I: Pentru rejudecare. Se rejudeca procesul. Ei erau acuzaţi de crimele astea pe care le-au făcut împreună cu caraliii, dar de fapt le-au făcut caraliii. De exemplu, pentru trei sute de oameni care s-au înecat acolo, nu era nici unul din ăsta de vină. De vină era locotenentul Mihalcea, care a dat ordin să rămâie peste noapte acolo. Erau doi, dom'le,

care cunoşteau codul penal pe de rost, cu toate articolele, cutare, cutare... îşi pregăteau apărarea, cereau foi de hârtie, era ceva acolo, o atmosferă...! Dar după aia au dispărut complet. Probabil că i-au lichidat. N-am mai auzit de ei niciodată.

M: S-a întâmplat, dincolo de ăştia care simulau, să staţi cu nebuni adevăraţi în închisoare? Cum era viaţa de celulă cu un nebun?

I: Am stat cu un ziarist Manicatide, care cred că era nebun din bătaie, că de câte ori venea cineva brusc la el... mă rog, făcea pe el, era o calamitate pentru cameră.

13

Gherla

M: Acum, vă rog, vorbiţi-ne despre Gherla!

I: Am plecat de la Jilava. Ştiţi, am apucat ceea ce se numea în puşcărie „spiritul Genevei“, de care am tot pomenit. Adică imediat după conferinţa de la Geneva, s-a dat şi-un decret pentru condamnările până-n cinci ani de zile, un decret insignifiant, după aia au început procesele cu comuniştii între ei, care se judecau pentru bătaie, pentru ce-au făcut în puşcărie, căutau ţapi ispăşitori. Şi-au fost nişte procese care i-au speriat pe caraliii care erau spaima închisorilor. Şi era o perioadă în care deţinuţii le cereau socoteală carali- ilor. Şi dacă aveai o dificultate cu un caraliu, imediat îi spuneai: „Dumneata eşti ăla care ai bătut!" Şi ăla se justifica: „Nu, dom’le, eu n-am bătut niciodată!" Deci nu se bătea şi nu se-njura pe-atunci, şi încercau oarecum să respecte regulamentul, ba se şi adresau cu „domnu". Dar totuşi rar, că mai totdeauna „banditule" era cuvântul de ordine. Deci era o atmosferă de relaxare în puşcărie, în care nu s-a bătut. Şi în această perioadă, ne-a adunat într-o cameră la Jilava, m-am întâl-

 nit cu colegii mei de lot, am stat două zile în camera aia, după

care ne-au pus pe dubă şi-am plecat la Gherla. Era o dubă mare, erau vreo trei vagoane. Noi eram vreo optzeci şi ceva, şi mai era o dubă cu deţinuţi vechi, pe care i-au ţinut separat de noi... Am ajuns la Gherla noaptea. Acolo tot „bandit", nu ştiu ce, dar ne-au băgat în camioane şi ne-au dus în holul mare al puşcăriei de la Gherla, care era un hol imens. Era tot o puşcărie făcută de Maria Tereza, cu trei etaje, cu balcoane şi cu plase între etaje, ca, dacă te aruncai, să nu poţi să te sinucizi. Şi în holul mare, în stânga eram noi, deţinuţii noi, şi-n dreapta erau deţinuţii vechi, la o distanţă de vreo zece metri unii de alţii. Stăteam cubagajele-n faţă, cu sarsanaua pe care-o are deţinutul, şi aşteptam. Şi mă rog, poziţie de drepţi, până când a apărut Goiciu. Şi-a venit Goiciu şi-a început... întâi a venit la noi: „Să ştiţi că partidul v-a trimis aici ca să muriţi! Eu am sarcina să vă omor pe toţi. Eu am propus o soluţie, dar încă nu mi-a fost aprobată: să vă punem zece la rând şi să vă împuşcăm cu un cartuş pe toţi!" Mă rog, tâmpeniile lui Goiciu, cu înjurături, cu îmbrânceli, a mai dat doi pumni, nu ştiu ce, după care a trecut în partea aialaltă. Şi i-a luat în primire pe cei vechi, între care a observat un om cu tunică militară, fără grade. L-a întrebat ce e, a spus că e maior, şi-a început Goiciu să-njure Armata, să-l înjure şi pe el. Şi în momentul în care s-a oprit în faţa celui cu tunica, ăla, cum am mai povestit, i-a dat două perechi de palme: „în numele ofiţerilor Armatei

Române, pe care i-ai insultat!", a strigat. Şi ăsta, v-am spus, era Radu Sturdza, un maior care făcea parte din organizaţia lui Ciuceanu.

M: Vă rog să-i faceţi un portret lui Goiciu.

I: L-am văzut de foarte puţine ori, din fericire. Un grăsan, puţin brunet, avea mutră chiar de ţigan şi era puţin adus de umeri.

M: Ce vârstă avea la momentul respectiv? Către patruzeci?

I: Trecut de patruzeci.

M: Şi era un om simplu, primitiv aşa, prin natură?

I: Fost mecanic, d-ăla care bătea cu fieru-n şină la CFR. Şi prieten, cică, cu Gheorghiu-Dej.

M: Legat de Gherla, ce ştiaţi? C-a fost o închisoare făcută de Maria Tereza?

I: Da, asta am aflat. în Jilava, când aşteptam, ştiam că Jilava este închisoare de trecere şi aşteptam de-un an de zile, toată lumea vorbea: „Dom'le, puşcăria de execuţie este raiul". Fiecare credea în acest „spirit al Genevei", că adică nu se mai bătea; mai ales din noii deţinuţi, că ăia vechii, când ne întâlneau, ne spuneau: „Lasă că o să ajungeţi să vedeţi!"... Dar am plecat optimişti şi cu entuziasm spre puşcăria de execuţie. Şi-am ajuns în această Gherla, unde am fost repartizaţi în camere. Eu am fost într-o cameră pe etajul trei...

M: Cât era Gherla? Era o puşcărie mare?

I: Am văzut-o foarte puţin. Am văzut-o acuma, după '89, că atuncea n-am văzut decât intrarea, aşa, pe întuneric. Când am coborât din camion, ne-au băgat pe-un hol şi acolo am rămas uimit când am văzut etajele, cu balcoanele, cu nu ştiu ce... Şi am fost repartizat într-o cameră care avea ferestrele spre cimitir. Şi acolo în cameră ne-am întâlnit cu studenţii care fuseseră arestaţi după revoluţie. Erau un lot de studenţi din Timişoara, printre care era şi Aurel Baghiu, care cunoscuse o fată, iar acea fată ştia că e la Gherla şi venea în cimitir şi se plimba. Şi-n momentul când fata era acolo şi se dădea alarma, cred că toată lumea era călare pe geamuri; deşi cu oblon, toţi aveam câte un colţişor pe unde puteam să vedem. Şi fata se plimba prin cimitir, luase legătura cu o doamnă de acolo, în faţa unui mormânt, şi spunea că vine la mortul ăla... Şi-am văzut odată când au arestat-o. Au arestat-o, probabil c-

au văzut ăia că vine prea des, şi-au dus-o la corpul de gardă. Panică mare, Baghiu care plângea, în sfârşit, bătutul la ţeavă şi... Cât am stat la Gherla, doi ani de zile, ba aproape trei ani, am corespondat prin morse. O săptămână după ce-am ajuns, primul cu care am luat legătura a fost un domn, cu apelativul Vulturul. Era... până la urmă Vulturul mi-a spus că-l cheamă Câmpeanu şi, ca să ne identificăm la plimbare, mi-a spus c-o să-şi scoată şapca din cap, ca să-l identific. Dar n-a apucat s-o scoată, c-a tăbărât pe el gardianul, că n-aveai voie să faci nici o mişcare... Şi am

luat legătura cu Sergiu Mandinescu. Şi cât am stat la Gherla, în fiecare zi, cam două-trei ore, sau chiar patru ore pe zi, vorbeam cu Sergiu Mandinescu.

M: Prin morse?

I: Prin morse. El mi-a povestit despre reeducare.

M: Şi eraţi în celule îndepărtate sau eraţi vecini de celulă?

I: El era la etajul de jos, într-o cameră de TBC-işti.

M: Acuma, la Gherla aţi mai găsit ceva din ce vă aşteptaţi, din „spiritul Genevei“, sau era numai spiritul lui Goiciu?

I: Da, mai era ceva, dar tot spiritul lui Goiciu predomina... în Gherla, miracol: aveam canalizare, aveam o ghiuvetă-n cameră, aveam W.C. cu un paravan, destul de civilizat. Dar v-am spus că la un moment dat, ca o măsură de înăsprire, au venit şi-au demontat W.C.-urile, ghiuvetele şi-au zidit gaura şi ne-au adus tinete-n cameră. Şi-a început scandalul cu scosul tinetei... Erau fel de fel de oameni, bătrâni, care, cu mâncarea aia care era, făceau diaree, se umpleau tinetele, dădeau pe dinafară. Dacă dădeau pe dinafară, trebuia să ştergi cu cârpa ta, cu cămaşa

de pe tine... Baia trebuia s-o facem în fiecare săptămână, dar se făcea cam la două luni o dată. Baia la Gherla era cum mai era, atâta că te anunţau înainte despre pregătirea pentru baie, foarte scurt. Şi atuncea te pregăteai din cameră: te dezbrăcai, te duceai în izmene şi cămaşă, ca să nu pierzi prea mult timp cu dezbrăcatul... Nici

n-aveai unde să-ţi pui lucrurile. Plus că până la baie te scotea afară şi era un frig cumplit dacă era iarnă. Dar aşa mergeai, în izmene şi cămaşă... Căutai vestiarul în care te dezbrăcai, n-avea decât nişte bănci, nu erau cuiere în care să-ţi agăţi ceva, doar câte-un cui pe ici, pe colo... Ăia care aveau cămăşi murdare, nu se luau rufele la spălat. Şi atuncea lăsai cămaşa pe tine, dădeau drumul, te avertizau. Dădeau drumul la apă caldă şi, ca să se distreze - robinetele erau afară, le manevra cara- liul -, din când în când dădeau drumul la apă fiartă, ca să te opărească. Erau nişte urlete, nişte înjurături! Şi numai cinci minute curgea apa caldă, după care se oprea pentru săpunit şi-atuncea îţi lăsai cămaşa pe tine şi spălai şi cămaşa în acelaşi timp. Era un chin! Şi după aia, cu ele ude... Şi mai ales dacă avusesei ghinionul să te pună să ştergi murdăriile de la tinetă, era o infecţie, că n-aveai alte schimburi. în cameră, până să se zidească ghiuvetele, se dădea drumul două ore dimineaţa la apă, aveai timp să te speli. Se limitase un timp de zece minute pentru spălat, dar puteai totuşi să te speli. Ei, când au deschis şi ne-au adus puţine de apă, aveai dreptul la o cană de apă pe zi. Să bei, să te speli, tot ce era...

M: Să-ţi speli şi hainele?

I: Totul se limita la o cană de apă. N-aveai voie mai mult.

M: O cană de apă de cât, de jumătate de litru?

I: Căniţa aia obişnuită, de tinichea.

M: Păi înseamnă că era şi setea. Că dacă era numai

o cană de apă...

I: Da. Dintr-o înghiţitură beai o cană de apă. Pe aia trebuia s-o păstrezi toată ziua, să ai pentru băut, să-ţi dai şi pe ochi, să... depinde ce voiai să faci. Plus că unii foloseau şi la tinetă apa. Nu exista hârtie igienică, nu exista nimic. Adică fiecare, dacă ai avut o batistă, un prosop, căptuşeala de la zeghe, toate ăstea se făceau mici cârpuliţe, aşa, pe care le întrebuinţai la closet... Era totul ca să-şi bată joc de om şi să te desconsidere...

Aaa, să vă mai spun! E o scenă pe care n-am s-o uit toată viaţa: stăteam cu Nelu Boilă şi Nelu Boilă avea pat jos şi lângă el avea patul, vizavi, un oarecare Jurcuţ, un ardelean jumătate ungur. Şi Nelu Boilă... Era un geam zidit şi rămăsese doar forma geamului, şi acolo era ca o poliţă, iar Nelu Boilă îşi punea cana cu apă acolo. Şi Jurcuţ îşi scotea dantura şi-o punea în cana de apă.

M: De ce?

I: Era el obişnuit, aşa se face, îţi scoţi dantura, ţi-o pui într-o cană cu apă. Şi el, în loc s-o pună în cana lui, o punea în cana lui Nelu Boilă.

M: Şi ăsta ce zicea, Boilă?

I: Dar nu şi-a dat seama până când l-am prins noi.

M: Dar tot a băut apa.

I: A băut.

M: Şi dacă cereaţi apă-n plus, nu primeaţi?

I: Nu. Doar ce primeam dimineaţa, mai puţin de jumătate de litru.

M: Şi vara, când era foarte cald, mai apărea şi transpiraţia, adică o sursă în plus de...

I: Să vă povestesc o imagine de celulă din Gherla, vara. Singurul aer care intra în celulă era pe sub uşă. Era

un spaţiu mic de două degete care era liber şi pe acolo intra aerul. Şi stăteam toţi în pielea goală sau în chiloţi, făcusem eczeme pe corp şi doi, cu un cearceaf, stăteau şi făceau vânt cu el, ca să putem respira. Era ceva infernal. Curgea apa de pe noi, eram plini de bube, ţi se uscau şi îţi crăpau buzele...

M: Şi nu vă deschideau nici măcar geamul?

I: Nu, nu. Oblonul era oblon, atâta spaţiu liber sus...

M: Bine, dar geamul era deschis?

I: Deschis. Dar era oblonul care bloca totul şi aveai doar atâta un spaţiu liber, prin care întrevedeai cerul.

M: Şi pe acolo intra şi tot aerul curat.

I: Vorba vine...

M: Şi fraţii Şomlea, cărora li s-a dus buhul, cum erau? Aţi avut de-a face cu ei?

I: Am avut de-a face cu ei. Unul era mai cumsecade, la ălalalt se vedea bestia care încerca să se abţie să nu... Era omul care bătuse şi care... După aia a şi devenit, după revoluţie, acelaşi. Şi pentru asta s-a făcut această revoluţie din Gherla. Revoluţia cred c-a fost pusă la punct în Comitetul Central, pentru că se căuta un prilej, o justificare, ca să-şi facă ei mendrele... Regi-

mul s-a înăsprit, pentru că era adevărat că era foarte greu cu nişte nebuni... Mai erau frontieriştii... Vedeţi că la deţinuţi politici au băgat şi frontieriştii, şi posesorii de arme. Şi erau oameni care n-aveau nimic a face cu politica, dar, că l-a denunţat vecinul că are o armă-n pod, devenea

politic. Care ori devenea un simpatizant politic, ori era de partea administraţiei şi considera că vina că el e acolo, în puşcărie, eşti tu, politicul, că din cauza ta a ajuns la politici. Te acuza.

M: Şi cum o pornit greva, revolta?

I: Au adunat toţi frontieriştii, în majoritatea lor băieţi tineri, în camera mare, Camera 99, i-au instruit şi i-au trimis să incite. Eu am aflat prin morse că într-o cameră alăturată, care era tot o cameră cu regim, a fost adus un elev din Constanţa, frontierist. Un elev la Şcoala Medie Piscicolă din Constanţa, UTC-ist, căruia îi trecuse prin cap, dom'le, hai să plec în America, că acolo umblă câinii cu covrigi în coadă. Şi natural că l-au prins şi i-au dat opt ani. Dar era un zbir în cameră, teroriza toată camera.

M: Ăsta tânăr?

I: Tânărul ăsta! Acolo erau majoritatea oameni bătrâni, cu regim: le lua pâinea, le mânca tot... Mai era ceva, am mai pomenit: etajul de jos era etajul de TBC-işti. TBC-iştii adunau porţii, nu puteau să mănânce tot. Aveau un kilogram de pâine pe zi şi-atuncea se făceau porţii şi ne dădeau nouă şi se organiza paraşuta. Adică era o faţă de pernă pe care-o lăsai jos pe-o sfoară şi ăia

umpleau faţa de pernă şi tu o trăgeai şi-o împărţeai în toată camera.

M: Asta se făcea noaptea.

I: Noaptea se făcea. Şi Culea ăsta punea mâna pe faţa de pernă şi dădea numai la oamenii lui. între timp a mai venit un băiat acolo, un basarabean renumit, era cunoscut şi-n Jilava, care fugise de trei ori din Rusia în România şi de fiecare dată l-au extrădat ruşilor. L-au luat înapoi, că era basarabean. Iar ultima oară ruşii n-au mai vrut să-l primească şi era condamnat la noi. Ei, ăsta, împreună cu acel Culea, terorizau toată camera aia de

patruzeci şi ceva de oameni. Şi la un moment dat, când s-au izolat toţi frontieriştii, i-au dus şi pe aceşti băieţi, cu misiunea să instige. Au fost vreo douăzeci instruiţi să-i instige pe ceilalţi.

M: Ca să justifice pe urmă represiunea...

I: Da, da. Şi ăştia i-au instigat - camera mare era chiar la intrarea pe unde intră caraliii în puşcărie - să arunce obloanele jos. Au desfăcut obloanele şi obloanele au căzut. Şi ăştia au ameninţat, au vrut să vie înăuntru, şi tot instigaţi de ăia au pus paturile-n uşă şi-au blocat uşile. Şi-au mai rezistat aşa vreo trei- patru zile, după care, într-o bună dimineaţă, am auzit bubuituri, pocnituri, imediat s-a deschis uşa şi ne-a culcat: „Toată lumea culcat la pământ! Nimenea nu mişcă! “. Dacă mişcai, intrau înăuntru şi te snopeau cu bâtele... Şi-a început o bătaie generală. în Camera 99 au băgat o puşcă mitralieră pe vizetă şi-au început

să tragă... Dar asta am mai povestit... Imediat după această revoluţie s-a dat mână liberă la tot. Şi nu numai în Gherla, ci în toate puşcăriile. Şi a murit legenda „spiritului Genevei".

M: Aicea în Gherla, bătăile astea, să zicem sistematice, erau o chestie frecventă, adică erau toate şansele să-ţi vină rândul, sau erau numai unii duşi la bătaie?

I: Putea să-ţi vie rândul. Depinde... Toată atitudinea caraliilor şi tot ce se întâmpla în puşcărie era reflexul situaţiei internaţionale. Situaţia fiind încordată, regimul era foarte aspru. Situaţia fiind mai destinsă - tratative,

conferinţe, conferinţa de la Belgrad, chestii de-astea, simţeai: nu era mare lucru, dar mâncarea era puţin mai bună, nu se dădeau alimente alterate, se purtau ceva mai blând...

M: Ce figuri aţi cunoscut în Gherla? Adică cu ce oameni deosebiţi aţi stat acolo?

I: în Gherla am stat cu părintele Stăniloae.

M: Aţi stat cu el în celulă?

I: Am stat cu el în celulă câtva timp, după aia el a fost scos. Am stat cu mulţi generali, demnitari, foşti „criminali de război", nu mai ţiu minte numele, o serie întreagă de generali... Am stat cu un amiral care simula ori chiar era puţin nebun. Erau mulţi care simulau nebunia în puşcărie... V-am mai spus că am stat în cameră cu un fost ziarist, Manicatide, care era paralizat. Fusese bătut. Era un blestem că era mutat

din cameră-n cameră. Trebuia să-i dai de mâncare cu lingura, trebuia să-l speli, că făcea tot pe el şi, când se enerva, îşi lua murdăria de sub el şi o arunca în tine...

M: Acuma, cum era aicea hrana? S-a înăsprit şi hrana după revoltă?

I: Era o sărbătoare... Ştiţi, visul deţinutului e o fasole să stea lingura-n coadă: „Măi, a fost o masă! O fasole că stătea lingura-n coadă! “, aşa se zicea. De obicei, fasolea era o zeamă cu câteva boabe de fasole. Dar erau aşa, miracole d-astea, când într-o săptămână primeai un polonic d-ăla de fasole, de într-adevăr stătea lingura dreaptă. Sau arpacaş. Astea erau alimentele de bază, arpacaşul şi fasolea, alimentele bune. Restul, când erau perioade d-astea, era ciorbă de murături. Trei luni de zile să mănânci ciorbă de gogonele... nu-ţi mai venea să mănânci, dar foamea te obliga. Şi era o foame... Vedeţi dumneavoastră, noi vorbim de foame, dar nimenea nu

înţelege. Unuia îi e foame, cică n-a mâncat la douăşpe şi-i e foame, sau n-a mâncat o zi. Dar acolo era o foame de ani de zile. Vă daţi seama ce înseamnă asta?

M: Şi cum luptaţi cu senzaţia asta de foame permanentă?

I: Dom'le, încetul cu-ncetul te obişnuiai. Ţi-era mai foame după ce-ai mâncat... Pâinea, care se dădea dimineaţa, însemna şaptezeci şi cinci de grame de pâine. Aduceau o pâine, să vă spun ritualul. Se ducea dimineaţa, începea numărul, se termina şi se distribuia mâncarea. Se deschidea vizeta şi se dădea turto-

iul întâi. Turtoiul era în calupuri gata tăiate, se punea pe masă, echipa de serviciu lua, distribuia, totul era făcut la rând. De exemplu, începea din partea dreaptă a camerei, azi erai primul şi îţi alegeai bucata de turtoi cea mai mare. Toate astea se făceau pe un şervet sau pe o faţă de pernă care era a celui de serviciu, care trebuia să fie curată. Se distribuia turtoiul şi rămâneau firimituri. Ultimul lua bucata mai mică astăzi, mâine altul, aşa, rând pe rând. Era o disciplină, un regulament făcut de noi. Ăla care era de serviciu îşi lua ultima bucată, dar avea dreptul să ia toate firimiturile care rămăseseră pe prosopul lui.

M: Deci ăsta era ritualul cu pâinea. Şi cu restul mâncării?

I: Tot aşa. Totul era la rând. începea din dreapta, primul castron, prima gamelă... Asta a fost într-adevăr o disciplină fixată de noi, care s-a respectat în toate puşcăriile. Rar au fost situaţii când au fost câteva brute din

astea, care îşi luau peste rând, nu ţineau cont... Dar de obicei acest regulament fixat de noi s-a respectat. Adică a fost o dreptate stabilită...

M: Legat de masă, spuneaţi că vă era mai foame după ce mâncaţi?

I: Da. Nu-ţi era foame aşa, în timpul zilei, mă rog, erau perioade, de exemplu, erau oameni care discutau: „Dom'le, ce-am mâncat odată, friptură de nu ştiu ce!". Şi în special în timpul sărbătorilor începea chestia asta, care era partea cea mai dureroasă,

când amintirile şi familia erau permanent cu tine, de dimineaţa până seara, în care trăiai momentele din familie, le trăiai în puşcărie şi era o perioadă tristă, şi mai era şi foametea asta.

M: Deci vă era foame şi pur şi simplu suportaţi, că n-aveaţi ce să faceţi.

I: N-aveai ce să faci. Erau oameni care prin somn, noaptea, îşi mestecau gingiile şi limba. Mestecau şi se trezeau cu gura plină de sânge.

M: De la foame.

I: De foame, da.

M: Aţi prins perioade de izolare. Cum era viaţa la izolare la Gherla?

I: Aaa, izolarea, în special la Gherla, era cea mai infectă. Şi la Jilava era, că te scotea pe reduit, dar la Gherla te ducea într-o cameră de jos, de la parter. O cameră foarte mică, în care, mă rog, iarna plecai bolnav de acolo. Geamurile erau sparte, căldură nu era, te obliga să vii în izmană şi cămaşă şi n-aveai pat. Şi ca să nu te poţi aşeza, turnau o găleată de apă pe jos.

M: Aţi prins asta cu apa?

I: Da, am prins, permanent cât am stat...

M: Adică l-aţi şi văzut pe gardian cum arunca apa?

I: Am văzut, dar eram tânăr şi consideram că-i o sfidare. Adică el arunca apa pe jos şi eu mă aruncam exact în mijlocul bălţii.

M: Pe spate?

I: Da, ca şi cum nimic... Şi natural că după asta zăceam. Cel care ne-a făcut observaţie pe chestia asta a fost Radu Gyr, la Jilava. Eram câţiva, trei în cameră, care făceam chestia asta, ne-am dus pe reduit, pe unde ne-a băgat, şi am stat pe jos. Radu Gyr: „Mă, voi sunteţi inconştienţi. Ei vor să vă distrugă, să vă omoare, iar voi trebuie să faceţi totul ca să trăiţi, ca să vă salvaţi viaţa. Or tu, dacă faci de zece ori chestia asta, te-ai nenorocit". Şi acuma văd şi trag concluzia că avea foarte mare dreptate.

M: Păi şi de unde asta? Dintr-un teribilism? Yoiaţi să-i demonstraţi ceva? Să-i arătaţi că nu vă pasă?

I: Da! Că nu-mi pasă, da! Că el a vrut să mă oprească să stau jos şi eu tocmai îi fac în contra şi stau jos.

M: A avut vreun efect forma asta de protest? Erau enervaţi? Ce se întâmpla?

I: Erau enervaţi, veneau, înjurau, îţi mai turnau o găleată cu apă. Noaptea trebuia să-ţi dea o gioarsă de pătură, ceva. Trebuia să ai un pat. Noaptea, câteodată, îţi băgau un schelet din ăla de pat de fier, pe care să stai, şi-o bucată de pătură, care era un deşeu. îţi era frică să tragi de el, că rămâneau bucăţile, nu puteai să te acoperi. Dar în general nu-ţi mai băgau patul ăla de fier, ceea ce era mai bine, că mai trebuia să-l tăbârşeşti şi pe ăla. Şi stăteai pe jos şi te înveleai cu pătura aia. în general o puneai sub fund, nu te înveleai.

M: Pentru ce aţi fost pedepsit acolo, la Gherla?

I: Eu cel mai mult am fost... Vreau să vă spun că eu aveam alt sistem de... în primul rând, peste tot pe unde am fost, ce mi se dădea dimineaţa, oamenii tăiau turtoiul, îşi făceau trei porţii, una pentru douăşpe, una pentru seara; eu - mi-au dat turtoiul acuma, acuma l-am mâncat. Mi-au dat pâinea, în cinci minute terminam totul, totdeauna. Al doilea, era interzis statul culcat. Ori eu ce făceam? Am ales totdeauna patul la etajul trei. După ce se termina activitatea, mă retrăgeam în pat şi evadam. Visam, nu mai eram în puşcărie... Ei, de multe ori m-au prins şi de câte ori m-au prins s-a soldat până la urmă cu izolare. Unul dintre aceşti caralii s-a prins de chestia asta, că intra în cameră şi eu rămâneam în pat şi nu mă vedea. Erau trei etaje, nu se urca. Dar la un moment dat s-a prins unul şi-a zis: „Toată lumea la mijloc!“... Pentru găsitu-n pat culcat am făcut cel puţin vreo sută cincizeci de zile de izolare.

M: Şi se merita?

I: Se merita. Se merita, pentru că cred că asta m-a menţinut foarte bine. Pentru că în momentul cât stăteam culcat acolo, nu dormeam, dar imediat evadam, era...

M: Vă decuplaţi de la realitate.

I: Ceea ce m-a ajutat foarte mult.

M: Tot legat de izolări?

I: Deci izolări pentru pat, izolări pentru bătut la ţeavă şi izolări pentru că te-a prins cu jocul. Era regulamentul lor şi regulamentul nostru. Regulamentul lor

era: dorn'le, nu trebuia să faci nimic care să... mă rog, tot

timpul trebuia să fii conştient că eşti în puşcărie. Adică, după ce se termina numărul, fiecare stătea, care avea pat şi-avea loc, stătea aşa pe pat. N-aveai dreptul să stai oricum, numai asta era poziţia, cu mâinile pe genunchi şi-aşa. Şi era o cameră unde erau patruzeci de inşi: să zicem că douăzeci aveau locuri pe paturi, restul se plimbau. Şi trebuia să te plimbi aşa, în cerc, că n-aveai nici loc... Ce să te plimbi douăzeci de oameni? Mergeai unul în spatele altuia într-o direcţie, la un moment dat se comanda, se schimba direcţia şi se mergea invers... Tot ce făceai în cameră era supravegheat; urechea, era o ureche care veghea tot timpul, caraliii care supravegheau, care ştiau că tu nu poţi să stai şi că o să calci regulamentul. Şi atuncea îşi pregăteau terenul. De exemplu, observau ceva. Trăgeau încet zăvorul, ca să nu-1 auzi tu, se uitau în vizetă, mişcau în aşa fel vizeta că să nu poţi să o auzi tu, dar tot auzeai. Ei aveau şi pâslari, ca să nu facă zgomot când vin la uşă. Şi-n momentul când el era sigur că va prinde ceva, avea deja uşa deschisă, nu mai pierdea timpul şi te prindea asupra faptului. Or noi, şi noi avem regulamentul nostru... Se juca cărţi, se juca ţintar...

M: Şah chiar.

I: Şi şah. Piese de şah, piese de table, totul era organizat... Se cârpea. N-aveai voie ac, aţă, dar tu cârpeai, erau unii care croşetau... Fiecare făcea astfel încât să-şi piardă timpul cum putea.

M: Cărţile, de exemplu. Jucau cărţi. Cum făceau ei rost de cărţi? Din ce se făceau? Din cartoane?

I: Şi din pânză. Dar în general erau astea cu degetul, aşa, zaruri se făceau din pâine, ţintarul se făcea din pâine.

M: Şahul?

I: Tot aşa, din pâine. Erau unii care făceau nişte piese de şah artistice!

M: Şi pâinea aia cum de ţinea? O îmbiba cu salivă, se usca?

I: îmbibată cu urină, cu scuipat, cu apă, cu ce aveai, înmuiai această pâine, raşchetai var de pe perete, se făceau tăbliţe de scris. Se dictau versuri, cursuri. Aveai geamul. Scoteai chitul de la geam şi scoteai o bucată de geam înăuntru. Aveai bucata de geam ca o tăbliţă. Ei, abureai, frecai cu săpun geamul ăsta şi după aia rădeai var de pe perete. Şi ieşea o tăbliţă albă. Şi cu un beţişor aşa, scriai. Dar dacă te prindeau cu chestia asta, natural că... izolarea şi bătaia.

M: Care era programul unei zile de izolare?

I: Programul unei zile de izolare: dimineaţa la număr primeai o gamelă de apă sărată, cu puţină sare, şi nu primeai nimic prima zi. A doua zi, iar aşa. A treia zi primeai jumătate din raţia de mâncare.

M: Apa asta sărată, care era rostul ei? Să fie chinul mai mare? De ce-o dădeau sărată? Credeau că are ceva calităţi, minerale?

I: Justificarea era asta, dar câteodată era atât de sărată că nu puteai s-o foloseşti. Rămânea în gamelă,

sau o aruncai, sau te spălai cu ea pe picioare. Dar asta se spunea, că era în scop medical...

M: Şi cum îţi umpleai timpul acolo? Pedepsele erau cât: trei zile, şapte zile?

I: Şapte zile, de regulă.

M: La dumneavoastră care-a fost cea mai lungă pedeapsă?

I: Cea mai lungă pedeapsă a fost nouă zile.

M: în care practic aţi mâncat a treia zi, a şasea zi şi a noua zi.

I: Da.

M: Deci cum vă umpleaţi timpul?

I: Gânduri. Rugăciuni şi gânduri.

M: Şi ca rugăciuni... ştiaţi rugăciuni sau vă rugaţi cum vă venea?

I: Ca să vă spun adevărul, foarte mult m-am bazat pe rugăciunile pe care le ştiam din copilărie, încetul cu încetul, am început să mai învăţ, dar rugăciunile pe care le ştiam, pe lângă „Crez", erau „Tatăl nostru", „împărate Ceresc", „Cuvine-se cu adevărat" şi „Doamne, Doamne, Ceresc Tată, noi pe Tine Te rugăm, luminează-a noastră minte, lucruri bune să-nvăţăm“.

M: Vă rugaţi să învăţaţi lucruri bune şi-n închisoare?

I: Da. Şi pe toate le luam la rând.

M: Şi de rugăciunea lui Iisus n-aţi aflat: „Doamne Iisuse Hristoase..."?

I: Cum să nu? în puşcărie am învăţat-o!

M: Şi foloseaţi şi rugăciunea lui Iisus?

I: Da. Treptat-treptat mi-am îmbogăţit bagajul.

M: Aicea, şederea în celulă cu părintele Stăniloae a avut vreun impact? Vă vorbea părintele Stăniloae? Cum a fost?

I: Da, da. Era prima perioadă, când am făcut o slujbă ca-n biserică, în celulă.

M: La Gherla?

I: Da.

M: Cu părintele Stăniloae?

I: Da. O slujbă cu tot dichisul, cu împărtăşanie...

M: Bine, dar totuşi fără veşminte, în condiţii de închisoare.

I: Da, bine, ce veşminte?!

M: Şi cum vi-1 amintiţi pe părintele Stăniloae?

I: Când lua cuvântul, când vorbea, toată camera era transfigurată. Era suficient să spună două cuvinte că se făcea linişte în cameră şi unul dintre noi a băgat de seamă că şi caraliul era la vizetă şi asculta.

M: Altfel, îi enervau chestiile religioase. Cuvântul de ordine era ateismul...

I: Da. Păi să vă spun, tot de la Gherla. La un Paşte, ştiam că e Pastele, am auzit clopotele bătând în oraş. Şi mă uitam prin oblon şi-am văzut... Se pare că acolo unde vedeam eu, casa pe care-o vedeam, era casa în care stătea chiar Istrate, cel venit în urma lui Goiciu, după ce mi-au spus unii. Şi auzind clopotele, nu ştiu ce mi-a venit, am început să strig în geam: „Hristos a înviat! Fie ca învierea Lui să aducă şi învierea noastră

la o viaţă mai bună!“. Imediat, de la toate ferestrele au început: „Hristos a înviat!Şi-am cântat cu toţii „Hristos a înviat". Caraliii au început să strige: „L-ai văzut tu?“. Au început să deschidă uşile, probabil că au identificat etajul, dar nu ştiau exact camera... Şi-au deschis şi uşa noastră noaptea. Ei, chestia e că după trei zile am fost băgat la izolare.

Nu ştiu, ori m-a turnat cineva, ori... Dar am fost umflat. Şi după aia, de câte ori era o sărbătoare din asta, eram scos din celulă şi băgat într-o cameră, singur. Şi-am fost băgat la izolare şi-am rămas şase luni de zile singur. După aceste şase luni singur..

M: Şase luni, dar n-aţi avut regim de izolare, cu

mâncare o dată la trei zile, nu?

I: Nu. Am mâncat normal, dar şase luni în care am fost complet singur.

M: Ce-a însemnat pentru dumneavoastră, sufleteşte, perioada asta de şase luni? V-a plăcut, nu v-a plăcut?

I: Mi-a plăcut! Eram foarte mulţumit, pentru că începuse o atmosferă infernală în camere.

M: Şi era mai bine singur.

I: Singur... Eu în fiecare cameră, de exemplu, ştiam că trebuie să fie un turnător şi în general, când ajungeai într-o cameră, găseai pe cineva, un cunoscut, şi ăla te avertiza: „Uite, vezi că Popescu e turnător'. Şi atuncea mă duceam direct la el şi-i spuneam: „Ascultă domnu' Popescu, dacă vrei să mă torni, toarnă-mă,

pentru că eu sunt ăla care voi bate la ţeavă de câte ori voi avea ocazia şi totdeauna voi călca regulamentul! Aşa că dacă vrei, bate-n uşă acuma şi...“.

M: Spuneţi-mi despre Scribnic, despre care mi-aţi spus că aţi fost cu el şi în colonie, cum era la Gherla? Pentru ce-a fost el arestat?

I: Maică-sa era văduvă de război. A fost crescut de maică-sa. Avea un petec de pământ. Analfabet, îşi muncea pământul cu maică-sa. Şi-au venit ăştia cu colectiva. Au venit, ei au refuzat tot timpul, până când au venit camioanele de la Apărarea Patriotică, cu bătăuşi. I-au bătut o dată, iar au refuzat, şi-atuncea au intrat tare în ei. Şi a scos furca şi bătrâna, maică-sa de aproape optzeci de ani, şi cu el cu furca, îşi apărau gospodăria. Şi natural că au tras câteva focuri, pe maică-sa au rănit-o şi a murit după aia în închisoare, la vreo trei luni. El a fost rănit, dar n-a păţit nimic. Şi-a fost condamnat doisprezece ani.

M: Mi-aţi spus odată că el a fost figura care v-a impresionat cel mai mult în puşcărie, omul ăsta analfabet.

I: Aşa. Ţăranul ăsta analfabet. Ajungând în aceeaşi cameră, am discutat cu el şi-am aflat toate chestiile astea: că este analfabet, ce s-a întâmplat, cum a fost arestat. în fiecare seară se povestea câte un roman. Şi Scribnic era cel care punea întrebări şi era foarte interesat. Dar erau oameni care n-aveau altceva de făcut decât toată ziua discutau de feluri de mâncare.

Ce-am mâncat eu... De foame, oamenii îşi imaginau nişte lucruri, slănină cu nu ştiu ce, fiecare povestea şi era halucinant.

M: Dar nu era puţin sadic? Că asta accentua foa-mea...

I: Asta, n-aveai ce să-i faci, categoric că era o pros-tie. Dar la un moment dat Scribnic a izbucnit: „Domnilor, boierilor, gândiţi-vă dumneavoastră, eu sunt un ţăran analfabet. Mai bine, decât să vorbiţi despre asta, învăţaţi-mă şi pe mine să scriu şi să citesc". Şi s-au apucat câţiva, erau doi doctori, unul doctorul Manu- lescu, care l-au învăţat pe Scribnic să scrie şi să citească.

M: Nu v-aţi mai întâlnit cu el după închisoare, nu mai ştiţi nimic?

I: Am dat un anunţ. Sunt câţiva oameni despre care am dat anunţ la toate asociaţiile deţinuţilor politici. El era din Galaţi. Pe el, pe Scribnic, pe Modâlcă, pe Lazăr şi pe încă unul, un moţ, i-am căutat. Am dat şi la ziar, cine ştie ceva despre ei. N-am primit nici un răspuns, niciodată.

M: Şi prin ce v-a impresionat mai mult acest Scribnic?

I: Toată comportarea lui, a acestui om simplu. Ce făcea? Eu eram dus la izolare, sau cutare era dus la izolare. în momentul când veneai de la izolare, Scribnic venea la

tine: „Domnule, nu vă supăraţi, am pus de-o parte pentru dumneavoastră două porţii de pâine". îşi lua pâine lui şi, de fiecare dată când intra câte unul la

izolare, Scribnic era primul care se ducea şi-l ajuta. Era un lucru să renunţi la porţia ta de pâine. Indiferent dacă l-ai certat şi l-ai înjurat, dacă te ducea la izolare, când veneai, Scribnic îţi oferea ceva: marmelada, pâinea, lucruri puse de-o parte, pe care le ţinea şi ţi le dădea ţie.

M: Deşi avea şi el atâta nevoie de ele!

I: Da, deşi şi el era un schelet. Dar totdeauna a făcut-o. Şi la muncă, şi pe oriunde am fost, Scribnic totdeauna renunţa... Renunţa la porţia lui de apă, ca s-o dea unui bolnav...

M: Şi astea le făcea din credinţa în Dumnezeu?

I: Din credinţă. Şi se ruga. îl vedeai cum seara se aşeza în ghenunchi şi se ruga la capul patului, nu ţinea cont de nimenea, el să ruga. Şi-am fost tot timpul cu el. După aia, la muncă, a venit separarea, adică au început să facă triajul de legionari, ţărănişti, liberali, şi le-a venit lor în cap să separe ţăranii de noi, că îi influenţăm pe ţărani. Şi-atuncea au început să se separe ţăranii de intelectuali... Veneau în fiecare cameră şi se luau după dosar: „Cutare, tu? Ce eşti?“. Şi pe cei care erau ţărani îi dădeau de-o parte şi i-au izolat. Şi Scribnic a început să plângă: „Nu vreau să plec! Ce să fac?“. Şi-i zic: „Mă, când ţi-o veni rândul şi-ntreabă ce eşti, spune că eşti contabil! “. Şi într-adevăr, întreabă acolo aşa, şi Scribnic spune: „Contabil!“. Şi l-au trecut la noi, la intelectuali.

M: El de ce nu voia să stea cu ţăranii?

I: Păi ne îndrăgise, se obişnuise cu noi.

M: Şi până la urmă a învăţat să scrie şi să citească?

A făcut progrese?

I: Da, a învăţat să scrie, scria pe tăbliţă. Scria versuri, ştia versuri.

M: A-nvăţat versuri şi el?

I: Da. Voia să facă şi cursuri de limbi străine.

M: Deci practic el avea o inteligenţă nativă, numai că n-a...

I: Avea o inteligenţă nativă, categoric! Era cineva cu totul deosebit.

M: La Gherla aţi avut de-a face cu gardieni duri?

I: La Gherla erau Cârciu şi Şomlea. După mine mai rău a fost Cârciu, sau cel puţin cu mine s-a comportat mai rău. Cârciu era ăla care m-a provocat totdeauna la tot felul de discuţii, ca după aia să mă bage la izolare. Cu Stanciu am fost puţin... Din fraţii Şomlea, am fost numai cu unul din ei, care era mai potolit; ălalalt era o bestie...

M: De exemplu, cum era o discuţie? La ce vă provoca?

I: începea de la orice. De la putina de apă, de la orice discuţie, de la sunatul numărului, de la deschisul uşii noaptea... N-aveau voie să deschidă uşa noaptea şi totuşi în unele camere deschideau uşa şi aflam a doua zi că a trecut, că a dezbrăcat nu ştiu câţi oameni... Aflam prin morse...

M: Şi ce făceaţi, protestaţi?

I: Da, îi spuneam.

M: Ce se ştia de Şomlea, de fraţii Şomlea?

I: De exemplu, era un bătrân, care a şi murit, care fusese bătut... Când am ajuns noi, nu ştiu ce s-a întâmplat, dar fusese bătut de Şomlea şi stătea în pat, nu se putea scula din pat şi la un moment dat a fost o scenă groaznică pe care-am văzut-o. Din obraz i-a ţâşnit puroi. Nu ştiu,

probabil că făcuse o infecţie, ceva de pe urma pumnului, sau nişte dinţi ceva... Şi în aceeaşi zi a şi murit. Dar din obraz a ţâşnit un jet de puroi, aşa, care curgea, şi era cineva care-1 ştergea tot timpul.

M: Era un om în vârstă?

I: Un om în vârstă, un om de vreo şaptezeci de ani. Şi fusese călcat în picioare de Şomlea, în camera noastră.

M: Şi cu Istrate aţi avut de-a face?

I: Da, şi cu Istrate am avut de-a face. L-am făcut bandit, bătăuş, el m-a şi bătut.

M: în mai multe rânduri?

I: Nu. O singură dată. Dar rău.

14
Coloniile de muncă

M: în coloniile de muncă, despre care vreau să-mi spuneţi acum, aţi fost tot timpul cu Scribnic...

I: Da, când am fost la stuf, peste tot, în toate coloniile, am fost cu Scribnic şi cu Dan Diaca împreună.

M: Era cel cu faimoasa „lovitură Diaca“, de la Piteşti, din vremea reeducării?

I: Da, el era.

M: Şi cum îl privea Dan Diaca pe Scribnic?

I: Niciodată n-a avut... Dan Diaca a avut totdeauna conflicte cu toţi dimprejur, dar cu Scribnic niciodată. îl neglija, ca şi cum n-ar fi existat. Am să vă spun acuma chestia asta. Eram la stuf. A fost, după mine, cea mai groaznică perioadă din puşcărie. Mureau cam trei oameni pe zi.

M: La un lot care însemna câţi? Câţi eraţi acolo intr-un bac? Că-n bac aţi stat, nu?

I: Cam vreo trei sute.

M: Deci cam în o sută de zile trebuia să se schimbe efectivul, nu? Sau cum, se tot completau?

I: Se completau. Şi stăteam pe un bac tras pe Dunăre, n-aveau barăci sau ceva, un bac... Ştii ce-i un bac.

M: Da, da.

I: E o carcasă din aia de fier cu care se transportă cereale, marfă...

M: Care se bagă, cum ar veni, în burta bacului.

I: Aşa. în cală ne-a amenajat... Dar am descris mai înainte, nu mai revin... Ce se-ntâmpla, aprovizionarea ne-o făcea tot pe Dunăre, tot cu bacul. în mod normal ţi-aducea la trei zile, pâinea pe trei zile, mălaiul pe trei zile, carnea pe trei zile. Aducea câte-un hoit din ăla de cal şi se spânzura pe malul apei, într-un copac, şi se tăia raţiile pentru fiecare zi, pentru trei sute de oameni. Dintr-un cal mâneam o săptămână. Dar dacă era Dunărea îngheţată, atuncea nu ne-aducea mâncare. Nu puteau să vie şlepurile şi dura trei-patru zile până venea un remorcher sau un spărgător de gheaţă şi le făcea drum. Sau se dezgheţa Dunărea, ceea ce era destul de rar. Dar venea cu acest remorcher şi ne aducea la trei- patru zile mâncare. Şi ni se distribuia, noaptea venea şi ni se distribuia mâncarea şi pentru zilele în care nu ni s-a dat... Adică ne dădea noaptea câte trei pâini şi, aşa cum v-am spus, eu, până dimineaţa, le mâneam pe toate...

M. Aţi fost pe principiul ce poţi face-acum nu lăsa pe mai târziu.

I: Categoric. Am fost odată, tot aşa, ne-au dus până la un centru, la vreo treizeci de kilometri de bac,

nu ştiu unde, de unde am venit înapoi cărând saci cu mălai, cu zahăr, cu cafea, cu toate alimentele pentru o lună de zile, le-am cărat noi în spate, fiecare venea cu o halcă de carne din aia de cal în spate şi erau mulţi care-au furat

zahăr...

M: Şi cum, îl consumau, îl împărţeau, îl schimbau, ce făceau cu zahărul?

I: îl mâncau. Prima zi când ne-am dus la tăiat stuf - stuful în general se taie iarna, când e Dunărea îngheţată - nu era Dunărea îngheţată, erau trei sau patru grade. Aşteptam cu picioarele-n apă, încă nu ni se dăduseră cuţitele alea de...

M: Tarpanele alea...

I: ... tarpanele alea de tăiat. Aşteptam să ni le aducă. Dar unul, scormonind (eram în plaur d-ăla, o insulă din aia de buruieni), a găsit hrean. Şi începe să strige: „Am găsit hrean! Uite hrean!". Toţi am început să căutăm hrean. Şi căutam hrean şi-l curăţăm aşa-n mâini şi mâneam acest hrean. Nu spun că-ntr-un sfert de oră, juma' de oră, eram toţi la pământ. Rău de tot, am început să vomităm.

M: Dar cum să mănânci hrean, care-i foarte iute?!

I: Hrean! Mâneam hreanul ăla de foame. Când ne scotea, dacă se-ntâmpla să ne scoată la curăţat cartofi, sau aşa, păi jumătate din cartofi îi mâneam, nu mai ajungeau la cazan, că-i mâneam noi, care-i curăţăm, cruzi.

M: Şi vi s-a făcut rău, aţi vomitat atunci, cu hreanul?

I: Rău, ce mai! Ne-au dus pe brânci aproape până la unitate.

M: Şi cum era o zi? Adică... mergeaţi de la bac... era o distanţă mare?

I: Mergeam de la bac la locul unde tăiam stuful. Mergeam cam vreo jumătate de oră.

M: Toată brigada, adică toţi trei sute, câţi eraţi?

I: Da, da. După care ajungeam şi ne băgau în Dunăre şi începeam să tăiem stuf. Şi stăteam cu picioa-rele-n apă.

M: N-aveaţi nimica, ciulei din ăia?

I: Aşa. Aveam opinci şi ciulei. Ciulei şi un ciorap din ăla de foaie de cort, dreptunghiular, şi obiele. Aveai obielele şi ciuleii ăia, care-n trei zile, după ce-i purtai, se tăiau. Unde făceau cute, se tăiau şi intra apa înăuntru şi stăteai cu picioarele-n obielele goale, în apă, până seara.

M: în apă rece.

I: în apă rece.

M: Bun, şi aveaţi o normă, cum era?

I: Da. Norma era de treizeci de maldăre, am mai spus. Un maldăr era un snop pe care să-l cuprinzi cu braţul. Nimenea nu făcea norma. Şi comandantul şlepului era vânzătorul ăla de covrigi din Piteşti, aproape analfabet, despre care v-am povestit deja. Şi la un moment dat au primit un ordin, de la MAI probabil, să ţie o conferinţă despre stuf, cum se înmulţeşte, cum

se taie, şi el habar n-avea să scrie, şi-atuncea a venit la un fost ofiţer. Era un fost locotenent de tancuri, care făcuse organizaţie şi a fost condamnat treizeci de ani, Zamfir. Şi s-a dus Zamfir: „Ascultă, măi Zamfire, noi între noi, te rog, ajută-mă! Te rog, fă-mi conferinţa asta!". Şi ăla şi-a bătut joc de el. A făcut o conferinţă în care-a spus: „Stuful se înmulţeşte prin masochism"...

Mai erau vreo trei şlepuri de drept comun, dar pe

celelalte bacuri erau meseriaşi, de drept comun, croitori, cizmari, toţi îşi căputaseră cizmele, îşi făcuseră fel de fel. El n-avea meseriaşi pe bacul lui şi la un moment dat vine enervat în bac: „Măi, care eşti ceapra- ziu aicea?" „Ce ceapraziu?!". „Măi, care eşti ceapraziu? Dumnezeii..." şi nu ştiu ce! întreabă unul: „Da’ ce-i aia ceapraziu?" „Ăla, mă, care face şepci!" Ceaprazar... Voia să-şi facă un chipiu!

M: Mai aveţi momente din astea cu prostia gardienilor, care trezeau faze amuzante?

I: Da, să vă spun! La Stoeneşti, când tocmai ne separaseră de brigăzile de ţărani, noi fiind o brigadă de intelectuali, se aciuase printre noi o pisică. Ăştia, de multe ori, când am avut un câine care venea pe-acolo, îl omorau. Pisica asta, foarte deşteaptă, nu ştiu cum apărea prin spălător, apărea numai când veneam noi. Şi, natural, îi dădeam şi ei din puţinul nostru. La un moment dat, când pisica stătea în patul unui vecin de-al meu, ăla spune: „Dom’le, pisica asta fată!" Cel din patul în care era, era un fost avocat din Cluj, dom-

nul Muntean. Era un om de vreun metru nouăzeci. Şi alăturea era un cântăreţ de operetă, Popescu Lore- dan. Oameni care probabil n-avuseseră în viaţa lor o pisică şi nici n-au văzut aşa ceva. Cică: „Dom’le, dar dacă fată, trebuie ajutată!" Şi tocmai se sfătuiau ce să-i facă, şi-atuncea mi-am ieşit din pepeni: „Dom’le, lăsaţi pisica asta în pace! Pisicile nasc de mii de ani singure şi aşa va naşte şi asta! Lăsaţi-o în pace, n-o s-o moşiţi voi, care n-aţi văzut în viaţa voastră..." Şi ţipând, a auzit gardianul. Deschide uşa şi intră înăuntru: „Ce s-a întâmplat aici? Ieşiţi la interval!" „Da". „Care...?". Zic: „Nu s-a-ntâmplat nimica, o pisică vrea să nască şi doi oameni îşi dispută paternitatea". Nu ştiu ce-a înţeles ăla. A închis uşa imediat. Noi ne aşteptam c-o să vie să ia pisica. Dar între timp pisica a dispărut, cu pisoi cu tot. Şi vine din nou şi mă ia pe mine şi mă bagă la izolare. Nu ştiu ce-a înţeles, că-n momentul când m-a băgat la neagra, spune: „Aşa, mă, îşi disfută

paternitatea?!".

M: Şi cât aţi stat la izolare pentru pisică?

I: Şapte zile. *(Râde)*

M: Bun, cum luaţi situaţiile astea, care pe de-o parte erau absurde, dar se lăsau cu pedepse? Adică vă convenea să faceţi şapte zile de pedeapsă pentru...

I: Dar ce, eu mă gândeam dinainte? Astea veneau impulsiv, nu le planificam.

M: Aicea cum era, era o hrană mai bună în coloniile de muncă?

I: Aşa ar fi fost normal, dar vă spun, oscila. Am făcut foamete... Ne scoateau noaptea la curăţat cartofi. Natural c-am curăţat, dar am şi mâncat. Se mânca, dom'le...! Şi dezghiocatul... Trebuia să ducă porumb la moară şi erau ştiuleţi de porumb, şi aveam coşăre d-ălea cu porumb şi te scotea la dezghiocat porumb. Se mânca la boabe de porumb!

M: Tot aşa, crude?

I: Crude! Vreo trei-patru au şi murit. Au făcut ocluzie intestinală şi-au murit. Şi se fura la porumb! Natural că dezghiocând porumb, voiai să le aduci şi ălora care-au rămas în cameră şi să ai şi tu rezervă. Şi-şi umpleau unii pantalonii, îşi legau pantalonii jos şi umpleau tot, şi s-au prins caralii şi ne-au pus în faţă, înainte de a intra în baracament: „Dezbrăcarea toată lumea!". Şi când scoteai... *(râde)* era plin. Dar vreo trei-patru bătrâni au făcut ocluzie intestinală, cum spuneam.

M: Şi acum, dacă vă prindeau cu porumb furat, ce se întâmpla? Tot erau pedepse?

I: Da, tot aşa, bătaie sau... Odată am ajuns să facem greva foamei, am protestat. Nimic! Dar... Erau W.C.-uri în pământ, săpau o groapă, pe deasupra puneau vreo doi-trei pari şi-ţi făceai nevoile acolo, pe-o groapă acoperită cu stuf. Şi venea o căruţă să vidanjeze. Venea noaptea o căruţă cu doi cai, ăla care vidanja, cu butoiul de vidanjare, şi punea în faţa cailor un sac cu ceva...

M: Tărâţe.

I: Aşa, şi el îşi vedea de treabă, sau doi câţi erau, îşi vedeau de treabă, goleau şi puneau în saca şi după aia se duceau şi vărsau în Dunăre. Şi au descoperit băieţii şi toţi se duceau noaptea la W.C. cu cana, şi-n momentul în care ajungeau în dreptul cailor, băgau cana-n săculeţ şi veneau în dormitor. Aşteptau să vie ciorba şi puneau...

M: Tărâţele astea...

I: Aşa. Şi se-ngroşa ciorba. Şi într-o noapte am făcut şi eu chestia asta. M-am dus, am luat o cană, am băgat în ciorbă, am gustat-o, n-am mai putut s-o mănânc...

M: Avea un gust rău?

I: Da, dar mâncau oamenii. Vă spun, eu atuncea am cedat... Şi acuma de la cartofi să vă spun. Plecând, într-o putină am văzut ceva şi bag mâna şi iau. Era ceva destul de greu. Imediat am pus sub zeghe, m-am băgat în dormitor, am ajuns în patul meu, la etajul trei, şi mă uit. Ce era? O burtă!

M: Dar de ce era? De cal?

I: Nu ştiu de ce animal. Ne dădeau câte-o burtă din asta, noi îi spuneam că ne dă mâncare de oţostroafe, de

măruntaie, de copite, de chestii d-astea, ne dădea maţe şi ne făcea o mâncare din astea. Burtă jumătate spălată, jumătate nu. Şi când am văzut burta aia, mi s-a făcut greaţă. N-am ştiut ce să fac cu ea şi, cum eram la etajul trei, am făcut un loc acolo-n tavan, în stuf, şi-am

pus-o acolo. Am plecat la muncă şi seara când venim: „Adunaţi careul în faţa frontului!" Şi comandantul, care era un ţigan: „Să iasă afară ăla care-a furat burta! Dan Diaca, fă un pas înainte! Ce-ai făcut cu burta, Dane?“. L-a luat direct pe Dan, că ştia că e cu obiceiuri d-astea. Şi Dan spune: „Nu, eu n-am luat, puteţi să mă căutaţi". Ne dă drumul în dormitor, ne culcăm şi eu mă duc la Dan Diaca şi-i spun: „Măi Dane, eu am luat burta şi nu ştiu ce să fac cu ea, că nu pot s-o mănânc". „Daţi-mi-o mie!" Şi i-o dau lui. Şi zic: „Măi, dar ce faci cu ea?“. „Păi o curăţ, o tai bucăţele, o las afară să îngheţe, o pun tot aşa, sub acoperiş". Dimineaţa, înainte de a pleca la lucru, iar ne scoate afară: nu pleacă nimenea la lucru până nu iese cel care-a luat burta! Şi văzând că nu iese nimenea, spune: „Uite ce fac, din doi în doi faceţi câte un pas înainte şi ăia care fac un pas înainte vor primi cincizeci de lovituri la fund". Şi-atunci am zis: „Decât să fie bătută toată lumea..." şi m-am hotărât şi fac un pas înainte. în momentul ăla, Dan Diaca strigă: „Eu am luat burta, dom’le!" Eu mă uit la el şi spun: „Dane, eu am luat-o, nu tu!“. „Lăsaţi-mă-n pace! Eu am luat burta!" „Şi unde-i burta? Spune unde-i burta, dă burta, ce-a mai rămas din ea!“. Primeşte izolare, îl bagă la izolare. Natural, când a revenit de acolo, Scribnic şi cu mine i-am pregătit mâncare. Şi zic: „Dane, de ce-ai făcut chestia asta?" „Păi eu sunt obişnuit cu d-astea. Eu am renume pentru chestia

asta. Ce să faceţi, mi-aţi dat-o mie, nu?“.

M: Tărâţe.

I: Aşa, şi el îşi vedea de treabă, sau doi câţi erau, îşi vedeau de treabă, goleau şi puneau în saca şi după aia se duceau şi vărsau în Dunăre. Şi au descoperit băieţii şi toţi se duceau noaptea la W.C. cu cana, şi-n momentul în care ajungeau în dreptul cailor, băgau cana-n săculeţ şi veneau în dormitor. Aşteptau să vie ciorba şi puneau...

M: Tărâţele astea...

I: Aşa. Şi se-ngroşa ciorba. Şi într-o noapte am făcut şi eu chestia asta. M-am dus, am luat o cană, am băgat în ciorbă, am gustat-o, n-am mai putut s-o mănânc...

M: Avea un gust rău?

I: Da, dar mâncau oamenii. Vă spun, eu atuncea am cedat... Şi acuma de la cartofi să vă spun. Plecând, într-o putină am văzut ceva şi bag mâna şi iau. Era ceva destul de greu. Imediat am pus sub zeghe, m-am băgat în dormitor, am ajuns în patul meu, la etajul trei, şi mă uit. Ce era? O burtă!

M: Dar de ce era? De cal?

I: Nu ştiu de ce animal. Ne dădeau câte-o burtă din asta, noi îi spuneam că ne dă mâncare de oţostroafe, de măruntaie, de copite, de chestii d-astea, ne dădea maţe şi ne făcea o mâncare din astea. Burtă jumătate spălată, jumătate nu. Şi când am văzut burta aia, mi s-a făcut greaţă. N-am ştiut ce să fac cu ea şi, cum eram la etajul trei, am făcut un loc acolo-n tavan, în stuf, şi-am

pus-o acolo. Am plecat la muncă şi seara când venim: „Adunaţi careul în faţa frontului!" Şi comandantul, care era un ţigan: „Să iasă afară ăla care-a furat burta! Dan Diaca, fă un pas înainte! Ce-ai făcut cu burta, Dane?“. L-a luat direct pe Dan, că ştia că e cu obiceiuri d-astea. Şi Dan spune: „Nu, eu n-am luat, puteţi să mă căutaţi". Ne dă drumul în dormitor, ne culcăm şi eu mă duc la Dan Diaca şi-i spun: „Măi Dane, eu am luat burta şi nu ştiu ce să fac cu ea, că nu pot s-o mănânc". „Daţi-mi-o mie!" Şi i-o dau lui. Şi zic: „Măi, dar ce faci cu ea?“. „Păi o curăţ, o tai bucăţele, o las afară să îngheţe, o pun tot aşa, sub acoperiş". Dimineaţa, înainte de a pleca la lucru, iar ne scoate afară: nu pleacă nimenea la lucru până nu iese cel care-a luat burta! Şi văzând că nu iese nimenea, spune: „Uite ce fac, din doi în doi faceţi câte un pas înainte şi ăia care fac un pas înainte vor primi cincizeci de lovituri la fund". Şi-atunci am zis: „Decât să fie bătută toată lumea..." şi m-am hotărât şi fac un pas înainte. în momentul ăla, Dan Diaca strigă: „Eu am luat burta, dom’le!". Eu mă uit la el şi spun: „Dane, eu am luat-o, nu tu!“. „Lăsaţi-mă-n pace! Eu am luat burta!" „Şi unde-i burta? Spune unde-i burta, dă burta, ce-a mai rămas din ea!“. Primeşte izolare, îl bagă la izolare. Natural, când a revenit de acolo, Scribnic şi cu mine i-am pregătit mâncare. Şi zic: „Dane, de ce-ai făcut chestia asta?" „Păi eu sunt obişnuit cu d-astea. Eu am renume pentru chestia asta. Ce să faceţi, mi-aţi dat-o mie, nu?“.

M: A fost om de treabă.

I: Da... Eu am o verişoară care s-a născut la Paris. Maică-sa a fugit din ţară şi s-a căsătorit cu un mare chirurg. Maică-sa, în vacanţe, o trimitea în România, pentru că taică-său, doctorul, era un om foarte sever... Aşa a ajuns... s-a căsătorit, a divorţat... mă rog, eu n-am ştiut nimic de ea. Un văr de-al meu mă invită: „Uite, a venit Catherine de la Paris". „Cine-i Catherine?" „Păi Catherine Orăşanu, fata lui cutare, e verişoara noastră", nu ştiu ce... Şi vine Catherine şi mi-o prezintă...

M: Aşa, şi ce voiaţi să spuneţi? Era ceva legat de Diaca, sau ce voiaţi să spuneţi de-aţi amintit-o pe verişoara asta?

I: Aşa, da! Şi asta s-a apucat să-şi facă arborele genealogic. Şi-a găsit un domn aicea, un specialist, i-a dat bani să i-1 facă, şi la un moment dat îmi dă telefon: „Uite ce e, îţi dau adresa, întâlneşte-te cu domnul cutare şi spune-i că am pentru el cinci mii de euro şi să-mi termine arborele genealogic". Şi-i dau telefon omului ăsta şi-i spun: „Uite ce, verişoara mea mi-a telefonat...". „Da, dom'le, ştiu! Aveţi puţină răbdare... Dar n-aţi vrea mai bine să ne întâlnim şi-am să vă explic despre ce e vorba?" Şi trebuia să vie la o anumită oră. Vine cu o oră întârziere, când credeam că n-o să mai vie, şi-mi spune: „Vă rog să mă scuzaţi, am fost... Dumneavoastră dacă ştiţi, trebuie să ştiţi, am fost la familia Diaca". Eu am rămas uimit: „Cum familia Diaca?! Mai trăieşte Dan Diaca?!". „Nu, este sora lui Dan Diaca, el a murit. Ei,

acum vreau să vă spun de Dan Diaca[1]. în crizele lui de disperare, cică spunea: „Dom'le, gândiţi-vă că eu... de ce am intrat a doua oară-n puşcărie? Prima oară am fost băgat

pentru că, fiind elev, s-au luat portretele şi icoanele din clasă şi s-a pus comitetul... bărboşii. M-am dus în magazie cu încă un coleg, am luat bărboşii...[11]

M: Marx, Engels?

I: Da... „... şi am dat bărboşii jos, şi pentru asta eu şi colegul meu am fost condamnaţi. Am făcut puşcărie, am trecut prin Piteşti, am fost eliberat şi nu eram tâmpit, nu eram prost, mi-am dat seama că sunt urmărit. Dar mi-am dat seama că în viaţa mea nu voi mai fi om ca toţi oamenii... închipuiţi-vă, acasă, la părinţii mei, când rămâneam singur cu mama sau cu sora mea, se închideau în cameră. Iar noaptea, dacă mergeau la W.C. şi se-ntâlneau cu mine-n drum, că voiam şi eu să merg la W.C., se duceau repede-n cameră[11].

M: Şi se speriau, erau...

I: Da. „Mi-am dat seama că nu voi mai avea... şi viaţa mea numai în puşcărie va fi[11].

M: Da. Deci familia aflase de la Europa Liberă că, mă rog...

I: Probabil... Nu ştiu de unde. Zice: „Gândiţi-vă că eu, la vârsta mea, n-am sărutat o femeie! Am treizeci şi nu ştiu cât de ani. Voi vă bucuraţi şi aşteptaţi un decret; eu, dacă se dă un decret, imediat voi fura sau voi face ceva ca să mă bage iar în puşcărie. Că viaţa mea e numai în puşcărie! în puşcărie voi muri![11].

M: Şi cu soră-sa, ce spunea omul ăla?

I: Aşa, de la soră ce află? Că Dan Diaca a fugit în Germania. S-a căsătorit în Germania şi-a avut un copil şi murise de câteva luni de zile.

M: Acuma, de câteva luni?! Aşa recent?!

I: Asta-i de-acum trei-patru ani. Murise de câteva

luni... Nevastă-sa avea un restaurant şi se ocupa de restaurant, de asta... Au avut un copil... Tocmai ceea ce spunea el că n-o să aibă niciodată, uite că a avut. Şi m-am bucurat foarte mult. Şi mi-a spus omul chestia asta şi mi-a dat arborele genealogic, pe care-1 am aicea. „Spuneţi-i verişoarei dumneavoastră că nu-mi trebuie cinci mii de euro, să mă lase-n pace!“.

15

Spiritualitate în închisoare

M: Acuma, din punct de vedere sufletesc, spiritual, s-a vindecat starea asta care vă făcea, când eraţi în comandouri, să mergeţi cu capul înainte?

I: Da, da! Am descoperit Biserica, toate chestiile astea care au venit treptat.

M: Dar când aţi fost arestat, deja era modificată starea?

I: Era deja modificată, dar marea modificare a venit în puşcărie. Pentru că altfel n-aş fi rezistat în toată puşcăria asta. Am fost foarte mult singur la un moment dat şi binecuvântez perioada aia în care am stat şase luni singur.

M: Dar cum s-a produs, să zicem, această vindecare? în închisoare aţi simţit ajutorul lui Dumnezeu?

I: Cum spuneam, am stat la un moment dat şase luni singur şi după şase luni m-au băgat într-o cameră unde erau vreo treizeci şi ceva, aproape patruzeci. în camera asta era - frontieriştii erau băgaţi la politici - şi o bandă de ţigani din Dobrogea, cu nişte fraţi Ghe- rebent, unii care treceau noaptea cu căruţa în Bulga-

 ria şi jefuiau cooperativele de haine de piele... Până la urmă i-au

prins şi i-au băgat la politici. Şi fraţii ăştia doi terorizau toată camera. N-am intrat în legătură, n-am observat, n-am legat nici un fel de prietenie. Odată, unul din ei m-a ameninţat - cum se întâmpla ceva care nu le convenea (nu puteai să vorbeşti morse, nu puteai nimic), ăştia imediat se duceau şi băteau în uşă -, până când într-o zi l-am prins pe unul, pe Gherebent ăsta care era mai bătrân, l-am băgat într-un colţ (şi a mai fost cu mine un timişorean, un băiat, un ungur, tot frontierist) şi i-am spus: „Măi, dacă nu-ţi ţii gura...!" şi l-am mai potolit. Dar fiind de serviciu într-o dimineaţă (adică eu trebuia să mă ocup de măturat, de curăţat, de primirea turtoiului), eram la vizetă şi făceam de serviciu cu încă un băiat, nici nu ştiam exact cum îl cheamă. Şi primind turtoiul, când s-a aplecat ăsta, avea o cruciuliţă legată la gât, cu un şiret. O cruciuliţă făcută din os sau din coadă de perie de dinţi. Caraliul a băgat mâna şi a apucat cruciuliţa, dar a apucat de sfoară. El s-a tras, sfoara s-a rupt... Ăla: „Dă cruciuliţa!". Ăsta n-a vrut s-o dea, a luat-o şi-a înghiţit-o. S-a deschis uşa şi-au început în primul rând cu înjurăturile. Atuncea l-am văzut pe omul ăsta, era de-o îndârjire extraordinară! Le-a spus: „Criminalilor, voi purtaţi steaua aicea, eu crucea o am aici şi nu puteţi să mi-o luaţi!" M-a uimit omul ăsta! Şi au început să dea în el. în momentul când a început să dea în el, am întins şi eu mâna şi l-am împins pe caraliu. Caraliul a închis imediat uşa

şi după juma' de oră ne-a scos pe amândoi afară. Şi ne-au băgat într-o cameră unde erau vreo zece caralii şi-au început să ne bată. Ne-au bătut cu pumnii, cu picioarele, cu bâte, cu tot, până ne-au lăsat laţi pe jos. în momentul în care ne-au lăsat laţi, au urinat pe noi şi-au vărsat o tinetă cu murdărie. Au închis uşa şi-au plecat. Şi-atuncea l-am auzit pe băiatul ăsta plângând şi începând să înjure. îşi înjura mama: „ mnezeu' mă-tii, mamă care m-ai făcut! Mai bine făceai un rahat decât să mă faci pe mine!" Când şi-a dat seama ce zisese, a început să plângă. „Doamne, iertare, uite în ce hal m-au adus ăştia! Vă rog să mă iertaţi - el îmi ştia mie numele - domnule Iamandi!" Am văzut că avea nişte

murdărie în dreptul capului. Ne-am sculat, ne-am oblojit şi-am început să discutăm. Era un ţăran simplu, analfabet, din regiunea Galaţilor, orfan de război. El era Scribnic. Aşa l-am cunoscut pe Scribnic, de care am povestit.

M: Deci asta s-a întâmplat după perioada aia de izolare de şase luni, nu?

I: Da.

M: Şi cum a fost procesul ăsta interior, să zicem, de recâştigare a lui Dumnezeu?

I: L-am văzut pe Scribnic cum se ruga, am avut discuţii...

M: Dar acum dumneavoastră pe ce poziţie eraţi, o poziţie atee sau...?

I: Nuuu, nu eram pe o poziţie atee!

M: Indiferent...

I: Nici chiar indiferent, nu, dar eram căldicel. Da, în libertate mergeam la biserică din când în când, dar nu... După toate discuţiile, pot să spun că din toată lumea, din toate amintirile pe care le am din puşcărie, el este omul căruia i-aş săruta picioarele astăzi, acest Scribnic. N-am izbutit să dau de el, v-am spus...

M: în închisoare aţi avut momente în care aţi simţit explicit ajutorul lui Dumnezeu, prezenţa lui Dumnezeu?

I: Da. Chiar toate chestiile ăstea: nu pot să mi le explic altfel. Sunt lucruri, provocări pe care le-am căutat cu lumânarea şi din care aş fi ieşit strivit... Am făcut tuberculoză şi-am dus-o pe picioare, fără nici un tratament. Când am ieşit afară, mă întreba doctorul: „Când ai avut tuberculoză?" - „Eu?! Nu ştiu". „Păi uite că ai trei noduli calcifiaţi".

M: Nici n-aţi ştiut c-aţi avut...

I: Nu.

M: Şi credeţi c-a fost mâna lui Dumnezeu aicea?

I: Numai, numai mâna lui Dumnezeu... Noi, tineretul, rezistam. Dar erau bătrânii, care erau cei mai ciomăgiţi, mai ales când se coborau scările. De exemplu, noi, în camera noastră, l-am avut pe colonelul Radu Florescu, care era infirm, invalid de război. Şi eu cu Negrescu Fag, care fusese în reeducare la Piteşti, îl luam pe umeri şi coboram cu el împreună, ca să fim noi la margine şi să fie el în mijloc, să nu...

M: Şi eraţi ciomăgiţi pentru el, practic.

I: Da.

M: Bun, dar de ce făceaţi gesturile astea?

I: Păi îţi dădeai seama că... Măi, sunt nişte bătrâni care ajungeau jos însângeraţi. A avut unul ideea şi toţi am fost de acord: trebuie să-i protejăm pe bătrâni. Deci bătrânii la mijloc, ne organizam. în momentul când intrau ăia în cameră, ştiam ce ne aşteaptă. Spuneau: „Dezbrăcarea!". Până ne dezbrăcăm, ne aranjam în aşa fel şi chiar pe scări, pe parcurs. Care vedea un bătrân care nu poate să coboare, îl lua.

M: Cum vă raportaţi la cei care, într-un fel sau altul, v-au făcut rău? Care era atitudinea? îi condamnaţi, îi iertaţi, îi uraţi?

I: Nu, nici... pe moment e un moment de duşmănie, de ură, dar nu am păstrat nici o ură, nici o ranchiună...

Vreau să vă mai spun un lucru care m-a salvat. în Jilava, proaspăt venit, să vă spun ce s-a întâmplat. Intru în Jilava şi sunt de la carantină, adus de la Rahova. „Cum te cheamă?". „Iamandi". „Cum te cheamă, mă?“. „Iamandi". Văd că deschide uşa şi cheamă pe altul: „I-auzi, mă, cum îl

cheamă: Iamandi!" Şi: „Măi, tu ai rude în Jilava?". Imediat am intrat la bănuială. Zic aoleu, ce s-a întâmplat?! Probabil cineva din familie.... Mă rog, sunt dat în celular, într-o cameră, şi eu îi spun unuia povestea. Şi ăla cică: „Mă, nu-i asta, şeful plutonului de execuţie este un ţigan care se numeşte

Iamandi!“. Şi a doua zi s-a deschis uşa şi intră vreo patru caralii, cu un ţigan cu nas de papagal: „Cum te cheamă pe tine, mă?“. „Iamandi“. Şi ăia încep toţi să râdă...

După 23 august, când au început arestările, primele arestate au fost marile personalităţi. Şi după aia, treptat, treptat, pe valuri... dar au fost primii trei ani în care în puşcărie, vorbesc din punctul meu, al deţinutului, era o atmosferă înălţătoare, în care străluceau aceste personalităţi. Erau numai somităţi ştiinţifice, politice, bisericeşti, se ţineau conferinţe, era un mediu academic în puşcărie.

M: Asta dumneavoastră aţi aflat de la alţii, că n-aţi prins, n-aţi fost...

I: N-am prins, dar am urmărit ceea ce am apucat eu din ceea ce era înainte. Lucrurile au decăzut treptat, treptat. în primul rând au decăzut de când au început să bage în puşcărie frontieriştii şi pe cei care au avut arme.

M: I-au băgat tot la deţinuţii politic.

I: I-au băgat la politici. Asta a fost un dezastru pentru politici, că printre frontierişti erau tot felul de lichele şi care s-au pretat în puşcărie la tot felul de josnicii.

M: Scăzând cumva nivelul.

I: Au scăzut nivelul treptat, treptat. Iar purtătorii de armă, majoritatea celor care au fost condamnaţi pentru arme, nu erau nici din partizani, nici din cei...

Mă rog, erau denunţuri făcute din invidie, că ăla trăia cu nevasta nu ştiu cui... Chestii d-astea. Tu ştiai că are o armă, şi chiar dacă nu ştiai, făceai un denunţ că... Ei, asta a scăzut foarte mult nivelul...

M: Aţi stat în puşcărie cu legionari? Cum erau legionarii faţă de ceilalţi deţinuţi, dacă era vreo distincţie?

I: în primul rând pot să vă spun că era o diferenţă de-o poştă între o celulă în care era un legionar şi o celulă în care nu era. Cei care ne-au introdus în puşcărie şi ne-au predat aceste reguli au fost legionarii. Adică era un anumit ritual. începând de la împărţitul pâinii, până la serviciu, până la tinete, până la astea... Toate se făceau alandala, până în momentul în care întâlneai un deţinut vechi, şi în general deţinuţii vechi cu care te întâlneai erau legionari.

M: Şi ei vă făceau un fel de instructaj...

I: Da, de la ei... „Dom'le, uite ce e, trebuie făcut asta şi asta". Totul era o problemă în puşcărie. De exemplu, la Jilava când eram, deschisul geamurilor. Era o atmosferă împuţită, cu umezeală. Dacă ţineai geamurile închise, cu tinetele alea, era un aer irespirabil. Dar erau oameni care voiau geamurile închise, cu teoria era că de căldură nu a murit nimenea, dar de frig da, şi de ce să murim de frig? Tabere d-astea... De exemplu, măturatul. Eu, fiind de serviciu, n-am ştiut şi am început să mătur. Şi la un moment dat era pe un pat pe etajul trei, chiar lângă uşă, un fost partizan,

care, dormind într-o peşteră, dăduse ursul peste el şi-l strânsese ursoaica. Şi era complet deformat. Fusese în spital nu ştiu cât, coastele complet rupte, era un infirm. Şi a început să strige: „Ia uite mă, ăsta e... turnătorul ăsta!". De ce? Că măturam dinspre uşă înspre perete. „Trebuie să mături

dinspre perete înspre uşă, ca să ieşim toţi afară!“.

M: Erau şi superstiţii dintr-astea... Prin ce se distingeau legionarii de ceilalţi deţinuţi?

I: Prin acest comportament de demnitate, prin tot comportamentul... Vedeai omul că se roagă, adică nu se jena. Eu, de exemplu, mă rugam pe ascuns, dar de fiecare dată am văzut oameni care, îngenunchind la capul patului, se rugau făţiş. Şi ăştia erau legionarii.

M: Acuma, nici toţi legionarii nu erau la fel, nu?

I: Nu.

M: Dar oricum, procentul cel mai mare de oameni credincioşi, de oameni cu demnitate, era la ei...

I: Categoric!

M: Şi aveau un ascendent moral deţinuţii legionari în faţa celorlalţi?

I: După părerea mea, da. Fără să-ţi dai seama, aveau.

M: Adică ei nu încercau să se impună, să facă prozelitism sau...

I: Nu. Doar când erau discuţii, când erau chestii din astea... Erau lucruri care calmau spiritele.

M: De unde credeţi că venea diferenţa asta dintre legionari şi ceilalţi deţinuţi? Ce stătea la bază? Cum de erau altfel?

I: în primul rând prin educaţia lor. în afară de asta, prin experienţă. Erau toţi oameni care trecuseră ori prin arestul lui Carol, ori prin arestul lui Anto- nescu, adică aveau deja un trecut şi-o experienţă de cum se trăieşte-n puşcărie, de cum se luptă sub prigoană.

M: Şi bineînţeles trecuseră şi prin lupta cu comuniştii, că erau printre primii vizaţi de comunism... Nu încercau ei să facă nici un fel de prozelitism, să-şi facă mai

cunoscute ideile, să le împărtăşească şi altora?

I: Foarte rar, numai dacă legai o relaţie de prietenie... Dar încercau să impuie anumite lucruri prin comportamentul lor. în discuţiile cu caraliii, în toate chestiile astea...

M: Ce anume din educaţia lor îi făcea să fie diferiţi?

I: Păi educaţia lor este cam educaţia pe care-am primit-o şi eu. Dragostea de Dumnezeu, de ţară, spiritul de sacrificiu... Mă rog, erau şi unii care au stat liniştiţi, dar pentru că ştiau că au fost legionari, sau aveau informaţii, îi arestau. însă în puşcărie se simţea omul care-a fost în libertate, legionarul care-a fost în libertate.

M: Mi-aţi spus că aţi fost liber în închisoare. în ce sens v-aţi simţit liber în închisoare?

I: Că puteam să înjur pe cine credeam eu de cuviinţă... Şi nu-mi era frică. în puşcărie, ceea ce simţeam, am spus totdeauna, şi-am spus cu voce tare. Mă rog, eu am avut o comportare poate diferită, pentru că de câte ori mi s-a spus: „Vezi, fereşte-te de cutare turnător! “, eu m-am dus imediat la el şi i-am spus: „Băi, uite ce e, eu am venit în celula asta şi îmi fac datoria de deţinut. Voi bate la morse, voi face tot ce scrie acolo că nu trebuie să fac. Aşa că dacă ai ceva de turnat, uite, bate în uşă şi spune! Ori cere să te mute pe tine în altă cameră, ori dacă vrei să rămâi aicea, bate în uşă şi spune ce se întâmplă!"

M: De ce era pentru dumneavoastră atât de important sentimentul ăsta de libertate, pentru care aţi riscat multe lucruri?

I: Dacă afară o făceam cum o făceam, dar în puşcărie, unde nu mai aveam frică de nimenea! Ce putea să-mi facă-n puşcărie?

M: Să vă pedepsească, să vă izoleze...

I: Aia era legea puşcăriei, să mă pedepsească, dar asta nu însemna că eu trebuie să mă ascund. Asta simţeam, asta trebuia să spun!

M: Indiferent de consecinţe?

I: Indiferent de consecinţe, nu mă interesa. Am spus-o cu voce tare şi comandanţilor, şi tuturor când a fost cazul.

M: Dumneavoastră aţi fost cel puţin un simpatizant al legionarilor, i-aţi apreciat în închisoare. Aţi

spus că aţi fost în preajma lor, că vă doreaţi să ajungeţi la Aiud, unde era o închisoare pentru legionari...

I: Da.

M: De ce doreaţi să ajungeţi la Aiud? Să cunoaşteţi oameni de caracter? Pe de altă parte ştiaţi că la Aiud e un regim mai greu decât în alte închisori, că legionarii, în puşcărie, au avut parte de-o atenţie specială...

I: Regimul în puşcărie e cum ţi-1 faci tu. Este regim aspru, dar tu poţi să trăieşti foarte bine în acest regim, dacă nu deznădăjduieşti şi dacă nu te laşi înjosit de el, şi mai ales dacă te încrezi mereu în ajutorul lui Dumnezeu... La Aiud... Şi discuţiile, şi toate astea, erau altele acolo.

M: Şi atuncea, pentru dumneavoastră, indiferent de faptul că era un regim mai aspru la Aiud, conta foarte mult să fiţi cu oameni de calitate şi să aveţi parte de discuţiile astea?

I: Categoric! Categoric! Categoric!

M: Deci pentru dumneavoastră, sau printre deţinuţii politic în general, Aiudul avea aşa o faimă, cumva ca un loc

special, un loc cu oameni de calitate.

I: N-aş putea spune că era în general chestia asta. în lotul meu şi cu băieţii cu care am stat, de exemplu am stat cu foarte mult tineret, din studenţii de la Timişoara, care erau vreo sută şi ceva. doar vreo trei sau patru aveau simpatii legionare şi le-ar fi plăcut să fie la Aiud.

VASILE-JACQUES IAMANDI ISCODIT DE MOISE MONAHUL

M: Spuneaţi că nu contează regimul aspru. Cum reuşeaţi să trăiţi când era regimul aspru? De ce nu contează regimul? Vreţi să spuneţi era mai importantă viaţa sufletească?

I: Categoric!

M: Spuneaţi că nu v-a fost frică.

I: Da.

M: Ăsta a fost un lucru pe care vi l-aţi propus sau era în firea dumneavoastră?

I: Era, este firea mea.

M: Dar aţi avut totuşi momente când v-a fost frică?

I: Nu, nu a fost nici un moment când mi-a fost frică efectiv. Eu am luptat cu arma-n mână, mi-am riscat viaţa, că aşa cum puteam şi eu să-l împuşc pe ăla din faţă, tot aşa putea şi ăla să mă împuşte pe mine, am scăpat şi întâmplător am ajuns în puşcărie, n-avea de ce să-mi fie frică.

M: Viaţa pe care aţi dus-o înainte, asprimile ei, în Legiunea Străină şi pe tot drumul făcut pe jos...

I: M-a ajutat foarte mult, m-a făcut să suport mult mai uşor puşcăria.

M: A fost ca o pregătire.

I: Da.

M: Cu firea dumneavoastră, nu a fost greu să

suportaţi umilinţele de la gardieni şi să nu ripostaţi?

I: A fost foarte greu şi de aia am trecut prin această perioadă de la început, în care ripostam la fie-

care... Până când Radu Gyr mi-a deschis ochii atun- cea... Pe parcurs am început să-mi dau seama din ce în ce mai mult câtă dreptate avea şi că n-are rost ceea ce fac, dar înainte aveam obiceiul de a riposta la fiecare...

M: Aţi fost până la urmă la Aiud? Aţi ajuns pe la Aiud?

I: Da, am ajuns. Am avut un ghinion, am ajuns la Aiud, dar n-am stat decât şase luni acolo. în momentul când trebuia să mă repartizeze la Zarea, pentru ca apoi să mă bage în fabrică, am fost chemat înapoi la Bucureşti, pentru anchetă.

M: Bun, şi acuma la Aiud cum era viaţa? A fost la înălţimea a ceea ce aşteptaţi dumneavoastră?

I: Toţi cu care-am fost erau oameni noi arestaţi şi erau doi legionari care, mă rog, mi-au spus că sunt legionari, dar i-a turnat cineva, scăpaseră până atun- cea, nu fuseseră niciodată arestaţi. Erau oameni care... Mă rog, n-am ajuns să iau legătura cu cei vechi...

M: Cu spuma deţinuţilor.

I: Da.

M: Aţi avut mulţi care-au murit în preajma dum- neavoastră în închisoare?

I: Cam vreo paisprezece sau cincisprezece.

M: Puteţi povesti cum se întâmplau situaţiile astea?

I: La Jilava am văzut trei oameni murind pe closet, pe tinetă. Doi erau ţărani. Prăbuşindu-se dintr-o dată, căzând jos... Şi baţi în uşă, gata, mort...

M: Morţi de epuizare?

I: Nu, ce epuizare, că nu se muncea?!

M: Păi din cauza tratamentului, că era hrana proastă...

I: Probabil că din cauza tratamentului, asta da.

M: Erau în vârstă oamenii ăia?

I: Nu, nu. Unul avea vreo patruzeci şi ceva de ani, nu era...

M: în închisoare plutea spectrul morţii, era o ameninţare permanentă. Cum era privită moartea?

I: Eu n-aş putea spune cum o priveau ceilalţi, vă spun cum o priveam eu: o priveam ca pe o uşurare. Pentru mine moartea ar fi fost o uşurare. Asta am gândit tot timpul şi m-am şi rugat pentru moarte şi...

M: Când v-aţi rugat, în închisoare?!

I: Da. Consideram asta o salvare, credeam că e singura mea salvare. Vă spun, n-am visat că mă voi elibera vreodată. Am zis: asta este şi singura salvare e să mor cât mai repede. De aia la început au fost provocările, dar mă rog, după aia m-am potolit. Am mai luat pedepse, dar nu pentru că am provocat. Foarte rar când am provocat eu.

M: Şi provocările astea au fost cu un gând din ăsta, în substrat, de a vă aduce moartea mai devreme?

I: Nu, nici nu mă gândeam în momentul când era riposta, îmi venea riposta pe limbă.

M: Dumneavoastră eraţi un om temperamental, irascibil, şi izbucneaţi.

I: Da, aşa a fost.

M: în viaţa dumneavoastră de închisoare, v-a ajutat credinţa în Dumnezeu?

I: Foarte mult m-a ajutat.

M: în ce sens?

I: Vreau să spun că în puşcărie L-am regăsit pe Dumnezeu. Eu am fost în copilărie un băiat foarte credincios, mă rog, dar după moartea tatălui meu am fost complet revoltat. Am avut o cădere, v-am spus, în care acuzam pe toată lumea. Şi în puşcărie am început să-mi revin.

M: Cum a fost procesul ăsta? Ce a declanşat procesul ăsta de revenire la credinţă? A fost un proces interior datorat contextului, a fost influenţat şi de oamenii pe care i-aţi cunoscut?

I: De oamenii care i-am cunoscut, dar şi un proces interior, pentru că am stat de câteva ori câte trei sau mai multe zile singur, zilele de izolare mai ales... Atun- cea mă gândeam şi puteam să mă reculeg. Şi atuncea, în izolare, am început pentru prima oară să mă rog.

M: Vă rugaţi cu cuvintele dumneavoastră?

I: Mă rugam cu cuvintele mele şi mă rugam cu toate rugăciunile care le ştiam eu din copilărie, alea pe care vi le-am spus.

M: Aţi mai învăţat în închisoare rugăciuni?

I: Am mai învăţat după aia în închisoare Rugăciunea inimii.

M: De la cine aţi auzit de Rugăciunea inimii?

I: De la un preot greco-catolic.

M: Şi aţi practicat Rugăciunea inimii?

I: Da. E ceva intim...

M: Care era viaţa dumneavoastră interioară în închisoare? Aveaţi un program după care vă rugaţi? Cum se putea trăi credinţa acolo?

I: V-am spus că eu... regulamentul... nu am ţinut seama de el. De câte ori aveam ocazia, mă refugiam în patul de sus, de la etajul trei, şi acolo eram liber. Mă rugam, evadam pur şi simplu, nu mai eram în celulă. Şi reveneam în celulă când se întâmpla câte ceva şi trebuia să cobor, ca să nu mă găsească ăia. Retrăiam amintiri cu taică-meu, cu copilăria... şi mă rugam.

M: Partea asta de amintiri, pur şi simplu era un lucru programat să-l trăiţi, adică să vă umpleţi timpul, sau ele veneau de la sine?

I: Nu, nu era nimic programat, era instantaneu: diverse scene şi stări de care-mi aminteam...

M: De ce vă întreb, pentru că doamna Aspazia Oţel Petrescu povestea că la un moment dat ea chiar aşa, ca să evadaze din închisoare, să spun aşa, când era într-o situaţie dificilă, cumva încerca să-şi aducă aminte lucrurile frumoase din copilărie, la modul programat, adică îşi propunea să facă lucrul ăsta tocmai ca să evadeze.

I: Nu, la mine veneau instantaneu.

M: Ce v-a adus rugăciunea, ca şi stare sufletească? V-a liniştit, ce s-a întâmplat? Care-a fost efectul?

I: M-a liniştit de foarte multe ori, eram un om foarte refractar şi tot timpul... am fost fugar, am trăit aşa cum am vrut eu... Am fost fugar şi-n puşcărie... Dacă era ceva care nu-mi convenea, imediat spuneam, caraliilor le spuneam în

faţă că sunt nişte jigodii, şi asta mi-a atras tot timpul tot felul de pedepse.

M: Şi rugăciunea v-a liniştit?

I: M-a liniştit, m-a echilibrat, m-a întărit.

M: Dar nu v-a făcut să fiţi mai puţin combativ.

I: Nu, nu.

M: Adică aţi continuat să fiţi la fel de refractar... Bun, acum din perspectiva asta din care v-aţi redobândit credinţa, cum vă gândeaţi la tot ce s-a petrecut, la tot ce-aţi făcut în Legiunea Străină, la toate lucrurile astea? A fost un conflict? I-aţi cerut iertare lui Dumnezeu, care-a fost situaţia?

I: Da, tot timpul m-am rugat. Dar am considerat că eram oarecum chit. Eram un soldat, am luptat, dar aveam în faţă un inamic, care era şi el un soldat. Aşa cum trăgeam eu în el, tot aşa eram şi eu expus să mă împuşte ăla din faţă. Numai datorită lui Dumnezeu am trecut prin chestiile astea, fără să-mi dau şi eu seama, adică mă gândeam la un moment dat: „Mă, cum am trecut, cum am izbutit să scap din...?!". Ca o providenţă, ceva neînţeles... De exemplu, am fost spânzurat, când m-au anchetat chinezii, am fost spânzurat de o mână. Am fost spânzurat de o mână şi cu picioa- rele-n aer şi m-au lăsat acolo. Normal ar fi trebuit... aş

fi murit într-o zi sau două, spânzurat acolo. Ei, cineva a venit şi mi-a tăiat legăturile, n-am aflat nici în ziua de astăzi cine a fost ăla! Am încercat atuncea... „Cine-i?". Nimic!... Dar mâna, vai de ea!

M: Şi cât timp aţi stat spânzurat de-o mână?

I: Cred că vreo şase ore. Cam aşa, în jur de şase-şapte ore.

M: Şi era o durere insuportabilă.

I: Păi era o durere care părea insuportabilă, dar după aia, de la un moment dat, nu mai simţeai durerea. Dar la

început era o durere groaznică...

M: Am uitat să vă întreb: la alte torturi v-au mai supus, sau numai asta cu mâna?

I: Restul, mă rog, intră la grămadă, nu mai... Au fost multe şi aici, în ţară, în puşcării. Bătăi şi izolare... N-aş putea să număr câte zile am făcut şi de câte ori... Cred că de câte ori se anunţa bătaia, de fiecare dată eram pus pe listă. Dar nu numai atâta. La un moment dat a venit unul cu o listă şi-a anunţat: „Florescu Gheor- ghe, să se pregătească de bătaie! “. Florescu Gheorghe era un colonel de cavalerie, era faima Bucureştiului, i se spunea Frumosul. Fio era un bărbat, un cuceritor renumit. Şi acuma era infirm, invalid de război, era şchiop, şi l-au anunţat să se pregătească pentru bătaie. Şi atunci când a venit să-l scoată, am sărit eu şi m-am dus în locul lui. Aveam un gardian care era renumit drept cel mai înţelegător, cel mai bun, că fraterniza cu noi. Eu ştiam că omul ăla avea probabil o misiune să

vadă ce se întâmplă, ce gândim... Nu-mi aduc aminte acuma cum îl chema, dar era un băiat care avea şi câteva clase de liceu, care discuta cu toţi, îi sfătuia: „Vezi că vine Şomlea, vă bate“, nu ştiu ce... Făcea pe cel care fraternizează cu noi. N-aveam săpun, a venit odată, a deschis vizeta şi ne-a aruncat un pachet, erau calupuri din alea de săpun. Tăiau o porţie cât degetul ca să te speli o lună. Şi el ne-a aruncat un calup întreg!

M: Şi gardianul ăsta v-a preluat acuma, când v-a dus la bătaie?

I: Aşa, când a fost bătaia, nu, nu m-a luat el, dar

când am fost în camera de bătăi, era o uşă cu un geam. Şi uitându-mă pe geamul ăla, l-am văzut. Zic: „Aoleu, să nu cumva să mă vadă ăsta!“. Că-1 cunoştea şi pe colonelul Florescu şi mă cunoştea şi pe mine. Şi mă rog, am luat porţia de bătaie, m-am dus în cameră...

M: Şi dumneavoastră cum vă comportaţi? Urlaţi, care era atitudinea când luaţi bătaie?

I: *(Râde)* Vreau să vă spun, odată m-a scos la bătaie şi dădea ăla şi nu ţipam. Şi la un moment dat ăla s-a enervat: „Ţipă, bă, futu-ţi mama ta!“.

M: Nu ţipaţi pentru că nu vă durea sau nu ţipaţi... ca un act de demnitate?

I: Ca un act de demnitate. Nici nu-mi dădeam seama că nu ţipam atuncea când a ţipat ăla la mine: „Ţipă, bă!“.

M: Deci asta, cu înlocuirea lui Florescu la bătaie, a fost la Gherla?

I: Da. Şi după douăzeci de minute a intrat din nou caraliul, pe mine m-a scos la neagra şi pe Florescu l-a scos la bătaie. înseamnă că omul ăla, care era omul nostru şi pe care-1 iubea toată lumea, tot celularul, a văzut chestia că eu am intrat în locul ăluia şi-a spus, şi l-a luat pe Florescu la bătaie, iar pe mine la neagra.

M: Şi cât aţi făcut neagra?

I: Şapte zile.

M: Vă întreb, ce v-a determinat pe dumneavoastră să faceţi gestul ăsta spontan, să vă duceţi să luaţi bătaie în locul altuia?

I: Era... îl cunoşteam de-afară pe Fio. Afară de asta, era, săracu’... Cred c-a şi murit în închisoare. Nu mai ştiu dacă s-a eliberat.

M: Deci de milă.

I: Da. Şi mai era unul care-a fost în reeducare, Negrescu Fag! Pe Negrescu Fag îl ocroteam şi, la bătăi, îl luam cu noi pe umeri, la bătăile pe scară. Săracu', era un om foarte simpatic, foarte cumsecade... A avut un conflict cu Antonescu, când a fost şi a inspectat unitatea, şi trebuia să plece cu Antonescu, c-un avion, nu ştiu unde, să inspecteze nu ştiu ce, şi când a ajuns la avion, a spus, când să-i dea paraşuta: „Eu n-am nevoie de paraşută, daţi-mi voie să-mi aduc cravaşa. Sunt ofiţer de cavalerie şi fără cravaşă nu plec". S-a înfuriat Antonescu, noroc că aghiotantul lui şi-a dat seama şi venea, fugea repede, şi-a venit cu cravaşa în mână şi ăsta a urcat fără paraşută, cu cravaşa...

M: Ăştia nu erau întărâtaţi, gardienii, când vedeau că încercaţi să-i ajutaţi pe alţii?

I: Nici nu ştiu dacă observau, totul era de multe ori pe întuneric. Mergeai din instinct. Coborai nişte scări, ştiai că trebuie să cobori scările şi ajungeai jos şi... Pe cei care erau de la etajul unu, pentru că n-aveau atâta distanţă, îi punea să facă două ture. Coborau pe-o scară, o urcau pe aialaltă...

M: Erau echitabili, să nu ia ăia de la unu bătaie mai puţină decât ăia de la trei!

I: Da. Democratic. *(Râde)*

M: Şi ce făceau ăştia mai în vârstă, ei cum trăiau chestia asta? Vă mulţumeau, care era atitudinea când vedeau că sunt protejaţi?

I: în primul rând, cine avea loc pe pat, avea dreptul să stea pe pat, adică să stea în poziţia şezut, cu mâinile aşa, fără să se rezeme. Dar locurile ăstea erau puţine. Zece, să zicem, într-o cameră de patruzeci. Aceste locuri le dădeam

bătrânilor. Mă rog, stăteau, făceam şi cu schimbul... Mai erau unii care n-aveau loc şi se schimbau între ei, bătrânii, şi stăteau două-trei ore, venea altul, stătea ăla...

M: Şi ăştia care n-aveau loc, ceilalţi...

I: Ăştia care n-aveau loc se plimbau în celulă. Se plimbau într-un sens, după aia se dădea o comandă să se schimbe sensul.

M: în contextul ăsta, se putea vorbi sau trebuia să se vorbească în şoaptă?

I: Trebuia să nu vorbeşti deloc, dar se vorbea. în contextul ăsta, vreau să vă spun că erau colţuri care nu erau vizibile. De exemplu, pe peretele unde-i vizeta nu puteau să vadă. Ei, acolo se juca ţintar, cărţi, se cosea, se scria... Acolo, pe peretele ăla, se făceau toate lucrurile interzise; şi tot timpul îţi făceai de lucru.

M: în închisoare aţi stat cu mulţi preoţi?

I: Da.

M: Şi cu preoţi serioşi, nu cu ăia de care ne-aţi povestit c-aţi fost la stuf...

I: Da, am stat cu destui preoţi serioşi.

M: Şi avea un rol faptul că era un preot serios în celulă? Schimba atmosfera?

I: Avea un rol mare... Nu exista să nu se facă slujbă, să nu se facă rugăciuni în celulă. Erau celule în care se făcea în fiecare zi rugăciunea.

M: în închisoare aţi putut să vă spovediţi, dacă aţi stat cu preoţi?

I: Da, o singură dată. La părintele Stăniloae.

M: Cum era părintele Stăniloae ca şi coleg de celulă?

I: în primul rând, atmosfera celulei în care era... Se

simţea că e un sfânt acolo. Un efect de pace, de linişte sufletească în toată celula... Şi după aia aşteptai să spuie, să ia cuvântul. Şi la fiecare luare de cuvânt a lui se făcea o linişte de mormânt... Auzeai musca şi-l auzeai pe părintele vorbind.

M: Aţi stat cu el la Gherla?

I: Da, la Gherla.

M: Şi cum vi-l amintiţi pe părintele Stăniloae din închisoare?

I: Ce-aş putea să spun ca să... Câteodată erau divergenţe între oameni, intervenea şi imediat oamenii ăia îşi dădeau mâna şi se termina conflictul. De multe ori erau discuţii stupide, cum era în puşcărie, fiecare cu universul lui, fiecare cu ce credea el... şi dacă eu făceam ceva care nu-i convenea vecinului meu, imediat... singura acuzaţie era „turnătorule“... şi începeau discuţii d-astea inutile. Erau celule în care oamenii ajungeau aproape la bătaie pentru nişte nimicuri... Vă spun, eu era să ajung la bătaie pentru că măturam dinspre uşă înspre perete. Şi tradiţia era că trebuie să mături dinspre perete înspre uşă, ca toţi să ieşim afară... Discuţii pe geamurile deschise, pe căldură, pe fel de fel... Erau oameni într-o celulă, se învârtea un univers întreg, în care erau oameni, fiecare cu părerea lui. Şi erau unii care înţelegeau şi se supuneau majorităţii, dar erau alţii care socoteau că ei au dreptate şi că trebuie să treacă peste orice ca să şi-o impuie...

M: Şi părintele Stăniloae calma spiritele.

I: Da. Niciodată n-a fost o discuţie gravă, au fost

numai fleacuri şi începuturi de discuţie. Părintele avea un tact extraordinar, nu ştiu cum izbutea, că oameni care ziceai că sunt gata să se sfâşie, mai că nu trecuseră la înjurături, îi vedeai că-şi dau mâna după aia, spunând: „Te rog, iartă-mă!“.

M: Faceţi-i un portret fizic părintelui Stăniloae! Cum arăta? Cum vi-1 amintiţi?

I: Nu era foarte slab, am văzut oameni mult mai slabi, avea o figură plină de blândeţe... încercam să mi-1 închipui cu barbă şi cu părul mare, cum ar fi arătat. Acolo era tuns chilug şi ras. Dar totdeauna când vorbea, eu mi-1 imaginam cu barbă şi cu părul mare, cu plete. Niciodată nu realizam, totdeauna asta era imaginea: în momentul în care deschidea gura, eu aşa îl vedeam...

M: îi reconstituiaţi chipul de preot.

I: Da.

M: V-aţi mai întâlnit cu el afară?

I: Nu.

M: Gardienii cum se raportau la el?

I: Vă spun că erau mulţi care ascultau la uşă când vorbea şi când se făceau slujbe.

M: Spovedania asta v-a uşurat sufleteşte?

I: Da, desigur.

M: A fost prima spovedanie după...

I: Absolut.

M: V-a şi împărtăşit?

I: Da. împărtăşitul era cu o marmeladă, cu... Mă rog, se făcea un fel de vin.

M: Deci în afară de atunci, la părintele Stăniloae, nu v-aţi mai spovedit şi nu v-aţi mai împărtăşit?

I: Nu.

M: Şi asta s-a făcut cu ocazia unei sărbători, sau, fiind cu el în cameră, aţi...

I: Cu ocazia unei duminici. Nu mai ştiu dacă era în preajma Crăciunului sau a Paştelui, dar cred că în preajma Crăciunului.

M: Şi dumneavoastră aţi cerut să vă spovediţi la părintele?

I: N-am cerut eu, el a întrebat pe toată lumea care vrea să se spovedească.

M: Şi cum a decurs spovedania? V-aţi tras într-un colţ, să nu fiţi la vedere?

I: Da, da. Ne-am dus pe colţul peretelui cudzeta, care nu se poate vedea. Acolo s-a retras părintele şi acolo spovedea.

M: Cum trăiaţi sărbătorile: Pastele, Crăciunul?

I: Cele mai dureroase erau aceste sărbători) Pen~ tru că totdeauna, ştiind că e Crăciunul, încep amintirile pe care le trăiai cu familia, toate chestiile astea îţi vin în minte... Pentru cei care aveau copii, neveste, sărbătorile au fost cele mai dureroase. La mine era mai simplu, că nu eram căsătorit. Eu îmi aminteam lucrurile din familie, cu maică-mea, cu taică-meu, cu bunicu-meu. Dar sunt amintiri copleşitoare.

M: Dacă se întâmpla să aveţi un preot în celulă) sau şi dacă nu aveaţi, încercaţi cumva să marcaţi momentul sau faceţi un fel de rugăciune, de slujbă îu comun?

I: Da. Slujbă, rugăciuni în comun... Va reamintesc ce a fost atuncea la Gherla, când, uitîndu-mâ prin oblon, în noaptea învierii, am strigat în gura mare: fraţilor, Hristos a înviat! Fie ca această înviere să aducă
 şi învierea noastră! Şi atuncea, de peste tot: „Adevărat a

înviat!“. Caraliii turbau. Jos au început să înjure: „L-ai văzut tu c-a înviat?" Şi după aia au început să deschidă uşile... Au bănuit că din celula noastră, dar nu ştiau cine... Au deschis, ne-au culcat pe toţi la pământ: „Să iasă ăla care...!“. Nici unul n-am ieşit. După două zile, probabil că un ciripitor din cameră le-a spus şi m-au luat la izolare.

M: Cântaţi colinde?

I: Bineînţeles. Erau şi colinde făcute acolo, de Radu Gyr şi de alţii...

M: Dar prezenţa diavolului aţi simţit-o?

I: Nu. îi socoteam diavoli pe toţi caraliii ăştia, care după mine chiar erau nişte diavoli. Şi totdeauna m-am mirat cum românul nostru a putut să devie diavol!

M: Cum aţi suportat faptul că eraţi izolat de familie? A fost greu de suportat?

I: Eu mă obişnuisem deja, fugar de atâta timp, mereu plecat... Până am revenit acuma, am mai mulţi ani petrecuţi afară decât în ţară. Că am plecat în Legiunea Străină, m-am întors înapoi, am stat vreo opt ani şi după aia am plecat în Canada şi-am stat treizeci şi doi de ani.

M: Cum vă raportaţi la cei care, într-un fel sau altul, v-au făcut rău în închisoare? I-aţi iertat?

I: Da.

M: A fost greu să-i iertaţi?

I: Nu. Pentru ceea ce mi-au făcut mie, am dreptul să-i iert. N-am dreptul să-i iert pentru ceea ce au făcut ţării. Dar eu, pentru ceea ce mi-a făcut mie, că m-a bătut unul sau că m-a călcat în picioare, i-am iertat de-a doua zi.

M: Cu firea dumneavoastră, cum de-aţi reuşit să-i iertaţi?

I: Nu. Nu. Am gândit că aşa este normal: el este caraliu, îşi face misiunea lui, eu îmi fac misiunea mea,

adică să fac ceea ce el nu vrea să fac.

M: V-a ajutat acolo, în închisoare, poezia închisorilor?

I: Da. Era un sistem, un refugiu, să înveţi în primul rând... învăţai poezia, o repetai în gând, era un fel de a-ţi petrece timpul şi de a evada din imediat.

M: Cum vi-1 amintiţi pe Radu Gyr?

I: Pe Gyr? Din păcate, am stat foarte puţin cu el la Jilava... Era Gyr, care era mai înalt, era Alecu Ghyka, care era tot aşa, avea un metru nouăzeci, şi mai era un căpitan, Stănescu, fost şefia SSI... Şi toţi erau bolnavi. Iar şeful camerei era un fost poliţist, Dumitrescu, din Constanţa. I se spunea Dumitrescu Scurtu, la modul ironic, c-avea şi el un metru nouăzeci... Am stat cam o săptămână cu Gyr, că după aia l-au luat.

M: Şi cum vi-1 amintiţi pe Gyr, cum era Gyr în cameră?

I: Gyr era scos în fiecare zi la anchetă. Era şi bolnav. Şi anchetatorii care îl scoteau cam două-trei ore

 pe zi la anchetă îi băgau în cap că tot tineretul care intrase în puşcărie a intrat din cauza lui, pentru că au învăţat poeziile lui. Şi venea de la anchetă cu nişte ochi bulbucaţi şi aproape plângea. Era terorizat de această idee că din cauza lui o serie întreagă de tineri intraseră în puşcărie.

M: Era un om blând?

I: Foarte blând... Era bolnav, că îl adusese de la Văcăreşti, de la spital. Avea febră... Şi ancheta asta de zi de zi, în care aceşti imbecili îl...

M: îi făceau procese de conştiinţă.

I: Da. Şi după aia l-au luat iarăşi şi am auzit c-a fost pus în libertate.

M: Asta se întâmpla cam prin ce an, când a fost la

Jilava?

I: ’56.

M: Alecu Ghyka de care povestiţi e prinţul Ghyka?

I: Da.

M: Care-a fost la Aiud. Cunoscut pentru ţinuta lui.

I: Da.

M: Şi cum vi-1 amintiţi pe prinţul Ghyka?

I: Un om înalt, se pare că atunci când a fost scos Codreanu de la Râmnicu Sărat, el a vrut să treacă în locul lui. Când l-a strigat pe Codreanu, i-ar fi propus Căpitanului: „Mă duc eu!“, că ştia la ce se duce... Şi Codreanu a fost contra.

M: Eu am înţeles că au vrut să-i organizeze o evadare. Şi cum el semăna cu Căpitanul, ar fi vrut să-l folosească pe el la o situaţie din asta, să-i ia locul.

I: Da.

M: Ca să-i întârzie, să nu sesizeze, să întârzie să sesizeze gardienii chestia asta şi, mă rog, până s-ar fi prins, Codreanu ar fi avut timp să fugă... Şi acuma cum era, în viaţa de celulă?

I: Tot aşa, era bolnav, stătea tot timpul întins. De fapt nu comunica cu nimenea. Dumitrescu Scurtu’ era cel care se ocupa. Le dădea mâncarea, le dădea apa, îi îngrijea, omul ăsta a fost extraordinar şi pentru Alecu Ghyka, şi pentru Radu Gyr...

M: Aţi pomenit în treacăt că printre cele mai dragi figuri din închisoare, pe lângă Scribnic, era Modâlcă...

I: Da.

M: De ce?

I: Lazăr şi Modâlcă. Erau doi studenţi care au fost la Politehnica din Timişoara, arestaţi cu evenimentele din Ungaria. Oarecum simpatizanţi legionari. Toate acţiunile pe care le-am făcut, şi am făcut multe, le-am făcut cu ei împreună.

M: Adică ce acţiuni?

I: Să circule anumite bilete, să organizăm nişte conferinţe, totdeauna m-au ajutat şi-au fost cu mine împreună. Şi mai era un moţ, Mihăilă P. Amos, tot student. Unchiul lui a fost legionar, a murit după ce-a

fost eliberat, îl cunoaşte Marcel Petrişor, că e din regiunea aia de acolo. Şi-am căutat şi l-am rugat şi acuma pe Marcel: „Mă, caută pe acest nepot, dacă îl găsiţi!

M: Şi cu el de ce v-aţi împrietenit?

I: Tot ce făceam, dacă hotărâm să facem o grevă, de pildă, a fost totdeauna omul care ferea ceva ce trebuia să ascundem. Şi totdeauna, la fel ca mine, era contra gardienilor.

M: Revin la întrebarea asta cu poezia în închisoare. în ce fel vă ajuta poezia? Care era rostul ei? Sufleteşte ce se întâmpla? De ce era atâta de importantă pentru un deţinut?

I: Era importantă în primul rând munca pe care o depuneai ca să obţii această poezie, ca să o poţi învăţa. Pentru că ţi-o spunea unul prin morse şi era greu s-o înveţi, dacă n-o aveai scrisă. Şi atunci era o perioadă de o săptămână în care te luptai s-o scrii şi să ascunzi geamul, să nu se şteargă scrisul. Riscai să ţi-o găsească la percheziţie... Şi după aia era satisfacţia că ai învăţat-o şi poţi s-o spui şi altora la rândul tău, să o difuzezi prin viu grai sau prin morse şi s-o faci să circule mai departe.

M: în afară de asta, vă mai repetaţi şi dumneavoastră în minte, în momentele alea de...

I: Categoric! Cred că de patru-cinci ori pe zi îmi reciteam aceste versuri, şi altele pe care le mai ştiam, ca să-mi treacă timpul.

M: Şi care era efectul sufletesc al acestor poezii? Vă încurajau, ce se întâmpla?

I: Categoric! Era ceva înălţător. Cum să spun eu... Simţeai că eşti deasupra mediului, deasupra a ceea ce era împrejurul tău. Şi un sentiment de opoziţie la comunism, de mişcare subterană împotriva comunismului „Nemernică ciurdă, slugarnică plebe,/ Pe toţi v-a-ngro- pat sub cenuşă lopata!/ Hei! Nu mai sunt Vidre şi nu mai sunt Ţebe/ Cu limbă de foc să cutremure gloata?/ Nu-i stâncă să tune, nu-i glas să ne-ntrebe:/ No, gata? Iar noi să răspundem: No, gata!“... Poezia e mai lungă, se numeşte „No, gata!“, după cuvintele lui Avram Iancu...

M: în închisoare aţi cunoscut oameni care erau atei sau care şi-au pierdut credinţa în Dumnezeu din cauza greutăţilor vieţii?

I: Da, da.

M: Şi care era procesul? Adică erau atei sau şi-au pierdut credinţa? Erau atei înainte de arestare?

I: N-aş putea să spun dacă... Dar câte unul mărturisea sincer că este ateu, că nu crede.

M: Făcea propagandă? Râdea de ăia care credeau?

I: Nu, nu, nu, nici într-un caz nu încerca, dar îmi mărturisea mie: „Pe mine nu mă interesează, eu sunt ateu“. Eu încercam să îl conving pe el, să îl aduc la credinţă.

M: Care era atitudinea oamenilor administraţiei faţă de credinţă? Adică dacă v-ar fi prins făcându-vă

cruce, sau în genunchi, sau dacă la percheziţii vă găseau cu vreo cruciuliţă, cum se manifestau?

I: Dacă mă găsea cu vreo cruciuliţă, normal că încerca să mi-o ia... Că mă rog, unii treceau cu vederea, alţii îşi dovedeau devotamentul, pregătind intrarea bruscă în cameră, ca să te surprindă.

M: Şi dumneavoastră, când se întâmpla să vă rugaţi, să zicem dacă eraţi la izolare, sau poate chiar cu unii-n cameră, vă rugaţi în genunchi?

I: Da, mă rugam în genunchi, nu ţineam cont.

M: Şi aţi avut momente în care să intervină gardienii...

I: Am avut momente de fiecare dată. în primul rând era tâmpenia... Dacă era vorba de „Hristos a înviat!„L-ai văzut tu?“. Ironizau credinţa.

M: Dar nu luau măsuri? Dacă vă prindeau în genunchi sau făcându-vă cruce, nu vă băgau la izolare? Nu era o persecuţie şi din punctul ăsta de vedere?

I: Era, dacă te prindea. Depindea şi de gardian, dar în general chestiile astea se mai treceau cu vederea. Erau câţiva nebuni, Şomlea şi alţii, care, dacă te vedeau, înnebuneau. Dar Şomlea, Cârciu, adică îi număr pe degete pe cei câţiva care interveneau la absolut orice. Alţii nu luau în considerare. Dar sunt cazuri - s-au ţinut conferinţe, se povesteau romane - când gardianului care asculta la uşă îi plăcea subiectul şi te anunţa el: „Vezi că astă-seară eu sunt de serviciu, pe la ora opt să începeţi! “.

M: Dumneavoastră vi s-a întâmplat să fiţi trimis la

izolare, de Şomlea sau de altul, pentru că v-a prins rugându-vă?

I: Nu. Rugându-mă, nu. Dar Şomlea îţi dădea oricând un pumn. Dacă-1 nimerea între ochi, aveai ochii cât cepele două săptămâni. Dar un pumn era un cadou, era nimica, asta nu însemna bătaie, însemna ghinion.

M: Aţi avut ghinioane?

I: Am avut ghinioane. *(Râde)* Nu era nimenea care să fi scăpat, că trecea aşa pe lângă tine, şi tu erai încolonat şi te ducea la baie, de exemplu...

M: Şi aveai ghinion...

I:... aveai ghinion să te întâlneşti cu Şomlea bine dispus... Te bătea când era bine dispus, darămite când era rău dispus!

M: Cum vă explicaţi comportamentul ăsta al lui Şomlea şi al alora ca el, care fără nici un fel de motiv, şi că era bine dispus, şi că era rău dispus, bătea?

I: Asta m-a frământat şi mă frământă: cum au putut, ce i-a determinat pe oamenii ăştia să facă ce-au făcut?! Nu înţeleg cum poţi să faci dintr-un fiu de ţăran, dintr-un om blajin, o astfel de bestie! Asta nu, nu... Am fost în China, unde au fost paznici nişte ţărani, nişte oameni care n-aveau nimic în comun cu mine: nu mi-a dat unul un pumn.

M: Deci n-aţi găsit explicaţie pentru comportamentul lui Şomlea?

I: Nu.

M: Ce se întâmpla când murea cineva?

I: Când murea cineva, în primul rând... depinde când

se întâmpla... se bătea în uşă. Dacă murea noaptea, îl lăsa acolo, nici nu-1 scotea, îl lăsa până dimineaţa la număr, rămânea în celulă. Dimineaţa, la număr, te punea să-l dai afară. Şi îl scoteai afară, târâit pe cearceaf sau pe pătură, până la uşă. Şi de la uşă probabil că-1 lua dreptul comun sau alţii.

M: Ce sentiment aţi avut când v-aţi eliberat? Aţi spus că n-aţi crezut că o să vă eliberaţi.

I: Nu, vă spun, am ajuns acasă şi aşteptam să mă aresteze din zi în zi.

M: Nu v-aţi gândit că veţi prinde ziua eliberării?

I: Nu, niciodată n-am... N-am fost nici din ăia care să viseze decretul. Asta e, taberele astea sunt optimiştii şi pesimiştii. Eu nu consideram că sunt pesimist, dar consideram că e o prostie să visez să se deschidă uşa şi să te poftească afară.

M: Lumea vi s-a părut schimbată faţă de cum era înainte de arestare?

I: Acelaşi lucru. Erau oameni care ziceau: „ Astă-seară ascultăm Radio Londra", şi se asculta şi se dădea drumul la robinete la baie, ca să curgă apa, să nu se audă. Şi întâlnirile în care membrii familiei se întâlneau şi înjurau şi-şi spuneau toate necazurile şi toate întâmplările, cum le-a băgat pe cineva în casă, sau nu mai ştiu ce... Se lupta. Oamenii încercau să se elibereze,

dacă stăteai patru într-un apartament, începuse deja lupta ca să te descotoroseşti de indezirabili.

M: Cum se puteau descotorosi?

I: Să găseşti în primul rând pentru cel care stătea în camera ta, care îţi ocupa casa, o locuinţă în altă parte. Cine n-a trăit vremurile alea greu poate să înţeleagă.

16

Eliberarea, reluarea studiilor, performanţe profesionale

M: Cum s-a descurcat familia? O mai aveaţi pe mama în timpul cât aţi fost închis. A avut de suferit de pe urma dumneavoastră?

I: A fost scoasă afară din casă.

M: După ce aţi fost dumneavoastră arestat?

I: Da. Era a treia oară când a fost scoasă afară din casă. După ce soţul ei a fost arestat, ea a fost scoasă afară din casă, ne-am luat altă casă... Deci când a murit tatăl meu aveam o casă pe Aleea Alexandru, care tocmai se terminase. Au vrut s-o ia ruşii şi atunci tatăl meu a aranjat cu secretarul de la ambasada americană, s-o cumpere ambasada americană. Şi a cumpărat-o ambasada americană. Deci de acolo ne-am mutat pe Jean Texier. A venit procesul lui Nicuşor, am fost evacuaţi din Jean Texier în altă casă, la nişte prieteni, pe Jianu. Am stat acolo pe Jianu până când am devenit

eu fugar şi din momentul în care am devenit eu fugar şi până la proces maică-mea a rămas acolo. După proces casa a fost confiscată şi maică-mii i s-a dat o cameră în Dudeşti, la un evreu.

M: Dar cum a reacţionat mama la revenirea dumneavoastră din puşcărie? Cum a fost întâlnirea cu mama?

I: I-am dat telefon de la nişte prieteni, de la mama lui Chiraleu, şi i-am spus: „Sunt aicea pe Flo- reasca, spune-mi unde stai, să vin!“. „Calea Floreasca, numărul cutare". „Iau un taxi şi vin!". „Vino, te aştept în poartă!". Şi într-adevăr în poartă a fost revederea şi m-am mutat la ei.

M: V-a reproşat vreodată mama...?

I: Niciodată nu mi-a reproşat nimic, maică- mea, niciodată! Totdeauna, la toate nebuniile mele, a reacţionat pozitiv.

M: Bun, deci au trecut cei opt ani de condamnare, trebuia să vă eliberaţi în ’63, nu?

I: ’64. Eu am fost am fost eliberat la sfârşitul lui ’64, în decembrie ’64.

M: Şi de unde v-au eliberat?

I: Eram la Luciu-Giurgeni mi se pare, şi-a venit un procuror care ne-a întrebat cine vrea hârtie. Eu renunţasem la chestiile astea, că ştiam că n-au nici un rezultat şi eram convins că voi muri în puşcărie.

M: Adică procurorul vă întreba cine vrea...

I: Hârtie.

ELIBERAREA, RELUAREA STUDIILOR, PERFORMANŢE PROFESIONALE

M: Ca să facă contestaţie sau să scrie ceva, cum era cazul dumneavoastră, că se terminase pedeapsa?

I: Da. Şi băieţii m-au trecut pe listă că vreau hârtie

şi mi s-a dat hârtie. Şi având hârtie, am scris şi eu că mi-a expirat pedeapsa de nu ştiu câte luni, că am fost condamnat pentru cutare. Şi după asta, la vreo trei luni, am fost dus la Jilava. De la Jilava am urcat iar pe dubă şi m-au dus la Dumbrăveni.

M: La Dumbrăveni în Ardeal?

I: Da. De acolo m-am eliberat.

M: Aţi început să spuneţi că aţi fost de patru ori anchetat. O dată pentru Saşa Ivasiuc.. Şi de celelalte trei ori?

I: De fiecare dată adus la Ministerul de Interne, pentru diverse...

M: Mărturii în alte procese.

I: Da.

M: Bun, de aicea a venit eliberarea, de la Dumbrăveni. Asta se întâmpla în decembrie ’64, dar dumneavoastră vă expirase pedeapsa încă din decembrie ’63.

I: Da.

M: Se simţea treaba asta cu eliberarea?

I: Se dădeau cărţi de citit. Toată lumea era convinsă că ne vom elibera, era într-adevăr o atmosferă generală.

M: Erau şi pesimişti care credeau că niciodată...

I: Da, eu făceam parte dintre ei... Au fost discuţii, mă rog, până m-am lămurit şi eu şi după aia am stat în

banca mea. Dar la început, natural, mă... Când auzeam pe unul că „Uite, americanii!", ziceam: „Mă, crezi tu că americanii mor de grija ta, că eşti tu în puşcărie?! “. Nu, că nu ştiu ce, că... Era o discuţie tot timpul; mă rog, n-aveam subiecte de conversaţie şi atuncea asta era o conversaţie care ne lua două-trei ore, încercând să ne convingem unii pe alţii că se vor deschide porţile şi vom ieşi afară.

M: Şi cum a fost ziua eliberării, momentul eliberării? V-au anunţat cu o zi-două înainte că o să fiţi eliberat?

I: La Dumbrăveni... Ei au avut o intenţie ceva cu mine, de aia nu mi-au dat drumul un an şi ceva şi, dacă nu făceam eu scrisoarea, dacă nu-mi dădea hârtie şi nu făceam memoriul ăla, probabil că aş fi rămas. Dar atuncea s-au gândit că trebuie să mă izoleze. Şi m-au luat şi m-au dus la Dumbrăveni, care era închisoare de drept comun. Şi la Dumbrăveni am avut ghinionul că şeful caraliilor era un coleg de-al meu de armată. în timp ce făceam armata, el era sanitar, un ardelean. Şi era un din ăla care totdeauna îşi făcea cruce şi spunea, la fiecare cinci cuvinte: „Vai, Doamne! Vai, Doamne!" Acuma era o bestie acolo.

M: S-a modificat.

I: Da. Era căsătorit tot cu o miliţiancă, gardi- ancă la femei... Ei, omul ăsta când m-a văzut şi m-a recunoscut, în primul rând a intrat în celulă şi a spus celorlalţi despre mine că sunt un bandit şi nu ştiu ce... Şi-a venit să-i scoată la muncă, că-i scotea la muncă. Şi

eu am refuzat: „Dom’le, eu sunt condamnat la politic, nu muncesc. Am refuzat şi când am fost scos la muncă la politici, iar acum cu atât mai mult o refuz, când sunt aicea la drept comun". Mi-a făcut raport să mă bage la neagra. Am făcut patru zile de neagra, iar m-a adus, tot timpul mă persecuta şi mă...

M: De ce vă persecuta? Să nu se spună că pacti- zează cu dumneavoastră? Să nu fie suspectat?

I: Nu ştiu. Dar a dat o caracterizare... în momentul când m-a chemat comandantul să-mi spuie: „Vezi că vei fi eliberat, uite, dă o declaraţie aicea!", şi dădeam o declaraţie că n-am nici o pretenţie, nu voi spune nimic când ies afară, zice: „Ai grijă, că sergentul Popa ţi-a făcut o caracterizare şi mi-a dat caracterizarea. Ai grijă, c-o să

ajungi iar înapoi!"...

M: A fost o caracterizare negativă?

I: Nici n-am citit-o toată, că era pe trei foi de hârtie. Am citit numai prima pagină şi-am dat-o încolo... Că sunt o bestie, că sunt nu ştiu ce, că tot timpul am fost închis la politici şi-am făcut nişte lucruri, majoritatea inventate.

M: Dar unde aţi refuzat munca înainte, când aţi fost la politici?

I: înainte ne-au scos şi ne-au băgat într-o cameră pe ăştia pe care trebuiau să ne...

M: Nu, dar înainte, unde aţi refuzat munca când aţi fost cu politicii? Că asta s-a întâmplat aicea, când aţi fost cu dreptul comun...

I: Nu, vorbesc de Gherla, când am refuzat munca. Ne-a izolat într-o cameră, ne-a băgat, eram în camera mare, eram cam o sută de oameni acolo şi ni s-a spus: „Veţi pleca la muncă“ şi ne întreba ce meserie am avut. Căutau meseriaşi...

M: Era să vă ducă într-o colonie de muncă sau era vorba de muncă în interiorul închisorii Gherla?

I: Probabil şi pentru asta, şi pentru colonii, pentru că majoritatea am plecat. Dar au fost şi unii care au fost meseriaşi, care-i interesau pe ei, şi ăia au fost opriţi acolo.

M: Şi dumneavoastră de ce aţi refuzat? Pe ce motiv?

I: Pentru că ştiam ce s-a întâmplat la Canal. Eram în libertate când a fost Canalul.

M: Ştiaţi că-i extermina.

I: Ştiam de la rudele mele care-au fost închise ce înseamnă „munca“ acolo. Am spus: „Sunt deţinut politic şi refuz munca“. Pentru asta am făcut opt zile de neagra. Şi

de la neagra m-au scos şi m-au urcat pe dubă.

M: Oricum, nu s-a ţinut cont de refuzul dumneavoastră.

I: Nu, nu.

M: De ce dumneavoastră nu v-aţi încadrat, că eraţi deţinut politic, când a fost dat decretul ăla prin care, începând cu ’63-’64, au fost eliberaţi deţinuţii politici? Dumneavoastră cum de nu... cum de v-a prins decembrie ’64 în închisoare?

ELIBERAREA, RELUAREA STUDIILOR, PERFORMANŢE PROFESIONALE

I: Ei, asta nu ştiu! Eu bănuiesc că au avut o altă intenţie cu mine. Eu nu trebuia să ies, trebuia să dispar, cred. Bănuiesc. E o chestie...

M: Dar până în decembrie ’64, când aţi fost luat de la colonia de muncă şi dus la Dumbrăveni, în colonia aia de muncă mai erau deţinuţi politici sau fuseseră eliberaţi?

I: în colonie, din când în când, veneau şi scoteau câte-un grup, dar masiv nu. Masiv a fost după ce-am plecat eu. Dar era o altă atmosferă. Adică se dădeau cărţi, era bibliotecă, mă rog...

M: De literatură sovietică în general, ruseşti.

I: Da.

M: Bun, acum ziua eliberării. Deci v-au chemat, v-au cerut să daţi declaraţia asta...

> >

I: N-aveam bani adunaţi din... banii pe care i-am avut eu când m-au arestat, dar se schimbaseră banii de atuncea şi mi-au dat ei aproape o sută de lei, hrană rece şi biletele de tren.

M: Unde aţi cerut să mergeţi? Că se cerea destinaţia.

I: La Bucureşti. Nu ştiam adresa părinţilor mei. Am dat o adresă fictivă, pentru că ei fuseseră scoşi. Maică-mea

fusese scoasă afară din casă şi nu ştiam unde e. Dar n-am zis nimic de chestia asta, mi-am luat foaia... M-au lăsat în gară la Dumbrăveni.

M: V-au dus cu duba până acolo?

I: Nu, nu, cu caraliul, pe jos. Am mers până la gară, la gară mi-a predat foile, mi-a dat asta... „De acum

înainte eşti liber!“. Şi am stat şi eu pe-o bancă acolo, trenul pleca abia seara pe la opt.

M: Dimineaţa v-au dat drumul?

I: Da. Am stat pe-o bancă, m-am apucat să mănânc hrana rece, dar toată lumea împrejurul meu, probabil că ştiau, şi-au dat seama, că au venit pe lângă mine, a venit o doamnă să-mi dea nu ştiu ce... Avea o purtare toată lumea... Mi s-a făcut loc pe bancă să mă întind, eram conştient că oamenii şi-au dat seama că...

M: De unde veniţi.

I: Da.

M: Eraţi tuns la chelie?

I: Chilug. Cu haine... hainele mele erau putrezite, nu mai erau. Şi mi-au dat ei. Eram îmbrăcat de bogdaproste, cu nişte pantaloni mai scurţi, cu nişte pantofi ca vai de ei, tot ce au găsit ei probabil din echipamentul altora. Mi-au dat o haină mică pe mine, dar... Mă rog, a venit trenul, m-am urcat în tren, şi aici începe povestea. M-am urcat, am văzut unde e un compartiment liber şi am şi închis uşile, sperând să nu vie nimenea. Dar a intrat o duduie, o ardeleancă din aia care vorbea cu R, nu ştiu ce... făcând observaţii şefului de tren. Şi între timp, din discuţii, am aflat. Se muta de acolo de unde era, de prin preajmă, se muta la Cluj şi avea... trenul avea trei vagoane şi la aceste trei vagoane se adăugase un vagon de marfă, în care erau lucrurile ei. Şi-i spunea lui bărbatu-su: „Ai grijă, să nu ne fure!“. Şi când m-a văzut pe mine, imediat şi-a dat seama

că...: „Aaa,

dumneata te-ai eliberat?!“. „Da". „Câţi ani ai făcut?" „Aproape nouă ani". „Cum, nouă ani?!“. Şi a „intere- sat-o“ ideea asta. Şi l-a trimis pe bărbatu-său, care era un mototol, la vagon: „Să stai în vagonul de marfă!" Şi-am rămas eu singur cu ea, a deschis o traistă cu mâncare, o sticlă de băutură...: „Şi femei?" „Ce femei în puşcărie?" Dom’le... nu mai povestesc mai departe. Şi eu, curios să văd dacă după nouă ani mai funcţionez... Eram convins că m-au eliberat din greşeală şi că o să mă aresteze la loc...

Am ajuns la Bucureşti, deci era noapte şi am luat un taxi, mai aveam încă banii pe care mi-i dăduseră, şi am mers până la Floreasca. Când ies de pe Flo- reasca, la Ştefan cel Mare, ştiam că e un oficiu poştal şi că are cabine telefonice. Şi eu mă gândeam că acolo o să iau cartea de telefon şi-o s-o răsfoiesc, că ştiam că maică-mea este pe Floreasca, dar nu ştiam exact unde. Dar oficiul ăla poştal se desfiinţase şi acum era o bancă acolo. Era deja zece seara, ce să fac? Am oprit un miliţian: „Domnu miliţian, eu sunt eliberat din puşcărie, am făcut nouă ani de puşcărie, am venit şi nu găsesc adresa părinţilor mei şi n-am unde să dorm noaptea asta". Şi m-a invitat la circa de miliţie. Mi-a arătat o bancă, m-a băgat în arest acolo şi m-am culcat pe-o bancă, până dimineaţa. Dimineaţa, când a venit, m-a sculat şi m-a dus la ofiţerul de serviciu. I-am arătat biletul de eliberare, i-am spus că nu ştiu... şi m-a sfătuit foarte inteligent: „Dumneata ştii ce trebuie să

faci acuma? O iei pe Floreasca şi suni din casă-n casă, până-i găseşti pe-ai dumitale“.

M: Şi aşa aţi făcut?

I: Nu. Am dat telefon la sora unui coleg de-al meu cu care fusesem în puşcărie, din lotul meu, care s-a sinucis la Aiud, Miron Chiraleu. I-am dat telefon şi mi-a spuns: „Vin imediat acolo!Şi mi-a povestit ea... Miron s-a sinucis cu trei luni înainte de a se elibera.

M: Zisese că se va sinucide?

I: Da.

M: De ce a avut asta-n cap?

I: Am fost repartizaţi la muncă împreună. Miron era un om foarte sensibil şi într-o lună de zile era distrofic, cădea jos din picioare şi l-au reformat. Şi el a spus când ne-am despărţit: „Voi face tot posibilul să ajung la Aiud. Sunteţi de acord să declar că sunt legionar?" „Sigur că da". „Eu vreau să ajung la Aiud. Şi afară de asta, vreau să vă spun că mă sinucid". Şi atuncea am sărit. Eram din acelaşi lot, eu, el şi Gănescu. Şi amândoi am sărit pe el: „Ce mă, eşti nebun?! Cum o să te sinucizi? Asta-i laşitate!" Şi atuncea a spus: „Nu mă sinucid acuma, mă voi sinucide cu trei luni de zile înainte de-a mă elibera". „De ce?". „Pentru că ne vom elibera într-o lume de turnători şi de comunişti, şi nu vreau. Aici, în puşcărie, sunt un om liber şi voi muri aici".

M: De ce voia să ajungă la Aiud?

I: Că ideea noastră a fost permanent că adevăraţii deţinuţi erau vechii deţinuţi şi că în puşcăriile pe unde treceam, Jilava şi astea, era o pleavă.

ELIBERAREA, RELUAREA STUDIILOR, PERFORMANŢE PROFESIONALE

M: Şi că deţinuţii adevăraţi sunt la Aiud, sunt legionarii?

I: Da.

M: Şi acuma... ne întoarcem la episodul cu sora lui Chiraleu. Aţi dat de ea...

I: Am vorbit cu ea, mi-a dat imediat adresa şi

numărul de telefon, de la ea am dat un telefon la maică-mea acasă şi i-am spus: „Sunt liber!" „Unde eşti?" „La Chiraleu". „Ia un taxi imediat şi vino în Calea Flo- reasca, numărul cutare!". Am luat un taxi, maică-mea mă aştepta în poartă.

M: Cum vi s-a părut lumea după ce v-aţi eliberat?

I: Tot timpul am trăit, mă rog, cam primul an de zile, cu impresia că sunt urmărit şi că voi fi arestat din nou. N-am crezut, nu-mi venea să cred că sunt liber. Tot ce făceam, făceam ca să... mă rog, pregătiri pentru viitoarea arestare.

M: Dar de ce aveaţi sentimentul ăsta?

I: Pentru situaţia cu condamnarea mea elastică, cu chestia cu Legiunea, cu... Zic: „Probabil că mă vor lua acuma pentru Legiune. M-au condamnat pentru activitate anticomunistă şi acum mă vor lua a doua oară pentru Legiune, că nu se poate să fi scăpat"... Nu-mi venea în cap că eu am scăpat numai cu aceşti nouă ani şi tot timpul am crezut că asta mă aşteaptă. Şi probabil că asta m-ar fi aşteptat. Cred că de-aia m-au trimis la Dumbrăveni, ca probabil după aia să dispar...

M: Cum vi se părea lumea? Se schimbase lumea? Devenise prezenţa comunismului mai evidentă?

I: în primul rând, maică-mea stătea într-un apartament de două camere. Ea cu soţul într-o cameră aveau dormitorul şi-n camera aialaltă eram eu... Dormeam pe-un pat de campanie. Ca să nu-i deranjez, îmi făcusem un pat de campanie d-ăla militar, pe care-1 închideai şi-l desfăceai, şi noaptea mi-1 puneam în bucătărie şi dormeam în bucătărie. Şi asta îmi dădea mie o oarecare libertate, că dacă veneam noaptea pe la douăşpe, nu deranjam pe nimenea.

M: Şi lumea cum aţi văzut-o? Era schimbată?

I: Mă rog, treptat-treptat am luat cunoştinţă... Aceleaşi lucruri, se asculta Radio Europa Liberă, eram într-o familie de... toţi foşti puşcăriaşi...

M: Aţi încercat să vă găsiţi de lucru?

I: M-am prezentat la miliţie cu foaia de eliberare şi să-mi iau biroul populaţiei, buletinul. Mi-au luat toate actele, m-am prezentat să-mi iau buletinul, am fost chemat la comandant şi mi s-a spus: „Dumneata te vei stabili în orice oraş din ţară, la o sută de kilometri distanţă de orice graniţă[11]. „Dom’le, eu am stat în Bucureşti, am fost arestat...[11]. „Nu, n-are importanţă, nu ne interesează![11].

M: Numai puţin: nu vă dădeau voie în Bucureşti şi în oraşe care erau la mai puţin de o sută de kilometri de orice graniţă?!

I: Da, aşa. Discuţii, parlamentări, mă rog, am refuzat, mă somau de câte ori mă duceam... Şi am cerut să mi se dea voie să lucrez, să... Şi mi-au dat ultimul termen în care trebuia să plec.

ELIBERAREA, RELUAREA STUDIILOR, PERFORMANŢE PROFESIONALE

M: Din Bucureşti.

I: Soţul mamei mele era medic la spitalul Ministerului de Finanţe, iar şeful personalului la Ministerul de Finanţe era generalul Cambrea, comandantul Diviziei „Tudor Vladimirescu“, aia întoarsă din URSS. Era şeful personalului. Şi s-a dus... Fiind internat generalul Cambrea acolo, doctoru-i povesteşte: „Uite, fiul nevestei mele a venit din puşcărie şi nu i se dă voie...“. Şi atunci generalul Cambrea a spus: „Las’ că mergem împreună! “. Şi în ziua când eu trebuia să mă prezint, m-am prezentat la ora la care mă duceau ei, şi mi s-a spus: „Nu primeşti nimica, dumneata pleci! Ai douăzeci şi patru de ore să îţi fixezi un

oraş. Dacă nu, îţi fixăm noi“.

M: Cât timp au durat tergiversările astea în care v-au tot trimis din Bucureşti? Luni de zile, sau cât a fost?

I: Cam o lună şi jumătate.

M: Şi la ce intervale vă duceaţi la miliţie?

I: Cam din trei-patru zile mă duceam să insist pentru biroul populaţiei. Nici nu apucam să vorbesc cu... că mă cunoşteau deja ăia de la circă şi, când discutam cu primul om care mă întreba ce caut, „Aaa, dumneata!", nici nu mai aştepta să deschid gura. „Nu, că ofiţerul de serviciu n-are timp acuma, vino în cutare zi sau la cutare oră!“.

M: Dar au motivat în vreun fel interdicţia asta pentru Bucureşti şi pentru oraşele din jurul graniţei?

I: Nu, nu. Şi plecam din miliţie şi se opreşte maşina, sergentul mă conducea afară; se opreşte maşina şi coboară doctorul, soţul maică-mii, şi generalul Cambrea. Şi generalul Cambrea mă opreşte şi spune: „Sunt generalul Cambrea!" Şi atuncea ăla ia poziţia de drepţi, îl salută. „Vrem să vorbim cu ofiţerul de serviciu". „Poftiţi, intraţi!" Şi intră ei şi vreau să intru şi eu. „Nu, dânsul pleacă!" „Nu, intră cu noi!", a spus generalul. N-a mai zis nimic sergentul, am intrat cu ei împreună la ofiţerul de serviciu şi acolo a discutat generalul Cambrea cu ei, după care cu ofiţerul de serviciu s-a dus în camera de alăturea, nu ştiu ce au discutat, şi, când am plecat, ofiţerul de serviciu mi-a spus: „Depune-ţi toate actele şi vino mâine dimineaţă şi vei primi biroul populaţiei!".

M: Şi aşa aţi primit actul.

I: Aşa am primit biroul populaţiei şi voiam să mă angajez ca muncitor la o fabrică. Vorbisem la Ministerul Energiei Electrice, aveam acolo nişte..., să fac acolo o

şcoală de calificare ca electrician. Şi n-au vrut să mă repartizeze la... Şi m-au repartizat ei ca factu- rist, funcţionar facturist la compania Nufărul, aia care spală rufe.

M: Să tăiaţi facturi acolo?

I: Da. Şi am intrat facturist, eu care habar n-aveam de chestiile astea. De exemplu, primele trei luni, salariul pe care-l primeam de-acolo... mai veneam eu cu bani de-acasă, ca să completez amenzile. Pentru

că nu ştiam şi nu mi-a spus nimenea că o factură, dacă nu a fost depusă pentru facturare în ziua respectivă, e amendat cetăţeanul şi să fac raport pentru amendă şi să-l ataşez la factură. Eu calculam factura, se plătea normal, nu ţineam cont că e întârziată cu o săptămână, şi veneau amenzile. Amenzile pe care mi le dădeau mie pentru c-am facturat greşit.

M: Şi veneaţi cu bani de-acasă?

I: Veneam. După aia mi-a spus, era ajutor de contabil acolo, un ardelean Balabaş, care mi-a spus: „Dom'le, uite ce e, văd că nu ştii nimica din ce faci. Uite ce e, nu trebuie să primeşti nici o factură dacă nu e din ziua respectivă, o refuzi".

M: Şi cât aţi lucrat acolo?

I: Aproape un an.

M: Şi între timp aţi mai făcut vreo şcoală? Aţi terminat liceul?

I: Aşa. Vroiam să-mi termin liceul, că fusesem dat afară în cursul liceului. Şi mă duceam la Ministerul

învăţământului, ceream actele şi nu-mi dădeau actele. Şi prin directorul de la Ministerul Energiei Electrice s-a cerul dosarul meu de la Ministerul învăţământului, şi-acolo, pe prima pagină, cu creion chimic, scrisese cineva: „Duşman al poporului" şi de aia nu-mi dădeau. Şi eu: „Ce facem?" „Noi nu facem nimica, iau pagina şi-o rup şi trimit înapoi dosarul la..."

M: Ăsta, directorul ăsta din Ministerul Energiei, ăsta vă era apropiat?

I: Era un om foarte..., domnul Mogoşan... Taică-său fusese maistru electrician şi murise ca maistru electrician. El era inginer, ajunsese renumit şi trimis de Ministerul Energiei Electrice peste tot pe unde erau scandaluri şi nemulţumiri. Omul ăsta avea un renume că aranjase... De exemplu, era în industria pentru termocentralele care se făceau, trebuia sudor de înaltă tensiune. Adică suda o ţeavă şi punea o parafă acolo, că dacă se întâmpla ceva, era sudor de înaltă calificare. Şi erau trei fraţi lipoveni, care se băteau şefii de şantier pe ei, să-i apuce, că nu puteau să termine turbinele până nu făceau ei sudurile. Şi ăştia erau îmbrăcaţi în pufoaică, purtau o cămaşă nespălată până se uza cămaşa şi după aia rugau pe cineva să le cumpere cămăşi noi şi schimbau cămaşa. Şi bani la CEC, când a murit unul din ei, avea nu ştiu câte milioane!

M: Muncite, câştigate prin muncă.

I: Da. Am fost pe-un şantier cu unul din ăsta, la Curtea de Argeş. Eu am fost, am făcut calificare de electrician pentru staţii, circuite secundare, pentru centrale electrice. Adică nu aveam dreptul să lucrez decât în centrale electrice. La Curtea de Argeş am lucrat cu aceşti fraţi. Şi îi ceruse directorul, dar ei voiau să li se puie pat în

sala de turbine. Aveau programul lor, lucrau până la douăşpe noaptea, se schimbau unul pe altul, aveau două paturi să se puie... Şi directorul a refuzat, iar atuncea ăştia i-au spus: „Plecăm!" Directorul, care se credea mare şi tare, şef de şantier, membru

de partid, nu ştiu ce: „Rămâneţi aicea!". Şi dimineaţa, la ora şapte, unul din aceşti fraţi a venit la centrală şi-a găsit... Directorul avea o bicicletă acolo pe hol, cu care pleca în diverse locuri şi-n alte şantiere. A luat bicicleta şi se plimba. Şi vine directorul. Directorul, în maşină, se întâlneşte cu bicicleta: „Ce faci aicea, mă?“. „Vreau să vă anunţ că ne-am făcut bagajele şi plecăm". Ce nu ştiu ce, că eşti un prost! Şi ăsta i-a spus: „Dom'le, eu caut un prost cu lumânarea şi văd că prostu-i aici în faţa mea". Şi-au plecat şi a venit Mogoşan cu ei înapoi. N-aveau biroul populaţiei lipovenii ăştia. Mă rog, Mogoşan le-a făcut biroul populaţiei... Şi ăsta a intervenit pentru mine, am făcut şcoala de calificare şi...

M: Deci el v-a rupt foaia de la dosar pe care scria „Duşman al poporului" şi pe urmă aţi putut să...

I: Şi a dat dosarul înapoi la Ministerul învăţământului şi n-au mai fost probleme şi-am făcut şcoala.

M: Securitatea în perioada asta v-a mai şicanat, v-aţi mai simţit urmărit?

I: Da, de câteva ori... Vă spuneam că dormeam la maică-mea în bucătărie, să nu deranjez, să pot să am o oarecare libertate. Şi între timp, mama tatălui meu, care era bolnavă, a murit şi a rămas un apartament de două camere

de la ea, pe care-l lăsase moştenire unui văr de-al meu. Şi vărul meu a spus: „Mă, eu renunţ, mută-te tu în apartament". Şi m-am mutat în acel apartament. Şi când am venit... lucram la Automatica, deja terminasem cu şantierele... am găsit un domn care mă

aştepta în faţa uşii. Eu tocmai am vrut să scot cheile să deschid, când l-am văzut pe ăsta şi zic: „Ce căutaţi?" „Pe dumneata te caut. Eu sunt cutare". A vrut să scoată legitimaţia. Zic: „Nu-i nevoie, băgaţi-o în buzunar!". A rămas uimit de ce-i înăuntru, i-am servit un pahar de whisky.

M: Dar ce era înăuntru?

I: Mă rog, aranjasem totul... Magnetofon, bar, tot...

M: De unde aveaţi bani, de la mama?

I: De la mama mea, plus salariul meu, care, deşi era foarte bun, faţă de ceea ce primeam... Frigider în uşă la intrare, pe hol aveam un Zill plin cu aşa... şi i-am oferit un pahar de whisky şi a început să-mi puie diverse întrebări. I-am şi spus: „Dom'le, eu mă socotesc un om liber. Atâta timp cât am fost în puşcărie am fost cel mai liber om, dar asta nu înseamnă că dacă am ieşit în libertate voi fi prizonier. Voi spune în continuare tot ceea ce gândesc, fără să ţin seama..." La care omul mi-a spus: „Dacă veţi face asta, veţi ajunge înapoi de unde aţi plecat".

M: El venise să vă propună colaborarea?

I: Da.

M: Şi n-aţi marşat deloc?

I: Nu. Vreau să vă spun că la companie, unde am lucrat pe şantiere, n-am avut treabă cu Securitatea. Am lucrat la şantierul Grozăveşti, chiar pe Grozăveşti aicea, lângă căminele studenţeşti. Am lucrat doi ani

de zile şi la un moment dat lucram zece ore şi, când plecam, acolo era o baie a uzinii la care ne duceam să facem un duş. Ducându-ne să facem duşul, era pe mijlocul drumului un pantof şi unul dintre noi a dat cu picioru-n pantof şi-am început să jucăm un pic de fotbal. Şi la un moment dat, dând cu picioru-n pantoful ăla, nu ştiu cum a sărit peste gard, unde era un transformator, şi l-am lăsat acolo. Dar între timp fusese la Grozăveşti un incendiu... Adică eu am fost adus acuma a doua oară, am plecat de la Grozăveşti la Curtea de Argeş. La Curtea de Argeş, când lucram, a fost un incendiu la Grozăveşti. A luat foc centrala. Erau traseele de cabluri, care erau cu capace de metal şi oamenii mâncau şi aruncau hârtiile acolo. Şi probabil de la sudură, au luat foc hârtiile alea şi-au luat foc cablurile care erau unse cu smoală. Şi-a fost un incendiu şi jumătate din camera de comandă a ars. Şi atuncea cei mai buni electricieni din ţară, din centrale, am fost aduşi la Grozăveşti. Şi trebuia să alegem un şef de echipă şi toţi m-au propus pe mine şef de echipă, dar am refuzat. Am spus: „Dom'le, gândiţi-vă că eu am făcut puşcărie politică opt ani de zile. Aicea, asta e sub supravegherea Securităţii. Orice nimic se va întâmpla, eu voi fi chemat şi anchetat pentru ce se întâmplă. Aşa că înţelegeţi de ce refuz!". La care unul dintre băieţi, Mihu, care era şi student la fără frecvenţă, unul dintre colegii noştri de la fabrică, a spus: „Uite ce e, oficial eu sunt şef de echipă, dar tu conduci echipa! De câte

ori voi fi întrebat şi trebuie să semnez, voi semna eu pentru şeful de echipă, dar tu eşti şeful echipei". Şi aşa am acceptat. Şi a fost adus în centrală un nou şef de centrală. Pentru că ăla sub care a izbucnit incendiul a fost destituit. Şi era un şef adus de la Ploieşti, sau de nu ştiu unde, care era un zbir. Când lucrezi într-o centrală, nu oricine poate să lucreze. Trebuie să faci o dispoziţie de lucru în fiecare dimineaţă, în care spui: intri în camera de comandă, intri

unde sunt chestii electrice, şi asta, şi trebuia să dai o declaraţie: intri cu cutare, cu cutare de care răspund. Trebuia să spui, dacă lucrai într-un loc în care era tensiune: „Lucrez în cutare loc". Vedeai care sunt pericolele şi cereai să se întrerupă tensiunea la staţia cutare, şi se întrerupea tensiunea, iar electricianul de serviciu era obligat să-ţi demonstreze ţie că s-a întrerupt tensiunea, şi atuncea, cu o prăjină, atingea firele electrice, ca să vezi că nu e nici un pericol. Şi abia după aia intrai şi lucrai.

M: Aşa, şi ăsta era un zbir...

I: Da, şi ne-a făcut raport şi suntem chemaţi la anchetă. Vine Securitatea.

M: Dar de ce v-a făcut raport?

I: Că a căzut pantoful ăla lângă transformator. A venit Securitatea, mă rog, am explicat. Ce se întâmplă, mai jucam fotbal când aveam timp liber, pe acoperişul centralei. Mi s-a întâmplat un accident. Centrala a fost făcută, nou-nouţă, din prefabricate. Şi erau plăci cam aşa de beton, care se sprijineau nu ştiu

cum, şi la un moment dat, jucând fotbal pe acoperiş, probabil s-a dislocat o placă din aia şi am căzut în gaură. Dar nu m-am dus definitiv jos, că dacă mă duceam jos, mă făceam praf. Am intrat până aicea cu un crac şi m-am oprit şi m-au scos. Şi de atuncea n-am mai jucat fotbal pe acoperişul centralei... Mă rog, m-au anchetat ăia, nu ştiu ce... Le-am spus ce şi cum s-a întâmplat şi...

M: Şi, până la plecarea din ţară, altă treabă cu Securitatea aţi mai avut? Alte propuneri de colaborare, să vă facă informator, au mai fost?

I: Nu, nu, nu. De trei ori a venit ăsta şi după aia n-am mai avut...

M: Dar aţi aflat de la apropiaţi că erau întrebaţi despre dumneavoastră, colegi de serviciu?

I: Da, să vă spun... Când am fost arestaţi prima oară, eram cu un grup de studenţi la Istorie şi studenţi la Teatru. Şi eu eram prieten cu un student la Istorie, am stat în casa lui şi pe numele lui am închiriat o cameră. Se numea Radu Valentin, v-am spus deja despre el. Şi-a terminat Istoria, am fost eu arestat şi speriat că trei zile n-am luat legătura cu ei, s-a interesat şi-a aflat că am fost arestat. Şi atuncea, cum nevasta lui avea un frate ofiţer de Securitate, s-a dus la fratele neveste-sii şi ăsta i-a spus: „Predă-te imediat!" Şi el s-a predat şi-a spus, fără să ştie ce s-a întâmplat cu mine, a dat declaraţii despre mine. Şi ăsta a fost recrutat ca informator. Nu ştiam nimica, am aflat după aia. Dar eu imediat mi-am

dat seama, din discuţiile cu anchetatorii. Discutând cu cineva, a fost un căpitan la Misiunea Americană, un căpitan de marină, Carp, pe care l-am cunoscut şi despre care noi am bănuit că e român, că-1 chema Eugen Carp. El mi-a explicat că el nu ştie româneşte, că e de origine franceză, şi noi totuşi n-am crezut. Şi la un moment dat am vrut să facem o verificare şi am zis: „Băi, când trece Carp, strigă unul: *Fereşte că cadeF.* Şi trecea... se lucra acolo, la ambasada americană... şi când trecea Carp pe lângă macara, am strigat. Şi Carp n-a mişcat nimica. Zic: „într-adevăr, ăsta nu este român". Şi soseşte primul tren de ajutor american, când lucram la Ajutorul American, şi suntem cazaţi pe un vagon-lit, chiar în port. Şi Carp, delegat să ne însoţească. Şi maică-mea vorbise cu... şi mai erau încă doi prieteni care căutau fiecare prilej ca să plec din ţară, aşa cum spusese taică-meu. Deci vorbise maică-mea cu Greceanu, care era şeful delegaţiei noastre, că dacă are legătură cu ăsta, chiar cu căpitanul vaporului, să mă bage, să mă trimită. Şi într-o seară, când eram în cabina mea şi trebuia să mă culc, intră Carp, care-mi spune în româneşte, vorbea perfect româneşte de data asta: „Uite măi, eu l-am cunoscut pe taică-tu şi ai grijă că Greceanu a vorbit cu comandantul vasului! Să fii atent să nu... Aşteaptă un semnal de la mine, pentru că mi-a spus ce se întâmplă". Pe vasele astea, oamenii iau pasageri clandestini, marinarii profită de ei şi după aia îi aruncă în...

M: Adică profită în ce sens? îi violează?

I: îi regulează, da. Şi-i aruncă-n mare. S-a întâmplat recent cu nişte... mă rog...

M: în fine, deci Carp se dădea american şi era angajat la Misiunea Americană.

I: Da. Şi era... dup-aia, când ne-am întors în Bucureşti, Carp a ales dintre noi trei sau patru... Eram Andrei Noica, Alee Vlasopol, eu şi... cum îi spune... mă rog, nu îmi vine numele, încă unul. Trei-patru, cărora ne-a spus: „în România nu o să puteţi organiza niciodată o rezistenţă - că vorbeam de rezistenţa franceză -, pentru că noi, românii, suntem un fel de oameni... Dacă eu vorbesc cu cineva şi-i spun: *Vezi să nu spui la nimenea!,* după ce am plecat eu, după cinci minute, zece oameni dimprejurul meu vor spune: „Ştii că am vorbit cu unul care mi-a spus să nu spun la nimenea, aşa că... Iar ca să verificaţi oamenii, singurul sistem e informaţia de control". Şi ne-a explicat ce e informaţia de control. Adică trebuie să ai o memorie bună şi, dacă discuţi cu un om, să-i spui un lucru care nu este adevărat, dar special ca să vezi dacă el spune mai departe. Şi-n anchetă îmi spuseseră nişte lucruri pe care eu i le spusesem lui Radu Valentin. Mi-am dat seama imediat că Radu Valentin ciripise. Şi după aia, când a ajuns în puşcărie, am aflat că Radu Valentin era mutat din celulă-n celulă, trăgea oamenii de limbă, şi peste tot am întâlnit victime de-ale lui. La proces a fost eliberat şi l-au făcut omul Securităţii şi-a scris două sau trei

cărţi pentru Securitate şi a fost trimis în China - avea mutră de chinez, puteai să juri că e chinez. De fapt aşa-1 porecleam, Chinezu'... Şi-a fost trimis de Securitate în China, unde a stat un an şi jumătate. Nu ştiu cu ce scop. Dar când m-am eliberat eu, el era inspector în Ministerul învăţământului.

Şi m-a înscris Mogoşan la liceul ăsta, „Aurel Vlaicu". Şi a venit Radu Valentin şi i-a adunat pe toţi profesorii şi a vorbit cu directorii şi a spus: „Vedeţi că printre elevii dumneavoastră o să fie la seral un oarecare Iamandi, care a fost deţinut politic. Aveţi grijă cu cine vorbeşte, care e anturajul lui..." şi aşa mai departe.

M: Dumneavoastră n-aţi mai luat legătura cu el, ştiind că e informator, după închisoare?

I: Am luat legătura, m-am întâlnit de două ori cu el, aşa, fără să-i spun nimic... Dar un prieten şi rudă cu mine, un fost ofiţer de marină, bolnav de TBC, care se pensionase din marină şi-a făcut Istorie, şi era şi el profesor de Istorie, scria cărţi, dar nu putea să publice, şi atunci le lua Radu Valentin, le publica pe numele lui şi-i dădea şi autorului o sumă de bani. Şi Sergiu Columbeanu mi-a spus chestia asta: „Trăiesc datorită lui Radu Valentin, dar te rog să nu-i spui nimica. Toate cărţile astea pe care le-a publicat Radu Valentin sunt scrise de mine".

M: Deci Radu Valentin, când v-aţi întâlnit cu el, a încercat să vă tragă de limbă sau deja ştia că ştiţi despre el că e informatior?

I: Ştia. A bănuit, m-am întâlnit cu el şi cu nevas- tă-sa, am fost foarte rece, au vrut să mă invite, nu ştiu ce, dar eu am refuzat.

M: Revenim la o chestie, să o clarificăm. Ne-aţi spus că la început au fost impedimente, dar până la urmă aţi fost primit la şcoala de electricieni, la Ministerul Energiei Electrice...

I: Da.

M: Aţi făcut şcoala de electricieni. Cât a durat toată treaba asta?

I: Nouă luni de zile.

M: Nouă luni de zile, în paralel, aţi făcut şi liceul la

seral.

I: Da, liceul la seral şi lucram ca factorist la...

M: Şi pe urmă aţi făcut practică pe şantier, aţi fost, cum aţi spus, la Curtea de Argeş...

I: După ce am lucrat un an şi jumătate la Grozăveşti, s-a terminat Grozăveştiul, s-a predat, eu am fost la predare. Eram în general în lotul de predare, adică atuncea când o centrală era gata, trebuia predată IES-ului. Era un control, o inspecţie de stat, care venea şi verifica centrala şi găsea anumite defecte sau nu. Şi dacă totul era în regulă... Grozăveştiul, mai erau încă SovRom-urile, l-am predat inginerului sovietic de la SovRom.

M: Acum vorbim de centralele electrice. Dumneavoastră eraţi electrician pe centralele electrice.

I: Şi după aia a trebuit să-mi găsesc un loc de muncă şi am vrut să-mi găsesc în Bucureşti. Şi era în

Bucureşti Centrala Sud, care se făcea aici. Ne-am dus cu maistrul meu, care voia şi el să rămâie-n Bucureşti, ne-am dus împreună la Sud. Intrăm în centrală, nu ştiu ce, căutăm să vorbim cu şeful secţiei electrice, care era un oarecare Spatie. Se numea Spatie şi toţi îi spuneau Stafie, era un om foarte al dracului, era şi secretarul de partid. Şi pentru că nu-l găsisem, ne-am dus la cantină. La cantină am cerut o gustare, acolo, şi-o sticlă... Era o cantină mare, se dădea şi bere, cerem o sticlă de bere. „Nu, că tovarăşul Spatie a interzis". Era o doamnă. „Doamnă, dar noi nu suntem pe şantier, noi suntem vizitatori". „Nu, că îmi e frică de tovarăşu'...". Eu am zis Stafie, n-am înţeles Spatie... Şi când eram acolo, apare acest Spatie. Şeful meu, maistrul, l-a recunoscut: „Bine, mă, uite ce e, vrem să venim aicea", nu ştiu ce... Şi eu, vorbind cu el, în loc să-i spun tovarăşu'

Spatie, i-am zis tovarăşu' Stafie.

M: Şi s-a supărat?

I: Nu s-a supărat, dar a înjurat: „V-aţi luat după ăştia!" Şi şeful şantierului era un inginer pe care-l cunoşteam. Şi ne duce în birou la ăsta şi ăsta ne spune: „Măi, eu pot să vă primesc, dar acuma să vă spun care e chestia. Eu nu pot să vă dau depăşiri mai mari de cincisprezece la sută. Asta e. Ca să aveţi depăşiri mai mari, aduceţi două-trei muhaiele - muhaiele erau ăia care erau proşti meseriaşi - pe care să le pun la cablu aicea, şi le dau lor depăşire şapte la sută, şi diferenţa v-o dau vouă". Şi atuncea eu am spus: „Eu refuz". Şi mais-

trul meu, Calboreanu, la fel spune: „Şi eu refuz". Şi-am plecat amândoi. Şi pentru că mă repartizase oficial la Centrala de la Argeş, am plecat la Argeş. Şi lucram la Argeş de o lună de zile, când a luat foc Grozăveştiul. Atunci am venit din nou înapoi la Grozăveşti.

M: Deci dumneavoastră aţi făcut şcoala asta de calificare de nouă luni.

I: Da. Şi eram socotit în lotul de opt electricieni cei mai buni din ţară, de centrale.

M: Şi dumneavoastră vă ocupaţi de centrale doar pe partea de construcţie, nu pe partea de întreţinere.

I: Nu, pe partea de exploatare, nu. Noi predam exploatării toate lucrurile pe care le făceam.

M: Deci practic eraţi un electrician de şantier.

I: Da, pe şantier. Şi în general lucram în camerele de comandă, circuitele din camerele de comandă, circuitele secundare, cum se numesc ele.

M: Dar v-a plăcut meseria asta? Cum de aţi ajuns să...

I: Mi-a plăcut.

M: Aţi fost un om cu aplecări înspre zona asta de...

I: Da, da. îmi plăceau lucrurile ăstea, miniaturile, lucram...

M: Cum se construia mult în ţară, era o meserie căutată.

I: Da, foarte căutată. Dacă vă spun, eram în primii opt electricieni din ţară. Fiind la Automatica, am

fost detaşat, pentru că n-am vrut să plec în ţară, am aranjat cu Mogoşan, care a spus: „Uite ce e, pentru Centrala Sud avem nevoie urgent de nişte camere de comandă, care sunt date-n lucru la Automatica şi Automatica nu face faţă, ne-a cerut să-i ajutăm şi trebuie să trimitem patru din cei mai buni electricieni de-ai noştri, ca să lucreze la ei. Şi a făcut o delegaţie în care eu, Ştefănescu şi încă doi am fost delegaţi să lucrăm la Automatica, pentru şase luni.

M: Dar acuma dumneavoastră v-aţi impus ca un electrician foarte bun chiar din şcoală, sau imediat după şcoală?

I: Am fost socotit primul din şcoală.

M: Aţi fost, cum s-ar spune astăzi, şef de promoţie la şcoala de electricieni.

I: Vă spun că eram de exemplu la Automatica şi lucram cu electricieni de acolo, lucram ore suplimentare, rămâneam până şi noaptea. Sunt zile când am lucrat douăzeci şi patru de ore continuu. Şi erau colegii mei care lucrau, şi era Grecu, cu care eram prieteni şi vedeam cum lucra şi vedeam cum greşeşte şi cum... Şi-i explicam: „Uite, mă, fă cutare, nu înţelegi?!Nu puteau citi planurile după care lucrau.

M: De ce?

I: Nu le înţelegeau, nu ştiu... La Automatica, la un moment dat sunt chemat la personal şi-mi spune ăla de la personal: „Domnule Iamandi, dumneavoastră vă faceţi

bagajele, că v-am împrumutat să plecaţi la Cra-

iova“. „Domnule, eu am fost angajat...". Am intervenit la Mogoşan şi directorul Automaticii m-a oprit, a cerut ca, din cei împumutaţi, eu şi Ştefănescu să rămânem acolo. Şi-am rămas angajaţi la Automatica. Era fosta uzină Ford...

M: Datorită faptului că eraţi foarte bun în meseria dumneavoastră, asta a făcut să nu se mai ţină cont de dosarul dumneavoastră?

I: Nu, ei n-au ţinut... Eu la Automatica am... Primul lucru, m-au băgat în Gărzile Patriotice şi atunci m-am dus la biroul de partid şi am spus: „Sunt fost deţinut politic, pentru ce m-aţi...?“. Am fost la Gărzile Patriotice, am fost de două-trei ori la asta, dar te chemau când îţi era lumea mai dragă... Şi la Gărzile Patriotice ce făceam? Stăteam de vorbă cu un membru de partid, cu... Auzi discuţii cu un membru de partid care ne instruia: „Noi, Gărzile Patriotice, vom fi cei mai favorizaţi, că unii vor lupta pe front, iar noi vom sta aicea, să le regulăm nevestele"! Cu chestia asta mi-am ieşit din sărite. M-am dus direct la personal: „Domnule, eu am fost deţinut politic, vă rog să...!“. A rămas cu gura căscată şeful personalului... „Cum, dar eu de ce nu ştiu asta?!". Şi mă cheamă Geambaşu după aia: „Măi băiatule, noi facem totul, eu fac totul ca să nu se ştie şi tu te apuci să spui c-ai fost deţinut politic?!".

M: Deci faptul că aţi fost foarte bun i-a făcut să închidă ochii la treaba asta.

I: Da, şi am rămas... Nu numai atât, dar acest şef de la personal s-a pensionat, tovarăşul Pintilie. Am avut o

mulţime de scandaluri cu el. După vreun an de zile, mă cheamă la personal: „Ce s-a întâmplat?" „Tovarăşul Pintilie vrea să stea de vorbă cu dumneavoastră". El era pensionar, nu mai era la noi. „Dar ce poate să vrea el, e pensionar!" „Nu ştiu, a spus că vrea să stea de vorbă cu dumneavoastră". Şi mă duc în birou şi dau de domnul Pintilie: „Bună ziua, domnule Iamandi. Vreau să stau în particular de vorbă cu dumneata". Şi mă ia de braţ şi plecăm: „Uite, domnule Iamandi, noi am avut conflicte totdeauna, dar vreau să spun că sunt omul care vă apreciez cel mai mult. Şi în momentul de faţă, vreau să vă rog ceva personal. Am un nepot care era o lichea. A furat, a făcut puşcărie şi acum a ieşit din puşcărie şi vreau... L-am băgat aici, la Automatica, şi vreau să fie repartizat în brigada dumneavoastră şi dumneavoastră să vă ocupaţi de el". Deci fostul secretar de partid, care mă aprecia...

M: Dincolo de faptul că era regim comunist şi era lumea cum era, dumneavoastră, care aţi fost în partea asta de construcţie, să spun aşa, pe şantiere, se muncea serios? Erau promovaţi profesioniştii?

I: Să vă spun cum am cunoscut-o pe nevastă-mea, care lucra în aceeaşi instituţie... Eu, mă rog, mă ocupam de proiectele care se făceau, pe care le luam eu în primire şi se lucrau acolo, erau făcute de un birou de tehnologi. Acest birou de tehnologi avea vreo paişpe

persoane. Trei sau patru bărbaţi şi restul femei. Erau fete care anul ăsta ieşiseră din facultate şi făceau un proiect. Acest proiect intra... Dacă eu vedeam o greşeală, făceam un raport şi trebuiau să fie amendate. Eu, când vedeam greşeala, mă duceam la inginera respectivă: Uite ce e, doamna Popescu sau domnişoara cutare, aţi greşit aici, aici

vine plusul peste minus sau aicea aţi făcut cutare şi cutare. Şi toate fetele astea îmi erau recunoscătoare. Fete tinere, mă rog, răsplăteau şi ele în felul lor, dar asta se petrecea în toate atelierele din fabrică...

Erau uimite de ce vedeau în casă la mine... Şi povesteau toate între ele. Şi la nevastă-mea, la biroul CTC, eu am lucrat în producţie. Dar lucrând foarte bine în producţie, ăştia de la CTC mi-au spus să trec la CTC, că au nevoie de mine, de un controlor. Şi am trecut la CTC, unde eram prieten cu toţi, iar Fani era secretara şefului de la CTC. Şi era renumită Fani. în primul rând nu tolera să se înjure în birou. Noi eram toţi acolo, toţi cei care înjuram, şi toată lumea se ferea de Fani cu înjurăturile, să nu înjure. Dar odată, venind în birou, o găsesc plângând. Era renumită, era membră de partid şi de la personal îi dăduseră condica de prezenţă pentru CTC. Că la CTC, vorba aia, mai veneau oamenii când...

M: Când puteau. Nu era cu program de opt ore.

I: Aşa. *(Râde)* Şi Fani la oră fixă trebuia să predea condica la personal şi îi semna pe toţi cei absenţi şi ducea condica... Aşa că era renumită ca fiind o fată

foarte cumsecade. Şi îmi spune cineva: „Vezi că asta plânge“. „Ce s-a întâmplat?" Ne povesteşte că nepoată- sa a avut un accident de tramvai. Cum a avut un accident de tramvai? Şi, în sfârşit, din poveste-n poveste, aflăm că a plecat împreună cu nepoată-sa la serviciu. Nepoată-sa lua tramvaiul nu ştiu care şi, când a ajuns la serviciu, Fani şi-a deschis radioul şi tocmai se comunica ştirea că pe linia cutare tramvaiul a avut un accident, sunt nu ştiu câţi răniţi, tramvaiul s-a... Şi a zis: „Nepoata mea e în tramvai!" Şi de asta plângea. Nu ştia nimica. Dăduse telefon pe la miliţie, dar nu aflase nimica. Şi zic: „Măi, probabil că nepoata aia a ei - era o nepoată venită de la ţară, pe care ea o găzduia ca să îşi facă un rost în Bucureşti - are întâlnire cu unul şi nici nu s-a dus la serviciu". Şi, într-adevăr, aşa a fost! Dar, în altă ordine de idei, ni se dădea o primă de export. Toţi maiştrii şi grupul de ingineri pentru panourile electrice pe

care le făceam pentru Africa, pentru China, pentru diverse ţări, primeam o primă de export. Dar de vreo trei luni ni se tăiase prima de export. Şi atuncea maistrul principal, Avram, a adunat toţi maiştrii, să facem o scrisoare către Ministerul Energiei Electrice, în care să spunem chestia asta, nu de revoltă, dar noi, care ne facem datoria, de ce nu ni se dă prima de export? Scrisoarea a plecat. Şefa personalului la Automatica era sora lui Ceauşescu. Una era doamna Ceauşescu şi una era doamna Sandu. Doamna Sandu era soţia unui general de Securitate, iar doamna Ceauşescu era

o femeie foarte cumsecade. Cu doamna Sandu avusesem fel de fel de conflicte, mi-a tăiat prima de vechime, m-am certat, m-am luptat, am obţinut înapoi prima de vechime, dar colegului meu, Ştefănescu, nu i-au dat prima de vechime şi atunci i-am spus: „Tu ai dreptul la primă de vechime, hai înapoi la personal!". Şi am mers la personal şi am făcut scandal la doamna Sandu. Şi doamna Ceauşescu mi-a spus: „Vezi că doamna Sandu te-a pus pe lista neagră!" Şi Fani tot aşa, plângând.... Ce s-a întâmplat? A chemat-o la personal să facă o caracterizare, se ancheta, venise bărbatul doamnei Sandu, generalul Sandu, şi-i ancheta pe toţi cei care au făcut scrisoarea, care cereau primă de export. Şi-a chemat-o pe Fani la personal, să dea o declaraţie că maistrul Avram, care semnase ca şef scrisoarea, este un incapabil. Şi Fani a refuzat. Şi a spus: „Cum, acum şase luni m-aţi chemat să fac o caracterizare pentru maistrul Avram, că este un om foarte cumsecade, că lucrează, că face, că nu ştiu ce, şi eu, care am făcut această declaraţie acum şase luni, să declar acum că-i un incapabil?! Refuz!" Şi-a refuzat. Au chemat-o de vreo trei ori la organizaţia de partid, dar a refuzat. Şi asta i-a crescut

prestigiul.

M: Asta începusem să vă întreb: se muncea serios, erau promovaţi oamenii capabili? Se făcea treabă serioasă pe şantiere, pe partea de centrale unde aţi lucrat?

I: Depindea... Erau nişte brigăzi foarte bune şi erau brigăzi mai puţin bune. De exemplu, am lucrat în

brigăzi foarte bune şi-am lucrat într-o brigadă... Depindea mai ales de maistru.

M: Deci existau echipe în care erau oameni serioşi şi conştiincioşi, se lucra profesionist...

I: Oamenii... Dacă vă spun că erau în echipa mea, în sectorul unde lucram, în brigada mea, dintre cei mai buni trei oameni, care, când era o urgenţă, îţi puteai pune toată nădejdea în ei...

M: Dumneavoastră aţi ajuns maistru? Aţi fost maistru electrician?

I: Nu, am refuzat. Dar aveam un maistru care, când predam centralele, era foarte bun, deşi cam repezit...

M: Tot periplul ăsta, cu şcoală, cu maistru, cu practică, cât a durat? Până în ce an? Adică câţi ani aţi lucrat la Automatica?

I: Am lucrat până în ’76, când am plecat din ţară.

17

Plecarea în America

M: Cum aţi reuşit să plecaţi?

I: M-am căsătorit. M-am căsătorit cu profesoara mea de chimie de la seral.

M: Şi ea a plecat din ţară.

I: Da, ea a plecat din ţară şi după un an de zile s-a întors şi ne-am căsătorit. Când a plecat ea, mă rog, toţi colegii mei erau convinşi că pleacă şi n-o să mai vie, că sunt un naiv dacă cred că ea va mai veni după un an să se căsătorească cu mine. Dar a venit şi ne-am căsătorit. La căsătorie toată lumea era extaziată: „Cum, dom’le, o femeie care se întoarce?!". Toată lumea numai laude la adresa ei. La care Fani, care era colega mea, spune la un moment dat: „Dar de ce nu vă gândiţi, probabil el e un bărbat pentru care merită să se întoarcă o femeie". Şi eu i-am spus atuncea: „Fani, dacă divorţez vreodată, cu tine mă căsătoresc!"

M: Dar până atuncea nu aveaţi de gând?

I: Nu.

M: O cunoşteaţi, dar nu aveaţi de gând.

I: îmi era colegă, ne cunoşteam de ani de zile...

M: Deci aţi plecat în Statele Unite cu soţia.

I: Am plecat în Canada.

M: Direct în Canada.

I: Da.

M: A fost greu să obţineţi actele?

I: Greu să obţin aici în ţară. Aici în ţară le-am obţinut numai cu escrocherii şi numai cu...

M: Escrocherii ce însemna? A trebuit să daţi bani?

I: Mă rog... Deci am făcut la seral liceul, unde am întâlnit-o pe profesoara mea de chimie, care era căsătorită cu Duiliu Zamfirescu.

M: A divorţat, aţi stat un timp cu ea...

I: Aşa.

M: Cât timp aţi stat împreună cu ea?

I: Vreo doi ani. Tocmai trebuia să ne căsătorim, ea era cea care voia să plece din ţară.

M: Mi-aţi spus că ea era unguroaică de la Oradea.

I: De la Oradea, da.

M: Unguroaică sau română?

I: Unguroaică. Maria Feneş. Şi s-a căsătorit cu un şef de şantier de acolo, care era din Bucureşti, cu speranţa că vine la Bucureşti şi că ăla fiind evreu, o să vrea să plece în Palestina. Ăla n-a vrut să plece-n Palestina, nu ştiu ce, s-au despărţit. Şi şi-a făcut... era ingineră chimistă, dar şi-a făcut toate actele să treacă-n învăţământ şi-a trecut în învăţământ. S-a căsătorit cu

Duiliu Zamfirescu, care era cu douăzeci de ani mai mare ca

ea, numai cu speranţa că datorită lui Duiliu o să plece-n străinătate.

M: El avea acces, putea să plece.

I: Da. Duiliu Zamfirescu era unul dintre caii de paradă ai lui Ceauşescu. Adică de câte ori venea o delegaţie străină, era scos Duiliu Zamfirescu şi încă câţiva oameni de cultură... De două-trei ori a plecat în străinătate.

M: Şi a văzut că nu merge nici cu Duiliu.

I: Nu mergea nici cu Duiliu, dar aşa, ne-am întâlnit noi şi...

M: Bine, şi acuma cu dumneavoastră a renunţat la gândul de a pleca? Că dumneavoastră nu aveaţi posibilităţi să plecaţi.

I: Nu. Şi acuma încerca, ea era şi traducătoare pentru străini, la complexul ăsta de expoziţii, şi de câte ori venea o delegaţie... Şi când eram împreună încă, a venit, a fost o expoziţie austriacă de aparate de fotografiat. Şi-a luat legătura cu ăştia unde era traducătoare şi l-a convins pe unul să ne ajute să fugim: în momentul în care îşi împachetează aparatele, să ne puie într-o ladă. Noroc că ăla s-a răzgândit în ultimul moment, că ne-ar fi prins. Şi tocmai ne întorceam de la mare şi în cutia de scrisori a găsit o carte poştală, invitată la Consiliul de Stat. Sora mamei ei era măritată cu un evreu şi plecase de mulţi ani în America. Şi i-a scris ăleia, să facă tot posibilul să o scoată şi pe ea. Şi evreul ăsta

trimitea în fiecare an pe câte cineva să se întâlnească cu ea, câte un evreu... Ea explica punctul ei de vedere, că vrea să plece, ăsta o asculta, probabil că jidanul de acolo, şmecher, voia să-şi facă o opinie despre ea, dacă e o persoană descurcăreaţă... Şi se duce la Consiliul de Stat. Am plecat împreună, ea s-a dus la Consiliul de Stat, nu ştiam despre ce-o fi vorba, eu am aşteptat-o la Athenee Palace. După o oră şi jumătate apare: „Tu ştii ce mi-au spus? Trebuie să plec din ţară!“. O cumpărase unchiul din America, o

cumpărase, plătise! Era un jidan, Iacobar, care se ocupa de...

M: Iacobar?

I: Iacobar. Aşa, şi a fost cumpărată cu cinci mii de dolari, de unchiul ei. Şi au chemat-o la...

M: Dar de la cine a cumpărat-o? Evreul ăsta, Iacobar, tranzacţiona...

I: Nu, unchiul ei din America, prin Iacobar, că ăsta era ăla care făcea tratativele...

M: Cu cine, cu regimul comunist?

I: Cu guvernul român.

M: Da? Şi se practica chestia asta?

I: Da.

M: Si era o sumă mare cinci mii de dolari?

»

I: Era destul de mare.

M: Bun, dar era o chestie cumva oficială sau era mită de cinci mii de dolari?

I: Nu ştiu, îi lua guvernul.

M: A, îi lua guvernul, totuşi. Era o treabă oficială.

|346|

PLECAREA IN AMERICA

I: Păi dacă o chemat-o la Consiliul de Stat. Şi i-au spus: „Doamnă - ştiau toate datele despre ea eşti proprietară a unei garsoniere, o vinzi; maşina - cumpărasem împreună o maşină - o vinzi şi pe ea, într-o săptămână paşaportul este făcut, dumneata eşti pe avion şi pleci afară din ţara£. Şi ea a spus: „Dom'le, nu pot! Şi nu voi pleca*. „De ce?“. „Pentru că am hotărât să mă căsătoresc. Şi peste o lună sau două mă căsătoresc". „Dumneata trebuie să pleci din ţară, nu-mi stai, nu-mi

strica socotelile, dumneata pleci din ţară! Dacă vrei să te căsătoreşti, îţi spun eu ce faci! Te duci, pleci acolo, îţi păstrezi cetăţenia română şi vii după câteva luni şi te căsătoreşti cu cetăţeanul respectiv şi după aia pleacă şi el". Şi ea a spus: „Dar cine-mi garantează mie că este aşa?". Şi ăla a spus: „Dă-mi invitaţia!" Şi pe invitaţie a dat acolo o semnătură. Popescu. N-avea nici... Şi-a venit şi-mi spune toate chestiile astea...

M: Ce semnificaţie avea semnătura? Era ca o garanţie?

I: Ea i-a cerut o garanţie că ceea ce a spus el, că va veni în ţară şi poate să se căsătorească cu un român, este adevărat. Şi el a spus „Dă-mi..." şi-a semnat. Vă spun în continuare. Şi într-adevăr a vândut totul, s-a urcat pe avion şi-a plecat. A plecat şi mi-a promis că după un an de zile, cum va putea, va veni în ţară să ne căsătorim. Ei, unchiul ăsta care a scos-o, jidanul, natural că nu i-a convenit când a auzit că ea vrea să se întoarcă-n ţară, că e logodită.

M: Să mai scoată pe unul.

I: Nu i-a convenit şi în primul rând ea şi-a dat seama cu cine are de-a face. Şi-a spus: „Aţi plătit pentru mine cinci mii de dolari, eu, de cum îmi iau un serviciu, în fiecare lună vă dau o mie de dolari, până plătesc datoria'[1]. Nu, că nu ştiu ce... Dar jidanul a luat, ea-şi plătise datoria. După un an, când a venit în ţară, îşi plătise datoria.

M: Adică şi-a dat seama ce fel de om este evreul, în ce sens?

I: Era un afacerist, un escroc. Era acuzat de comunitatea evreiască din România că a fugit în Canada cu banii comunităţii. Dar el acolo era un om habotnic, era membru în comunitatea evreilor, mare ştab, de aia toată

lumea... Ţinea sâmbăta, nu vorbea cu nimenea, mă rog, nici nevastă-sa nu intra sâmbăta în camera lui...

M: Evlavios.

I: Ei, evlavios! A făcut tot posibilul ca ea să nu vie în România. Când a văzut ea aşa, şi-a luat bilet de avion şi a spus: „Plec în România!". A plecat, a venit, ne-am căsătorit. I-am spus: „Ca să pot eu pleca mai repede, tu îmi scrii în fiecare scrisoare că eşti însărcinată şi că declari greva foamei dacă eu nu voi fi acolo la naşterea copilului". Şi natural, în fiecare săptămână primeam o scrisoare, o lăsam în cutia de scrisori o zi, două, veneam... aşa... şi eram sigur că sunt citite. Ea se înscrisese la un masterat şi îmi scrie la un moment

dat o scrisoare: „Toţi colegii mei de la masterat, când le-am povestit despre ce e vorba, au spus că vor face greva foamei în faţa Ambasadei Române, împreună cu mine. Aşa că vom fi vreo cincisprezece oameni care o vom face". A treia zi după ce am primit scrisoarea asta, sunt chemat în Nicolae Iorga, unde eu mă duceam în fiecare săptămână să discut despre paşaportul meu şi să cer rezultate, că îmi depusesem deja actele. Şi mă cheamă - era un maior care era civil şi care nu mi-a spus niciodată, de câte ori m-am dus acolo, că ştie c-aş fi făcut puşcărie. Mi-a spus clar: „Ascultă, să-i spui soţiei dumitale să-şi bage minţile-n cap!" Nici măcar nu s-a ascuns că-mi citeşte scrisorile... „Să-şi bage minţile-n cap, să nu facă prostii din astea cu greva foamei şi cu astea, că n-o să mai pleci niciodată!" Şi eu i-am spus: „Domnule maior, orice i-aş scrie soţiei mele,

este inutil, pentru că ea ce simte, aia face. Aşa cum simt şi eu că mi se va naşte un copil acolo şi vreau să fiu la naşterea lui". „Bun, vino la ora două, că te scot în audienţă la general!" M-am dus, m-am plimbat, la ora două am venit şi m-a băgat în biroul unde era un cetăţean civil, care a început: „Domnule, v-aţi luat lumea-n cap!" Conferinţă, nu ştiu ce, drepturile omului, că nu ştiu ce... „Sunteţi într-o ţară comunistă şi n-o să plecaţi de aicea!". „Domnule general, dumneavoastră mă ameninţaţi pe mine că n-o să plec, în schimb pe soţia mea, care n-avea de gând să plece, aţi chemat-o şi aţi obligat-o să plece!" „Noi?! Aşa ceva nu facem nici-

odată! Asta-i o minciună!" „Nu-i o minciună, să ştiţi că am cartea de vizită cu invitaţia, unde a semnat../[1]. „Dă-mi-o mie!" „Nu o am la mine, o am pusă bine şi în nici un caz nu o să v-o dau dumnevoastră". „N-o să pleci niciodată!" Şi am plecat. Ultimul cuvânt ăsta a fost: „Să ştii că n-o să pleci niciodată!"

M: Cât timp aţi făcut dumneavoastră demersuri fără rezultat?

I: Cam vreo opt luni. Şi plec acasă, mă duc la maică-mea, am stat acolo, avea şi invitaţi, am stat până la nouă seara, mă întorc la nouă şi telefon: „Domnu Iamandi, veniţi să vă luaţi paşaportul!" „Ce?" „Aţi primit paşaport şi veniţi să vă luaţi paşaportul". M-am dus, mi-am luat paşaportul. Chiar în seara aia.

M: Au făcut extra-program pentru dumneavoastră.

I: Da. Aşa s-a întâmplat şi cu Fani, tot aşa, extra-program, când i l-a dat. M-am dus, mi-am luat paşaportul, imediat am început formalităţile de plecare şi...

M: O dată ce paşaportul era luat, era clar că era undă verde.

I: Da. I-am telefonat nevestii-mii, mi-am luat bilet de avion şi am plecat.

M: Ce sentiment aţi avut când aţi plecat? Ştiaţi cumva că plecaţi definitiv, că nu mai aveaţi ocazia să vă întoarceţi...

I: Da. Era... în primul rând nu aveai voie să iei cu tine mai mult de două izmene, două cămăşi, o pijama,

aveai un inventar care, când ajungeai în vamă şi des- făceai valiza, trebuia să fie conform inventarului, căuta ăla. Trei izmene n-aveai voie să iei. Numai două. Nu ştiu câte perechi de ciorapi, prosop, totul era pe inventar.

M: Bun, şi care a fost sentimentul? Adică v-aţi gândit că plecaţi pentru totdeauna, v-aţi luat rămas bun de la prieteni?

I: Mi-am luat rămas-bun de la prieteni, am zis că o să mă întorc şi eu când o să pot, dar am spus şi: „Să ştiţi că atât cât va fi Ceauşescu eu nu mă întorc!".

M: V-am întrebat de ce nu v-aţi gândit să plecaţi din ţară până a fi arestat, după episodul cu Legiunea Străină şi cu tot drumul acela parcurs pe jos. Mi-aţi spus că n-aţi plecat pentru că v-aţi dat seama că e inutil, că nu e uşor printre străini. Acuma, după puşcărie şi după anii ăştia în puşcărie...

I: După puşcărie... este nevastă-mea care m-a convins şi care...

M: Dumneavoastră nu v-aţi fi gândit?

I: Nu, nu.

M: Adică v-aţi fi mulţumit cu situaţia pe care-o aveaţi, ca electrician.

I: Mai repede m-aş fi gândit să plec în munţi decât să plec în străinătate.

M: în munţi să faceţi ce? Haiduc, partizan?

I: Da, partizan.

M: Mai aveaţi gânduri din astea?

I: Da, mereu.

M: Păi de ce? Comunismul era bine instalat, ce rost avea?

I: Păi da, dar mai erau oameni.

M: Atunci, în ’70? Nu mai erau.

I: în două locuri mai erau... într-un loc mai erau vreo şapte oameni şi într-un loc erau vreo paisprezece oameni. în două locuri.

M: Vorbim acuma de anii...

I: De anii lui Ceauşescu.

M: în ’70 mai erau partizani în munţi?!

I: Erau oameni care se retrăseseră în munţi. Nu luptau, nu atacau pe nimenea, dar erau... Adică au intrat într-o cabană, unde au jefuit, adică şi-au luat alimente, singurul lucru pe care-au luat. Şi-au dat semnătură pentru ce-au luat.

M: Asta în timpul lui Ceauşescu?!

I: Da, în timpul lui Ceauşescu.

M: Şi-au rămas neprinşi de Securitate?

I: S-au format după ce-au fost prinşi ăialalţi. Nu erau din vechii partizani, pe care i-au prins...

M: Cu Ogoranu şi aşa...

I: Nu erau rămăşiţe din ăia. Era un judecător care şi-a format...

M: Asta de unde ştiţi, că e o chestie inedită, n-am mai auzit-o, n-am mai citit-o?

I: Sunt chestii pe care le ştiu eu chiar de la judecător.

M: Şi n-a fost prins până în ’89?

I: Nu mai ştiu după aia ce s-a întâmplat.

M: Dar dumneavoastră în ce context l-aţi cunoscut pe judecător?

I: L-am cunoscut fiind fugar la Bucureşti şi ascuns de cineva.

M: El era fugar?

I: Da. Am cunoscut doi oameni care erau ascunşi la sculptorul Ciucă. Sculptorul Ciucă avea un atelier, mă rog, nu mai ţiu minte strada, un atelier foarte mare, pe care i-l dăduse statul. Un om foarte talentat. A fugit după aia şi el în America.

M: Deci în ’70 încă erau oameni...

I: Şi la el era ascuns un domn Pop, care era cu partizanii, cu ăştia, cu vreo şapte sau opt oameni din Ardeal, şi era acest judecător care era cu mai mult de zece oameni.

M: Unde, tot în Ardeal?

I: Nu, în Dobrogea.

M: Mă mir de asta, că nu s-a auzit nimic ca în anii ’70 să mai fie o... Şi ăştia erau înarmaţi sau pur şi simplu, aşa se fereau ei, voiau să trăiască liberi?

I: Nu ştiu exact. Cred că... De la Pop ştiu că ăştia ai lui aveau arme, dar ai judecătorului nu ştiu. Şi Pop a fost prins după aia, ştiu de la Ciucă c-a fost prins Pop şi-a fost împuşcat.

M: Cam prin ce an v-aţi întâlnit cu oamenii ăştia?

I: Cam prin ’66-’67.

M: Legat de sistemul ăsta de cumpărare a evreilor, de reţeaua asta... Că soţia dumneavoastră a fost o excepţie, că era unguroaică, că în general luau evrei, ca să-i ducă

dincolo...

I: Să spun. Am plecat în Montreal şi ajung natural să mă prezinte şi acestui unchi, care a vrut să fie foarte amabil cu mine, a spus: „Primul lucru, trebuie să înveţi absolut engleza, aşa că mâine ne întâlnim la ora zece în oraş să-ţi cumpăr o carte de engleză[41]. Tipul voia să stea de vorbă cu mine separat, să mă tragă de limbă. Deja nevastă-mea îi spusese cu cine se căsătoreşte, un tip care se numeşte Iamandi, şi jidanul se interesase de toate astea. După ce îmi cumpără cartea de engleză, îmi spune: „Uite ce e, domnu' Iamandi, am vorbit la comunitatea evreiască şi vreau ca miercuri să mergeţi la comunitatea evreiască pe strada Van Horne şi o să vă întâlniţi cu un domn care este din Iaşi, să vorbească cu dumneavoastră, care cunoaşte familia Iamandi şi cunoaşte..M-a luat despre evreii din Iaşi. Zic: „Sunt arendaşii moşiei lui bunicu-meu, pe care-i cunosc[11]. Am dat numele. Şi mă duc, cum mi-a spus el, la ora două. Tocmai ajunsesem acolo, pe Van Horne, era o scară care ducea-n sus şi pe pereţi numai fotografii cu domnul cutare care... pe româneşte. Băiatul lui Victor Iamandi, care a ajuns în... ajutat de comunitatea evreiască, Iancu Zipa, liberal, toţi fotografiaţi acolo. Uşa închisă, deci nu era acolo. Când cobor, apare jos, înalt de vreo doi metri, cu perciuni şi cu lebedeul care-i

atârna pe la cur: „Domnu' Iamandi?". „Da". „Poftiţi în birou la mine!" Şi a început să mă întrebe despre arendaşii noştri, despre nu ştiu ce, pe care-i cunoştea. Şi el era tot din Iaşi. „Uite ce e, domnu' Iamandi, am pregătit pentru dumneavoastră cinci mii de dolari, îi veţi primi săptămâna viitoare, organizăm un banchet, veţi primi cinci sau şase mii de dolari, încă n-am totalizat lista, sunt nişte donaţii

care s-au făcut pentru dumneavoastră, îi veţi primi, vom face un mic banchet şi-o să facem poze". Şi-am plecat.

M: Dar de ce vă ţineau atâta-n braţe?

I: Ajutor.

M: Păi bun, dar pe de-o parte dumneavoastră aveaţi bunicul care-a fost prieten cu ei, dar aveaţi şi tatăl care-a fost legionar şi împotriva lor. Ei n-au ţinut cont de faptul ăsta?

I: Nu. Nu ştiu, n-au ţinut, nici nu m-au întrebat. Nu m-au întrebat decât despre evreii pe care-i cunosc.

M: Arendaşi.

I: Aşa.

M: Numai puţin, mă iertaţi, evreii ăştia erau încă-n ţară sau v-au întrebat...

I: Nu, erau în America.

M: Erau în America foştii arendaşi?

I: Băiatul lui Victor Iamandi, Iancu Zipa... Iancu Zipa era fost ministru liberal, mare ştab în partidul liberal. Şi ăştia toţi erau în America, şi probabil că oameni care erau în subvenţia comunităţii evreieşti.

M: Şi ce-a urmat?

I: Am mulţumit, am spus da, da, şi-am plecat. Am venit acasă şi i-am spus nevestii-mii: „Eu la unchiu-tău nu mai am ce căuta, uite ce s-a întâmplat”, asta, asta... „M-a dus la comunitatea evreiască, eu nu mai calc acolo şi n-am de gând să primesc...”

M: Dar de ce n-aţi vrut să mergeţi şi să primiţi?

I: Să mă fotografieze cu toţi jidanii şi să mă plătească jidanii cu cinci mii de dolari?!

M: Dar ei ce câştigau din chestia asta? De ce făceau treaba asta?

I: Propagandă, nu ştiu ce urmăreau, dar urmăreau ei ceva... Şi atunci am întrerupt relaţiile cu...

M:... unchiul. El nu v-a mai căutat?

I: Nu, nu m-am mai dus. M-a mai invitat de vreo două ori la masă şi nu m-am dus.

M: Acuma aţi pomenit de Victor Iamandi. Era rudă cu dumneavoastră?

I: Nu era rudă, era complet... Eram două sau trei familii Iamandi în Iaşi, una Diamandi şi una Emandi.

M: Cum v-aţi descurcat în continuare în America?

I: Primul lucru, nevasta mea mi-a spus... în seara când am ajuns de la aeroport, pregătise o mică masă, avea o garsonieră, eu trimisesem toată biblioteca mea, o trimisesem în Canada. Am trimis trei sute de cărţi în Canada...

M: Sub ce formă?

I: Era foarte greu să trimiţi. O dată pe săptămână era o vamă specială în strada Putnei, unde te duceai cu un pachet de trei kilograme de cărţi, aveai voie trei kilograme pe săptămână. Şi-am luat trei prieteni de-ai mei, care fiecare trimiteau tot pe adresa mea, trei kilograme de cărţi.

M: în America, pe adresa soţiei.

I: Aşa. în Canada. Şi nevastă-mea le primea la poştă şi le depusese în hol: era un morman de cărţi acolo, în hol. „Uite cărţile tale care au sosit!”...

M: Ce cărţi erau? De literatură română, sau ce cărţi aţi avut?

I: Ce am aicea, mai puţin, unele le-am lăsat acolo, am mai completat cu altele, dar erau cărţi pe care mi le-a oprit. Era Dante, traducerea lui Alexandru Marcu, în trei volume, pe care i-am făcut-o cadou lui Răzvan Codrescu

când s-a apucat el să traducă Dante, *Divina Comedie*... Şi nu mi-a dat voie să trimit, şi atuncea i le-am dat unei prietene de-a lui Fani: „Uite, îţi fac cadou astea!” Şi când ne-am întors noi în România, aia a venit şi mi-a spus: „Uite cărţile pe care le-ai lăsat!” Şi mi le-a dat, şi eu le-am făcut cadou lui Răzvan...

M: Dar de ce v-aţi gândit să vă luaţi cărţi?

I: Păi era biblioteca mea, pe care voiam să o am cu mine în toate părţile, şi am adus-o înapoi.

M: Le-aţi cărat în America şi înapoi. Povesteaţi că v-aţi întâlnit cu soţia...

I: Aşa... şi în aceeaşi seară spune: „Vreau să-ţi spun un lucru pe care probabil că nu l-ai fi aflat niciodată, dar decât să-l afli de la un străin, mai bine îl afli din gura mea“. Şi mi-a povestit că prin unchiu-său şi-a găsit serviciu la o companie care era la treizeci de kilometri de Montreal şi pleca la cinci dimineaţa cu un autobuz ca să ajungă acolo. Ca tehniciană de laborator, nu ca ingineră chimistă. Şi acolo lucra, îşi plătise datoria faţă de unchiu-său... Dar unchiu-său avea un prieten, un evreu, care i-a spus: „Uite ce e, eu am două maşini, îţi pun una la dispoziţie, ia-o tu!“. Şi evreul i-a pus maşina la dispoziţie. Deci era oarecum obligată acestui evreu. Evreul avea dificultăţi cu nevastă-sa. Şi într-o noapte, când ea se băgase-n pat, sună la uşă şi cine era? Evreul. „Te rog, primeşte-mă, că sunt disperat! Mă sinucid![11]. „Dar ce s-a întâmplat?[11]. „Uite, când am ajuns acasă, am găsit-o pe nevastă-mea cu unul în pat şi mi-a spus să-mi iau bagajele şi să plec, că nu mai vrea să ştie...[11]. Şi-a început să plângă, şi nu ştiu ce... „Şi nu ştiu cum s-a întâmplat, m-am culcat cu acest om în seara aia. Dacă vrei să accepţi chestia asta şi să nu-mi reproşezi pe

viitor, de câte ori vom avea o discuţie, că *Eşti o curvă, te-ai culcat cu cutare,* continuăm, şi dacă eşti contra, divorţăm şi gata[11]. Şi i-am spus că sunt de acord şi ne-am culcat, nu ştiu ce, şi noaptea m-am sculat pe la vreo trei şi am început să rumeg, iar la şase am zgâlţâit-o: „Ascultă, Mariana, uite, îmi cer scuze, să ştii că am greşit, nu sunt de acord[11].

PLECAREA ÎN AMERICA

M: Dar ce v-a deranjat?

I: Ştiam că n-o să pot şi că, de fiecare dată când vom avea o discuţie, singurul lucru care mi-ar fi venit pe limbă ar fi fost „Te-ai culcat cu...“...

M: Dar ea n-a mai păstrat pe urmă legătura? A fost episodul ăsta şi n-a mai păstrat legătura cu evreul ăla?

I: Da. Şi atunci: „Uite ce e, de astăzi înainte ne-am separat paturile[11]. Şi am spus: „Eu plec înapoi în ţară. De ce nu mi-ai spus când ai venit în ţară, când ne-am căsătorit?[11]. Şi ea mi-a spus: „Pentru că am crezut că eşti un om care merită să fie scos afară din ţară. Si ştiu că dacă nu eram eu, ai fi fost arestat[11]. Şi aşa era.

M: Aţi fi fost arestat?

I: Da.

M: Pentru ce?

I: Pentru că nu-mi ţineam gura. Pentru că spuneam... Vreau să spun că eram la o grădină de asta de vară, nu ştiu pe unde, şi la un moment dat mă întâlnesc cu Valentin Topciu, fost coleg cu mine, care a fost pedepsit, a fost în proces cu noi, dar a fost pedepsit cu cinci ani, ca să intre în decret. Şi Valentin Topciu mă vede şi-mi spune: „Măi, să ştii că am făcut o cerere de reabilitare[11]. El lucra la complexul expoziţional, ăsta care-i la şosea acolo, şi de la ei se pleca în străinătate; lui, de fiecare dată când a vrut

să plece, nu i-au dat voie, pentru că avea o condamnare politică. „Am făcut o cerere de reabilitare, în care am spus că eu eram

minor şi tu m-ai influenţată Zic: „Bine, măi Valen- tine!“. Eu n-am băgat în seamă. Dar Mariana s-a dus şi a vorbit cu ai mei şi a găsit un avocat. Avocat care era cumnatul lui Drăghici. Să vadă ce... şi s-a întâlnit cu avocatul ăsta şi spune: „Acuma e o perioadă de destindere şi nu se arestează, dar dacă va veni o perioadă proastă, primul om arestat va fi bărbatul dumneavoas- tră“. Mi-a spus chestia asta, mă rog, eu n-am băgat-o în seamă...

M: Aşa, şi nu vă ţineaţi gura şi aţi fi riscat să fiţi arestat, dacă nu plecaţi...

I: Da. Şi cică: „Eu te-am scos odată, dar să ştii că a doua oară n-o să mai pot. M-am luptat pentru tine, m-am gândit că meriţi să rămâi şi cred că meriţi să rămâi. Aşa că rămâi aicea, stai la mine până vei găsi un serviciu, şi după ce îţi găseşti un serviciu, îţi iei o cameră, te muţi, treaba ta! Tu îţi continui viaţa ta, eu pe a mea. îmi pare rău, dar asta e situaţia, o vrei tu. Eu eram dispusă să trec cu vederea[1]'. Şi, într-adevăr, aşa am făcut, ne-am separat paturile, ea a tras o perdea acolo şi stăteam împreună. Eu mă duceam, făceam... ea încă lucra... eu făceam cumpărăturile, ea îmi dădea bani, ea pregătea mâncarea, până când mi-am găsit acest serviciu.

M: Ce v-aţi găsit să lucraţi?

I: Tehnician electronist, într-o companie care făcea detectori de fum, detectori de umiditate, detectori de explozibil, tot felul de detectori.

M: Limba engleză o ştiaţi sau aţi învăţat-o acolo?

I: Nu, nu, ştiam franceza.

M: Şi acolo se vorbea franceza, nu?

I: Da. Şi era un anunţ în ziar că această companie angajează temporar... Patronul era un evreu român, după aia am aflat.

M: V-a fost viaţa marcată de evrei.

I: Aşa. Un evreu român căruia îi port o stimă deosebită. Deci m-am dus la această companie şi m-a angajat temporar, pentru trei săptămâni, cât aveau ei nişte lucrări foarte urgente. Şi lucrând la aceste lucrări, la un moment dat... aveam nişte panouri. Când m-am uitat la ele, eu, care fusesem expert în asta, erau pline de greşeli! Şi îi spun patronului: „Uitaţi-vă ce este, aicea...“, că planurile pe care le făcuseră erau greşite. Este băgat minus peste plus, este cutare! S-a îngrozit patronul şi mi-a spus: „Domnule, comanda asta este cu termen. Dacă la ora cutare, peste o săptămână, nu este în aeroport, nu ne plăteşte nimica. Poţi să te ocupi să faci ceva?“. „Domnu Presser, eu încerc şi voi face“. Şi-am început să lucrez. Şi-am lucrat şi i-am spus lui Presser: „Eu voi lucra zi şi noapte continuu". Şi-am lucrat cu Fani până la vreo opt seara. Patronul era plecat la Ottawa... Şi la opt seara mi-a fost foame, stăteam pe aproape, aveam maşină, deja-mi luasem o maşină. „Fani, mergem să mâncăm!" în timp ce eram la masă şi mâneam, îmi sună telefonul. Când ridic eu receptorul şi spun „Alo", se închide. Atunci îi spun lui

Fani: „Ăsta era Presser, patronul! Probabil că a venit, a fost pe la companie şi a văzut...“. Lăsasem şi letco- nul în priză când am plecat, ca să nu se răcească, că ziceam că întârzii doar jumătate de oră şi vin înapoi. Mă întorc înapoi, uşa la laborator era închisă, caut cheile, o deschid, am văzut că

fusese Presser. Şi ne apucăm de lucru. Peste vreo oră sună Presser: „Alo, da!“. „Eşti acolo?". „Da“. „Păi eu am fost şi nu erai“. „Păi da, domnu’ Presser, am stat până la ora opt şi ne-am dus să mâncăm". „Păi tu nu ştii că există regula în companie că cine lucrează peste program are dreptul să comande la un restaurant să i se aducă mâncarea-n companie?" „Nu, domnu’ Presser, nu ştiam, acuma aud prima dată". Ăsta era obiceiul în Canada. Dacă stăteai o oră peste program, imediat dădeai telefon la un restaurant care era pe aproape, erau prospectele acolo şi comandai ce voiai să mănânci şi ţi le aducea şi plătea compania. Şi-am rămas şi-am terminat panoul. Toată lumea, dimineaţa, era indignată în companie, toţi se uitau... „Cum, aţi rămas toată noaptea?! Cum, dar se poate aşa ceva?!". Până şi contabila... vine şi mă cheamă contabila la ea în birou: „Ascultă, cum ai putut să rămâi noaptea?! Cum vă trec eu aicea?!". „Nu ştiu, vorbiţi cu domnul Presser, eu mi-am luat un angajament". A venit Presser şi s-a aranjat. Dar toată lumea era indignată pe noi, că aşa ceva nu se mai auzise, să rămâi să lucrezi toată noaptea!

M: Şi aţi reuşit să terminaţi la termen panoul?

PLECAREA ÎN AMERICA

I: Da. Şi au plecat panourile şi atuncea compania avea diverse panouri expediate şi comenzi expediate, unele cu vechime de trei ani de zile, cu care era în proces şi nu le plăteau pentru că erau cu defect şi nu porneau. Şi atuncea m-a trimis pe mine într-un cartier, un bloc imens. Am pus-o la punct şi în momentul când am pus-o la punct, mă duc şi vin cu cecul şi-i aduc cecul patronului, un cec de treizeci de mii de dolari, pe care compania asta nu i-1 plătise de un an de zile. Imediat m-a pus pe maşină: „Pleci la Toronto!" Altă companie, un bloc de milionari, unde era o comandă

tot aşa, de cincizeci de mii de dolari, pe care nu i-o plătiseră. Stăm trei zile acolo şi viu înapoi cu cecul. Mă plătea cu trei dolari pe oră şi la sfârşitul anului mi-a mărit salariul, mai erau câteva luni până la sfârşitul anului, mi-a mărit salariul cu cincizeci de cenţi, astea erau măririle pe care le dădea el. Şi după toate chestiile astea, mă cheamă la el în birou: „Jacques, cu dumneata am făcut o greşeală! Noi nu obişnuim să mărim salariul în companie, dar cu dumneata am făcut o greşeală şi în momentul de faţă îţi fac salariul la nouă dolari pe oră".

M: De trei ori mai mult!

I: Da. Am ajuns până la o sută de dolari pe oră. Nu, la nouăzeci şi opt, şi pe urmă m-am pensionat şi pentru asta am cerut să-mi facă o sută...

M: Şi n-a vrut.

I: Am avut o discuţie.

M: Ăsta deci se numea Presser? Cum se scrie?

I: Presser cu doi de s.

M: Presser.

I: Gustav Presser.

M: Ce s-a ales de prima soţie? V-aţi despărţit de ea?

I: Prima soţie a plecat în America. Ea a luptat tot timpul, asta voia, să plecăm împreună în America. Şi-a plecat în America întâi ca turist, a reuşit, s-a angajat acolo la o şcoală, profesoară de chimie, a început să-şi facă actele, a reuşit să-şi facă actele, şcoala a intervenit pentru ea şi-a primit libertatea să rămâie să lucreze-n America. După câţiva ani a primit cetăţenie americană, s-a pensionat... A intrat la o şcoală de stat şi s-a pensionat ca şefă... A intrat în sindicatul învăţământului şi sindicatul

învăţământului era împărţit în două: pentru ştiinţe şi pentru obiecte umaniste. Şi a devenit preşedinta sindicatului de ştiinţe. Şi a lucrat peste anii de pensie, nu ştiu cât a fost preşedinte, a lucrat cam până la revoluţie.

M: Aţi mai ţinut legătura cu ea?

I: Am ţinut legătura până când am venit în România. Şi-n România, nu ştiu ce am citit eu într-o noapte şi voiam să comunic cu ea. Aicea era vreo zece seara şi-i dau telefon. Fără să mă gândesc la diferenţa de fus orar. Şi-i dau telefon, sună, sună, şi după aia răspunde. Zic: „Ce s-a întâmplat că a durat atâta? Te-am deranjat din alte momente?“. „Măi, tu ştii ce oră-i acuma?". „Nu ştiu“. „Păi e două noaptea aicea, m-ai sculat din somn“. Şi de atuncea n-am mai sunat-o.

M: De ce?

I: Nu ştiu, mi-a fost ruşine.

M: Acum povestiţi cum a fost cu doamna Fani!

I: Aşa... Eu am fost împrumutat la Automatica şi-am rămas definitiv la Automatica. După ce-am lucrat în producţie, am trecut la CTC. Ea era secretara şefului CTC. în fabrică erau fel de fel de... puzderie de fete tinere şi ingineruşte drăguţe. Iar la CTC Fani era singura femeie între patruzeci şi nouă de bărbaţi... Şi mi-a plăcut Fani, avea un păr lung până aicea, aşa, umbla cu el...

M: Vâlvoi.

I: Aşa. Şi am pus-o pe lista mea. Dar ajungând la CTC, îmi spune prietenul meu Tanoviceanu: „Mă, asta-i încuiată! N-avem voie să înjurăm, dacă înjurăm în birou se supără; e o fată cumsecade, e membră de partid, când

întârziem ne semnează şi nu ne dă la personal, dar e de o strictete..."

M:... exagerată.

I: Aşa... Şi după ce m-am mutat de la Mariana, am rămas aicea definitiv, mi-am deschis un cont în bancă... Şi i-am dat telefon lui Fani şi-i spun: „Fani, vrei să te căsătoreşti cu mine?" Fani a rămas tablou: „Păi tu nu eşti căsătorit?"[1]. „Nu, Fani, divorţez şi vreau să vin în România". „Cum?! Dar nu se poate, dar nu-i adevărat!" „Ba da, dragă, viu să ne căsătorim. Eşti de acord?" Până la urmă a zis da.

M: Până la urmă, după cât timp?

I: Vorbind la telefon...

M: Aţi mai vorbit mult la telefon până să se hotărască?

I: Vorbeam de multe ori cu ea şi-i spuneam că voi veni şi, intr-adevăr, am insistat să divorţez... Şi-am vorbit cu avocatul, care ne-a spus: „Gata, divorţul s-a transcris". Şi-am luat hârtia de divorţ, i-am spus lui Fani că vin în ţară, le-am spus şi părinţilor mei, le-am scris că vin în ţară. Fiecare m-au bombardat: „Să nu cumva să vii, că nu mai pleci!"

M: Numai puţin, să stabilim cronologic! Dumneavoastră când aţi plecat prima dată...?

I: în 76.

M: în 76 aţi plecat dumneavoastră... în 75 v-aţi căsătorit cu Mariana, un an de zile aţi tergiversat cu actele dumneavoastră şi aţi plecat în 76. Când v-aţi reîntors?

I: După un an jumătate.

M: Şi cât a durat să o convingeţi la telefon să se căsătorească cu dumneavoastră?

I: Deja avusesem o relaţie înainte de a pleca.

M: Aaa... Păi dumneavoastră atuncea, că asta voiam să vă întreb, de ce eraţi supărat pe prima nevastă că s-a culcat o dată cu cineva, când dumneavoastră aveaţi acolo colege de serviciu...?

I: Nevastă-mea mi-a spus aşa înainte de-a pleca: „Tu eşti bărbat, rămâi singur, eu înţeleg ce se întâmplă. Poţi să mă înşeli şi să faci ce vrei tu, dar nu cu prietene

de-ale mele, că toate o să tabere pe tine“. Şi într-adevăr, aşa a fost, dar le-am refuzat şi...

M: Le-aţi refuzat pe celelalte.

I: Da... Sigur, au mai fost şi alte relaţii conjuncturale... Mă rog, ea ştia chestiile astea.

M: Deci astea le ştia Mariana?

I: Da.

18

Viața în America

M: Legat de activitatea din Canada. Cum i-aţi simţit pe românii plecaţi în străinătate şi care era starea lor de spirit, până la căderea comunismului.

I: Am întâlnit un mare om, care se numea Nicu Naum, nu ştiu dacă aţi auzit vorbindu-se de el. Era un legionar care fusese închis ca tânăr frate de cruce, după rebeliune. A fost băgat la închisoare şi atunci au venit să se recruteze voluntari pentru batalioanele de la Sărata, unde erau băgaţi legionarii. Acest om s-a înrolat, a plecat pe front, a fost decimat tot batalionul, dar el a scăpat şi se întorcea acuma în ţară (era contraofensiva sovietică), militar, încercând să fugă şi să-şi găsească unitatea, să-şi găsească un rost. Mă rog, ce n-a întâmpinat! Bătut de jidani, ajunge, găseşte o unitate, se înrolează în unitatea aia, ajunge-n ţară, ia legătura cu ceilalţi legionari şi pleacă-n Germania. Şi-n Germania este băgat în lagăr. Ei, omul ăsta trece prin lagăr, sunt bombardate lagărele şi scapă, şi pe jos, fugind, muncind pe la diverse familii... Pe atunci erau nevestele rămase acasă, ale nemţilor, cu fel de fel de

gospodării, se angaja muncitor zilier, până când a ajuns în

Franţa, la Paris, la părintele Boldeanu. Acolo m-am întâlnit cu el. Eu eram fugar. La un moment dat Nicu Naum, tuberculos în ultimul hal, este internat într-un spital. A scăpat de tuberculoză şi împreună cu părintele Popescu, care atuncea era refugiat şi el, au stat la biserica română a lui Boldeanu, unde subsolul era cu paturi d-astea de campanie, milităreşti, şi eram vreo douăzeci de inşi ascunşi acolo. Părintele închidea în fiecare seară la ora nouă, închidea uşa şi nu se mai intra înăuntru. Dar aveam jos la subsol un geam, noi circulam pe geamul ăla. Dar el spunea: „Dom'le, eu am închis uşile, eu răspund, la mine nu se mişcă nimic! “. Şi Nicu Naum a scăpat şi-a plecat în Canada, cu Pora împreună, cel care va deschide ciupercăria din Ottawa, mă rog... Şi pe acest legionar l-am cunoscut eu mai bine în Canada şi mi-a influenţat, mi-a schimbat foarte mult viaţa.

M: De ce? în ce sens?

I: Pentru că m-a repus pe linie cu toate noţiunile mele pe care le aveam, cu comportamentul lui, prin ce-a trecut, cu toate chestiile... Nicu Naum era într-o situaţie destul de modestă. Avea o maşină, o rablă pe care... Dar în maşina lui, în cufărul de la spate, era o bibliotecă. Totdeauna găseai *Puncte cardinale,* cărţi legionare... El te aştepta şi fiecare-1 cunoştea, îl respecta. Şi se ducea: „Domnu cutare, nu cumpăraţi o...“. Şi el vindea, cât şi cum putea. Strângea bani pe care-i

trimitea în Bucureşti, ca să ajute... A murit de cancer. L-am dus la spital, l-am îngrijit... Trist! Era mai tânăr ca mine.

M: Şi ce activităţi aţi făcut în Canada pe linie românească, până la reîntoarcerea în ţară?

I: Erau diverşi tineri cu care discutam, erau tineri care erau apţi, ne întâlneam o dată, de două ori pe săptămână, ţineam conferinţe, puneam discuri cu cântece legionare, aranjam o dată pe an, aveam o masă unde invitam douăzeci-treizeci de oameni, în grădină...

M: Deci aţi fost implicat acolo, în Canada, în partea asta de exil legionar?

I: Da, da. Toată lumea îmi spune acuma că de când am plecat eu, s-a cam terminat. Eu reuşisem să-i adun pe toţi şi să...

M: Era acolo vreo asociaţie românească?

I: Nu. Era biserica şi era asociaţia mea, care...

M: Cum se numea?

I: Cum se numea... ceva în genul „Pentru România[1], nu mai ştiu. Am lucrurile scrise, formularele, dar nu mai...

M: Erau mulţi în grupul ăsta de români din Canada?

I: Da. Ajunseseră vreo... cred că douăzeci aproape.

M: Care se întruneau periodic.

I: Da.

M: Şi alte forme, în afară de gruparea asta, mai erau pentru români ca să se întâlnească?

I: Mai era biserica. Erau două biserici în Montreal, când am ajuns noi. Biserica comunistă şi biserica legionară.

M: Biserica comunistă? Adică cum? Ţinea de ţară?

I: Da. Şi biserica legionară era biserica părintelui Popescu, unde eram noi.

M: Şi la biserica asta legionară cine veneau? Doar foşti legionari sau şi oameni mai tineri?

I: Şi oameni mai tineri... diverşi... dar mulţi legionari.

M: Si care era activitatea la biserică?

I: întâlniri cu comunitatea, conferinţe, sărbători, dansuri, chestii din astea.

M: Şi cam câţi oameni veneau la biserică frecvent?

I: Cam în jur de o sută. Puteau să fie şi mai mulţi.

M: Dar în oraş, în Montreal, erau mult mai mulţi români.

I: în '78 erau în Quebec, se zicea, cam şaptesprezece mii de români. Şi la Montreal erau singurele biserici, două biserici, şi unii veneau la biserică, pentru că era singurul loc unde se puteau întâlni cu alţi români. Dar totuşi la biserică erau puţini... Acuma sunt vreo zece biserici. Fiecare preot care-a venit... a căutat să-şi facă biserica lui. Acum românii s-au înmulţit, dar parcă nu mai au calitatea de altădată...

19

Căderea comunismului, revenirea în România

I: După ce începuse revoluţia în România, noi fusesem la o manifestaţie la Ottawa, care s-a terminat spre miezul nopţii, era plin de lume acolo, eram cu văru-meu care stătea în Ottawa şi cu soţia lui, care era franţuzoaică. Şi lumea striga... A venit şi poliţia, că veniseră nişte tineri cu ouă şi cu roşii, să arunce...

M: în cine sau în ce trebuia să se arunce?

I: în ambasadă.

M: Era deja '89?

I: Da, da, în timpul revoluţiei.

M: Dar nu erau lucrurile tranşate.

I: Aşa. Şi poliţia ne-a avertizat: „Aveţi voie să

manifestaţi, strigaţi ce aveţi de strigat, dar nu aveţi voie să aruncaţi cu obiecte!", chestii de violenţă, mă rog... Şi erau nişte fete care strigau: „Ceauşescu, pizda mă-tii!“. Şi nevasta lui văru-meu, care nu ştia ce înseamnă, dar a auzit şi ea, a început şi ea să strige. Şi văru-meu îi spune: „Măi Suzanne, tu ştii de spui, ce strigi acolo!". „Păi ce strigă ălea din faţă". Şi pe la două noaptea am venit

acasă. Am venit acasă, ne-am culcat, nu ştiu dacă am adormit, m-am perpelit, dar pe la şase dimineaţa dau drumul la radio şi primul lucru pe care-1 aud: numărul unu al României, Ceauşescu. a fugit azi noapte din... Maaamă, am sărit din pat, am sculat-o pe Fani şi i-am spus: „Dom’le, n-au nici o şansă ăştia în România! Dacă armata şi Securitatea nu e cu ei, o să-i măcelărească şi s-a terminat". Şi după aia auzim la radio că spune: „Ceauşescu nu mai e!“. „Fani, gata, s-a terminat!" Am pus mâna pe telefon şi cred că am dat telefon la New York, peste tot pe unde aveam rude şi cunoştinţe, şi le spuneam: „Ceauşescu a fugit! Ceauşescu a fugit!"

M: Şi pe urmă v-aţi pregătit să veniţi în România...

I: Ne-am dus la manifestaţii şi noi în faţa consulatului şi, după toate chestiile astea, când a fost ales Constantinescu în ’96, am zis: „Plec în România!".

M: Dar până în ’96 de ce nu aţi venit?

I: Am fost o dată, când a murit tatăl lui Fani. Am zis: „Fani, hai că mergem în România, la înmormântarea lui taică-tău!“. M-am dus repede, am aranjat cu secretarul consulatului, care era un şperţar, să ne facă paşapoartele, că nu mai vizasem paşaportul nu ştiu de când. M-am dus la şase dimineaţa, i-am dat cinci sute de dolari lui şi m-a trimis la plimbare: „Veniţi peste o oră!" Peste o oră am venit, paşapoartele erau gata, mi-am luat paşapoartele, m-am dus, am luat biletele şi-am plecat în România.

M: Dumneavoastră n-aţi renunţat la cetăţenie.

I: Nu, n-am renunţat nici eu, nici Fani. Şi trebuia să rămâie maică-mea singură. Am chemat-o pe verişoara maică-mii, am rugat-o să stea cu maică-mea, am instalat-o la noi şi noi am plecat în ţară.

M: Vreau altceva să vă întreb. Aţi adus-o şi pe mama în Canada în perioada comunismului?

I: Da.

M: Cum aţi reuşit? Tot cu şperţuri?

I: Nu. Am făcut în Canada cerere pentru reunificarea familiei. Şi mi-au aprobat acolo şi-am trimis-o pe Fani cu aprobarea şi după aia a venit şi-a luat-o pe maică-mea.

M: Şi-a adus-o acolo. Deci din ’77 dumneavoastră n-aţi mai venit în ţară până...

I: Nu, n-am mai venit până când a murit tatăl lui Fani, în ’92.

M: Şi cum a fost cu dorul de casă în perioada asta?

I: Vreau să vă spun, când eram în Canada, ea discuta cu maică-mea la un moment dat şi maică-mea spunea: „Eu sunt bătrână, probabil că peste câţiva ani o să mor. Vă rog un singur lucru: când mor eu, duceţi-mă înapoi în ţară!“. Şi atuncea i-am promis maică-mii că o să o duc înapoi în ţară. Fani sare şi ea: „Şi pe mine, dacă mor, să mă duci în ţară!“. Zic: „Fani, pe mine, dacă mor cumva, că nu e o lege ca voi să muriţi înaintea mea, dacă mor cumva acuma, Doamne fereşte, cât

sunt comuniştii, să nu mă duceţi în tară! Dacă nu aveţi bani să mă îngropaţi, mă lăsaţi la un colţ de stradă, mă abandonaţi, că mă va îngropa la cimitirul săracilor cineva, dar nu vreau nici mort să fiu în România comunistă!"

M: Dar nu vă era dor de ţară?

I: îmi era dor de ţară, dar...

M: Acolo aţi stabilit relaţii, aţi fost în comunitatea românilor din Canada?

I: în comunitatea românilor, acolo eu am organizat, că mi se dă telefon şi acuma, am organizat un grup legionar, am făcut multe lucruri acolo. Şi acuma mă regretă şi spun că de când am plecat eu s-a terminat. O dată pe an îi chemam pe toţi la mine acasă, făceam festival, făcea Fani, cumpăram câte un crap din ăla de opt kilograme şi făceam o ciorbă mare de peşte, şi peşte prăjit, şi mâncăruri fel de fel...

M: De ce nu v-aţi gândit şi dumneavoastră să plecaţi în Statele Unite? Vă era bine în Canada?

I: Era mult mai... Am fost de multe ori în New York şi... în Canada mă simţeam încă în Europa. Vorbeam franţuzeşte... în America nu m-am simţit bine niciodată.

M: Povestiţi-mi, când v-aţi întors, cum v-a avertizat ăsta, domnul Solomon, când aţi vrut să vă întoarceţi în ’96, cum mi-aţi spus în treacăt...

I: Acuma era Constantinescu... A fost un prieten de-al nostru din Canada, care-a fost aicea când a fost

ales Constantinescu: „Domnule, s-a schimbat, s-a terminat cu comunismul!" Atunci am zis: „Gata, mă duc în România!" Discuţii cu Piaţa Palatului, cu nu ştiu ce... „Mă întorc în România! Mă întorc în România pentru o lună de zile", zic eu. Nu-mi luasem concediu, m-am dus, am vorbit cu patronul: „Vreau să-mi iau concediu pentru o lună de zile!" „Bine, Jacques, e în regulă!" şi nu mi-a spus nimica. Dar când eram la pauza de masă, vine ajutorul patronului, tot un jidan român, domnul Solomon, care mă întreabă: „Domnu Iamandi, ce faci în timpul pauzei?" „Dom’le, nu ştiu, mănânc cu nevastă-mea...“. „Domnule, n-ai vrea să

faci o excepţie? Eu nu mănânc la douăşpe, eu în fiecare zi mă plimb cât durează pauza. N-ai vrea să faci o plimbare cu mine?" „Ba da, domnu' Solomon, dar de ce mă invitaţi?" „Pentru că vreau să am o discuţie cu dumneata". Şi plec la plimbare cu domnul Solomon, care spune: „Domnu Iamandi, uite de ce te-am chemat, vreau să te avertizez. Dumneata ţi-ai cumpărat o casă, la care plăteşti rata lunară. Ţi-ai adus mama aici, ai soţia aici, vei pleca în România..." Tocmai atunci fusese de la Toronto un grup care plecase în România şi care a fost expulzat din România, ca legionari. „Dacă dumneata te duci acolo, primul român care îţi va spune că *n-ai mâncat salam cu soia ca noi,* o să-l sictireşti, dacă n-o să-i dai una, după cât te cunosc eu pe dumneata. Şi vei fi expulzat şi dumneata, şi singurul motiv ca să te expulzeze este să spuie că eşti legionar, şi

vei veni aicea fiind expulzat ca legionar. Dumneata ştii că în comunitatea evreiască, la noi, circulă un buletin cu toate problemele, cu oameni care au fost nu ştiu ce. Dacă în acest buletin dumneata vei apărea ca legionar, domnul Presser este obligat să te concedieze şi m-a rugat să te avertizez că ai face bine să te gândeşti, că ai atâtea greutăţi, ai familie care va rămâne pe drumuri. Pentru că dacă noi te concediem, cum vei mai plăti ratele? Rămâne soţia dumitale, rămâne mama dumi- tale... Gândeşte-te bine ce faci!“.

M: Şi nici alţi patroni evrei nu v-ar mai fi angajat în contextul ăsta.

I: Nu, sigur că nu.

M: Dacă eraţi pe lista neagră a comunităţii evreieşti...

I: Da. Şi am venit acasă, am discutat cu ele şi am hotărât să... Am dat telefon la agenţie, că rezervasem deja bilete... în '92 când am venit aici la înmormântarea tatălui lui Fani, tocmai când plecam cu convoiul spre cimitir, a

venit o maşină de la Bucureşti, cu o prietenă de-a ei, care spune că eu eram căutat în toate părţile, c-a murit maică-mea la Montreal. Atunci am fost la înmormântare şi imediat după înmormântare m-am întors la Bucureşti, m-am dus la agenţia de voiaj, mi-am luat biletul şi m-am întors în Canada. Pe maică-mea au depus-o la frigider, ca să am eu timp să ajung la înmormântare.

M: Şi aţi adus-o până la urmă-n ţară?

I: Da. Am incinerat-o la Montreal şi după aia urna am adus-o...

M: Dar a vrut ea să fie incinerată?

I: A vrut, a vrut. A fost de acord orice, numai să fie adusă-n ţară.

M: Şi era mai simplă varianta cu incinerarea.

I: Da. în primul rând, n-aş fi putut. Costa vreo zece mii de dolari transportul, trebuia să ceri fel de fel de aprobări, sicriu special de plumb, însoţitor special din partea autorităţilor canadiene...

M: Multe formalităţi. Şi acum revin numai la ideea asta, deci asta înseamnă că şi în alte părţi, nu numai în comunitatea asta de unde eraţi dumneavoastră, din Montreal, printre evrei aveau o listă neagră cu persoanele...

I: Probabil. Ăsta era sistemul comunităţii.

M: Şi cine era pe listă era *persona non grata*, de toată comunitatea era rejectat, adică nimeni nu se găsea să-l angajeze în contextul ăsta, nu? Interesant!

I: Mda.

20
Mişcarea Legionară

M: Auziţi, c-aţi pomenit de Radu Gyr, aţi stat cu legionari în celulă?

I: Da, am stat. Am stat şi cu Gyr, şi cu alţii.

M: Se distingeau cu ceva de ceilalţi?

I: Categoric! Era o odihnă să ai de-a face cu ei, nu vă daţi seama ce diferenţă era!

M: Deci era odihnă să ai legionari în celulă.

I: De aia îi fericesc pe cei de la Aiud, că noi eram o gloată, amestecaţi cu tot felul de lichele. Că dacă ai avut o armă şi te-ai certat cu vecinul şi te-a denunţat, deveneai politic, deşi habar n-aveai tu... Deveneai politic în puşcărie, ei te condamnau politic.

Vreau să vă spun o scenă, când la un moment dat, în Gherla se deschide uşa şi bagă noaptea un lot de oameni. Şi cum eram curioşi toţi, imediat tăbăram cu întrebările pe ei: „Tu ce ştii?“. Şi-l întreb pe unu: „ Mă, cu ONU ce mai e?“. Şi odată văd că ăla începe să râdă: „Aaa, îl cunoşti pe Onu? Onu-i mităr la pădure!". Era unul care dăduse pâine la partizani, sau nu ştiu ce...

Şi le spune ălora: „Uite, îl cunoaşte pe Onu!“. *(Râde)* Ăştia erau politicii...

M: Aşa, şi deci legionarii aveau alt comportament.

I: Era o linişte. Reuşeau să impuie, chiar dacă erau unul sau doi într-o cameră, reuşeau să impuie o oarecare... Sunt nişte dicuţii caracteristice, care au durat cât a durat puşcăria. Erau oameni care erau pentru deschisul geamului şi pentru aer. Erau oameni care erau contra şi te afuriseau, era o atmosferă imposibilă. Eee, oamenii ăştia reuşeau să calmeze acest lucru, şi multe altele, şi să ne facă să ne înţelegem între noi.

M: Erau în acelaşi timp şi-un exemplu prin ceea ce făceau? Erau respectaţi?

I: Exemplu, erau oameni care nu se... E o tradiţie, se dă pâinea dimineaţă, îţi dădea o pâine de două kilo-grame sau de nu ştiu cât, împărţită în douăzeci de felii, care trebuia să aibă fiecare o sută de grame. Nu era complet tăiată, ca să fie bucată întreagă, numai o crestau... Eee, noi... Trebuia să ai o lingură ascuţită cu care să tai pâinea. Pâinea se tăia pe-un şervet - al cui era de serviciul -, un şervet curat. Şi se lua la rând. Eu luam primul astăzi, mâine treceam şi luam ultimul, şi aşa mai departe. Şi cine lua primul, ăla lua pâinea cea mai mare. Şi ultimul avea dreptul, ăla care dădea şervetul, să cureţe firimiturile. Sunt lucruri care sunt foarte greu să le...

M: Aşa, şi în situaţii din astea, legionarii nu se repezeau sau...

I: Nu. Totdeauna au impus o disciplină, nu erau cei care se băgau la pâine, la împărţit, la chestii din astea. De exemplu, să spun, într-o cameră eram de serviciu la Jilava şi măturam, măturam de la uşă spre interior, şi la un

moment dat văd că sare unul. Era un partizan din munţi, care fusese strivit de un urs în peştera unde dormea. Era... săracul, nici nu se prea mişcase! Şi odată îl aud că începe să ţipe la mine: „Banditule!" Ce se întâmplase? Măturam, cum spuneam, de la uşă spre fundul celulei. „N-ai voie! Trebuie să mături de la perete spre uşă, că aia înseamnă că toţi vom ieşi afară".

M: Deci se distingeau legionarii de ceilalţi prin disciplină?

I: Prin disciplină. Dacă erau mai mulţi în cameră, se făcea un rând, se povestea, se discuta... Noi am auzit şi de aia am vrut să ajungem la Aiud, că am auzit despre „academia" lor... De exemplu, Miron Chiraleu a cerut să fie trimis la Aiud şi până la urmă a reuşit. N-a reuşit atuncea, dar a reuşit când l-a turnat Ivasiuc... Aşteptam şi doream ca pe-o salvare acest Aiud.

M: Deşi era un regim mai greu acolo...

I: Deşi era un regim mai greu, dar nici nu ne dădeam... Noi discutam atmosfera intelectuală care era, şi în rest nici nu ne gândeam la...

M: Dumneavoastră vă consideraţi un simpatizant legionar, nu?

I: Da.

M: Aţi spus că aţi crescut în duhul de legendă al Căpitanului. Ce credeţi că a însemnat Căpitanul pentru neamul românesc?

I: Aici ar fi o chestie de vorbit în ore întregi, dar aş vrea să încerc să sintetizez într-un cuvânt: corifeu... Un supraom.

M: Prin ce anume?

I: Prin ce-a gândit, un om care, într-o ţară de

oameni de lasă-mă să te las, a vrut să facă din aceşti oameni nişte eroi. A vrut să facă, mai pe româneşte, din rahat, bici.

M: Şi a reuşit cu unii?

I: A reuşit cu foarte mulţi.

M: Acuma zic eu că poate oamenii ăştia aveau o structură din care se putea face bici. Nu cred c-au fost chiar rahat.

I: Da.

M: Adică erau oameni deosebiţi.

I: Da, da. Dar asta a fost toată munca Căpitanului, ca dintre aceşti oameni să ridice, să facă nişte oameni cu conştiinţă, cu credinţa într-un ideal pe care-1 slujesc şi după moartea lui, acuma, oameni care acuma suntem pe ducă şi care până când ne-am stins sau ne vom stinge, am crezut şi continuăm să credem.

M: Pentru dumneavoastră personal, ce a însemnat Căpitanul? Din ce aţi citit despre el, din ce aţi auzit...

I: în primul rând, eu l-am văzut de câteva ori la Iaşi, l-am văzut vorbind cu taică-meu.

M: Cum vi-1 amintiţi din discuţiile cu tata? Eraţi mic, dar cum vi-1 amintiţi?

I: La Iaşi a luat naştere Mişcarea Legionară şi eu am spus că toţi cei care aveau vârsta mea în acea perioadă e imposibil să nu fi fost atinşi, măcar o coardă, să nu simtă o oarecare simpatie pentru acest lucru. Codreanu, deşi ştia ce-1 aşteaptă, nu s-a gândit la succesiune şi la viitor, pentru că nu era un singur om care ar fi putut să-i ia locul.

Cred că ar fi trebuit, din cei care erau pe atunci, să găsească patru sau cinci oameni care să vină la conducerea Legiunii. De aicea începe descompunerea Legiunii, de la moartea Căpitanului, pentru că n-a fost nimenea care să-i ia locul, să ia în mână... Dacă ar fi fost, nici un om nu putea...

M: Trebuia să fie unul de înălţimea lui, ca să poată...

I: Aşa s-a ajuns la Horia Sima... Eu, când mă gândesc acuma la această perioadă, zic că era o perioadă de isterie. Ca eu, copil, să plâng pentru acest om care a fost închis şi pentru ce s-a întâmplat, nu e ceva normal. De aia zic, dom'le, era o perioadă de isterie colectivă, care m-a cuprins din cauza servitorilor care citeau chestia asta, pentru că eu nu puteam citi şi doar auzeam ce spuneau ei. Şi a fost o perioadă când am suferit pur şi simplu fizic pentru moartea Căpitanului şi pentru arestarea lui. Fără să-mi dau seama, inconştient, un copil care nu ştia ce rol are, ce-a făcut, numai pentru acest sacrificiu. Când auzi vorbindu-se despre proces,

comentariile la chestia asta pe mine m-au influenţat extraordinar. Mama Căpitanului, care plânge, cutare, un conglomerat de lucruri pe care le amestecam unele cu altele, dar toate concentrate asupra acestui om.

M: Dintre toţi cei pe care i-aţi întâlnit în viaţă, credeţi că el a fost personalitatea cea mai copleşitoare?

I: Categoric!

M: Mai aveţi pe cineva comparabil cu el?

I: Categoric, nu! De aia Legiunea a fost decapitată. După aia a fost... Iar tot ce este acuma este o bâlbâială. Acuma sunt nu ştiu câte legiuni: codreniştii, simiştii, mexicanii...

M: Mexicanii sunt tot una cu codreniştii, mă rog...

I: Nu, fiecare au...

M:... nuanţele lor. Se contestă reciproc.

I: Legiunea-i una singură!

M: Vreau să vă pun acuma nişte întrebări legate de Mişcarea Legionară, pentru că dumneavoastră vă consideraţi legionar.

I: Da.

M: Ce anume, dincolo de imaginea difuză şi neclară, legendară, din copilărie, ce anume v-a atras la legionari pe urmă, la maturitate?

I: Aceşti oameni au fost pentru mine nişte exemple. Şi în puşcărie, şi în viaţa de toate zilele, oameni care au intrat în puşcărie pentru o idee. Oameni care au făcut zeci de ani de puşcărie şi au rămas stăpâni pe

aceeaşi idee şi pe aceeaşi baricadă. Nu cum se întâmplă acuma, azi eşti verde, mâine eşti albastru, poimâine eşti galben...

M: în primul rând v-a impresionat caracterul lor?

I: Categoric! Vedeţi, m-am născut în Iaşi, care este leagănul Mişcării Legionare. în Iaşi, toată elita, doamna Ghica, de pildă... Doamna Ghica este cea care le-a împrumutat teren ca să-şi facă cărămidă. Elena Sturdza şi cu Dimi Sturdza erau... Dimi Sturdza a murit, mă rog, a murit înecat, dar a murit în Frăţiile de Cruce. Toate familiile, profesorii universitari, profesorul Scriban, doctorul Iosipov, erau nişte intelectuali, nişte personalităţi, nişte vârfuri, care toţi au trecut la Mişcarea Legionară... Nu vorbesc de capii legionari, vorbesc de oameni din viaţa de zi de zi, cu care te întâlneai la tot pasul.

M: Cum vă explicaţi această atracţie pe care a avut-o în epocă legionarismul? Prin ce anume i-a atras pe

oamenii ăştia?

I: Au atras în primul rând... s-au ivit într-un moment în care era mare nevoie de ei. S-au ivit atunci când un rege nebun îşi vindea ţara la mezat. Când toate cuceririle, după o Românie Mare, când părinţii lor au murit pentru o Românie Mare, iar regele ceda acuma teritorii, le dădea pentru diverse interese. Un rege scelerat, înconjurat de o camarilă ticăloasă şi-o evreică, Elena Lupescu, care era reprezentanta masoneriei... Era perioada când o serie întreagă de intelectuali ţineau

conferinţe şi spuneau că „lumina vine de la Răsărit'[1], că timpul naţionalismului a trecut. Dar omul simplu era receptiv. Era gata să-i asculte şi să facă ceva pentru cineva care şi-a pus viaţa la bătaie... Aceşti oameni şi-au luat soarta în propriile lor mâini, câţiva tineri au vrut să arunce la gunoi tot ce nu trebuia şi luptau pentru un ideal, pentru o Românie în care Biserica să fie Biserică, Patria să fie Patrie, iar cetăţeanul să fie un cetăţean cu îndatoriri, cu obligaţii şi datorii, şi statul să aibă la fel obligaţii, să aibă respect pentru cetăţean. Or, cetăţeanul a devenit nimic, cetăţeanul este un rahat în ziua de astăzi.

M: Vorbiţi despre principiile Mişcării Legionare şi rolul lor în formarea caracterului.

I: Rolul lor în formarea caracterului e toată doctrina Mişcării Legionare, care începe prin a crede în Dumnezeu, apoi să fii om, să nu învingi prin laşităţi şi prin mişelie, şi încă o serie întreagă de lucruri din astea, care nu-mi vin acuma-n minte, în care era vorba de onoare. Dintr-o ţară de oameni uşuratici, Căpitanul a vrut să formeze o ţară de oameni de cuvânt, de oameni dintr-o bucată. Aşa cum a spus: un om care intră pe poarta Legiunii mâine iese un erou, un martir.

M: Partea asta de experienţă legionară v-a ajutat să

vă întăriţi credinţa în Dumnezeu?

I: Asta m-a ajutat tot timpul! Toată această doctrină legionară care a fost în capul meu şi-n capul celor cu care discutam, pentru că de aia căutam nişte

oameni care să aibă... ca să mai aflu, ca să discut, ca să-mi spun părerea mea, ca să-mi spuie părerea lor, ca să-mi dau seama dacă au dreptate sau... Şi totdeauna am găsit, jos pălăria, că au dreptate. Iar Căpitanul a fost un supraom, care nu va putea fi înlocuit niciodată de nimenea.

M: în închisoare dumneavoastră v-aţi declarat legionar? Aţi avut de suferit de pe urma asta?

I: Da, am avut, că m-au izolat... Dar asta nu conta. Sunt o serie întreagă de oameni care, fără să fi fost legionari, împreună cu noi s-au declarat că sunt legionari, pentru că erau tineri şi visau altceva decât mediul în care erau.

M: în închisoare şi pe unde aţi mai fost dumneavoastră, mai ales pe la Gherla, pe la munci, cu excepţia Aiudului, care era predominant legionar...

I: Şi la muncă, şi peste tot unde am fost, dacă era un legionar într-o cameră, era deja altă atmosferă... Când vorbeai prin morse sau prin lovituri în perete, în camera cutare: „Aaa, acolo e un legionar, acolo e altă situaţie! “. M-au impresionat legionarii că erau oameni de cuvânt. Oameni care în momentul în care spuneau un lucru chiar se ţineau de cuvânt... Să vă spun o situaţie. Am fost la o baracă, erau ţăranii, ne separaseră. Era baraca noastră şi baraca ţăranilor, între noi se trăsese nişte sârmă ghimpată şi se făcuse o zonă neutră. Şi reuşim să luăm legătura cu ţăranii, că era tot aşa vorba de turtoiul împuţit, şi spunem:

„Uite, baraca noastră declară mâine greva foamei!Şi ţăranii ne transmit şi ei: „Şi noi vom face grevă împreună cu voi; mâine, deci, refuzăm mâncarea[c]. Ei, peste noapte jumătate din oamenii din baraca noastră au renunţat. Până la urmă, din baraca noastră nu mai facem greva foamei. Atuncea zic: „Mă, la oamenii ăia le-am spus că... Sunt oameni simpli, sunt ţărani, sunt oameni de cuvânt, mai de cuvânt decât dumneavoastră. Ăia vor declara mâine greva foamei, bazându-se că şi noi facem acest lucru. Trebuie să le comunicăm!". Şi cum era seară şi n-aveam cum, am trecut pe sub sârmă ghimpată şi m-am dus la baraca lor şi le-am spus că nu mai declarăm grevă...

M: Şi cum erau legionarii? Adică comparaţi cu ţărăniştii sau cu liberalii, că aţi stat şi cu ei, ce anume îi făcea pe legionari să fie deosebiţi?

I: A fost o perioadă, chiar după 23 august 1944, când am lucrat împreună cu legionarii şi cu ţărăniştii. Era şi de la liberali un domn Belu, de la ţărănişti nu mai ştiu cine, apărea *Dreptatea...* Chiar lângă Athenee Palace e o stradă, imediat cum se termină Ateneul, e o stradă pe care... acolo era redacţia *Dreptăţii.* Stăteam, pe la trei-patru dimineaţa, când se scotea ediţia, când ieşea de sub tipar, eram o serie întreagă de tineri - şi liberali, şi ţărănişti, şi legionari - care aşteptam şi primeam topul de ziare. Şi plecam pe stradă, să-l difuzăm. Şi erau comunişti care veneau să ne ia ziarele. Şi câteodată ieşea cu bătaie, sau altă dată cumpărau.

întrebau: „Câte ziare ai?“. Şi erau tineri care, bucuroşi că scapă, spuneau: „Am o sută de ziare". „Cât face totul?". „Atâta". „Uite, ia banii şi dă-mi ziarele!". Şi asta se întâmpla foarte des cu ţărăniştii... şi vreau să spun că era această coeziune între noi, eram cu Monica Lovi- nescu, cu bărbatu-său, Virgil Ierunca. Eram la tineret atuncea şi veneam şi ne întâlneam. Era Adriana Geor- gescu, sora

unui arhitect Georgescu, care era şefa de cabinet a lui Rădescu...

M: Dar asta spuneaţi, că aţi lucrat cu ei şi cum, că era diferenţă între ei... Că aţi lucrat şi cu legionari, şi cu ţărănişti, şi cu liberali.

I: A existat un moment de coeziune. Dar care a ţinut cam până la dispariţia *Dreptăţii,* prima oară. Că *Dreptatea* a apărut în două etape. A apărut o dată un an şi jumătate, consecutiv, săptămână de săptămână, şi după aia a dispărut pentru un an, ca să apară din nou, când a durat numai şase luni. în această perioadă, la dispariţia *Dreptăţii,* şi coeziunea dintre noi s-a terminat. Şi Monica Lovinescu, şi toţi... Nu ştiu dacă aţi... Eu am o carte pe care a scris-o cineva despre această şefă de cabinet a lui Rădescu, prin ce-a trecut şi ce i s-a întâmplat, anchetată de Nicolschi. O tânără care era studentă, atuncea ieşise din facultate.

M: încă o dată, dincolo de toate acestea, ce credeţi că reprezintă Codreanu pentru neamul românesc?

I: Neamul românesc nu-şi dă seama ce-a fost Codreanu, cum neamul românesc nu-şi dă seama de

multe lucruri... Acuma este deja un lucru depăşit, nu poţi să-i mai faci nimic. Cei care ştiu ceva şi au rămas... sunt cei care au acest ideal şi pentru care Codreanu a rămas viu în inima lor. Şi continuă şi azi, la nouăzeci de ani, la nu ştiu câţi, în pragul morţii, să spună: „Trăiască Legiunea şi Căpitanul! “.

M: Cum priviţi reproşurile care li se aduceau şi li se aduc în continuare legionarilor, legate de asasinatele pe care le-au făcut, pe urmă de antisemitism? Hai să o luăm cu asasinatele...

I: Ar trebui să cunoaştem istoria, în primul rând. Nu vreau să dau cazurile cu Codreanu, când Codreanu fiind într-un tren care rămâne din cauza inundaţiilor blocat într-

un loc şi se strâng bani de la oamenii din tren ca să plece o delegaţie de legionari, să cumpere alimente şi să le aducă, Codreanu le-a spus: „Vedeţi, strângeţi bani şi de la evrei şi aduceţi-le după ce vă spun ei, că ei au un regim special". Nu vreau să vă spun despre acel evreu care era gata să se înece şi Codreanu sare în apă, la Carmen Sylva, şi-l salvează. Dar vreau să vă spun de un evreu care, când l-a văzut prima oară pe Codreanu, spune: „L-am văzut călare pe un cal şi... mi-am făcut cruce. Eu, evreu, mi-am făcut cruce!". Este un istoric evreu care scrie asta, Nicholas Nagy-Talavera. Trebuie să cunoşti istoria. S-au făcut nişte abuzuri, este adevărat. Este adevărat că şi noi am greşit. Am greşit pentru că am crezut că, fiind întâmpinaţi cu gloanţe şi cu ură, trebuie să răs-

pundem la fel. Şi a fost o perioadă când am răspuns la fel. Până când Codreanu a spus: „De astăzi înainte puteţi să faceţi ce vreţi, noi nu mai ripostăm! Puteţi să ne bateţi, puteţi să ne închideţi, nu mai ripostăm!" Si într-adevăr, de atuncea... Şi Codreanu a greşit că l-a împuşcat pe Manciu, l-a împuşcat în legitimă apărare, dar... A fost porcăria pe care a făcut-o Iorga cu acest proces, care era o înscenare aranjată de masonerie, ca după aia, în mod ritual, să-i spânzure pe toţi cei paisprezece, Căpitanul, Nicadorii şi Decemvirii... Şi au fost diverse. Cu cei de la Jilava, când a fost dezgropat Căpitanul. Că ăia care erau închişi în Jilava, şi care probabil că ar fi fost peste câteva zile puşi în libertate, s-a profitat nu se ştie din ce împrejurare şi cine-a dat un ordin, e o nebuloasă care rămâne... Horia Sima spune că nu el, mă rog, şi au fost împuşcaţi. Este într-adevăr o crimă. Sunt nişte oameni care trebuiau judecaţi...

M: Bun, şi cu antisemitismul? Dincolo de exem-

plele pe care le-aţi dat, totuşi nu se poate spune că legionarii îi iubeau pe evrei.

I: Nu pot să spun că-i iubeau, dar de câte ori au fost... Gândiţi-vă că în Legiune au fost şi nişte evrei. Gândiţi-vă că Ana-Maria Marin, după legea evreiască, e evreică. Aceste cărţi pe care le-a scris... Eu vreau acuma şi lucrez să scot o ediţie cu Ana-Maria Marin, cu această carte, *Povestea neamului românesc scrisă de o bunică pentru nepoata sa,* şi cu cealaltă pe care- a scris-o, *Prin poarta cea strâmtă,* care sunt cărţi de

istorie de căpătâi, în care-ţi spune prin tot ce-a trecut Mişcarea Legionară şi prin tot ce-a trecut România. Această soţie evreică a lui Vasile Marin! Deci au fost şi evrei în Legiune.

M: Pe Moţa şi pe Marin cum îi priviţi? Că tot aţi amintit-o pe Ana-Maria Marin.

I: Sunt nişte tineri ortodocşi care s-au dus să moară pentru Hristos în Spania, o ţară în care religia era atacată şi-n care „se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Hristos“. Cuvintele lui Moţa... Este ceea ce a hotărât acest grup de tineri, că au mai fost încă câţiva care-au plecat cu ei, cu generalul Cantacuzino, dar mai ales aceşti doi tineri, şi în special Moţa, fiu de preot, care şi el avea să îşi reproşeze ceva şi voia să ispăşească pentru ceva. S-a dus acolo cu intenţia, cu ideea că acolo va muri, va plăti pentru acest gest necugetat pe care l-a făcut, când a încercat să-l împuşte pe Vernichescu.

M: Dacă ar fi să daţi o definiţie legionarismului, cum l-aţi defini?

I: Un legionar este un ostaş al lui Hristos. Un om care a plecat să apere Biserica, să apere noţiunile de credinţă în Dumnezeu şi să puie capăt blasfemiilor care se întâmplau în această ţară. Ne păştea comunismul, ne păştea francmasoneria, ne păştea ca un rege scelerat să ne

vândă bucăţică cu bucăţică, la mezat. Ăsta era un rege criminal, Carol al II-lea.

M: Ce însemna pentru legionari conceptul de onoare?

I: într-o ţară în care oamenii habar n-aveau ce înseamnă onoare, Căpitanul a introdus acest imperativ şi-a încercat să educe nişte oameni pentru care acest cuvânt să însemne un legământ faţă de Dumnezeu. Onoare e un cuvânt care e pe buzele tuturor, dar care foarte puţini ştiu ce înseamnă.

M: De ce şi în momentul de faţă tot ce e rău e numit legionar?

I: Asta a rămas o anatemă care a fost aruncată asupra noastră... Sunt oameni, vorbesc chiar de verii mei, educaţi în familie (eu sunt cel care i-a mai lămurit), pentru care legionarii erau, sunt nişte criminali. Asta e tot ce ştiau ei şi asta e ceea ce ştiu mulţi în ziua de astăzi, fără să-şi dea seama în ce hal au fost şi sunt minţiţi.

21
Concluzii spirituale

M: Au fost situaţii de prieteni sau de apropiaţi, după închisoare, care să simţiţi că vă evită? Să le fie frică să mai aibă contact cu dumneavoastră, pentru că acuma eraţi deţinut politic?

I: Nu.

M: Aţi văzut dosarul sau de unde ştiţi care v-au turnat?

I: Nu, n-am văzut dosarul, dar am folosit anumite informaţii de control şi mi-am dat seama după ceea ce am fost eu întrebat la anchetă. Mi-am dat seama care m-au turnat. Dar niciodată nu le-am spus că ştiu...

M: Dar repercusiuni n-aţi avut de la ei, să fiţi luat de Securitate?

I: Eram plecat în Canada. Am divorţat, i-am comunicat lui Fani că vin să mă căsătoresc cu ea. Le-am spus alor mei că vin în ţară, la care toată lumea mi-a spus: „Nu veni, că e o prostie! N-o să mai pleci!". Şi atunci n-am spus la nimenea că vin, numai Fani ştia că vin în ţară. Şi lui Fani îi trimisesem nişte scrisori, dar mă rog, asta-i altă poveste... I-am spus că vin în

 ţară şi am venit în ţară, mă aştepta Fani la aeroport, am plecat

la Fani acasă. Am spus tuturor: „Am venit pentru că sunt sigur că n-o să am nici o problema„Cum n-o să ai nici o problemă?[1]'. „Lucrez la o societate de electronică unde facem aparate de ascultat şi-am lucrat pentru primul ministru al Canadei, acuma am lucrat pentru primarul Montrealului, şi la toţi le-am povestit situaţia mea şi toţi au spus că dacă e vreo problemă, mă ajută. Aşa că de-aia am venit. Am şi o scrisoare către..."

M: Şi era adevărat? Chiar aţi vorbit cu primul ministru şi cu ceilalţi?

I: Nu, nici vorbă! Dar asta am spus. M-a condus până la Fani acasă, am intrat în casă; când mă uit pe geam, deja la poartă erau doi cetăţeni care supravegheau acolo.

M: După '64, până să plecaţi, aţi mai fost reţinut, anchetat de Securitate?

I: Nu. Securitatea la un moment dat, când îmi depusesem actele, a venit la început de vreo două ori, dar acuma, când depusesem actele şi trebuia să plec, m-am găsit cu un ofiţer care mă aştepta la portar şi a spus că vrea să meargă cu mine-n cameră. Am mers şi spune: „Domnule, eu am vizitat deja apartamentul dumitale". „Cum l-aţi vizitat?" „Da, portarul are o dublură de la chei pentru toate apartamentele şi mi-a arătat apartamentul dumneavoastră şi mă interesează. Vreau să vă spun de ce. Şeful meu, generalul cutare, are un băiat care e student. Şi dacă dumneavoastră plecaţi,

şi veţi pleca, vreau să ne lăsaţi nouă apartamentul'[1]. Să-l las pentru Securitate! Şi le-am tras chiulul şi nu le-am lăsat nimic. Le-am promis că da şi m-am dus, era o elevă a bunică-mii, pe care bunică-mea o ajutase foarte mult, fata

unui colonel, căreia îi promisesem că o să-i las apartamentul ei. Şi m-am dus şi-am anunţat-o şi i-am spus: „Doamnă, uite ce e! Pregătiţi-vă, faceţi-vă mutarea şi înainte cu o săptămână de a pleca eu vă mutaţi în apartament şi eu vă vând apartamentul". Şi s-a mutat.

M: De ce nu v-aţi cerut dosarul la CNSAS?

I: Nu mă interesează. Găsesc că e o prostie chestia asta. Ce, oameni care au luat dosarul ca să vadă că nevasta-i turna?! Eu ştiu exact cine m-a turnat. Ştiu, nu e nevoie să văd scris. Nici nu mă interesează. Nici unul dintre ei n-o să recunoască...

M: Cine credeţi că e mai vinovat de suferinţele celor din închisori? Gardienii, ofiţerii din închisoare, comandanţii de închisori sau şefii de la Bucureşti?

I: Comitetul Central, pentru că acolo se punea totul la cale. Toate chestiile astea, asta ştiu de la un securist, toate chestiile astea erau studiate şi puse la punct în Comitetul Central. Şi reeducarea, toate reeducările, atmosfera, toate chestiile astea care oscilau în funcţie de politica internaţională, toate erau dirijate din Comitetul Central.

M: în timpul comunismului v-a spus un securist?

I: V-am spus că am stat în puşcărie cu Ceia. Ei, Ceia mi-a spus asta.

M: Ce a însemnat închisoarea pentru dumnea-voastră din punct de vedere spiritual, al relaţiei cu Dumnezeu?

I: M-am regăsit pe mine. M-am regăsit pe mine din copilărie, am redevenit... pentru că a fost o perioadă, după ce-a murit taică-meu, în care n-am mai fost eu. Pur şi simplu n-am fost eu. Atuncea nu ştiu ce... şi am... m-am

regăsit pe mine şi am regăsit atmosfera de familie, dragostea de viaţă, şi toate chestiile ăstea le-am regăsit regăsindu-L pe Dumnezeu.

M: Din punctul ăsta de vedere, regretaţi experienţa închisorii?

I: Nu regret experienţa închisorii şi, dacă ar fi să o iau de la început, exact aşa aş proceda.

M: Explicaţi vă rog de ce nu regretaţi.

I: Să regret? înseamnă că îmi reneg toată viaţa mea, tot trecutul. E un trecut de care sunt mândru, sunt demn şi, dacă l-aş trăi retrăi, mă rog, ar fi poate cu unele corective de înţelepciune care mi-au venit pe parcurs, dar restul... De la nimic n-aş da înapoi şi nimic n-aş refuza.

M: Ar fi lucruri pe care le-aţi face altfel?

I: Da, da.

M: Spre exemplu? Ce anume aţi face altfel?

I: Felul cum m-am raportat, după ce am venit în ţară, la anumiţi indivizi şi la... că sunt oameni pe care, pe unii, poate că pe nedrept i-am ocolit, i-am ostraci-

zat, şi aş fi mult mai deschis, indiferent că mă toarnă. Treaba lui, eu trebuie să fiu aşa cum...

M: Adică vă reproşaţi suspiciunile şi temerile faţă de ei?

I: Da.

M: De ce credeţi că a îngăduit Dumnezeu să treceţi prin acestă experienţă a închisorii?

I: Părerea mea este că am apucat să fiu nonagenar pentru că Dumnezeu a spus totdeauna: „Eşti prea păcătos, mai rămâi să înduri în Iadul de pe Pământ, decât să te iau

la Mine“.

M: Şi credeţi că e ca o lecţie de pocăinţă, ca o îndreptare?

I: Da.

M: Şi-a folosit, a fost cu adevărat o pocăinţă?

I: Cred că da.

M: După închisoare aţi mai păstrat o legătură la fel de vie cu Dumnezeu, sau s-au mai estompat lucrurile?

I: Nu, tot cam aşa... Foarte puţin poate s-au estompat.

M: Dar aţi fost genul de credincios practicant, să mergeţi la biserică? Să vă spovediţi, să vă împărtăşiţi periodic?

I: Da, mă spovedesc... Acuma vreau la fiecare trei luni să mă spovedesc.

M: Dar înainte, să zicem, după ce aţi ieşit, mergeaţi să vă spovediţi?

I: Da, sigur că da.

M: După închisoare, cât aţi stat în ţară, la biserică mergeaţi?

I: Da. Şi la biserică şi în Canada, în fiecare duminică mergeam.

M: Cum aţi prins momentul căderii comunismului în România? Adică nădăjduiaţi să mai prindeţi în timpul vieţii căderea comunismului?

I: Nu. Au fost, vreau să spun, au fost şi nişte manifestări la Montreal, prin faţa consulatului, dar mi-a telefonat văru-meu de la Ottawa: „Vezi că diseară e o manifestaţie în faţa ambasadei române de la Ottawa![11]. Era pe 22 decembrie. Şi eu am zis: „Bine, viu şi eu!“. Şi-am urcat-o pe Fani în maşină şi-am plecat la Ottawa. M-am

întâlnit cu văru-meu, am mers la manifestaţie, foarte multă lume, unii cu roşii, cu ouă, cu nu ştiu ce... A venit poliţia şi ne-a spus: „Manifestaţi, vă dăm voie să faceţi orice, dar nu aruncaţi cu roşii şi nu aruncaţi cu ouă în ambasadă! Fără violenţă, vă dăm voie să faceţi orice". Şi eram în faţa ambasadei cu văru-meu, cu nevastă-sa, care era franţuzoaică, şi erau o mulţime de fete, tineret, şi unele fete s-au apucat să strige: „Ceauşescu, pizda mă-tii!“...

M: Da, ne-aţi povestit. Şi a început şi franţuzoaica.

I: Aşa...

M: Dar dumneavoastră fiind acolo, în lumea liberă, aveaţi altfel de acces la informaţii, faţă de ce era în ţară şi cumva, prin faptul că prin alte ţări înce-

puseră să fie schimbări, nu vă gândeaţi că o să fie şi în România?

I: Nu, nu, nu-mi închipuiam.

M: Credeţi că cei vinovaţi de suferinţele celor trecuţi prin închisori ar fi trebuit să fie pedepsiţi după ’90?

I: Categoric! Un Niirnberg al comunismului era absolut necesar. Este o... nu ştiu cum să numesc asta, în faţa Occidentului, faţă de toată lumea capitalistă. Acest gest de a închide ochii faţă de aceste crime care s-au făcut, găsind o scuză care să fie acceptabilă pentru toată umanitatea, pentru un regim cum e comunismul, care a făcut o sută de milioane de victime peste tot în lume, mi se pare scandalos... Se urlă peste tot de şase milioane, o cifră contestabilă, care au murit în Holocaust, şi pentru oamenii ăştia ai noştri - nimic! Nu tu film, nu tu... E plină lumea de

filme despre Holocaustul evreiesc, de persecuţiile evreieşti, numai noi nu facem nimic.

M: Cât aţi stat în Canada, până la căderea comunismului, aţi mai avut relaţii cu ambasada română?

I: N-am avut nici un fel de relaţii, afară de când a trebuit să-mi fac actele pentru pensie, pentru chestii din astea.

M: Şi când a trebuit să veniţi în România, ca să vă căsătoriţi.

I: Da.

M: Aţi venit direct sau a trebuit la ambasadă să cereţi viză sau...?

I: Nu, aveam paşaport, am venit direct.

M: Cum vedeţi situaţia de astăzi? Cum vi se pare că a evoluat lumea în cei treizeci de ani de la căderea comunismului?

I: Mi se pare ceva inimaginabil ca după treizeci de ani, de când se zice că a căzut comunismul, să auzi oameni pe stradă strigând: „Jos Securitatea! Moarte comunismului! “. înseamnă că...

M: Credeţi că generaţiilor de azi şi de mâine, tinerilor, le-ar fi de folos să afle prin ce-a trecut generaţia dumneavoastră?

I: Eu am încercat şi am asistat la foarte multe chestii din astea şi am rămas foarte dezamăgit că... E o lipsă de interes. Sunt foarte puţini oameni, sunt o mână de oameni care într-adevăr înţeleg. Dar majoritatea oamenilor, dacă vorbeşti la două sute de oameni, să zicem, cred că sunt doar vreo patruzeci de oameni care înţeleg cu adevărat ce s-a întâmplat. Eu mă mir,
cum toţi sunt băieţi tineri, care au avut bunici.............era

datoria acestor bunici, a acestor oameni care au trecut prin acest regim, să le spuie: „Fiilor, nepoţilor, uite prin ce am trecut noi! Uite ce s-a întâmplat! Uite cum la opt seara mă aşezam cu bidoanele de lapte şi făceam coadă până la şase dimineaţa, ca să primesc un litru de lapte, dacă mai prindeam când ajungeam eu“. Asta este... este o lipsă... Nu pot să înţeleg cum oamenii ăştia au putut să uite şi... Nu, nu... E foarte trist! E foarte trist şi oamenii nu înţeleg. Nu înţeleg de ce nişte oameni

au intrat în puşcărie şi-au putut să intre pentru patrie. Nu înţeleg că patria e o noţiune pentru care poţi să-ţi dai şi viaţa. E foarte greu să-i faci să înţeleagă şi nu vor înţelege niciodată, acuma patria parcă nu mai există. Noi am avut o educaţie, din fericire, care... Ce se vor face tinerii ăştia? Pentru că-i aşteaptă nişte lucruri pe care nu şi le imaginează că vor veni.

M: Cum vedeţi viitorul? Ce anume va veni?

I: Viitorul nu-1 vedeţi? Uitaţi-vă la Franţa, uitaţi-vă peste tot! Ne cerem scuze că suntem creştini! Asta este, mai mult nici nu e nevoie să spun, dacă asta a ajuns să fie. în Franţa sunt ghetouri în care poliţia nu intră de frică. Asta e Europa viitorului! Asta e Europa pe care ne-o promit ăştia şi care... O Europă care numai prin creştinism a ajuns unde a ajuns şi care acuma neagă creştinismul. Să ajungi să recunoşti căsătoriile homosexualilor?! E trist, e foarte trist, şi ne aşteaptă nişte lucruri... Mulţumesc lui Dumnezeu că n-o să mai apuc!

22
Evreii

M: Mă întorc acum la perioada interbelică, cu Iaşiul. Aţi prins atmosfera. Deci cum dominau evreii...

I: Vreau să vă spun un singur lucru, ca să stabilim: legionarii nu s-au ridicat împotriva evreilor. Legionarii au vrut să facă un singur lucru, acest *numerus clausus,* să fie o proporţie între studenţii români şi neromâni, pentru că în facultăţile din Iaşi, şi-n general din toată ţara, erau mai mulţi studenţi evrei decât români. Şi-au vrut să facă o lege prin care să se stabilească cu procentul de populaţie, adică...

M: Deci cinşpe la sută evrei, atâţia să fiţi în facultăţi, nu mai mult?

I: Da, atâţia să fie în facultăţi. Fiecare evreu, dacă tată-său făcea ceva bani, îşi dădea băiatul imediat în profesiile în care se câştiga. Medicina şi Dreptul, astea erau primele...

M: Şi bine, în comerţ, afaceri, bancheri, în zona asta a finanţelor.

I: Bineînţeles.

M: Bun, şi cum dominau ei Iaşiul? Spuneaţi că era un oraş evreiesc. Cum dominau evreii Iaşiul?

I: Deci presa, tot ce apărea ca ziar, era sub controlul lor, totul era comentat de evrei, abia de ajungeau şi câţiva români printre ei...

M: Adică redacţiile erau pline de evrei. Şi patronii, şi redacţia.

I: Da. Bunicu-meu se scula la ora cinci dimineaţa. La ora şase îl vedeai îmbrăcat, bărbierit, cu cămaşa - erau cămăşile alea cu gulerul pe care-1 închideai şi după aia îţi puneai gulerul tare - cu gulerul închis, fără cravată şi fără gulerul ăla tare, şi la opt suna la uşă şi era un evreu. în fiecare dimineaţă, la ora opt, era un evreu care apărea, domnul Klinger, care începea să-i spună: „Conu' Vasilică, azi-noapte conu' Titi a făcut cutare lucru. A fost la restaurantul...", mă rog, totul raporta. Ştiau totul, până şi în casă ce se discuta, şi-i spuneau lui bunicu-meu.

M: Dar ăsta ce era, detectiv? De unde ştia Klinger ăsta?

I: Probabil servitorii, nu ştiu... Spunea: „Domnu Titi are de gând să plece în cutare loc“, mă rog..., „Conu' Titi a fost azi-noapte la Restaurantul Muţu, pe la două noaptea au început o bătaie, s-au spart geamurile", s-a nu ştiu ce... „Muţu vrea să-l dea în judecată". Bunicu-meu întreba: „Şi ce pagube sunt?" „S-au spart geamurile, s-a spart vesela, vreo trei mii de lei". „Bun, ia cinci mii de lei, dă-i lui Muţu să se liniştească!" Aşa scoteau banii...

M: Astea erau adevărate sau mai erau şi umflate?

I: Unele erau adevărate... Niciodată n-a participat la spartul de geamuri. Din contră, erau câţiva studenţi legionari care s-au bătut cu cuziştii, ca să-i împiedice să spargă geamurile evreilor.

M: Deci tata nu a spart geamurile. Asta era o exagerare.

I: Era o exagerare. Altceva, o expoziţie de caricatură. Vine jidanu' de dimineaţă: „Coane Vasilică, la Sala Roxi se deschide o expoziţie de caricatură". „Da, şi?“. „Domnul cutare are o caricatură a lui Conu' Titi când se duce la Tribunal cu servieta şi din servietă iese gâtul unei sticle de şampanie". Taică-meu, în fiecare zi la ora douăşpe, bea o sticlă de şampanie franţuzească. „Şi cât mă costă?" „Păi nu ştiu, să mă duc să întreb". Dădea un telefon. „Vă costă atât". „Pofim, ia banii!". Şi-i aducea caricatura.

Taică-meu a scris o carte. O carte ca să-şi bată joc de familia Cuza. A scris o carte despre boierimea românească din Moldova. Toţi boierii care au funcţii sunt senatori, sunt deputaţi şi de două-trei ori pe an pleacă câte o lună de zile din Iaşi şi stau la Bucureşti. Şi în schimb fiecare casă de boier are câte un evreu. Evreul se ocupă de gospodărie şi de administrarea casei. Printre aceşti evrei eu nu-mi închipui că nu sunt câţiva care au profitat de lipsa... ca să abuzeze de... Că evreii sunt bărbaţi frumoşi, iar femeile erau singure şi... De aia sunt foarte multe... nu dădea numele. în loc de Cuza spunea Vuza. Magda Vuza. Nu Magda, Mioara!

Aşa! Romanul pe care-l scrisese se numea *Mioara.* Şi, de exemplu, familia Vuza: Vuza are o fată foarte frumoasă şi băieţii seamănă cu tatăl lor, sunt mai urâţi. Dar fata are o frumuseţe semită. Eu nu-mi închipui că administratorul domnului Vuza nu a profitat de plecarea lui... Şi îl compromitea pe Cuza că...

M: Bine, dar asta era aşa cumva ca un pamflet, sau era o chestie reală?

I: Un pamflet. Şi asta, editura, natural că era evreiască. Şi taică-meu plătise pentru ca să scoată trei sute de volume. Şi evreul îi spune că mâine i le va pune pe piaţă, va veni să-l ia. Imediat: „Cât costă?“, întreba bunicul. Nu ştiu câte zeci de mii de lei. Şi ajungeau volumele pe mâna bunicului... Eu am găsit volumele în pod şi-am citit...

M: Bun, dar dacă le-a cumpărat bunicul, tata nu protesta? Nu ştia unde sunt volumele? Nu întreba?

I: Ştia. Erau discuţii, aşa nişte scandaluri...

M: Bun, dar e adevărată chestia asta c-au fost la moşiile boierilor români din Moldova arendaşi evrei?

I: Da, toţi arendaşii noştri erau evrei.

M: Şi-n familia Iamandi aşa a fost?

I: Da, da. Arendaşi evrei. O singură dată am avut, nu ştiu prin ce întâmplare a ajuns un român, care se numea Ghiţă Pavel. Şi care după aia am aflat că fusese plutonier de jandarmi şi se pensionase la cincizeci de ani, şi omul a venit acolo şi-a început să scoată, dom'le: „Domnule Iamandi, jumătate din producţia dumnea-

voastră se fură. Totul se fură. Aveţi o herghelie de nu ştiu câte sute de cai. Gândiţi-vă câte iepe fată în fiecare... Dumneavoastră câte ştiţi?“. „Păi uite, anul trecut au fătat

optzeci de iepe". Şi atunci vine el şi spune: „Anul trecut, ţiganul dumneavoastră - era un ţigan care era herghelegiu - a vândut şaizeci de cai, şaizeci de mânji". A descoperit într-un luminiş, într-o pădure, opt sute de stupi. Bunicu-meu nu ştia că are stupi de miere. Un administrator, domnul Haimovici, s-a ocupat de miere şi, când s-a mutat, încă nu-şi luase stupii de acolo, când l-a dat afară. Şi i-a găsit... O serie întreagă de lucruri... Şi a stat domnul Ghiţă Pavel trei ani la noi.

M: Atunci înseamnă că e şi vina boierilor români că foloseau administratorii ăştia evrei.

I: Să vă spun ceva. Ăştia au venit cu banii. Din toate ţările de unde au fost alungaţi, este pentru că ei aveau bani, au finanţat politica. în Spania, peste tot, în Rusia, în Polonia, de aia i-au alungat, pentru că ajunseseră să conducă politica ţării. Şi au fugit de pe- acolo, iar România le-a deschis larg porţile. Şi ăştia şi-au pus sistemu-n aplicare imediat. Erau boierii care-şi arendau moşiile sau boieri care cheltuiau, plecau... era moda plecatului la Paris. Şi plecatul la Paris... Nu se pleca... nu pleca doar el cu valiza. îşi lua totdeauna soţia, un servitor...

M: Acolo la Paris îşi cumpărau casă?

I: îşi cumpărau casă, da. Se juca, se... mă rog. Banii erau la evreu... Am actele, tocmai voiam să i le arăt

lui Şerban Sturza, că străbunicul lui a făcut un împrumut de douăzeci de mii de galbeni de la nişte evrei, cu termen să îi restituie după doi ani de zile. Nu i-a restituit, a plecat la Paris, a venit, a mai făcut un împrumut de cinci sute de galbeni, evreii i-au dat şi acuma, voiau să-i confişte... L-au dat în judecată şi voiau să-i confişte, să-i ia moşia. Şi am documentul că bunicul meu plăteşte aceşti bani, ca să nu se ia moşia lui Sturza. Despăgubeşte pe evrei ca să nu se ia moşia lui Sturza.

M: Dar totuşi evreii erau arendaşi, n-au putut să fie

şi proprietari de pământ. N-au fost şi moşii chiar evreieşti, cu proprietari evrei?

I: Au fost, c-au izbutit să facă asta, să capete dreptul. Au fost arendaşi şi după aia au căpătat dreptul să fie proprietari.

M: Asta după Constituţia din ’23, nu?

I: Da, da.

M: Că eu am înţeles că şi răscoala din 1907 a plecat tot de la chestia asta, că moşiile erau arendate de către arendaşii ăştia evrei, care lucrau direct cu ţăranii, puneau nişte condiţii...

I: Categoric! Era pe atunci la modă emanciparea tineretului... Dacă n-ai plecat în străinătate şi n-ai stat măcar câteva luni la Paris, nu erai nimica. Şi atuncea fiecare, cum împlineau vârsta, devenea *dandy,* imediat Parisul. Şi se-ntorceau de la Paris plini de datorii şi cu pământurile date evreilor. Aşa au pus mâna evreii pe mii de hectare, era acest pericol...

M: E prostie românească aicea.

I: Da. E prostie universală, că s-a întâmplat şi-n Spania, de pildă. în Spania de asta au fost daţi afară. în Spania, până şi monarhia era datoare vândută evreilor.

M: Asta în Evul Mediu. Că atunci i-a dat afară. Au fost nişte măsuri mai vechi.

I: Da. în Polonia, în ţările dimprejur, în Serbia, peste tot, evreii cu asta au cucerit lumea...

M: Dar în perioada interbelică începuse şi la noi...

I: Mai era o problemă aicea. Evreii văzând acest pământ, Grădina Maicii Domnului, cum se spune, care producea atâta, s-au gândit că ar putea face o Pales- tină la

noi şi-au încercat cu sprijinul Occidentului... Şi, într-adevăr, au avut foarte mare sprijin de la politicienii Europei ca să transforme România în noul Cannan... Ne-au obligat să-i primim, ne-au obligat să le dăm drepturi... La început erau primiţi ca...

M: Ca prigoniţi din altă parte.

I: Prigoniţi din altă parte şi să-şi facă fiecare meseria lui, dar nu... Ei au început cu-ncetul, până când au căpătat drepturile autohtonilor. Adică avea acelaşi drept ca mine, cu părinţii mei care-au luptat pentru ţara asta. El n-avea nimica care să-l lege de ţara asta, dar avea acelaşi drept ca mine.

M: Asta era inacceptabil în epocă. Am auzit şi eu că voiau prin Moldova, prin Galiţia, pe-aici, să facă o nouă Palestină. Asta este adevărat sau ţine aşa, de

teoria conspiraţiei? Credeţi că era adevărată treaba asta că au vrut să facă, să zicem, un stat evreiesc?

I: Categoric c-au vrut. Erau deja ca un stat în stat. S-au făcut intervenţii foarte mari. Au fost şantaje politice, cu politicienii noştri. Au fost câţiva, am avut norocul c-am avut câţiva oameni de vază care au reuşit să reziste, şi-am avut sprijinul lui Napoleon.

M: Aaa, deci chestia-i veche, mai veche?

I: Da. Napoleon al III-lea.

M: Mă întorc acum la perioada interbelică. Deci ei dominau viaţa Iaşiului, c-aveau toată presa în mână. Pe urmă ce mai erau? Am înţeles că erau până şi profesori de română.

I: Asta era un caz foarte rar. Nu se prea băgau ei. în timpul liceului meu era acest profesor de română, era un profesor de latină şi un profesor de matematică.

M: Deci spuneaţi că mai ales în Drept se băgau, unde era de câştigat. Erau avocaţi, ce erau?

I: Să vă spun! Dau exemplul unei familii care locuia în blocul bunicii mele. Bunica mea avea un bloc cu trei etaje pe Lăpuşneanu. La un etaj stătea doctorul Bart, care nu era evreu, iar vizavi de doctorul Bart era un apartament de şase camere, ocupat de domnul Cristian, care era evreu. Evreu şi croitor, avea un atelier de croitorie în Iaşi, cel mai mai mare atelier din oraş. Ăsta-i un lucru foarte curios, o să vă spun. Cel mai mai mare atelier de croitorie din Iaşi. Domnul Cristian bătrânul se pensionase deja şi camera de serviciu

pe care-o avea la mansardă, la bloc, era pentru servitori. Bătrânul se mutase într-o cameră de serviciu şi avea acolo, îşi punea în geam fel de fel de sfori, îşi punea legume la uscat, nu mai avea treabă cu nimic. Avea un băiat care avea la rândul lui o fată şi-un băiat. Aşa, avea un băiat, nu ştiu cum îl chema pe domnul Cristian tânărul, care făcuse Dreptul. Şi avea pretenţii, era de-acum intelectual. A scris diverse cărţi, nu ştiu ce-a scris, că n-am citit nimic, dar avea un renume foarte bun în Iaşi. Peste tot era vorba de domnul Cristian. Taică-meu s-a mutat în Bucureşti, eram deja în Bucureşti, au venit comuniştii. S-a întâmplat chestia cu taică-meu. Taică-meu a fost chemat de domnul Cristian. Ăsta din Bucureşti, băiatul croitorului. A fost chemat şi i-a spus: „Domnu Iamandi, cineva mă contactează - avea la rândul lui un băiat care era director la Cinematografie -, mă şantajează cu fiul meu, că îşi va pierde serviciul, că dacă pot să vă aranjez o întâlnire cu trei oameni care vor să stea de vorbă cu dumneavoastră.

Domnu' Iamandi, eu nu vă sfătuiesc nici să acceptaţi, nici să nu, numai vă propun. M-aţi ajuta pe mine, dar nu insist. Dacă mă refuzaţi..Deci a fost oarecum corect. Şi a aranjat întâlnirea cu Nicolschi, cu Pantiuşa şi cu ăsta, avocat, care-a fost ministrul Justiţiei, nu-mi aduc aminte cum îl cheamă, care era tot basarabean.

M: Şi tot evreu?

I: Da. Toţi cu care s-a întâlnit taică-meu nu vorbeau bine româneşte. Unul, Pantiuşa, nu vorbea

aproape deloc. Deci erau comuniştii... în '52, domnul Cristian, fiul, la Calea Victoriei, colţ cu Berthelot, avea magazin de galanterie. Când totul se naţionalizase în ţară, era singurul magazin particular! Un magazin mic, în care nu erau decât obiecte de eleganţă: butoni, ceasuri, cravate, papioane, chestii d-astea...

M: De lux.

I: De lux. Deci, nu ştiu prin ce mister... Cum? Cum? Cum? Nu pot să-mi explic chestia asta: cum acest domn Cristian putea să aibă, într-un regim comunist, în '52, magazin de lux... Şi a durat magazinul până la sfârşitul lu' '52. După aia a dispărut.

Altceva! Intru în puşcărie şi în acelaşi timp pe foştii poliţişti, Siguranţa şi Poliţia de dinainte, care colaboraseră cu comuniştii, după ce şi-au făcut comuniştii Securitatea, i-au arestat pe toţi şi i-au băgat izolat la Făgăraş. Majoritatea erau nejudecaţi. Primiseră pedepse administrative, trei ani, patru ani, cinci ani... Şi fiind spiritul Genevei atuncea, au început să fie judecaţi, procesele poliţiştilor. Majoritatea poliţiştilor cu care am stat în cameră discutau ce vor face la proces, martori, nu ştiu ce... De exemplu, poliţiştii din Iaşi şi ăia din Bucureşti îl citau ca martor pe domnul Cristian. Şi domnul Cristian venea martor în proces şi depunea în proces, în '55, în timpul comuniştilor, că nu a fost holocaust împotriva

evreilor la Iaşi.

M: Voiam să vă întreb şi de chestia asta, dar terminaţi-vă ideea!

I: Nu pot să-mi explic aceste două... Altceva! Eu făceam figuraţie la cinematografie. Se plătea foarte bine, eram fugar, pe numele Marinache Teodor, făceam cu buletin de populaţie fals, primeam cincizeci de lei pe şedinţa de figuraţie. Şi la un moment dat ne anunţă ăştia la care făceam figuraţie să ne prezentăm la ora cutare la sediul care era pe strada Wilson, blocul ăla cu coloane, nu ştiu dacă mai există, pentru că se vor selecţiona dintre noi nişte oameni care să facă prim-plan şi să aibă câteva cuvinte de spus. Şi se plătea foarte bine: cinci sute de lei de şedinţă. Şi mă duc şi eu. Facem coadă, intrăm... Era o lume imensă care făcea coadă acolo. Şi am făcut şi eu coadă şi intrau câte cincizeci de inşi. Intrau pe-o scară, se închidea uşa, era un miliţian care închidea uşa. Când se terminau cincizeci de inşi, care ieşeau pe altă ieşire, mai băga cincizeci de inşi pe scară. Şi aşa am ajuns şi eu şi eram pe scară. Şi la un moment dat, fiind pe scară acolo, îl văd pe domnul Cristian. Se deschide uşa, intră băiatul lui Cristian... Cristian ăsta, intelectualul, a avut băiatul ăsta, care era la Cinematografie, şi o fată care a devenit pianistă. O fată care, când eram eu la Iaşi, eram puştan, eram îndrăgostit de ea. Şi când s-a căsătorit, în curte era grădina de vară Muţu, care avea jardiniere cu flori. Eu am rupt flori din jardinierele lui Muţu şi-am făcut un buchet să-l duc pentru fata lui Cristian. Şi tocmai când mă duceam, vine şi taică-meu: „Ce faci?“. „Păi vreau să mă duc să-i duc un buchet Ligiei“. Ligia

 o chema. Şi

taică-meu îmi arată: „Uite, am şi eu un buchet, du buchetul ăsta! Dar ce flori sunt alea?“. Şi eu spun: „Le-am luat din...“. „Ei, lasă!" S-a dus la florărie, mi-a cumpărat şi mie un buchet. „Uite, ăsta e din partea ta şi ăsta din partea mea!“.

M: A, deci erau în relaţii bune.

I: Aşa, deci fusese şi printre prietenele lui taică-meu. Asta a plecat la Bucureşti şi s-a căsătorit şi a devenit mare pianistă. Ligia Cristian. Dădea concerte.

M: Şi acum reveniţi la faza asta, ce voiaţi să spuneţi cu... când v-aţi dus acolo, cu figuraţia?

I: Aşa. îl văd pe băiatul lui Cristian că trece printre noi şi-ajunge... Şi-i întreb pe ăştia cine-i. „Păi ăsta e director şi el ne selectează". Şi-atuncea m-am gândit: „Aoleu, când m-o vedea! Cristian mă cunoaşte"... Marinache Teodor... Mi-a fost frică. Şi am vrut să plec. M-am dus la uşă la miliţian şi mi-a spus: „Pe aicea nu iese nimenea". N-am avut încotro şi-am intrat în sală. Am intrat în sală, am fost întrebat, erau mai mulţi, era domnul Călăraşu, regizorul, m-au întrebat diverse chestii şi domnul Călăraşu a spus: „Ăsta-i bun!" Cristian era la masă şi nu s-a băgat. „Ăsta-i bun! îl face... va fi... vei avea o replică de...“. La care a intervenit Cristian şi-a spus: „Nu, nu-mi place! Lăsaţi-1!" Deci şi-a dat seama că... şi m-a lăsat. Am plecat. Peste trei zile, traversez prin Piaţa Palatului şi cine-mi taie calea? Cristian bătrânul, Cristian tânărul şi Ligia, fiică-sa, cu căruciorul şi cu copilu-n mână. Domnul Cristian

mă opreşte, mă întreabă despre bunicul meu, despre toată familia, ce faceţi, tu cum te descurci, nu ştiu ce... Tânărul Cristian a asistat la toată discuţia, n-a spus nici un cuvânt. Deci m-a tăinuit pe mine.

M: Dar nu i-aţi spus bătrânului că sunteţi fugar.

I: Nu, nu. Nu ştia că sunt pe nume fals sau asta, dar probabil că ştia el ceva. Dar îţi spun, faţă de mine, nimic. încă ceva!

M: Şi nu v-au trădat...

I: Nu, nimic. Şi domnul Cristian era martor în toate procesele poliţiştilor, de partea poliţiştilor, apă- rându-i pe poliţişti. E un mister pentru mine şi va rămâne un mister acest domn Cristian.

M: înseamnă că avea relaţii foarte sus.

I: Foarte sus! în ’52 să fii cu magazinul particular...

M: Pentru că aţi pomenit, şi acum se face mare vâlvă cu holocaustul de la Iaşi, din timpul războiului. Acuma dumneavoastră nu mai eraţi la Iaşi, dar aveaţi cunoştinţe acolo-n Iaşi. Ce credeţi că e real din chestia asta?

I: Erau câţiva evrei, nici majoritatea, vreo zece-cincisprezece evrei în Iaşi, care în momentul când treceau avioanele semnalizau, intrau în poduri sau prin coşuri, semnalizau şi făceau diverse comunicări cu...

M: Cu adversarii, cu ruşii, cu comuniştii în cazul nostru.

I: Da. Şi au fost aceşti evrei care au fost arestaţi de Antonescu ca fiind comunişti şi care... au fost mai mulţi, dar opt dintre ei au fost executaţi pentru spionaj.

M: în condiţii de război.

I: Da. Afară de asta, era povestea retragerii. Când veneau trupele noastre dezarmate de...

M: Comunişti...

I: ... de ruşi şi treceau şi ajungeau prin oraş şi fugeau, erau disperaţi şi ajungeau prin oraşe în care erau

evrei, şi evreii aşteptau convoiul şi, în momentul când ajungea, te băteau, te scuipau, te...

M: Dar eu acuma vă întreb cum puteau, că se spune că evreii erau susţinători ai comunismului, da?

I: Da.

M: Nu erau oameni proşti, nu-şi dădeau seama că, dacă vine comunismul la noi în ţară, ei vor pierde tocmai magazinele astea private, industria care era în mâna lor, adică tot ce însemna proprietate privată - şi ei dominau în zona asta. Nu era evident?

I: Să vă spun ceva! Deci gândiţi-vă că Rusia a devenit un mare stat antifascist, protector al evreilor. Dar dumneavoastră nu vă întrebaţi, în urma revoluţiei, câte mii de evrei au fost omorâţi în Rusia?

M: De 1917 vorbiţi?

I: Da. Şi după aia cu comploturi, Stalin... Câţi evrei a omorât Stalin? Stalin a început şi-o campanie antievreiască. S-au sesizat evreii de chestia asta? N-au închis ochii? Gândiţi-vă că au murit, se zice c-au murit

şase milioane în timpul Holocaustului. Eu vă asigur că în timpul revoluţiei ruseşti, din informaţiile pe care le am eu, au murit mai mult de şase milioane, au fost omorâţi.

M: Bine, cifra cu şase milioane-i contestată.

I: Sigur. Nu vorbesc de asta. Eu admit şase milioane. Eu am şi scris un articol, admit şase milioane, nu contest chestia asta, dar gândiţi-vă câte milioane au fost omorâte de ruşi. Cine a protestat pentru ei? Cine i-a judecat? Tot ei, ăştia care-au omorât evreii, au fost

judecători la procesul de la Niirnberg! Deci eu i-aş contesta în primul rând că n-aveau dreptul să apere nişte criminali. Erau nişte criminali care acuzau alţi

criminali. Nu v-aţi pus problema!

M: Bine, nu ştiam c-au murit atâţia evrei în revoluţie, nu m-am gândit.

I: Păi gândiţi-vă! Cum? Au căzut atâtea victime, a fost o serie întreagă de evrei care au fost... S-au măcelărit evreii ei între ei. Pur şi simplu erau evrei comunişti care au arestat evrei care erau de partea albilor.

M: Eu nu ştiu, n-am date, dar cred că totuşi la revoluţie n-au murit atâta de mulţi, dar s-ar putea, în epurările ulterioare, făcute inclusiv de Stalin, cum erau destul de mulţi evrei în aparatul de stat sovietic, să fi fost...

I: Da. în regiunile alea în care au murit de foame. Sunt regiuni în care au murit zece-cincisprezece milioane din cauza foametei.

M: în Ucraina.

I: Dar de toate naţiile. Adică ruşi, ce erau acolo. Dar câţi evrei erau în chestia asta, în Rusia care era plină?

M: Bun, şi asta ce se spune legat de Iaşi, cu trenurile duse de Antonescu şi aşa, credeţi c-a fost real?

I: Nu a fost nici un holocaust la Iaşi. Au fost câteva execuţii de evrei comunişti, dar nu e ceea ce se spune. Câteva sute de evrei care să fi fost omorâţi cu bună ştiinţă, scoşi în faţa plutonului şi împuşcaţi la rând, doar pentru că erau evrei, asta n-a existat.

M: Pe ce vă bazaţi când spuneţi că n-a existat?

I: N-a existat... în primul rând pentru că am trăit perioada asta şi ştiu procesele. Al doilea, am stat cu ei în

puşcărie, cu oamenii ăştia, şi cu unii, şi cu alţii, care discutau. Poliţiştii care se apărau, care discutau. Acest Cristian, care... un evreu care depune împotriva evreilor! Eu nu ştiu cum îl admitea comunitatea evreiască: un evreu care a depus mărturie că nu a fost holocaust! Şi mai sunt o serie întreagă de... De exemplu, când taică-meu a fost adus la Poliţie...

M: Când a fost adus avocat la Poliţie?

I: Da, da, a fost avocat şi asta, erau o serie întreagă de procese făcute de evrei, care declarau că atunci când li s-a făcut percheziţie, poliţiştii au confiscat nu ştiu câte monede de aur sau le-a dispărut nu ştiu ce. Şi venea, apărea Cristian în proces şi spunea: „Domnu Iţic, dumneata n-ai avut niciodată şase sute

de monede de aur. Dumneata, în comunitate, ai fost săracul comunităţii, comunitatea te-a ajutat. Cum puteai dumneata să ai...?“. Deci era martor al acuzării în timpul ăsta. Ei, astea nu, nu pot să mi le explic. Ce rol a jucat? E un rol extraordinar în toată chestia asta.

M: Eu voiam să vă mai întreb legat de... Deci cu holocaustul credeţi că n-a fost, cel puţin vorbind de Iaşi, ceva de proporţiile la care se spune că s-ar fi întâmplat, cu vagoane, cu trenuri...?

I: S-au făcut nişte... Ce-au făcut ei cu refugiaţii militari dezarmaţi, dar şi cu refugiaţii civili, care plecau cu bocceaua şi ei le luau boccelele şi-i lăsau.... Mă rog, sunt o serie întreagă de abuzuri pe care le-au făcut evreii şi pentru care n-au fost pedepsiţi.

M: Acum, ca să fie clar, vă referiţi la retragerea de după cedarea Basarabiei... în ’40, când s-a cedat...

I: Retragerea a fost cu trupele noastre, cel puţin cu ofiţerii, ceva... Le era frică oamenilor, au ajuns să-şi ascundă uniformele, să-şi rupă gradele, ca să nu se vadă că sunt ofiţeri, pentru că le era frică de aceşti civili care, în momentul în care intrau intr-un loc, îi linşau. Pur şi simplu au fost oameni care au fost linşaţi.

M: Acuma eu vă întreb: dumneavoastră lucrurile astea le ştiţi din epocă? Adică era informaţia asta-n epocă? în Iaşi se ştia că uite ce-au făcut evreii când s-a retras armata română?

I: Bunicu-meu era ziarist.

M: Bunicul ăsta, liberalul, sau...?

I: Tatăl mamei mele.

M: Familia Paleologu.

I: Da, din familia Paleologu, era ziarist şi diplomat. Dom’le, în casă la noi se adunau... Era Păstorel Teodoreanu, era Ovid Densusianu, era ăsta... mă rog, era o serie întreagă de oameni care discutau...

M: Subiectele fierbinţi.

I: Subiectele zilei, despre venirea ruşilor, despre toate... Bunicul meu, ziaristul, a fost arestat,. Cu lotul presei. A stat şase luni arestat şi într-o zi am primit telefon şi ni s-a spus: „Domnul Paleologu va fi depus în Piaţa Victoriei. Veniţi şi-l luaţi!“. Şi imediat s-au urcat în maşină şi-au plecat şi l-au găsit pe bunică-meu stând pe un colţ de nu ştiu ce în Piaţa Victoriei, bolnav, aproape mort. După trei luni a murit. Unii spun c-ar fi fost iradiat, mă rog, nu ştiu...

M: Asta în anii ’50.

I: Aşa.

M: Vreau să precizăm chestia asta ca să rămână, că dumneavoastră le ştiţi de-atuncea, nu sunt chestii pe care le-aţi aflat pe urmă din cărţi, ci ştiţi din familie că se discutau, aveau acces la informaţii şi discutau atmosfera.

I: Toată lumea ştia, majoritatea, erau printre ăştia şi optimişti, dar mai toţi ziceam că s-a terminat cu noi. Toţi ne-am dat seama că suntem pierduţi şi că intrăm pe mâna ruşilor. Mi-aduc aminte că era la noi la masă, în ziua în care s-a semnat tratatul de pace cu

Germania, şi tocmai ascultam Radio Londra, şi erau ăştia cu *Peace Day,* la care Păstorel Teodoreanu a spus: „E ziua..." *(Râde)*

M: A legat cuvintele.

I: Ne-am terminat.

M: Care era ponderea cu evreii? Deţineau o pondere importantă în viaţa economică a Iaşiului? Cum era?

I: Iaşiul era un oraş evreiesc, pur şi simplu.

M: Adică?

I: Toate ziarele erau evreieşti. Nu era ziar românesc.

M: Adică aveau patroni evrei. Că scriau în limba română.

I: Da. Scriau în limba română, dar... Apoi tot comerţul...

M: E un lucru aici care e greu de înţeles. Cum de au fost evreii susţinători ai comunismului, în contextul în care pe urmă şi ei au fost deposedaţi?! Că aveau de la marea

industrie până la micile magazine.

I: Asta e situaţia din Rusia, unde au fost două tabere, evreii comunişti şi evreii albi, care s-au măcelărit între ei.

M: Deci nu putem spune că toţi evreii au fost de partea comunismului.

I: Nu toţi, dar majoritatea. Amintiţi-vă de ororile care se întâmplau cu ostaşii români care se refugiau după ce au fost dezarmaţi de ruşi. Care pe unde treceau

prin localităţi, îi aşteptau evreii, evreii comunişti, mă rog, care îi scuipau, îi ocărau, îi băteau...

M: Păi bun, dar evreii ăştia comunişti, ei nu-şi dădeau seama că ăştia ai lor îşi pierd privilegiile?

I: Asta era politica, erau aceste două tabere care s-au confruntat şi în Rusia, şi a ieşit învingătoare tabăra comunistă. Şi pe toţi evreii care ţineau cu ruşii albi i-au băgat la puşcărie. De aia spuneam, dom'le, sunt condamnaţi nemţii că au omorât şase milioane de evrei, o cifră contestabilă, dar în Rusia câte milioane de evrei omorâţi, inclusiv de Stalin, care devenise antisemit. Cred că s-a depăşit de trei ori numărul de şase milioane. Ei, oamenii ăştia, asasinii ăştia, i-au judecat pe criminalii de război: nişte criminali i-au judecat pe criminalii de război germani!

M: La Niirnberg.

I: Da. O ironie sinistră a istoriei.

Scurt istoric al familiei Iamandi

Sunt Vasile Jacques, fiul lui Dimitrie Iamandi. Eu mă consider un demn urmaş al tatălui meu, dar şi al celui care m-a împăcat cu mine însumi, Nicu Ispas Naum, o icoană a modestiei duhovniceşti şi a iubirii faţă de aproapele. Mă înclin în faţa lor şi regret că nu am putut să fiu mereu la înălţimea tatălui meu, nici a mentorului meu.

în 1947 am fost eliminat din şcoală ca duşman al poporului, ajungând fugar, dezertor, transfug, înrolat în Legiunea Străină, prizonier, revenit fără voie în ţară, evadat, iarăşi fugar şi, în sfârşit, condamnat politic, eliberat în 1964. Prin căsătorie, am emigrat în Canada pentru 28 de ani, repatriindu-mă după „revoluţia' iliesciană, în 2004, considerând că am obligaţia să îmi reîntâlnesc străbunii în ţărâna în care voi fi îngropat.

Din 1947, accesul întregii familii Iamandi a fost interzis la Iaşi, ni s-au confiscat averile şi a casele. Membrilor familiei li s-a impus părăsirea în 24 de ore a domiciliilor şi a funcţiilor deţinute, fiind escortaţi de miliţieni la gară. Erau sentinţe fără proces, date de

Comitetul de Control, fără drept de contestare sau recurs. Probabil răzbunarea lui Mihail Sadoveanu...

CEI 5 FRAȚI IAMANDI, CU FAMILIILE LOR

• **Vasile Grigore:** doctor în drept, avocat, profesor universitar la catedra de Drept roman, senator liberal, proprietar al unei moşii de circa 1000 de ha teren arabil, vie (60 ha Bucium), pădure 600 ha. Are un fiu, Dimitrie Vasile, doctor în Drept, avocat al Ministerului Afacerilor Interne - din 1941 - pentru Poliţie şi Siguranţă, care se sinucide la două luni după 23.08.1944, pentru a-şi respecta cuvântul, apărându-şi subalternii.

• **Dimitrie Grigore:** doctor în Medicină. Are un băiat Ernest, licenţiat în Drept. Exclus din barou, el devine normator. Primul copil, o fată: Miţi. Absolventă a Institutului de Arte Plastice, pictoriţă, refuză să facă parte din UAP, considerând că ar fi fost o înregimentare politică care îţi interzice dreptul la exprimare artistică personală. I se interzice dreptul la semnătură. Alături de soţul ei, Petrache Gherghef care la rândul lui refuză să acuze în procesele politice, îşi vor susţine existenţa el ca paznic de noapte, iar ea făcând mărţişoare, ilustrate şi felicitări, pe care le vindea clandestin la colţ de stradă şi prin cunoscuţi, până la obştescul lor sfârşit.

• **Alexandru Gr.:** profesor universitar de Filologie, fost primar al municipiului Iaşi. Proprietar al unei şcoli particulare de arte şi meserii. Are o fiică (al cărei

nume nu îl mai reţin) şi un fiu, Radu. Ei se refugiază la Braşov, bătrânul lucrând ca pontator, iar fiul devenind economist.

• **Iancu Gr.:** studiază Agronomia la înalta Şcoală de Studii Agronomice din Franţa. Imigrează în Argentina cu un contract oferit primului absolvent. Carieră strălucită: i se oferă funcţia de ministru al Agriculturii. Revine în ţară în 1936, dar, cetăţean argentinian, după 3 ani i se oferă funcţia, pe care o refuză şi primeşte din partea statului argentinian o pensie substanţială. Tocmai atunci când în presa evereiască apărea un articol în care se presupunea că ar fi revenit în ţară în urma unor escrocherii, fugind pentru a se salva. La revenirea lui Peron, este invitat la ambasada Argentinei din Bucureşti, i se acordă o medalie, fiind făcut cetăţean de onoare, şi este invitat să se reîntoarcă, dar refuză şi este despăgubit pentru avutul personal pierdut în revoluţie. Nu are urmaşi. La 23 august 1944 avea 68 de ani. Dispare în vâltoarea evenimentelor, fără ca nimeni să mai ştie ceva despre el. A combătut prin presă şi literatură, scriind o carte despre pericolul comunist mondial (care ne pândea şi pe noi) şi condamnând orice alianţă cu Rusia.

• **Grigore Gr.:** doctor în Medicină, complet independent, evadat de sub obrocul autoritar al tatălui şi al fraţilor săi. Legionar devotat, dedicat cu trup şi suflet Mişcării. împotriva concepţiilor familiale, care o considerau o mezalianţă, se căsătoreşte cu o infirmieră.

Alcătuiesc împreună un cuplu foarte iubit al Iaşiului. Are

două fete, Irina şi Miarca, verişoarele mele nebune şi multiubite. La 23 august 1944, Irina, actriţă a Teatrului Naţional, refuză categoric să joace în piesele autorilor de maculatură politică şi devine vânzătoare la alimentară. Miarca, după an de la 23 august, îşi ia doctoratul în Medicină. Scrie o carte de specialitate premiată la un congres medical din Germania. Este deci remarcată şi la noi şi se fac presiuni să devină membră de partid. Refuză, considerându-se medic şi nu politician. I se refuză editarea unei noi cărţi pe numele ei şi i se impune un co-autor pe care nici măcar nu-l cunoştea! Demisionează şi devine infirmieră particulară, angajată cu ziua, în cazuri disperate. Este mereu urmărită. Părinţii fetelor mor împreună la datorie, în preajma Sibiului, în timpul unui bombardament german: sunt mitraliaţi în timp ce îşi evacuau răniţii, pentru a-i pune la adăpost.

Aceasta a fost familia mea, eu fiind ultimul supra-vieţuitor.

V.-J. I.

în loc de postfaţă

POVESTEA NEMURITORULUI JACQUES

Născut la 14 februarie 1928, la Iaşi, d-l Iamandi este un reper de verticalitate românească. Veşnic tânăr, optimist şi luptător. A făcut ocolul pământului de două ori, a luptat în Legiunea Străină, a făcut parte din rezistenţa anticomunistă, a executat nouă ani de închisoare politică, n-a stat nepăsător în nici un moment important al istoriei noastre recente, a fost mereu implicat civic, inclusiv prin participarea la protestele de stradă de dată recentă. A fost şi a rămas un boier, în toate sensurile.

Suntem prieteni de 15 ani, dar parcă de o viaţă de om. O prietenie pe care o cred nemuritoare, cum mi-ar plăcea să fie şi Vasile-Jacques Iamandi.

CLAUDIU TÂRZIU

S-a împrietenit cu moartea de tânăr. A supravieţuit

unui război în Indochina franceză, traversării în marş forţat a continentului asiatic şi temniţelor comuniste. Pare nemuritor, într-o generaţie din care au mai rămas o mână de mărturisitori.

întors dintr-un exil de 32 de ani, d-1 Jacques Iamandi nu admite că mai sunt români care se îndoiesc că regimul comunist a fost răul absolut al secolului XX. *„Comunismul a fost o luptă continuă împotriva firescului. Şi, la noi, ca şi în alte părţi, a început prin a desfiinţa «lumea veche», adică prin a ucide elitele ţării, prin a răpi credinţa în Dumnezeu a poporului şi prin a impune alte «modele» umane şi un alt set de valori“,* crede d-1 Iamandi. A simţit revoluţia comunistă pe pielea lui.

Bunicul său dinspre mamă, Jacques Paleologu, a fost jurnalist şi diplomat. Bunicul dinspre tată, Vasile Iamandi, a fost avocat, profesor universitar, mare moşier şi parlamentar liberal.

Tatăl său, Dimitrie, a fost avocat al Poliţiei şi al Siguranţei Statului până la 23 august 1944. Trei luni mai târziu, n-a mai rezistat hărţuielii la care-1 supunea noul regim şi s-a sinucis.

Cu o asemenea „origine nesănătoasă", în primăvara lui ’45 a fost dat afară din şcoală, pe când era în ultimul an de liceu; tot astfel, a fost exclus şi din Clubul Sportiv al Armatei, unde practica motociclismul. Acesta a fost începutul prigoanei.

A IEȘIT DIN ȚARĂ, DAR S-A ÎNTORS

Printr-o relaţie a mamei sale, s-a angajat la Ajutorul Catolic american, o organizaţie de binefacere care a încercat să-i protejeze pe oameni de năvala comuniştilor.

„Familiile burgheziei şi nobilimii româneşti erau date afară din funcţii publice şi din locuinţe. Noi le ajutam să-şi mute o parte din lucruri, câte puteau lua, din casele din care erau evacuaţi şi să se întreţină“, explică d-1 Iamandi.

în anul 1949, Ajutorul Catolic a fost desfiinţat de regimul comunist, care îl considera o organizaţie subversivă. Iamandi a plănuit să fugă din ţară împreună cu mama lui. Au reuşit să treacă ilegal frontiera, împreună cu alţi şapte cunoscuţi, doar cu lucrurile de pe ei şi cu puţini bani şi bijuterii. Au fost prinşi de miliţienii iugoslavi şi anchetaţi dur timp de trei zile. *„Ne plimbau în cerc cu mîinile ridicate, când oboseam şi lăsam mâinile în jos, asmuţeau câinii pe noi“.* Apoi, iugoslavii au decis să-i predea grănicerilor români. *„în drum spre graniţa românească, le-am dat miliţienilor care ne însoţeau aurul şi banii pe care îi aveam la noi, în schimbul a două ore în care să dispărem. Am trecut înapoi în România“,* îşi aminteşte bătrânul.

POLIŢIA POLITICĂ L-A FĂCUT DEZERTOR

„Sfătuit de un prieten de familie, m-am înrolat în marina militară, sperând că aşa voi găsi o ocazie să ies

din ţară fără bătăi de cap“, spune. A făcut doi ani de armată şi, când să se libereze, stagiul militar la Marină a fost prelungit cu un an. O revoltă în surdină i-a scos din bocanci pe ofiţerii politici. Pe pereţii closetului au fost scrijelite lozinci anticomuniste şi îndemnuri la represalii: *„Moarte lui Bodnăraş!“.* Autorităţile au închis WC-ul şi au deschis o anchetă. Şi-au încercat un pansament pentru nervii celor care aşteptau liberarea: concediul. în drum

spre casă, Iamandi a aflat că i se cere capul pentru iniţierea rebeliunii din unitate. A fugit din ţară cu un şlep pe Dunăre. A ales Parisul, unde ştia că se aflâ şi o fată pe care o plăcea, Minola, membră a Casei Regale Române.

LUPTĂTOR ÎN LEGIUNEA STRĂINĂ

Ajuns în Franţa, a aflat că femeia pe care ar fi vrut să o reîntâlnească urmează să se mărite. Nu l-a mai ţinut nimic acolo, s-a înrolat în Legiunea Străină, să lupte contra comuniştilor. Nu se temea de moarte şi dorea să înfăptuiască acte de eroism care să-l facă şi mai demn de numele pe care îl purta. *„După o instrucţie sumară, am fost trimişi în Indochina franceză, să luptăm contra gherilelor locale comuniste. M-am oferit mereu voluntar în cele mai dificile misiuni, dar Dumnezeu m-a păzit“*. în junglă a învăţat să-şi stăpânească nervii. Panica era mortală. Şi îi bântuia zilnic. *„Eram cu ochii pe camarazii mai puţin rezistenţi psihic. îi dez-*

armam şi îi imobilizam la cel mai mic semn că îşi pierd cumpătul. Altfel, riscam să ne omoare pe toţi“.

MARS FORTAT PESTE ASIA
› J

în 1952, Iamandi a căzut prizonier, alături de alţi 120 de camarazi, într-o ambuscadă pregătită cu complicităţi din Statul Major al armatei regulate franceze. *„Aveam identităţi false. Eu spuneam că sunt suedez,*

pentru că eram blond, şi că mă numesc Lup Larsen. însă un coleg, maghiar din Ardeal, m-a trădat. Am suportat o anchetă sângeroasă, din care n-am crezut că mai scap viu. Apoi am fost băgat într-un convoi de 800 de oameni, care a pornit pe jos spre Moscova. Mi-am zis că voi muri pe drum, dar am scăpat şi din asta", mărturiseşte d-1 Iamandi.

Calvarul marşului spre Moscova a durat aproape un an. Prizonierii munceau prin satele prin care treceau pentru un blid de mâncare. Uneori căpătau şi ceva de îmbrăcat. Autorităţile chineze le-au dat pufoaice noi şi şepci îmblănite, dar ruşii le-au confiscat hainele şi i-au îmbrăcat în zdrenţe. Cel mai rău era însă fără încălţăminte. îşi înfăşurau picioarele în bucăţi de carton şi cârpe, dar răzbeau repede tălpile prin ele. Din 800 de oameni, doar 14 au supravieţuit până în inima Sovietelor. Cei câţiva români din grup au fost trimişi, cu escortă, în România. Jacques Iamandi a evadat din tren, în gara Nicolina-Iaşi.

CLAUDIU TÂRZIU

„HAIDUC" ÎN BUCUREŞTI

Vreme de doi ani, s-a ascuns în Bucureşti. în acest timp a dormit pe la prieteni, prin scări de bloc şi poduri părăsite. *„Am făcut manifeste anticomuniste, pe care le distribuiam pe la adunări publice. Şi am organizat un grup de studenţi pentru rezistenţă. N-am plecat în munţi, pentru că am crezut că pot lovi mai bine din oraş",* ne povesteşte d-1 Iamandi. La un ceai dansant, a cunos- cut-o pe Mitzura Arghezi, care l-a ascuns acasă la tatăl ei. Bătrânul poet ieşea zilnic în poarta casei şi vindea mere pentru a supravieţui. *„Nu am vorbit prea mult cu Tudor Arghezi. Am luat masa împreună de câteva ori şi am*

rămas cu un gust amar, pentru că fiul lui, Bariţiu, îl certa că nu face frumos pe lângă mai-marii regimului, ca să ducă o viaţă îmbelşugată“, afirmă d-1 Iamandi.

NOUĂ ANI DE PUŞCĂRIE POLITICĂ

>

Obosit de pândă şi trădat de un cunoscut, care îl provoca să comită un atentat asupra lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul PCR, Iamandi a fost arestat în aprilie 1955. A fost condamnat la opt ani de închisoare pentru dezertare şi *„uneltire contra ordinii sociale“.* A executat aproape nouă ani, până în 1964. Golgota lui s-a numit Rahova, şi Jilava, şi Aiud, şi Gherla, şi toate coloniile de muncă silnică din Delta Dunării. Moartea nu l-a vrut nici atunci. Dintre toate umilinţele, două

îl sperie şi acum: frigul şi foamea. *„Tăiam stuf, de la 5 dimineaţa până la 6 seara, în apă până la genunchi la minus 3-4 grade. Gerul n-avea vigoare cât să îngheţe Dunărea, dar ne tăia picioarele protejate doar de o foaie de cort şi de opinci*", spune. însă foamea era cu adevărat neîndurătoare. Erau oameni care şi-ar fi ucis părinţii dacă le-ar fi cerut-o gardienii, pentru un castron de murdărie caldă poreclită ciorbă.

SCOS CU FORCEPSUL DIN ROMÂNIA

Eliberat din închisoarea politică, stigmatul „duşman al poporului" îl oprea să-şi continue studiile şi îi interzicea dreptul la un loc de muncă. într-un târziu, uzând de relaţiile mamei sale, a fost admis în ultimul an, la seral, la Liceul „Aurel Vlaicu" din Capitală. Iamandi s-a angajat la

o fabrică de componente electronice şi a absolvit liceul. însă deja era îndrăgostit de profesoara sa de chimie, Mariana Feneş. Printr-un joc al sorţii, Mariana Feneş a reuşit să emigreze în Canada, în 1975. Un unchi bogat al Marianei, stabilit demult în Canada, şi-a cumpărat nepoata de la regimul comunist. După un an, Mariana s-a întors în ţară şi s-a căsătorit cu Iamandi. Femeia a plecat la Montreal, iar el trebuia să suporte procedura ghimpată a emigrării legale. Securitatea şi Partidul se opuneau. Mariana Iamandi a protestat vehement şi a ameninţat că va face greva foamei în faţa Ambasadei României la Ottawa.

Jacques Iamandi le-a spus politrucilor că este capabil de orice dacă nu este lăsat să-şi întregească familia. Până la urmă i-au dat paşaport. însă, în Canada, căsnicia nu a mers cum şi-au dorit şi s-au despărţit, rămânând prieteni.

LIDER AL ROMÂNILOR CANADIENI

în 1977, d-1 Iamandi s-a întors în România, deşi nu avea încă protecţia cetăţeniei canadiene, şi s-a însurat cu o fostă colegă de serviciu, Ştefana (Fani), cu care reluase legătura după divorţul de Mariana. A trecut din nou prin furcile caudine ale PCR şi ale Securităţii, pentru a ieşi din ţară cu noua soţie. Ameninţarea cu Ambasada Canadei a funcţionat şi atunci.

în Montreal, d-1 Vasile-Jacques Iamandi s-a înstărit şi a devenit un reper în comunitatea românească. Preşedinte al Comitetului pentru Democraţie în România, activ în Congresul Internaţional al Românilor de Pretutindeni - Romfest - şi susţinător al manifestărilor de la Câmpul Românesc de la Hamilton, şi-a făcut datoria de

a lupta contra comunismului şi de a mărturisi despre gulagul comunist.

De câţiva ani, s-a întors în România, unde îşi aşteaptă mântuirea. Iar cartea de faţă este testamentul care-i prefaţează nemurirea.

CLAUDIU TÂRZIU

CUPRINS *în loc de prefaţă*

Un senior pentru neliniştea noastră **5**
RĂZVAN CODRESCU

Introducere 15

Vasile-Jacques Iamandi iscodit de Moise Monahul

1. Familia 23
2. Copilăria 37
3. Iaşiul legionar 57
4. Instalarea comunismului 67
5. Plecarea din ţara 79
6. în Legiunea Străină: perioada de pregătire 103
7. Misiuni în Legiune 115
8. Arestarea, drumul spre URSS 143
9. în URSS, venirea în ţară, evadarea 157
10. Fugar în ţară 169
11. Arestarea, ancheta 193
12. Viaţa în închisoare 211
13. Gherla 235
14. Coloniile de muncă 261
15. Spiritualitate în închisoare 273

16. Eliberarea, reluarea studiilor,
performanţe profesionale 309

17. Plecarea în America 343

18. Viaţa în America 369

19. Căderea comunismului,
revenirea în România 373

20. Mişcarea Legionară 381

21. Concluzii spirituale 397

22. Evreii 407

Scurt istoric al familiei îamandi 427

în loc de postfaţă
Povestea nemuritorului Jacques 431
CLAUDIU TÂRZIU

Jacques Paleologu, 1942

V.-J. îamandi, Iaşi, 1934

V.-J. îamandi, Iaşi, 1939

V.-J- îamandi, Bucureşti, 1946

Dimitrie Iamandi, București, 1944

Jacqueline Iamandi, Bucureşti, 1952

V.-J. Iamandi împreună cu mama, Jacqueline, Bucureşti, 1964

V.-J. Iamandi, Mangalia, 1966

V.-J. Iamandi, Bucureşti, 1971

Ştefana Iamandi, Bucureşti, 1975

V.-J. Iamandi, Montreal, 1977

Ştefana Iamandi, V.-J. Iamandi, Ioana Ghyka, Montreal, 1988

V.-J. Iamandi, Jacqueline Iamandi, Ştefana Iamandi, Quebec, 1991

Nicu Naum, Angelica Ilie, ?, Părintele Gheorghe Calciu, V.-J. Iamandi, George Donev, Hamilton, 1999

Marcel Petrişor, V.-J. Iamandi, Gabriel Constantinescu, Răzvan Codrescu, Sibiu, 2005

Radu Urdea, Demostene Andronescu, Răzvan Codrescu, Nicolae Pop, Gabriel Constantinescu, Constantin Apolzan, V.-J. Iamandi, Sibiu, 2006

Demostene Andronescu, Părintele Gheorghe Calciu, V.-J. Iamandi, Ştefana Iamandi, Bucureşti, 2006

V.-J. Iamandi, Nicoleta Mărgărit, Ştefana Iamandi, Părintele Gheorghe Calciu, Bucureşti, 2006

Ştefana Iamandi, Părintele Gheorghe Calciu, V.-J. Iamandi, Bucureşti, 2006

V.-J. Iamandi, loan Halmaghi, Nicolae Purcărea, Mănăstirea Sâmbăta de Sus, 2007

Corneliu Marcu, Lucian D. Popescu, Marcel Petrişor, V.-J. Iamandi, Demostene Andronescu, Mănăstirea Petru-Vodă, 2007

Nicu Popa, V.-J. Iamandi, ?, Demostene Andronescu, Mănăstirea Petru-Vodă, 2007

Demostene Andronescu, V.-J. Iamandi, Paris, 2011

Nicolae Pop, V.-J. Iamandi, Sibiu, 2011

V.-J. Iamandi, Muntele Athos, 2012

V.-J. Iamandi, Marcel Petrişor, Părintele Ghedeon Manciu, Demostene Andronescu, Muntele Athos, 2012

Decebal Becea, Demostene Andronescu, Părintele Nicolae Bordaşiu, Petru Luhan, V.-J- Iamandi, Erast Călinescu, Gheorghe Axinte, Marcel Petrişor, Dionisie Stoenescu, Muntele Athos, 2012

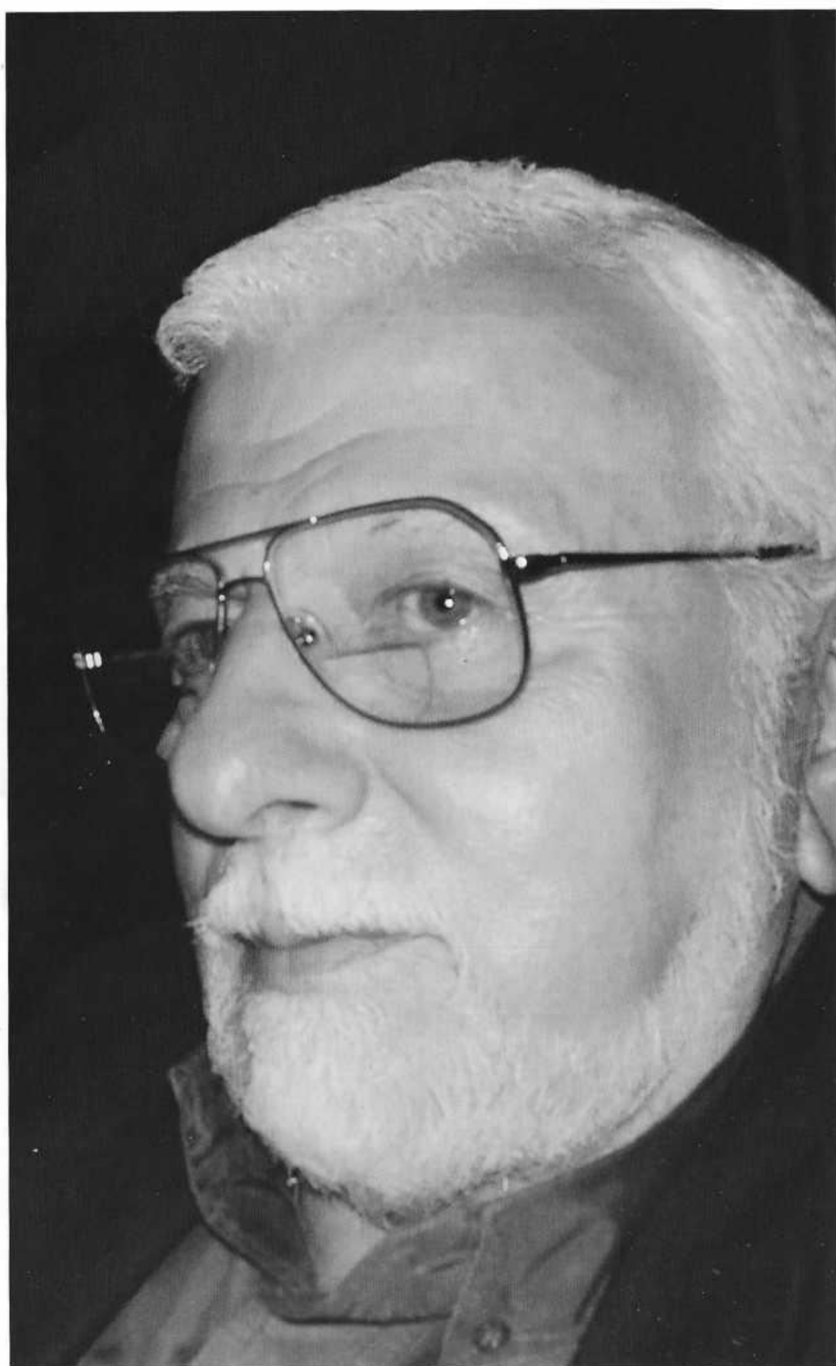
V.-J. Iamandi, Marcel Petrişor, Răzvan Codrescu, Bucureşti, 2014

Claudiu Târziu, Adela-Ioana Târziu> Demostene Andronescu, Şerban Suru,
Dionisie Stoenescu, Răzvan Codrescu> Marcel Petrişor, Valentin Dan, V.-J. Iamandi, Bucureşti, 2014

Marcel Petrişor, V.-J. Iamandi, Jilava> 2015

Demostene Andronescu, Marcel Petrişor,
Gheorghe Axinte, V.-J. Iamandi, Bucureşti, 2017

Bunicul dinspre mamă, Jacques Paleologu, a fost jurnalist şi diplomat. Bunicul dinspre tată, Vasile Iamandi, a fost avocat, profesor universitar, mare moşier şi parlamentar liberal. Tatăl, Dimitrie, a fost avocat al Poliţiei şi al Siguranţei statului până la 23 august 1944, iar trei luni mai târziu s-a sinucis, nemairezistând hărţuielii la care-1 supunea noul regim. Născut cu o asemenea „origine nesănătoasă*[1], d-1 Vasile-Jacques Iamandi e un reper de verticalitate românească. A făcut ocolul pământului, a luptat în Legiunea Străină, a făcut parte din rezistenţa anticomunistă, a executat nouă ani de închisoare politică, n-a stat nepăsător în nici un moment important al istoriei noastre recente. A fost şi a rămas un boier, în toate sensurile.

Claudiu Târziu

Dacă ar avea», pe lângă atâtea numeroase calităţi, şi darul sau răbdarea scrisului, d-1 Vasile-Jacques Iamandi (n. 1928) ar fi putut face el însuşi un *bestseller* din romanul vieţii sale. Acest fascinant traseu biografic este reconstituit în cartea de faţă, într-o lungă serie de dialoguri înregistrate pe bandă, realizate cu răbdare şi bun duh iscoditor de monahul Moise Iorgovan. O viaţă de peregrinări şi aventuri trăite nu o dată la limita riscului suprem, dar care n-a eşuat nici o clipă în simplu experimentalism, ci a fost constant străluminată de principii şi idealuri: de la prima tinereţe, marcată de entuziasmul jertfelnic al unei întregi generaţii, trecând prin clandestinitatea vieţii de fugar din anii stalinis- mului, prin experienţa exotică a Legiunii Străine franceze (de unde s-a întors străbătând China şi Rusia cu piciorul), prin teroarea lagărelor şi temniţelor comuniste, prin lunga odisee a exilului, până la deziluziile unei repatrieri târzii din Canada francofonă (unde a stat mai mult de trei decenii) într-o Românie postcomunistă care este încă departe de a-şi fi regăsit reperele...

Răzvan Codrescu

EDITURA CHRISTIANA

